

Adriaen Verwer

Taalkundige geschriften (1707-1711)

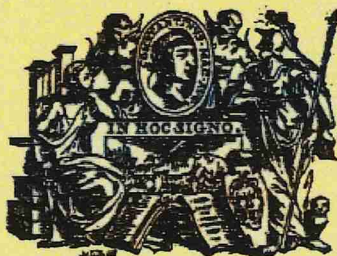
L I N G U Æ
B E L G I C Æ

I D E A
G R A M M A T I C A,
P O E T I C A, R H E T O R I C A;

depræparata esse, Adversarius

A N O N Y M I B A T A V I:

in Usura Proximi Amici.

A M S T E L Æ D A M I.

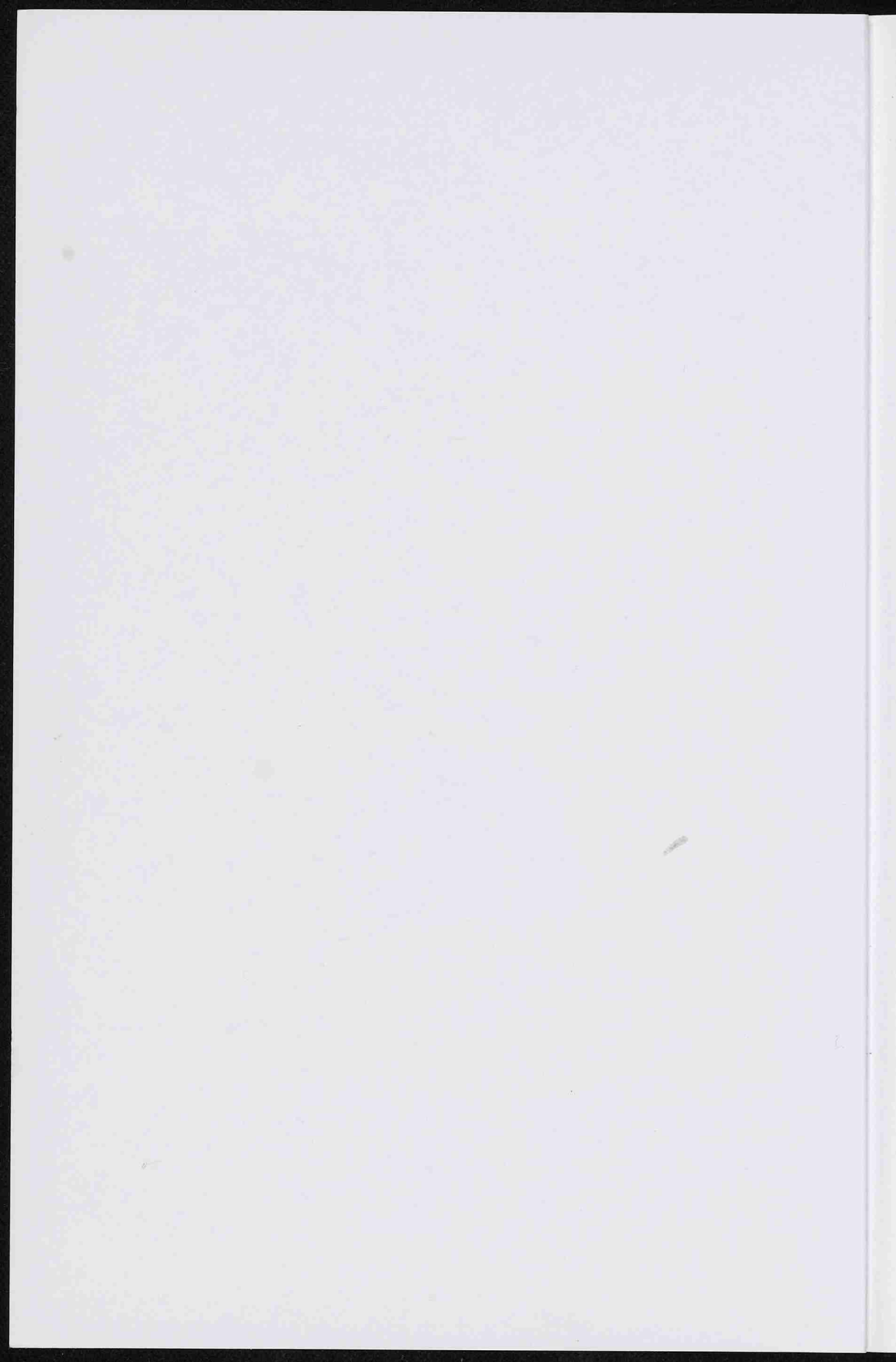
Excudit FRANCISCUS HALMA, Typogr.
clb lccc vii.

Met de *Letterkonstige dichtkonstige en redenkonstige schetse van de Nederduitsche tale*, uit het Latijn vertaald door Adriaen Kluit en taalkundige brieven van Willem Séwel en Arnold Moonen

Stichting Neerlandistiek VU Amsterdam

Nodus Publikationen Münster

2005

Adriaen Verwer

Taalkundige geschriften (1707-1711)

L I N G U Æ
B E L G I C Æ

I D E Æ
G R A M M A T I C A,
P O E T I C A, R H E T O R I C A;

de prompta et deversariis

A N O N Y M I B A T A V I:

Et Usus Proximi Amici.

A M S T E L Æ D A M I,

Excudit FRANCISCUS HALMA, Typogr.
c13 1707.

Met de Letterkonstige, dichtkonstige en redenkonstige schetse van de Nederduitsche
tale, uit het Latijn vertaald door Adriaen Kluit en taalkundige brieven van
Willem Séwel en Arnold Moonen

Stichting Neerlandistiek VU Amsterdam
Nodus Publikationen Münster

2005

Adrian Verwey

Taalkundige geschriften (1905-1911)

LENGUE
BELGIE

1911
GRAMMAIRE
TOULOUSAIN
ANONYME
A. VERWEY

1911
A. VERWEY

Wiederholt als ein Buch
aus dem Jahre 1911
in der Bibliothek der
Universität zu Amsterdam

Verlag der Universitäts- und
Landesbibliothek Bonn
1911

Adriaen Verwer

Taalkundige geschriften (1707-1711)

Met de Levensloop, Afscherming en veranderingen van de Nederduitsche taal
in het Land verward door Adriaen Verwer en bevestigd door de geleerden
van Wijzen, Bisschop en Arnoldus Schrevelius.

Bezorgd en uitgeleid door Igor van der Meer

De Nieuw-Nederlandse VU Amsterdam
Nederlandsche Publicatie van Mijningen
2009

1954

Technical Committee (1954-1955)

Adriaen Verwer

Taalkundige geschriften (1707-1711)

Met de *Letterkonstige, dichtkonstige en redenkonstige schetse van de Nederduitse tale*,
uit het Latijn vertaald door Adriaan Kluit en brieven over taalkunde
van Willem Séwel en Arnold Moonen

Bezorgd en ingeleid door Igor van de Bilt

Stichting Neerlandistiek VU Amsterdam
Nodus Publikationen Münster
2005

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliographie; detailed bibliographical data is available in the internet at <http://dnb.ddb.de>

© Copyright 2005

Voor de fotomechanische herdruk van de *Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica* is gebruik gemaakt van het exemplaar UB Amsterdam, sign. 2781 H 42.

Omslagillustratie: Titelpagina van de *Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica* 1707

Uitgaven Stichting Neerlandistiek VU, nr. 50

Stichting Neerlandistiek VU
De Boelelaan 1105
NL-1081 HV Amsterdam

Nodus Publikationen
Klaus D. Dutz - Wissenschaftlicher Verlag
Postfach 5725
D-48031 Münster

ISBN 90-72365-89-5
ISBN 3-89323-750-X

Voor overname van (een) gedeelte(n) uit deze publicatie kunt u zich wenden tot de Stichting Neerlandistiek VU, De Boelelaan 1105, NL-1081 HV, Amsterdam.

Inhoudsopgave

“Zie daer het heele geheim”

De taalkunde van Adriaen Verwer

1. Inleiding	xi
2. Adriaen Verwer, ca. 1655-1717	xiii
3. Verwers taalkundige geschriften	xv
4. De <i>Idea</i>	xvi
4.1. Inleiding	xvi
4.2. Het pseudoniem	xvii
4.3. Het Latijn	xviii
4.4. Verwers taalkundige opvattingen	xix
4.4.1. Inleiding	xx
4.4.2. De lingua communis en haar dialecti	xxi
4.4.3. Lingua communis en de taalregels	xxii
4.4.4. Methodologische aspecten	xxiv
4.4.5. De rol van de overheid	xxv
4.4.6. Over <i>usus</i> en slapers: de Statenbijbel als ‘bewaerstuk’	xxvi
4.4.7. Het rijmverlof	xxvii
4.5. De <i>Ideavertaling</i> van Adriaan Kluit	xxx
4.5.1. Inleiding	xxx
4.5.2. Adriaan Kluit	xxxii
4.5.3. De vertaling van Adriaan Kluit	xxxiv
5. Brieven over taalkunde	xxxvii
5.1. Inleiding	xxxvii
5.2. De algemene brieven	xxxviii
5.2.1. David van Hoogstraten (1658-1724)	xxxviii
5.2.2. De eerste brief aan David van Hoogstraten	xl
5.2.3. De tweede brief aan Van Hoogstraten	xliv
5.3. De polemische brieven	xlvi
5.3.1. De discussie met Séwel	xlvi
5.3.1.1. Willem Séwel (1654 - 1720)	xlvi
5.3.1.2. Verwer over Séwel	xlvii
5.3.1.3. Séwels reactie	xlviii
5.3.1.4. Verwers repliek	l
5.3.2. De discussie met Moonen	lii
5.3.2.1. Inleiding	lii

5.3.2.2. Arnold Moonen	lii
5.3.2.3. Drukgeschiedenis	liii
5.3.2.4. Het commentaar van Arnold Moonen	liv
5.3.2.5. Verwers reactie	lvi
5.3.2.5.1. Adriaan Reland	lvi
5.3.2.5.2. Verwers antwoord aan Moonen: de <i>Brief</i> <i>aen den Heere Adriaen Reland</i>	lvii
6. Receptie	lx
7. Verantwoording	lxvi
Bibliografie	lxvii

Taalkundige teksten (1707-1711)

Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica

Letterkonstige, dichtkonstige en redenkonstige schetse van de Nederduitsche tale

BRIEF, door den ongenoemden Schryver der IDEA, of SCHETSE DER NEDERDUITSCHES SPRAEKKUNST, aen den Heere DAVID van HOOGSTRATEN	95
Naschrift	105
BRIEF van W. SÉWEL aan zekeren Vrind, behelzende BEDENKINGEN over het Naaschrift eens Briefs van Anonymus Batavus, gevoegd in de Boekzaal van May en Juny 1708	113
BRIEF, door den ongenoemden Schryver der IDEA GRAMMATICA, &c ofte SCHETSE DER NEDERDUITSCHES TAEKUNST aen den Heere DAVID van HOOGSTRATEN over de echte Nederduitsche Vocael spellinge	127
Naschrift	139
BRIEF van den Heere ARNOLD MOONEN aen den opsteller dezer Aenmerkingen over de SCHETSE der NEDERDUITSCHES SPRAEKKUNST onlangs in de Latynsche tale uitgegeven	143
BRIEF aen den Heere Professor ADRIAEN RELAND tegen de Aenmerkingen vanden Heer Arnold Moonen, op de Idea Grammatica &c:	155

Afscheidt-rede	183
----------------------	-----

Bijlagen	191
-----------------------	-----

Bijlage 1: Lijst van werken die genoemd worden in de <i>Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica</i> (1707) en de brieven over taalkunde	193
--	-----

Bijlage 2: Lijst van personen	201
-------------------------------------	-----

Bijlage 3: Lijst van taalkundige termen	209
---	-----

Index nominum	214
----------------------------	-----

In deze editie is het oorspronkelijke taalwetenschappelijke werk van Van der Velde in een handige vorm uitgegeven met de 'bijbehorende tabellen'. De teksten zijn overgenomen uit Van der Velde & Noordegast 1988 en Van der Velde 2002. Ook voor de inhouding is uit deze publicaties materiaal gebruikt. Het is de bedoeling van Van der Velde & Noordegast 2002 is de vertaling van Van der Velde naar de tekst van de Velde. De oorspronkelijke Latijnse tekst en de vertaling lopen parallel. Bovendien zijn een aantal bijlagen en een register toegevoegd.

Dit boek is verschenen bij De L.P. van Driel, Prof. Dr. Th.A.J.M. Jansen en Dr. J. Noordegast, die bereidwillig werken verricht van de vertaling hebben doorgezien en van hun bijdragen hebben voorzien. Hun hulpvaardigheid en medewerking hebben ons behoeft voor tal van problemen.

Philippine, maart 2005
 Joke van der Velde

Woord vooraf

Rond 1760 was de in het Latijn geschreven *Lingua Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica* (1707) van de doopsgezinde *mercator sapiens* Adriaen Verwer een zeer populair taalkundig werk. Het boek was echter moeilijk te krijgen en verschillende personen hebben zich in die tijd ingezet om een Nederlandse vertaling in het licht te geven. Tevergeefs. Een vertaling (van de tweede editie) van de *Idea* heeft maar liefst tot 1996 op zich laten wachten. In dat jaar bezorgden Th.A.J.M. Janssen en J. Noordegraaf de tekst van de heruitgave van de *Idea* uit 1783, met een moderne Nederlandse parallelvertaling van J. Knol.

In 2000 volgde een uitgave van de vertaling die de Nijmeegse neerlandicus R.J.G. de Bonth had gevonden in de Leidse universiteitsbibliotheek. Deze vertaling was van de hand van de Leidse historicus en taalkundige Adriaan Kluit (1735-1807). Kluit was in 1759 van plan om de vertaalde *Idea* uit te geven samen met de taalkundige brieven die betrekking hadden op het werk van Verwer, een uitgave die bijna tweehonderd jaar later ook op het verlanglijstje stond van de Amsterdamse VU-hoogleraar J. Wille (1881-1964). Tot zo'n publicatie is het niet gekomen. Een aparte uitgave van wat Wille de "bijbehorende stukken" noemde, verscheen in 2002 (Van de Bilt 2002).

In deze editie is dan eindelijk het taalkundige werk van Verwer in een band bijeengebracht, aangevuld met de "bijbehorende stukken". De teksten zijn overgenomen uit Van de Bilt & Noordegraaf 2000 en Van de Bilt 2002. Ook voor de inleiding is uit deze publicaties ruim geput. Anders dan in Van de Bilt & Noordegraaf 2000 is de vertaling van Kluit geplaatst naast de tekst van de *Idea*. De oorspronkelijke Latijnse tekst en de vertaling lopen parallel. Bovendien zijn een drietal bijlagen en een register toegevoegd.

Dank ben ik verschuldigd aan Dr. L.F. van Driel, Prof. Dr. Th.A.J.M. Janssen en Dr. J. Noordegraaf, die bereidwillig eerdere versies van de inleiding hebben doorgelezen en van kritisch commentaar hebben voorzien. Hun belezenheid en nauwgezetheid hebben mij behoed voor tal van onvolkomenheden.

Philippine, najaar 2005

Igor van de Bilt

“Zie daer het heele geheim”

De taalkunde van Adriaen Verwer

1. Inleiding

In 1707 verschijnt in Amsterdam, bij de bekende drukker en boekverkoper François Halma (1653-1722), een boekje over de Nederlandse taal dat om meerdere redenen interessant is. Het werk is in het Latijn geschreven - opmerkelijk in een tijd dat de meeste geschriften over de volkstaal ook in de volkstaal worden geschreven - en de schrijver verschuilt zich achter een pseudoniem. De volledige titel luidt *Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica*, d.w.z. de *Letterkonstige, dichtkonstige en redenkunstige schetse van de Nederduitsche tale* zoals Adriaan Kluit (1735-1807) later zou vertalen, en de inhoud van de schets is *deprompta ex Adversariis Anonymi Batavi: In Usum Proximi Amici*, opgemaakt uit de aantekeningen van een ongenoemde Nederlander dus, ten gebruike “van zynen nabestaanden” (Van de Bilt & Noordegraaf 2000: vii). Degene die schuilging achter het pseudoniem *Anonymus Batavus* was de doopsgezinde Rotterdammer Adriaen Verwer (ca. 1655-1717), *mercator sapiens* te Amsterdam.

In zijn *Praefatio Auctoris* spreekt deze Verwer zijn ongenoegen uit over het feit dat er voor het Nederlands nog steeds geen behoorlijke grammatica is geschreven. Voor het Latijn en het Grieks beschikken we over de grammatica's van Gerardus Joannes Vossius (1577-1649), maar voor het Nederlands is zo'n werk nog steeds niet voorhanden en eigenlijk zouden kundige en belezen mannen eens de hand aan het werk moeten slaan om zo'n spraakkunst samen te stellen, om daarmee het onderwijs in de beginselen van onze taal veilig te stellen. Maar, verzucht hij,

daar wy dit van hen, die in het gemeenenbest tot hoogen posten geroepen zyn, niet wachten konnen, gebeurt het veel al, dat dit stuk, als iets dat by stormweder overboord geworpen en van achtbare mannen voor verloren gehouden is, aen strand komt dryven; en van verstandenen, of daartoe niet bekwaam of niet van het noodige voorzien, goediglyk gevonden en geborgen wordt. (1707b: 11)

En hij besluit:

Vandaar alle de onvolmaaktheid en de armoede in de letterkonste. Waarin wy met geduld blyven moeten, totdat er eens een gelukkiger tyd geboren werdt. (1707b: 11)

Dat Verwer zich met deze kritische opmerkingen vooral richtte tegen de Deventer predikant Arnold Moonen (1644-1711), zal voor de tijdgenoot wel duidelijk geweest zijn. Nog maar net een jaar voor publicatie van de *Idea* was immers Moonens *Nederduitsche Spraekkunst* (1706) verschenen, de eerste volledige gram-

matica in de achttiende eeuw, ook bij Halma. Moonen had, aangezet door diezelfde Halma, lang gewerkt aan die grammatica, vanaf 1698 (Dibbets 1992: 270). Hij kon daarbij steunen op een Amsterdamse adviesraad waartoe coryfees als de hoogleraar in de welsprekendheid Petrus Francius (1645-1704) en David van Hoogstraten (1658-1724) behoorden.

Verwer heeft heel andere opvattingen over taal en taalkunde dan Moonen. Geprikkeld door de publicatie van diens grammatica (cf. 1707a: [*2⁷]) en geholpen - waarschijnlijk ook aangemoedigd - door Van Hoogstraten, die hij kent uit zijn jeugd, maakt hij zijn aantekeningen over taal openbaar. Hij laat zijn werk door Van Hoogstraten opdragen aan Moonen, met het verzoek er een oordeel over te vellen: kennelijk hecht hij eraan om de eerwaarde dominee expliciet met zijn inzichten te confronteren.

Dat de *Idea* gezien moet worden als een reactie op Moonens spraakkunst stond ook voor de Leidse historicus en taalkundige Adriaan Kluit (1635-1807) buiten kijf. Rond 1759 schrijft Kluit er het volgende over:

Doch gelijk zy [Moonen c.s.] op een donker spoor gewandelt en geen vaste streek geweten hebben, is het licht te vatten, dat zy, de schaduwe voor het lichaam omhelzende ene van zich zelf onkundige gemeente blinde gidzen moesten strekken. De taal wil hare regelen op geen *meenen* en *gelooven* gevestigd hebben, maar biedt haren rijken schoot vrywillig aan, om uit den zelve vaste en onwrikbare regels voort te brengen, die, zolang men den waren aart en eigenschappen onzer spraak niet had doorzien, nooit volkomen en overeenkomstig den waren aart onzer Nederduitsche taal konden opgegeven worden. Deze is buiten alle twyfel de overweging geweest van den Heer Adriaan Verwer, ten tyde dat zyne Ed. in den jare 170. [6] de spraakkunst van den Hr. Arn. Moonen voor de eerste maal in 't licht zach komen, en hy daar uit bemerkte, dat, wat arbeit en wat moeite die arbeitzame heer ook moog' verzwolgen hebben, hy niette min een' wech was ingeslagen, die nimmermeer in staat was, om den taal oefenenden Nederlander het rechte spoor te wijzen. (1707b: [*1⁷])

Verwers werk blijkt dus niet zo maar een reactie, maar een waarin Moonens uitgangspunten volledig worden afgewezen! Volgens Kluit wandelde Moonen op een donker en doodlopend spoor en heeft Verwer de juiste weg laten zien, waardoor taalkundigen "meer en meer behulp en licht in onze taal gekregen hebben" (1707b: 4).

In 1708 schrijft Verwer weer als Anonymus Batavus over taalkunde. In een tweetal uitvoerige brieven aan David van Hoogstraten licht hij zijn *Idea* toe, zet hij zijn opvattingen over spelling uiteen en gaat hij de polemieek aan met de taalkundige Willem Séwel (1653-1720). In 1709 volgt nog de publicatie van een 52 pagina's lange brief aan de Utrechtse oriëntalist Adriaan Reland (1676-1718), waarin hij zich verdedigt tegen de kritiek van Arnold Moonen en daarna zwijgt hij over taalkundige zaken. In 1711 neemt Verwer nog wel enkele taalkundige

opmerkingen op in zijn *Afscheidt-rede* in een juridische publicatie - niet onder pseudoniem deze keer -, maar daar blijft het bij.

Vier taalkundige publicaties dus heeft Verwer in het licht gegeven, tussen 1707 en 1709, en hoewel zijn werk bij lange na niet zo bekend werd als de publicaties van Ten Kate of Huydecoper, was er zeker belangstelling voor, met name in de tweede helft van de achttiende eeuw. Kluit stond allerm minst alleen in zijn opvatting dat de aanpak van Verwer superieur was aan die van Moonen. In de letterkundige genootschappen die zich in de tweede helft van de achttiende eeuw nadrukkelijk wijdden aan de studie van de moedertaal, werd het werk van Verwer hoog geacht. Anonymus Batavus werd beschouwd als de taalkundige die de grondslag had gelegd voor de juiste benadering van de taalstudie en de illustere Ten Kate had dan ook niet voor niets "in velen, en te recht! het voetspoor gedrukt (...), dat hem baande de geleerde Heer Adriaan Verwer" (Kluit 1759: XVI).

In de volgende paragrafen staan Verwers taalkundige teksten en opvattingen centraal. Uitgangspunt zijn de teksten in hun historisch-chronologische context. Dat betekent dat eerst de *Idea* aan de orde komt en daarna de taalkundige brieven van Verwer, met de reacties van Séwel en Moonen. De chronologische ordening is overigens niet erg strikt aangehouden. Zo worden Verwers taalkundige inzichten besproken bij de *Idea*, hoewel daarbij ook opvattingen aan de orde komen die pas later in de brieven naar voren worden gebracht. Aan het geheel gaan een korte biografie van Verwer en een kort overzicht van zijn taalkundige werken vooraf.

2. Adriaen Verwer

Adriaen Pietersz. Verwer werd ca. 1655 geboren in Rotterdam. Zijn vader, de koopman Pieter Adriaensz. Verwer, was lid van de Waterlandse doopsgezinde gemeente, een gemeente waarbinnen in Verwers kinderjaren herhaaldelijk onderlinge twisten werden uitgevochten. Verwer groeide op in het milieu van de "Erasmiaanse vriendenkring" (Zijlmans 1999: 149), een milieu waarin belang werd gehecht aan verdraagzaamheid.

In 1680 vestigde Verwer zich als koopman in Amsterdam. Hij had zich inmiddels ontwikkeld tot een internationaal bekende autoriteit op het gebied van het zeerecht. Zijn interesses beperkten zich absoluut niet tot die gebieden van het maatschappelijk leven die voor een koopman enig direct nut kunnen opleveren. Met de publicatie van zijn anti-spinozistische *'t Mom-aensicht der Atheistery Afgerukt* (1683; cf. Klijnsmit 1991), mengde Verwer zich bijvoorbeeld nadrukkelijk in de filosofische debatten die in de jaren tachtig van de zeventiende eeuw in Amsterdam werden gevoerd (Israël 2001: 309) en ook in de theologie heeft hij zich verdiept. Hij speelde een centrale rol in het intellectuele leven in Amsterdam en was de spil in een kring van amateur-wiskundigen met belang-

stelling voor wetenschappelijke vraagstukken. Heel vroeg al was hij geïnteresseerd in de opvattingen en methode van Newton en reeds vanaf omstreeks 1690 onderhield hij contacten met leden van de zogenaamde 'Newtonian circle', een groep van geleerden die de theorieën van Isaac Newton (1643-1727) aanhingen en probeerden uit te werken (cf. Vermij 1991: 17-18, 114-115; 2003: 192 e.v.).

Ook de taalkunde had zijn belangstelling. In de tweede helft van de achttiende eeuw dankte hij zijn taalkundige faam vooral aan zijn uitgangspunten en met name aan zijn invloed op de beroemde Lambert ten Kate (1674-1731). Verwer was degene die de empirische benadering van de taalkunde op Ten Kate overbracht en hem aanzette tot de studie van het Gotisch. In de *praefatio* van zijn werk benadrukte Verwer dat het van groot belang was "linguam nostram *ex origine nosse*" (1707a: *8), om onze taal vanuit de oorsprong te kennen.¹ Dankzij Franciscus Junius (1589-1677) en zijn baanbrekende editie van de Gotische *Codex Argenteus* (1665, 1684²) was dit nu mogelijk. Verwer was een voorstander van de 'gothica-genetrix' theorie volgens welke het Gotisch gezien werd als de moeder van alle Germaanse talen (cf. Vanderheyden 1957: 666-667). Volgens hem had Junius aangetoond dat "den allereersten oorsprong van het Nederduitsch" in het Gotisch gezocht moest worden en dat de "Nederlanders geen reden hadden om den oorsprong van hunne tale hooger te zoeken" (1707b: *8³). Daartoe geïnspireerd door zijn vriend Verwer schreef Lambert ten Kate zijn *Gemeenschap tussen de Gottische spraeke en de Nederduytsche*, een boekje dat in 1710 verscheen. De *Gemeenschap* is een betrekkelijk beknopt werk van 84 bladzijden dat anoniem verscheen, mogelijk omdat de auteur onzeker was over de ontvangst ervan. In deze studie werd de verwantschap tussen het Gotisch en het Nederlands "vertoont" in een brief, in een woordenlijst, en op basis van voorbeelden van Gotische verbuigingen en vervoegingen. Het eerste deel van het boekje bestaat uit een brief aan A.V., d.w.z. Adriaen Verwer, gedagtekend 25 maart 1708, met daarbij een naschrift. Wat betreft de historische taalstudie zijn Ten Kates resultaten beslist belangrijker geweest dan die van Verwer, maar voor zijn taalkundige ideeën is Ten Kate veel verschuldigd aan zijn mentor (Knol 1977: 102-103).² Verwer overleed in Amsterdam op 31 maart 1717.

---

¹Zoals Poeraet (1723: 329) het formuleerde in een passage over Verwers *Idea*: "Zeker is het, dat de outhet onzer taale moet worden behouden, en, om zoo te spreken, heilig is. Dus meenden wy ook altyt, datze weldeden, die tot de outhet opklommen, en van daer, uit allerlei vergelykinge, de Regelmatigheit opzochten en goet maekten. *Hoc opus, hic labor*. Daer leit het zich; daer is het werk. Geregeltheit is de ziel der Taelkennisse. Dat wisten de Latynen in de gulde eeuw, die dat doelwit getroffen hebben, en het weezen hunner taele behouden".

²In een brief aan Meinard Tydeman (1741-1825) van 1 februari 1766 schreef Adriaan Kluit naar aanleiding van de *Idea* dat "ten Kate getoond heeft die *Idea* tot zyn basis genomen te hebben, maar ook hier en daar verbeterd heeft" (De Bonth 1999: 152). Vgl. ook 1. Inleiding.

3. Verwers taalkundige geschriften

Adriaen Verwer heeft zijn taalkundige ideeën zoals gezegd het eerst verwoord in zijn *Linguae Belgicae Idea Grammatica, Poetica, Rhetorica*, in 1707 onder het pseudoniem Anonymus Batavus uitgegeven bij Franciscus Halma, uitgever te Amsterdam. In een drietal brieven heeft hij vervolgens zijn taalkundige inzichten uitvoerig toegelicht en aangevuld, opnieuw anoniem. De eerste verscheen in *De Boekzaal der geleerde Weereldt* van May en Juny 1708: *Brief, door den ongenoemden Schryver der Idea, of Schetse der Nederduitsche Spraekkunst, aen den Heere David van Hoogstraten*. Een paar maanden later volgde in *De Boekzaal* van September en October 1708 een tweede brief aan Van Hoogstraten: *Brief, door den ongenoemden Schryver der Idea Grammatica &c. ofte Schetse der Nederduitsche Taelkunst aen den Heere David van Hoogstraten over de echte Nederduitsche Vocaelspellinge*. Beide brieven worden gevolgd door een *Naschrift* waarin Verwer zich uitlaat over de taalkundige inzichten van Willem Séwel. In 1709 verschijnt "t'Utrecht, By Willem Broedelet, Boekverkoper op de Maertens Dam" Verwers derde brief: *Brief aen den Heere Adriaen Reland, Professor in de Oostersche Talen in de Academie tot Utrecht, vanden Schryver der Linguae Belgicae Idea Grammatica; &c. tot rekenschap vande Aenmerkingen vanden Heer Arnold Moonen op dezelve Idea; en van 't richtig Nederduitsch, zoo als door onze Hooge Overheidt gebruikt is in Hare nieuwe overzetting des Bybels*. In deze uitvoerige brief, 52 pagina's, reageert Verwer op de brief die Arnold Moonen in 1708 schreef over de *Idea* en die gepubliceerd zou worden in de tweede druk van Van Hoogstratens *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden* (1710/1711). Verwer hechte er kennelijk zo aan zijn verweer te publiceren, dat hij besloot tot een aparte uitgave nu zijn antwoord blijkbaar niet meer in diezelfde tweede druk kon worden opgenomen en hiermee ontstond de merkwaardige situatie, dat de reactie van Verwer al in druk was verschenen vóór de brief waarop hij reageerde. In de derde en vierde druk van Van Hoogstratens geslachtslijst (1723, 1733) is de brief aan Reland wel opgenomen achter Moonens brief.

Tot slot heeft Verwer een aantal taalkundige opmerkingen gepubliceerd in *Nederlants See-Rechten, Avaryen en Bodemeryen* (1711), waarin ook de *Verhandelinghe nopende het Recht der Hollantsche Bodemeryen* is opgenomen. In zijn *Afscheidt-Rede* (1711: 178-182), een nawoord op de voorgaande verhandelingen, herhaalt Verwer, nu niet langer anoniem, enkele van zijn taalkundige uitgangspunten.

4. De *Idea*

4.1. Inleiding

In de volgende paragrafen staat Verwers eerste taalkundige publicatie centraal, de *Linguae Belgicae idea Grammatica, Poetica, Rhetorica*. Het werk is “deprompta ex Adversariis Anonymi Batavi” en daaruit valt op te maken dat Verwer regelmatig aantekeningen maakte over taal en taalkunde - naar eigen zeggen deed hij dat al vanaf ca. 1670 (1709: 21). Die aantekeningen die tot de *Idea* leidden, maakte hij voor “un de ces neveux”, zodat deze zich aan de hand daarvan de beginselen van het Nederlands eigen zou kunnen maken. Dat meldt althans de geleerde Amsterdammer Jean Le Clerc (Johannes Clericus, 1657-1736).³ In zijn *Bibliothèque choisie* schrijft Le Clerc:

Un auteur Hollandais, qui s'est fort appliqué a la connaissance de sa Langue, avoit publié en 1707, en Latin un petit Livre intitulé, *Linguae Belgicae Idea Grammatica, Poëtica, Rhetorica, &c. Anonymi Batavi*, & imprimé chez Fr. Halma. Son dessein étoit d'enseigner à un de ses neveux la maniere de pénétrer dans les finesses de la Langue Flamande, en lui donnant une idée exacte de ses principes. Dans la Préface de ce petit Ouvrage, il avoit avancé que la Langue tire immédiatement son Origine de l'ancienne Gothique, telle qu'elle se trouve dans l' *Evangile Gothique* publié par François du Jon, ou Junius avec un *Glossaire Gothique*. (cf. Ten Cate 1987: 31)

Niet alleen over taalkunde maakte Verwer aantekeningen. In 1698 schrijft hij in de voorrede bij zijn *Inleiding tot de christelijke godgeleerdheid*, dat deze geloofsapologie gebaseerd is op de aantekeningen die hij gedurende een aantal jaren gemaakt heeft. Voor zijn kinderen deze keer.⁴ Maar anders dan de *Idea* is de *Inleiding* in het Nederlands geschreven en anders dan bij de *Idea* verbindt Verwer zijn naam aan de publicatie.

Achtereenvolgens komen het pseudoniem, de taal waarin het werk is geschreven en een aantal van Verwers taalkundige opvattingen aan de orde. Ten slotte

---

³Met de vermaarde geleerde en tijdschriftredacteur Jean Le Clerc stond Verwer op goede voet. In 1691 vraagt de Schotse wiskundige en newtoniaan David Gregory (1659-1708) aan Verwer om hem te helpen bij het leggen van wetenschappelijke contacten. Verwer biedt aan hem te introduceren bij Le Clerc (Brief van Verwer aan Gregory, 1691, 10 Kal sept. Oxford, Bodleian Library, MS Tanner 26 f 42+v. Met dank aan Dr. R. H. Vermij, die zo vriendelijk was mij een kopie van deze brief ter hand te stellen. Gregory's antwoord is niet bewaard gebleven.).

⁴Vgl. ook Verwers brief aan David Gregory van februari 1703 (Rigaud 1956: 251).

wordt aandacht besteed aan de vertaling die Adriaan Kluit rond 1759 van de *Idea* maakte.

4.2. Het pseudoniem

Dat Verwer zijn taalkundige werk onder pseudoniem uitgeeft, is opmerkelijk: "een ongenoemde Hollander" noemt hij zich, de vertaling is van Kluit. Het was de eerste keer dat Verwer bij een uitgave van zijn werk zijn eigen naam niet vermeldde. Op het titelblad van zijn eerste publicatie, het eerder genoemde *Momaensicht* (1683), stond weliswaar alleen *A.V.* vermeld als auteur, maar onder de *Voorreden* van dit werk stond Verwers naam voluit. Ook voor de *Inleiding tot de christelyke Gods-geleertheid* (1698) gebruikte Verwer zijn naam, voor de *See-Rechten* (1711) eveneens. Dat hij zich voor zijn taalkundige publicaties van een pseudoniem bedient, is dus opvallend. In de opdracht aan Moonen, die aan de *Idea* voorafgaat, meldt Van Hoogstraten, dat de auteur onbekend wil blijven, opdat iedereen onbevooroordeeld zijn mening zou kunnen geven (1707b: *2^v). Verwer zelf laat zich in de *Idea* niet uit over zijn redenen om een pseudoniem te gebruiken, maar in zijn naschrift bij de tweede brief aan Van Hoogstraten zegt hij er het volgende over:

mynen naem voege ik'er niet by; zoo om dat ik geen lidt der Schryveren van name en ben, als om dat het myne geringe, den lantzaten wel, zonder naem, kan toebedient worden. (1708b: 376)

Verschiedene motieven kunnen een rol gespeeld hebben. Mogelijk oefenden religieuze overwegingen invloed uit - de vrome doopsgezinde die zijn tijd besteedt aan wereldse zaken in plaats van aan de verdediging van wijsgerige opvattingen en geloofswaarheden⁵ - of praktische - de koopman die zijn goede naam niet wenst te binden aan een tentatief boek over de studie van het Nederlands - of misschien zelfs politieke.⁶ Of moeten we Verwer gewoon op zijn woord geloven en aannemen dat hij zich verschool achter een pseudoniem, omdat hij "zich op het gebied van de taalstudie nog te zeer als een *liefhebber* onder de 'geleerden' " voelde (Vanderheyden 1957: 617, 618)?

Verwer was een juridisch geschoold koopman. Van oudsher was de rechtenstudie verbonden met de - klassieke - filologie. In de zeventiende eeuw zorgde een groeiend nationaal bewustzijn voor nieuwe taalkundige impulsen, waarvan vooral de volkstalen profiteerden. Het zoeken naar een nationale identiteit

---

⁵Erg waarschijnlijk is dit niet. Zoals Noordegraaf (2002) heeft laten zien, heeft de taalstudie in de eerste jaren van de achttiende eeuw zeker religieuze implicaties.

⁶Vgl. Rutten 2003. Verwer zou met zijn werk "een taalkundige variant van de Bataafse mythe" beogen (Rutten 2003: 197).

leidde namelijk tot een toenemende belangstelling voor oorsprong en geschiedenis van het volk en zijn taal: uit oude bronnen kon de grootsheid van de eigen natie bevestigd worden en dat rechtvaardigde de studie van de volkstaal. Historici en taalkundigen benadrukten het belang van oude teksten in de moedertaal. Ook vanuit de kring van rechtsgeleerden werd herhaaldelijk gewezen op de noodzaak om oude wetten en keuren te onderzoeken.⁷ Voor het juiste begrip van regionale en in de volkstaal gestelde wetten werd taalonderzoek als onmisbaar beschouwd. Verwer plaatst zich nadrukkelijk in deze traditie: herhaaldelijk wijst hij op het juridisch belang van gedegen historisch-taalkundig onderzoek en op het gebruik dat de taalstudie kan maken van de kennis die bij juristen aanwezig is. Nu Moonen zijn *grammatica* in het licht geeft, gesteund door literatoren die zich in Verwers ogen de zeggenschap over de taalnormen hebben toegeëcht, wil hij zijn opvattingen daar wel eens tegenover stellen. Anoniem, mogelijk omdat hij onzeker was over de receptie, maar ook omdat anders het gevaar bestond dat niet zijn opvattingen maar zijn persoon beoordeeld zou worden: een jurist, weliswaar niet onbedreven in de taalstudie, maar niet bevoegd om een oordeel te geven.

4.3. Het Latijn

Er is nog een opmerkelijk gegeven. De *Idea* is in het Latijn⁸ geschreven, en dat lijkt nu niet direct voor de hand te liggen voor een werk waarin wordt uiteengezet hoe de moedertaal bestudeerd dient te worden, en dat nog wel in een tijd waarin het toch al de gewoonte was om “grammatika’s van de nieuwe Europese talen (niet die van het Grieks en Latijn, die in het Latijn geschreven bleven worden) in die talen zelf te schrijven” (Seuren 1997: 372). Verwer verantwoordt die keuze uitvoerig. Hij is er niet tegen, dat een spraakkunst in de moedertaal wordt geschreven, maar de *Idea* is - nog - geen spraakkunst. Het gaat Verwer primair om de uitgangspunten en de methodologie van de taalstudie. Zolang daarover onder de geleerden nog geen overeenstemming bestaat, is het gebruik van het Latijn gewenst. Pas als de uitgangspunten en de aanpak algemeen aanvaard zijn, kan de volkstaal dienst doen. Dezelfde opvatting verwoordt Verwer in de *Afscheidt-rede*: het Nederlands moet gebruikt worden als de stof “dogmatijcque” is, als er over het onderwerp geen verschil van mening bestaat. Als het onderwerp nog “critijcque” is, verdient het Latijn aanbeveling (vgl 1711: 178).

---

⁷Bijvoorbeeld door Jan van Vliet (1622 - 1666) en Olivarius Vredius (1596 - 1652); cf. Dekker 1997: *passim*. Ook Antonis de Hubert (1583 - 1639) en vooral Hugo de Groot stimuleerden de studie van de volkstaal.

⁸Een niet al te best Latijn overigens. Cf. bijv. de opmerking van Everhardus van Driel in de door hem bezorgde editie van de *Idea* (Verwer 1783: '1'); vgl. ook Seuren 1997: 372.

De *Idea* is bestemd voor geleerden en daarom geschreven in de taal van geleerden. Pas als die geleerden het eens zijn over zijn uitgangspunten, pas als die "klaar de beginselen zullen gevat hebben" (1707b: *6^v), kan er gedacht worden aan een grammatica in de volkstaal waarin de resultaten van het onderzoek zoals Verwer dat voorstaat zijn verwerkt. De *Idea* is hooguit een schets van zo'n grammatica, en is zeker geen gebruiksgrammatica zoals Moonens *Nederduitse spraekunst*.

Voor Verwer verdiende het Latijn in 'het Babel van de geleerden' (Roelevink 1990) dus de voorkeur boven het Nederlands. Welke geleerden Verwer op het oog had, vermeldt hij niet, maar gedacht kan worden aan taalkundig geïnteresseerden uit de kring van Moonen, aan de leden van het taalkundig discussiegezelschap waarvan Verwer deel uitmaakte⁹ en aan zijn internationale contacten. Hoe het gebruik van de volkstaal de internationale toegankelijkheid van een werk danig in de weg kon staan, heeft hij ervaren toen hij probeerde zijn *Inleiding tot de Christelyke Gods-geleerdheid* (1698) bekendheid te geven in Engeland. Tot zijn spijt moest hij constateren, dat slechts weinig mensen daar het Nederlands voldoende beheersten om zijn werk te begrijpen. In zijn brief aan David Gregory van februari 1703 spreekt hij zijn ongenoegen daarover uit.¹⁰ Mogelijk wilde hij zich met de *Idea* niet voor de tweede keer aan dezelfde steen stoten. Moonen zou zich overigens van dat Latijn niets aantrekken en zijn kritiek op Verwers werk in het Nederlands verwoorden. Verwer zelf beperkt zijn keuze voor het Latijn tot deze ene keer: al zijn andere taalkundige werk, waarin hij toch ook de *Idea* toelicht, uitwerkt en verdedigt schrijft hij in de moedertaal.

Het gaat Verwer in de *Idea* dus primair om zijn taalkundige opvattingen, niet zozeer om de praktische uitwerkingen daarvan. "ik veile mijne *Idea* niet voor onfeilbaer" schrijft hij aan Adriaen Reland, "zelfs zoo nu en dan verandere ik 'er al wat in, doch niets systematijk" (1709: 34). Welke die taalkundige opvattingen zijn die Verwer zo nadrukkelijk voor het voetlicht wenst te brengen, komt aan de orde in de volgende paragrafen.

4.4. Verwers taalkundige opvattingen

4.4.1. Inleiding

Verwers eerste taalkundige publicatie moet, zoals hiervoor aangegeven, gezien worden als een reactie op Moonens *Nederduitse Spraekkunst*, die ruim een jaar eerder was verschenen (cf. 1). Op een belangrijk punt heeft Verwer fundamen-

---

⁹Vgl. Jongeneelen 1992: 203 e.v.; Noordegraaf 1996: 215; De Bonth & Dibbets 1995: 115.

¹⁰Cf. Rigaud 1956: 248-253; Noordegraaf 2002: 238, n. 10.

tele kritiek op het werk van de Deventer predikant. In het voorwoord bij zijn grammatica, de *Aenspraek tot de Nederduitsche leezers, liefhebbers onzer moederspraeke*, deelt Moonen mee, dat hij zijn werk, "zoo veel moogelyk geweest is", heeft "gegrondt op vaste en onloochenbare regels, en waer of wanneer die ontbraeken, op het gemeene gebruik, dat aen de regels den oirsprong geeft" (1706: *3^v). Uit het vervolg blijkt dat hij dat "gemeene gebruik" in literair werk zoekt. Net als Van Hoogstraten is hij van mening dat de regels afgeleid moeten worden uit het taalgebruik van grote literaire auteurs. In de keuze daarvan is hij beslist: sprak Van Hoogstraten nog slechts voorkeur uit voor het werk van Vondel, voor Moonen wordt die dichter het lichtende voorbeeld (1706: *8^v).

De opvatting van Verwer hierover lijkt niet zo ver van die van Moonen af te staan. Verwer is van mening dat het gebruik "de scheidsman [is] in eene levende tale" en wil de regels halen "uit den diepsten grond der tale zelf en deszelfs recht gebruik" (1707b: *6^r-*6^v). Net als Moonen is hij dus van mening, dat de gronden van de taal uit het gebruik zijn af te leiden, dat in het gebruik de ware eigenschappen van de taal aan het licht komen, dat, kortom, de *natura* van de taal in de *usus* tot uitdrukking komt (cf. Dibbets 1985: 21). Wat dat betreft lijkt er dus weinig verschil tussen beide taalkundigen. Maar het zijn de bijvoeglijke naamwoorden *gemeene* (Moonen) en *recht* (Verwer) waar het om draait. De grote vraag is namelijk: in welke gebruik?

In de *Praefatio Auctoris*, door Kluit een "gouden kleinood" genoemd (1707b: [*1^r]), geeft Verwer aan wat we van de *Idea* mogen verwachten. Twee doelen stonden hem bij het schrijven voor ogen. In de eerste plaats wil hij aantonen, dat een grammatica zich moet baseren op de algemene taal, op de *lingua communis*. Want uit de literaire taal kunnen de beginselen van het Nederlands niet worden afgeleid.

In de tweede plaats wil Verwer het rijmverlof bespreken. Met dat rijmverlof, de vrijheid die schrijvers zich veroorloven om af te wijken van de algemene taal, laten onze dichters zien wat de mogelijkheden zijn van het Nederlands, maken ze de kracht ervan zichtbaar en tonen ze waartoe de taal in staat is. Als taalgebruikers het rijmverlof kunnen herkennen, kunnen ze zelf bepalen of ze er gebruik van willen maken of niet. Om het geheel compleet te maken, heeft hij een korte poëtica en retorica toegevoegd.

In de volgende paragrafen komen beide onderwerpen aan de orde: de *lingua communis* en het rijmverlof. Bij de bespreking van Verwers opvattingen met betrekking tot de *lingua communis* komen verschillende aspecten van zijn taalbeschouwing aan de orde: de verhouding tussen *lingua communis* en de *dialecti*, de bronnen voor de *lingua communis* en de waardering daarvan, de rol van de overheid en de betekenis van de Statenbijbel. Daarbij is niet alleen gebruikgemaakt van informatie uit de *Idea*; waar nodig is die aangevuld met gegevens uit de andere taalkundige geschriften van Verwer.

4.4.2. De *lingua communis* en haar dialecti

In de *Praefatio* maakt Verwer een fundamenteel onderscheid tussen de *lingua communis* enerzijds en de *dialecti* anderzijds. *Lingua communis* zou Kluit vertalen als "Nederlands gemeenenlandstaal", de "gemeene Nederduitsche tale" (1707b: 5, 69) en daarmee sloot hij aan bij de terminologie die Verwer zelf ook gebruikte. In zijn brief aan David van Hoogstraten van 18 juni 1708 sprak Verwer van de "Gemeenen-Lants-tale", de algemene taal die gekenmerkt wordt door een grote regelmaat (1708a: 527), in de *Idea* van "onse Nederduitsche geregelde schryftaele", de aan vaste regels onderworpen geschreven taal (1707a: 53). In de vertaling van Kluit luidt Verwers omschrijving van de *lingua communis*:

Het is een taaleigen volkomen overeenkomende met de wetten der letterkunst; rustende gantsch en al op de regelmaat, en vry zynde van alle figuren in de woordgronding en woordvoeging.¹¹ (1707b: 5)

Daarnaast en daartegenover zijn er de *dialecti*. Om hun verhouding tot de *lingua communis* te verduidelijken, gebruikt Verwer een vergelijking met de scheepvaart. Verwer was koopman en scheepsbevrachter en toont op verschillende plaatsen in zijn werk een duidelijke voorkeur voor vergelijkingen die ontleend zijn aan de scheepvaart en het recht, de twee terreinen waarmee hij in zijn dagelijkse praktijk het meest in aanraking kwam. Hij schrijft:

De gemeene landstale en deszelven tongvallen staan tegen elkander in diezelfde evenreedigheid als (...) die koers van een schip welke als het schip den naald van het kompas volgt, een regte streek, en als het het tegendeel doende, een kromme streek genoemd wordt. (vert. Kluit, 1707b: [4])

De *lingua communis* is de taal dus die 'de juiste koers vaart', de taal waarin de ware kenmerken van het Nederlands te vinden zijn; de *dialecti* wijken daarvan af. Verwer noemt twee *dialecti*, de *dialectus forensis*, "de spraekvorme, ofte taele, van den Hove" (1707a: 54) en de *dialectus poetica*, de literaire taal, "de eene by het hof en de staten gemeensaam (...) de ander by de dichters" (1707b: 53-54). Zij onderscheiden zich van de *lingua communis* door het *metaplasme*, het *Rijm-verlof* zoals Verwer vertaalt (1707a: 55; vgl. 3.4.3.).¹² De *dialectus forensis* wordt vooral geken

---

¹¹De "figuren in de woordgronding" betreffen de woordvorm. Over de "woordvoeging" zegt Verwer niet zo veel. De belangrijkste is de ellips, die ervoor zorgt dat de dubbele ontkenning verdwijnt. Bovendien noemt hij er enkele die wij in poëzie gemeen hebben met het Latijn. Cf. Verwer 1707a: 64-67.

¹²Verwer beroept zich voor de vertaling op de *Twe-spraack*. Strikt genomen komt de term daarin niet voor, wel in de *Rederijk-kunst in Rijm opt kortst vervat* (1587). Verwer heeft dus gebruikgemaakt van een van de twee uitgaven van het complete trivium van

merkt door het uitbreidende metaplasme, de *dialectus poetica* door het verkortende. De *dialectus forensis* vindt Verwer niet de moeite van het bespreken waard, omdat "derzelver afwykinge van de gemeene tale meer reden- dan letterkünstig, ende die alleen binnen de pleitzaal besloten is" (1707b: 54). Hij richt zijn pijlen vooral op het verkortende metaplasme, zoals dat steeds meer voorkomt in de taal van de dichters. Die zijn zo'n tachtig jaar geleden begonnen om ook in hun proza gebruik te maken van allerlei poëtische vrijheden en sindsdien is dat doordrenkt met verkorte woordvormen. Die werden vervolgens weer snel opgenomen in de spreektaal, omdat daarin altijd gekozen wordt voor de woordvorm die het gemakkelijkst is uit te spreken, geregeerd als ze wordt door "de welluidenheit, die koninginne over onze uitsprake" (1707b: 67).

Het onderscheid tussen de algemene taal en de dichterlijke is voor Verwer cruciaal. In zijn eerste brief aan Van Hoogstraten besteedt hij er opnieuw aandacht aan. In de algemene taal staan

de woorden (...) in hunne *geheelheit*, ook gevoegt in onzer tale *naturelyke* orden: zoo komen zoodanige zelfde woorden in onze *cieraet-schryvers*, om der zangerige vloeyentheit wille, (als de Drost Hooft spreekt) aen de eindens en uitgangen, ietwes gesnoeit oft geplooit, oft anders ook gevoegt in zekere *cieraet-kunstige* orden, inde plaets van onze *naturelyke*. Zie daer het heele geheim! (1708a: 527-528)

4.4.3. *Lingua communis* en de taalregels

Het onderscheid tussen algemene en poëtische taal heeft vergaande consequenties. Omdat de *lingua communis* de taal is die volledig in overeenstemming is met de *natura* van de taal en volledig gehoorzaamt aan de regels van de *grammatica*, kunnen de taalwetten uiteraard alleen daarin gevonden worden. In geen geval kunnen de taalwetten worden afgeleid uit de literaire taal, geplooid, gesnoeid en verkort als die is door het *cieraet-kunstige* spel van de dichters. Natuurlijk hebben dichters als Vondel fraai werk geleverd en ze worden terecht bewonderd, maar het is onzin om te denken dat het literaire taalgebruik daarom voortaan "de leest van 't heele Nederduitsch moet uitmaken", zo zou hij in zijn *Afscheidt-rede* schrijven, net zo min "als de Dans-meesters (...) moesten wanen, dat hunne gepaste bewegingen op mate voortaan het Voorschrift alleen hadden te wesen van alle onsen voettredt lanx de openbare straten" (1711: 180). De eigenschappen van het Nederlands zijn het zuiverst te vinden in de algemene taal en daarop moet een spraakkunst zich dus baseren.

---

de Amsterdamse kamer *In liefde' bloeyende* (1614 resp. 1647). Verwer verwijst steeds naar de *letterkunst* van 1584 en dat wijst op de uitgave van 1614. De titel daarvan luidde namelijk *Twe-spraack vande Nederduitsche Letterkunst*; de editie van 1649 verscheen als *Kort begrip, leerende recht Duidts spreken*.

Dat is heel wat anders dan wat Moonen wilde. Voor Moonen representeerde bij uitstek de taal van de grote dichters en vooral van Vondel het juiste gebruik. Maar Moonen was dan ook op de verkeerde weg. Hoewel de grote dichters - Vondel, Hooft, Antonides - de grammaticale regels uitstekend in acht hebben genomen, maakt het rijmverlof hun werk ongeschikt om als norm te dienen voor het algemene Nederlands. Als we ons toch baseren op literaire taal, levert dat een spraakkunst op die "in den blinde en in het duister naar een regel met de hand tast in de bloote schorse van uitgangen, en ons geen woordgronding of oorsprongkunde maar eene verminkte en dorre poginge van kennisse van toevallen aan de hand geeft" (1707b: 9). Daardoor zullen "de kenmerken, en met die de geheele regelmate, in vergetelheid (...) raken. En zoo in eenen onzen geheele tale het hoofd zou afgeslagen worden" (1707b: *5). En de gevolgen daarvan zijn niet gering: hetzelfde euvel heeft geleid tot de ondergang van het Grieks en het Latijn, en zonder twijfel loopt het met het Nederlands ook slecht af als we ons uitsluitend verlaten op de literaire taal (vgl. 1707a: 57). Desondanks moeten we ons de concrete verschillen tussen de *lingua communis* en de *dialectus poetica* nu ook weer niet al te groot voorstellen:

Wyders, die woorden onder ons, aen welker uitgangen die plooi oft snoeying, uit zulken hoofde by onze cieraet-schryvers, aldus gepleegt wort, zyn gantsch weinigerhande. 't is, by voorbeelt, al te doen om een aflatingtje van *e*: om *en* in plaetse van *ende*: om 't loochenend *en*, eigentlyk tot het wezen van ons Nederduitsch behoortig, eens over te slaen: en diergelyke geringheitjes meer. (1708a: 528)

Men vraagt zich dan ook af, waarom het onderscheid tussen beide taalvormen voor Verwer zo cruciaal is. Met andere woorden: wat gaat er verloren met die kleine verschillen tussen *lingua communis* en *dialectus poetica*?

Het antwoord is: de regelmaat. Uitgangspunt van Verwers taalbeschouwing is de opvatting dat de taal in oorsprong een volmaakte regelmaat kende, die door onze voorouders aan de taal is gegeven. Daarvan uitgaand zijn er twee soorten *usus* te onderscheiden: de *usus analogus* en de *usus anomalus*. In de *usus analogus* is de regelmaat bewaard gebleven, in de *anomalus* is die verloren gegaan. Als we ons voor het opstellen van de taalwetten nu verlaten op de literaire taal zal de oorspronkelijke regelmaat nog verder uit het zicht raken. In plaats van met regels en regelmaat zullen we het moeten doen met "een woeste en oneigene optelling van deelen" (1707b: *5), zo houdt Verwer zijn lezers een schrikbeeld voor, waarvan Moonens spraakkunst een voorbeeld is.

Illustratief is de apocope van de sjwa aan het eind van werkwoordsvormen en zelfstandige naamwoorden (vgl. ook 3.4.7.). Het lijkt slechts te gaan om het simpel weglaten van een *e*'tje, maar de gevolgen voor de regelmaat zijn groot. Een aantal oorspronkelijk vrouwelijk substantieven op *-e* krijgt hierdoor namelijk een ander genus; de taalgebruiker kan vervolgens niet meer blindvaren op de

regelmaat en heeft een geslachtslijst nodig (vgl. 1709: 45).¹³ Ook bij de naamvallen zorgt de e-apocope voor verwarring. In de nominatief verdween de *e*, maar in alle andere naamvallen bleef ze behouden. Uiteraard is het dan verkeerd om de *e* te zien als een naamvalsuitgang; substantieven in het Nederlands blijven onverbogen, behalve in de genitief. Bovendien dreigt door het inkorten van het woord een belangrijke eigenschap van het Nederlands aan het oog te worden onttrokken: woorden eindigen niet bot en hard op een medeklinker, maar hervatten “*die zelve consonant met een respiratie (...). niet bed, maer bedde. niet erffenis, maer erffenisse*” (1709: 166). Oorspronkelijk waren er in het Nederlands dus geen eenlettergrepige woorden.

4.4.4. Methodologische aspecten

Het object van een spraakkunst is voor Verwer dus uitsluitend de *lingua communis*, de algemene taal die in oorsprong gekenmerkt wordt door een grote regelmaat en die volledig beantwoordt aan de regels van de grammatica zoals die er door onze voorouders aan gegeven zijn. Maar in die taal zijn in de loop van de eeuwen allerlei onregelmatigheden geslopen en om nu de oorspronkelijke regelmaat te achterhalen is het nodig om terug te gaan naar de wortels van de taal. Grammatici als Moonen houden zich niet bezig met het taalverleden; zij baseren zich op de taal van dichters uit het heden of het nabije verleden en het is dan ook geen wonder dat juist bij hen de “oorsprongkunde, die wel het vermakelykste¹⁴ is” ligt te zieletoen (1707b: 9).

Om de ware, oorspronkelijke eigenschappen van het Nederlands te achterhalen is taalhistorisch onderzoek nodig. Daarbij mag de onderzoeker zich niet laten leiden door persoonlijke voorkeuren of gewenste onderscheidingen, want

---

¹³Volgens Verwer zijn zelfstandige naamwoorden mannelijk als ze zijn afgeleid van gesubstantiveerde infinitieven en vervolgens door apocope zijn ingekort. Zo zijn *de koop*, *de smak* en *de raad* mannelijk, omdat ze zijn afgeleid van *het koopen*, *het smakken* en *het raden* (1707b: 18). Zelfstandige naamwoorden behouden het geslacht van het woord waarvan ze zijn afgeleid. Nu zijn substantieven die eindigen op *-inge* vrouwelijk (1707b: 15); als van die substantieven een woord wordt afgeleid, blijft dat dus vrouwelijk. Daarom zijn *minne*, *vrage* en *zuchte* vrouwelijk: ze zijn afgeleid van infinitieven die het suffix *-inge* kregen (*minnen* wordt *minninge*, door syncope *minninge* en door apocope *minne*). Als door het rijmverlof de *e* wordt weggesnoeid, wordt het zicht op de afleiding verduisterd; gevolg is dat het genus door het gebruik nog slechts willekeurig wordt toegekend. Vgl. ook Rutten 2003a: 18-20.

¹⁴Voor Verwer was het “doorgronden der aeloutheden onzer tale” het “doorlugtigste werk daer een oeffenzugtig Nederlander zyne leesgierigheid aen beleggen kan” (1708a: 366). Ten Kate noemt de historische taalstudie “het verhevene deel der Nederduitsche sprake” (1723).

“met *achten* en met *eigendunken* raekt de heele tael te grabbel van al wie maer waen en vermetelheid bezit,” zo zou Verwer het in zijn eerste brief aan David van Hoogstraten verwoorden (1708a: 550). De taalkundige mag zich uitsluitend baseren op daadwerkelijk waargenomen taalgebruik, op de taalfeiten dus: “wy zyn maer Lantkaertschryvers, geen’ Lantverdeelers” (1708a: 553).

De taalkundige moet daarom in de eerste plaats feiten verzamelen, “een Letterkunst moet eigentlyk wezen een *berichtschrift*”, niet anders dan “eene Lantkaert, welke den reiziger vertoont niet des Uitgevers *eigene schikking* der wegen en stroomen; ende hoedanig men die, een nieuw Land stigende, voeglijxt verdeelen moest; maer in ’t tegendeel der zelve waeragtige en dadelijke strekking, ’t zy hoedanig die ook loope” (1708a: 551; 1709:5). In de verzamelde feiten probeert hij vervolgens inductief een regelmaat te ontdekken, waaruit taalregels kunnen worden afgeleid. Als in de gevonden verschijnselen inderdaad een regelmaat te vinden is, mag hij op basis van analogie veronderstellen dat die algemeen is en ook voor nog niet waargenomen verschijnselen geldt, volgens het “naturelijk axioma, *Dat gelijk uit gelijk voortkomt*” (1709: 36).

De taalverschijnselen moet de onderzoeker proberen vast te leggen in regels. Aan de hand van zijn waarnemingen stelt hij een “*hypothesis*” (1709: 46) op, die steeds aan de taalfeiten moet worden getoetst. De regels moeten bovendien algemeen zijn en alle verschijnselen verantwoorden. Alleen het historisch materiaal levert de regels: “wy zyn maer Lantkaertschryvers, geen’ Lantverdeelers” (1708a: 553).

4.4.5. De rol van de overheid

Als we het zicht kwijtraken op het juiste gebruik - “de scheidsman in eene levende tale” (1707b: [*67]) - heeft dat zoals gezegd ernstige gevolgen (cf. 4.4.3.) en daarom dicht Verwer de overheid een cruciale rol toe bij het vaststellen van de *usus*. Het vaststellen van het juiste gebruik, het gebruik waaruit de grammaticale regels moeten worden afgeleid, is voor Verwer een zaak die valt onder het publieke recht (vgl. 1707b: 8). Onze voorouders hebben aan de taal regelmaat meegegeven (vgl. 1707b: 69) en de manier waarop daarmee wordt omgegaan is een aangelegenheid die iedereen aangaat. Het recht om het juiste gebruik vast te stellen is daarom expliciet voorbehouden aan de overheid. Op haar zijn de rechten van onze voorouders overgegaan, zij vertegenwoordigt het hele volk en zij mag bepalen hoe er met de oorspronkelijke regelmaat moet worden omgegaan. Individuele personen kunnen nooit het juiste gebruik vaststellen, ook belangrijke schrijvers niet. Alleen bij dode talen mag men de *usus* halen uit beproefde auteurs, niet omdat die in hun tijd het gebruik bepaalden, maar wel omdat zij de door de overheid vastgelegde *usus* volgden en doorgaven. Vooral als de betekenis van een woord in het geding is, wordt dat duidelijk. Immers, als iedereen naar gelieven de betekenis van een woord kan wijzigen, dan was iedereen in staat “om de tael van onze oude Hantvesten en Keuren, daer we naer

leven, van *gebruik* te doen verwisselen; en gevolghelijk de heele Hantvesten en Keuren zelve: 't welk eene gapende ongerymtheit is" (1708a: 530). Hier spreekt de jurist en koopman: verdragen en contracten zijn opgesteld in bepaalde be-woordingen en de betekenis daarvan kan niet zomaar veranderd worden, tenzij door de overheid. Dat is voor Verwer heel wat anders dan *verouderd* taalgebruik. Wanneer een bepaald woord niet meer algemeen gebruikt wordt en alleen nog in oude geschriften van de overheid voorkomt, moet er volgens Verwer niet gesproken worden van een gebruiksverandering, maar van "ouder-wetsche tael" (1708a: 530). Daaruit mag niet geconcludeerd worden dat Verwer geen oog zou hebben voor taalverandering. Integendeel, in een levende taal gaat het "als in eenen levenden of stroomenden vloed: daer kabbelt heimelijk vanden oever hier wat van af, en daer weder wat aen; 't welk niemant op heeter daed en ziet; doch dan wel, als men den oever eens weder gaet beschoeijen," schrijft hij aan Reland (1709: 28). Maar pas als de overheid er haar goedkeuring aan hecht, behoort een verandering tot de na te volgen *usus*.

Dat wil niet zeggen dat elke taalgebruiker nu ook gehouden is aan het gebruiken van de door de overheid gesanctioneerde taal. Uit die taal moeten de taalregels worden afgeleid, maar dat betekent niet dat iedereen haar in zijn geschriften moet navolgen. Verwer stelt gerust: het staat iedereen vrij om toch gewoon het rijmverlof te gebruiken, maar nodig is dat niet (vgl. 1707a: 58). Iedereen mag de taal gebruiken die hij wil, maar hij moet vervolgens niet de pretentie hebben om te denken, dat zijn persoonlijk taalgebruik het algemene gebruik representeert en dat hij gerechtigd is om het voor te stellen als na te volgen norm. Dat recht blijft voorbehouden aan de overheid. "Egter behoeft deze auctorizatie geenen byzonderen Schrijver verschrikt of verbaest te maken; zy stelt niemant een wet om in zijnen schrijfstijl, daer 't inden Borgerstaet nocht Overheit nocht evennaesten verlet, hier nergens buiten te mogen gaen" legt hij uit in zijn brief aan Reland (1709: 14).

4.4.6. Over *usus* en *slapers*: de Statenbijbel als 'bewaerstuk'

De *lingua communis* is voor een volk van groot belang en er moet dus zorgvuldig mee worden omgegaan. In die algemene taal worden immers de ware eigenschappen van het Nederlands vastgehouden. Daarom wil Verwer de beste teksten waarin die algemene taal te vinden is bewaren, als "*slapers* (...) waarin de woorden voluit en zonder zucht naar nieuwigheid verminkt te zyn, geschreven staan" (1707b: 59) en ze koesteren "met dezelfde zorgen (...) als, de maten en gewigten, welke wij *slapers* noemen (...) om al wat men twyfelt of het groot en zwaar genoeg is daaraan te toetsen" (1707b: *5). Aan de hand van geijkte teksten kan elke verandering van de *lingua communis* worden nagegaan en iedereen kan bij twijfel zijn eigen taalgebruik toetsen aan onverdachte teksten. Juristen kunnen zich verlaten op De Groots *Inleiding tot de Hollandsche regtsgeleerdheid*, taalkundigen op Kiliaans *Etymologicum Teutonicae linguae sive Dictionarium Teutonico-*

latinum (1599), de derde opnieuw bewerkte druk van het Dictionarium Teutonico-latinum van 1574, en godsgeleerden op de door de staten gesanctioneerde bijbelvertaling van 1637. Vooral deze Statenbijbel is zeer geschikt om te fungeren als "bewaerstuk onzer regelmatige Gemeenen-Lants-tale" (1708a: 527), zo blijft Verwer keer op keer benadrukken, omdat de overheid het taalgebruik daarin "met 's lands gezag [heeft] gestaafd" (1707b: *5^v; vgl. 4.3.), heeft "geautorizeert" (1709: 14). Met andere woorden: de overheid heeft in de Statenbijbel de *usus* vastgelegd. De bijbelvertaling is bovendien bij uitstek geschikt om als standaardtekst te fungeren, omdat iedereen het boek bezit, en "'t gereetste is 't oirbaerste" (1709: 15; cf. 1707b: 9). Uit Moonens reactie op de *Idea* valt op te maken dat Verwer de situatie goed inschatte. Moonen gaat uitgebreid in op het taalgebruik in de bijbelvertaling, maar moet erkennen (1708: 236):

De Groots Inleiding tot de Hollantsche Rechtsgeleertheit is in mynen boekschat niet.

Het gaat Verwer overigens niet alleen om de Statenbijbel, maar om alle bronnen waarin men vergelijkbare taal aantreft: "Ik stelle de onberispelijkheid niet in de bloote auctorizatie" benadrukt hij in zijn brief aan Reland, "maer daerom geautorizeert, om datze van een bestek (*systema*) is, 't welk (...) proef-houdend is bevonden" (1709: 14). En "proef-houdende" teksten zijn er meer (1708a: 528; 1709: 11; 14).¹⁵

4.4.7. Het rijmverlof

Voor de taalgebruiker die overtuigd is van de waarde van de *lingua communis* is het van belang om het rijmverlof te kunnen herkennen, het afwijken van de algemene taal. Hij kan dan beslissen of en wanneer hij van dat rijmverlof gebruik wil maken en wanneer niet. Verwer wil een bespreking ervan geven, opdat de taalgebruiker in staat is een verantwoorde keuze te maken.

In hoofdstuk 17 van de *Idea* onderscheidt Verwer twee soorten rijmverlof: het uitbreidende en het inkortende. Het uitbreidende - afkomstig uit Vlaanderen (1707b: 55) - is meer van belang voor de retorica dan voor de grammatica en wordt eigenlijk alleen gebruikt in onze gerechtshoven. Het inkortende - vanuit Friesland tot ons gekomen - is minder onschuldig. Zolang het beperkt bleef tot de poëzie waren de gevolgen nog te overzien, maar nadat Hooft en Vondel het in hun proza hadden gebruikt, werd het door tal van schrijvers driftig nagevolgd en ontstond de opvatting dat voortaan de *dialectus poetica* de na te volgen *usus* repre-

---

¹⁵Verwer noemt behalve de eerder genoemde werken o.a. vier middeleeuwse teksten, waarvan de *Rijmkroniek van Holland* van Melis Stoke de belangrijkste is, de *Voorrede bij het Berijmde Psalmgezang van David* van Antonis de Hubert, geschriften van de overheid, de *Schilderkunst der Antyken* van Franciscus Junius en werk van Johannes Uitenbogaert (1557-1644).

senteerde. In gesproken taal is dit rijmverlof overigens de gewoonste zaak van de wereld: iedereen spreekt de woorden verkort uit. Maar dat wil nog niet zeggen dat ze voortaan ook maar verkort geschreven moeten worden! We moeten de woorden juist in hun niet-verkorte vorm schrijven; de taalgebruiker bepaalt dan zelf wel hoe hij ze uitsprekt (1707b: 54, 58). Hoewel de *dialectus poetica* zich ook van de *lingua communis* onderscheidt door de zinsbouw, richt Verwer zich hoofdzakelijk op het inkorten van de woorden en verstaat hij onder *rijmverlof* in de meeste gevallen kortweg de "inkortende spraakvormen" (1707b: 58; vgl. 1708a: 528).

Verwer wil niemand een bepaald taalgebruik voorschrijven; dat recht is immers voorbehouden aan de overheid (cf. 4.4.5.). Hij pleit wel voor een matig gebruik van het rijmverlof: "ieder soort van geschryf [heeft] zyn eigen wyze" (1707b: 58), schrijft hij, en wanneer de "gemeene-Lants-tael" (1708a: 528) vereist is, moet die gebruikt worden. Wanneer dat precies is, wordt overigens niet helemaal duidelijk. Uit de bronnen die Verwer in de *Idea* noemt, valt op te maken dat hij ambtelijke stukken en niet-literaire, teksten op het oog heeft, maar in zijn brieven aan Van Hoogstraten en Reland gebruikt hij desondanks het rijmverlof, gemakshalve (1708a: 528) of "om eenparige houdinge van penne met den Heere Moonen" te verkrijgen (1709: 32; vgl. echter 1708a: 537). En hoewel zijn eerste brief aan Van Hoogstraten moeilijk literair genoemd kan worden, beschouwt Verwer de tekst niet als een "gemeene-Lants-tael-schrift" (1708a: 528). In de tweede brief aan Van Hoogstraten lijkt hij de algemene taal te beperken tot de taal die vereist is in formele (overheids-) teksten, geschriften die de rechtswetenschap en de rechtspleging betreffen - over het eerder gesignaleerde uitbreidende rijmverlof laat hij zich niet meer uit - en de Statenbijbel (1708b: 373). Maar in de *Afscheidt-rede* wijst hij er weer op, dat de algemene taal de taal is waarin "alle stoffe van de Republike" zouden moeten worden beschreven (1711: 181), de taal dus die in alle niet-literaire teksten gebruikt zou moeten worden, en door Verwer dus ook in diezelfde *Afscheidt-rede* wordt gebezigd.

Het lijkt erop, dat Verwer de tegenstelling tussen *lingua communis* en *dialectus poetica* aanbrengt, zonder dat hem nu concreet voor ogen staat wat beide taalvormen precies inhouden. Het gaat hem vooral om het literaire spel met woordvormen, woordbetekenissen en woordvolgorden, dat beperkt moet blijven tot de literaire taal en geweerd moet worden uit de algemene. Hij komt daarbij slechts tot globale omschrijvingen van de algemene taal - "de woorden staen in hunne *geheelheit*, ook gevoegt in onzer tale *naturelyke* orden" (1708a: 527-528), de literaire taal - de woorden worden "aen de eindens en uitgangen, ietwes gesnoeit oft geplooit, oft anders ook gevoegt in zekere *cieraet-kunstige* orden" (1708a: 528) - en hun toepassingen: de algemene taal in zakelijke teksten, de literaire taal in literaire teksten. Verwer is ervan overtuigd, dat het rijmverlof vanuit de literaire taal de algemene taal is binnengeslopen. Het hoort daarin niet thuis, het moet eruit geweerd worden, maar dat doet hij zelf in zijn taalkundige brieven niet.

Hoewel het onderscheid tussen de algemene en de door het rijmverlof gesnoeide taal voor Verwer cruciaal is, zijn de verschillen tussen beide niet zo groot (cf. 4.4.3.). Verwer richt zich met name tegen apocope van de *e* in zelfstandige naamwoorden en werkwoorden en daarmee toont hij zich een tegenstander van de voortschrijdende invloed van het Hollands en van Amsterdam. De apocope van de *sjwa* aan het einde van werkwoordsvormen en zelfstandige naamwoorden was een verschijnsel dat zich geleidelijk uitbreidde in onder meer het Hollands. Uiteindelijk zou de slot-*e* uit de standaardtaal verdwijnen, maar in de zeventiende eeuw kwamen geapocopeerde en niet-geapocopeerde vormen nog naast elkaar voor. In het noorden was er een duidelijke voorkeur voor de vormen zonder *e*, in het zuidwesten en noordoosten van het Nederlands taalgebied bleef de *sjwa* bewaard (Ruijsendaal 1997: 286). Verwer heeft dit precies zo waargenomen en noemt expliciet Zeeland, Vlaanderen en Brabant als provincies waar de oorspronkelijke vormen worden gehoord (1709: 26). De *e*-apocope werd vooral gezien als typisch voor het Hollands, daarvan getuigen de opmerkingen van bijvoorbeeld De Heuiter (Dibbets 1972: 77), Van Heule (1625: 91; 1633: 109) en Ampzingh (Zwaan 1939: 145; 282). Leupenius zag het weglaten van de slot-*e* als een verschijnsel "daar meede de Rymers en Dichters sik weeten te behelpen" (1653: 19), net als Verwer, die de oorzaak van het weglaten van de *e* eveneens zocht in het rijmverlof van de dichters. Met het afwijzen van de geapocopeerde vormen kiest Verwer voor een zuidelijk¹⁶ getinte standaardtaal en stelt hij zich te weer tegen de toenemende taalinvloed van Amsterdam; in zijn opvattingen over spelling is dezelfde tendens te bespeuren (cf. 5.2.3.).¹⁷

Verwer wijst literaire taal als grondslag voor de grammatica af en keert zich daarmee tegen de taalveranderingen die zich vanuit Noord-Holland en Amsterdam uitbreidden naar de andere gewesten. In zijn ogen komen de gewraakte vormen vanuit de literaire taal terecht in andere vormen van geschreven en gesproken taal. Uiteindelijk dreigen die vormen de standaard te representeren, en dat is waar Verwer zich tegen verzet. Dat betekent niet, dat hij literair taalgebruik zou afkeuren. Integendeel, hij heeft grote bewondering voor de taal van de dichters, maar die heeft nu eenmaal niet de taak om de grammaticale regels vast te houden. Literaire taal moet de mogelijkheden van de taal onderzoeken en zichtbaar maken, moet de taal tot volle ontplooiing brengen, moet binnen de grenzen van de grammaticale regels laten zien wat met de taal bereikt kan worden, maar moet niet dienen als grammaticaal bestek. De taal zelf is een statisch

---

¹⁶Vgl. de bezorger van de derde druk van Moonens *Nederduitsche spraakkunst* (1740), die Verwer niet voor niets een "ongedoopte Vlaming" noemt: "eer noch onlangs een Ongenoemde Batavier of ongedoopte Vlaming, de Vlaemsche E aen alle Naemwoorden en te gelyk aan de Werkwoorden (...) hechtende" (Moonen 1740: 45).

¹⁷Verwer kiest bijv. voor de *ae*-spelling en voor behoud van het onderscheid tussen de scherp- en zachtlange *e*'s en *o*'s.

gegeven; ze kan niet veranderd worden, tenzij door de overheid. De literaire taal wel, die kan *beschaafd* worden, en dat hebben grote auteurs als Hooft en Vondel dan ook gedaan, met succes (1708a: 528; vgl. Klifman 1983: 127 e.v.).

Verwer geeft in het hoofdstuk over het rijmverlof vervolgens een opsomming van de "figuren, zoo als Vossius die opgegeven heeft" (1707b: 59).¹⁸ De termen van Vossius laat hij vergezeld gaan van de Nederlandse vertaling zoals hij die aantrof in het trivium van de Amsterdamse kamer *In liefd' bloeyende*.¹⁹

4.5. De vertaling van Adriaan Kluit

4.5.1. Inleiding

Voor de *Idea* ontstond vooral in de tweede helft van de achttiende eeuw belangstelling. De letterkundige genootschappen, die in deze periode op diverse plaatsen werden opgericht, besteedden aandacht aan de "beste nieuwe werken over onze taalkunde, als van Verwer, ten Kate, Huydecoper" (Kossmann 1966: 44). Verwers *Idea* was bij de studenten uit de genootschappen heel geliefd. Meinard Tydeman (1741-1825) achtte het belang van Verwer voor de taalstudie zelfs zo groot dat hij aan de universiteit van Harderwijk colleges wijdde aan de *Idea*. Ook zijn opvolger in Harderwijk, Herman Tollius (1742-1822), besteedde in zijn colleges over de zuiverheid van het Nederlands aandacht aan de opvattingen van Verwer.

De *Idea* werd beschouwd als een belangrijke en baanbrekende taalkundige publicatie. In 1783 verscheen een herdruk. Ook werden verschillende initiatieven ontplooid om te komen tot publicatie van een Nederlandse vertaling, onder andere door Meinard Tydeman, Herman Tollius, Adriaan Kluit, Nicolaas Hinlópen (1724-1792) en Frans van Lelyveld (1740-1785), maar telkens verzandden die, om diverse redenen, en tot een Nederlandse uitgave is het in de achttiende eeuw niet gekomen.²⁰ Dat daaruit niet geconcludeerd mag worden dat een Nederlandse vertaling niet bestond, blijkt uit de interessante vondst die R.J.G. de Bonth deed in de Leidse Universiteitsbibliotheek. Tijdens zijn onderzoek naar de totstandkoming van de tweede druk van Huydecopers *Proeve van*

---

¹⁸Gerardus Johannes Vossius, *De arte grammatica libri septem*. Amsterdam: 1635.

¹⁹Vgl. noot 12.

²⁰Een overzicht van de verschillende pogingen is te vinden in De Bonth 1999. Vgl. ook Wille 1937: 179-180, n. 9.

Taal- en Dichtkunde trof De Bonth in de papieren van Nicolaas Hinlôpen de volledige vertaling aan die Adriaan Kluit had gemaakt van Verwers *Idea*.²¹

In de volgende paragraaf wordt aandacht besteed aan de ontstaansgeschiedenis van Kluits *Ideavertaling*, voor een belangrijk gedeelte ontleend aan Van de Bilt & Noordegraaf 2000. Een korte biografie van Kluit gaat daaraan vooraf.

4.5.2. Adriaan Kluit

Zoals van een verlicht geleerde in de achttiende eeuw verwacht mag worden, was Adriaan Kluit een veelzijdig man. Hij publiceerde over theologie, economie, statistiek, de Nederlandse taal en vooral het staatsrecht en de vaderlandse geschiedenis. Geheel in de geest van zijn tijd was hij van mening dat wetenschap maatschappelijk nut moest hebben en die betrokkenheid op de samenleving kenmerkt zijn leven. In zijn werk had hij steeds de moed zijn eigen ideeën uit te dragen, ook als hij daardoor in de problemen dreigde te komen. Kluit schuwde het conflict niet en gebruikte de geschiedenis (ook) om er contemporaine politiek mee te bedrijven.²² Als orangist had hij de wind echter niet mee en de meeste (politieke) conflicten zou hij dan ook verliezen.²³

Kluit werd op 9 februari 1735 geboren in Dordrecht. Hij was het achtste kind van de apotheker Willem Kluit en diens tweede vrouw Cornelia Louise de la Coste, dochter van een Waals predikant. Hij doorliep in Dordrecht de Latijnse school en ging in 1755 in Utrecht Griekse en Latijnse taal- en letterkunde, oudheden en geschiedenis studeren,²⁴ o.a. bij de beroemde hoogleraren Saxe en Wesseling.²⁵

---

²¹UBL, BPL 2236 (II/IIIa). De Bonth doet verslag van zijn vondst in De Bonth 1999.

²²Cf. Van Deursen 1971: passim; Hugenholtz 1981: 150 e.v.; Schöffer 1988: 8.

²³Het conflict met Luzac was zijn eerste grote conflict in Leiden; er zouden er nog vele volgen. Kluit had zijn eigen opvattingen over de soevereiniteit en daarmee zat hij midden in de politiek. Hij was ervan overtuigd dat de stadhoudelijke regeringsvorm de beste was voor de Republiek en voor deze visie zocht hij bewijzen in de geschiedenis die "hem altijd gelijk gaf" (Schöffer 1988: 32). Kluit was overigens geen monarchist, voor hem was de stadhouder, hoe onmisbaar ook, een functionaris en geen staatshoofd. Hij was dan ook geen voorstander van het (sinds 1747) erfelijk stadhouderschap.

²⁴Waarschijnlijk studeerde Kluit eerst medicijnen, op instigatie van zijn ouders. Cf. Boutelje 1920: 3; Nagtglas 1891: 547 e.v.; Van der Aa 1874: 76; Bilderdijk 1808: 88.

²⁵Wille 1937: 68 e.v., vooral Van Deursen 1971: 21 Met name Wesseling zou invloed hebben op Kluit. Zie hierover o.a. Boutelje 1920: 3 e.v.; Wille 1937: 219.

Al vanaf het begin van zijn studententijd hield hij zich ook intensief bezig met de Nederlandse taal en literatuur. Hij vertaalde gedichten en schreef er zelf - dat deed hij al van kinds af aan en zou hij zijn hele leven blijven doen, met weinig succes.²⁶ Omdat hij zich ergerde aan het gebrekkige Nederlands dat hij in veel geschriften aantrof, besteedde hij de nachtelijke uren aan de "taalarbeid."²⁷ Gestimuleerd door het lezen van Huydecopers *Proeve van Taal- en Dichtkunde* (1730) bereidde hij een uitgave voor van Van Hoogstraten's *Lijst der gebruikelijkste zelfstandige naamwoorden*.²⁸ Ook zijn vertaling van Verwers *Idea* stamt waarschijnlijk uit deze periode (Van de Bilt & Noordegraaf 2000: xxxiii).

Vanaf de oprichting in 1759 was Kluit actief betrokken bij het genootschap *Dulces ante omnia Musae*, later ook bij de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, die uit de letterkundige genootschappen is voortgekomen. In 1760, nog voor hij zijn studie voltooid had, ging hij het onderwijs in. Hij werkte eerst als leraar aan de Latijnse scholen in Rotterdam (1760) en Den Haag (1761-1764), maar werd al snel rector, in 1764 van de Latijnse school in Alkmaar, in 1768 van die in Middelburg. In de Zeeuwse hoofdstad werd hij in 1776 bovendien benoemd tot hoogleraar in de welsprekendheid en de Griekse letteren aan het Athenaeum Illustre. De scholen in Alkmaar en Middelburg waren deerlijk in verval, maar Kluit stelde orde op zaken en bracht er het onderwijs op een hoger peil.²⁹

Na zijn verhuizing naar Middelburg in 1769 ging hij zich steeds meer concentreren op de studie van de vaderlandse geschiedenis. Vooral het onderzoeken van het staats- en stadsarchief en van diverse Brabantse en Vlaamse archieven had zijn aandacht.

Kluit had het in Middelburg naar zijn zin en alle pogingen om hem te bewegen elders een functie te aanvaarden faalden aanvankelijk dan ook.³⁰ Maar hoe

---

²⁶Cf. Wille 1993: 138. Vgl. ook Schöffner 1988: 10.

²⁷Cf. Van Hoogstraten 1759: passim.

²⁸Van Hoogstraten 1759: XVI. Kluit werkte al in 1755 aan de *Lijst*, getuige zijn brief aan Huydecoper van 29 oktober 1755 (Ett 1956: 111). Van Hoogstraten was overigens een oudoom van Kluit.

²⁹Cf. o.a. Boutelje 1920: 8 e.v. Illustratief is de mededeling van Voegler (1894: 148) dat Kluit in 1771, in Middelburg een artikel aan het reglement toevoegde dat de leerlingen verbood "schietgeweer, buskruid of diergelijke gevaarlijke dingen in 't school te brengen", een verschijnsel dat kennelijk niet exclusief laat-twintigste eeuws is. Kluits aanpak was niet dezelfde als in onze tijd: hij aarzelde niet de plak te gebruiken, cf. Wille 1937: 33.

³⁰Cf. Siegenbeek 1808: 96; Boutelje 1920: 16; ook Van der Aa 1874: 76 en Nagtglas 1891: 548.

aangenaam het verblijf in Zeeland ook was, het aanbod om in Leiden *Professor antiquitatum et historiae inprimis diplomaticae Foederati Belgii* te worden kon hij niet afslaan en op 18 januari 1779 was Kluit de eerste die een afzonderlijke leerstoel in de geschiedenis ging bezetten. Zijn leeropdracht strekte zich uit tot het einde van de Middeleeuwen, maar Kluit gaf ook colleges over de geschiedenis van de Republiek na de 16e eeuw. Daarin kwam zijn prinsgezindheid duidelijk naar voren: hij gebruikte de geschiedenis om de Patriotten te bestrijden. Dat leidde in 1785 tot het befaamde conflict met zijn gematigd-patriotse collega Johan Luzac,³¹ waarbij Kluit een jaar werd geschorst.

Politieke conflicten waren aan de orde van de dag en Kluit zat er middenin. Uiteindelijk werd hij in 1795 ontslagen als hoogleraar. In 1802 volgde eeerherstel en werd hij opnieuw professor.³² In de tussentijd werkte Kluit onverdroten aan zijn "magnum opus" (Schöffler 1988: 7), de *Historie der Hollandsche Staatsregering tot 1795*, dat van 1802 tot en met 1805 in vijf delen verscheen.

Kluit heeft tijdens zijn leven veel blijken van waardering ontvangen, zijn lidmaatschap van een groot aantal wetenschappelijke genootschappen getuigt daarvan.³³ Belangstelling had hij vooral voor het werk van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, waarvan hij mede-oprichter was.

Zijn grootste faam geniet Kluit als historicus.³⁴ Zijn gezag gold echter uitdrukkelijk ook op het gebied van de neerlandistiek en zijn invloed op de schrijftaalregeling van 1804/1805 is aanwijsbaar.³⁵

---

³¹Hierover vooral Vrij 1971; ook Boutelje 1920:19, 20; Hugenholtz 1981: 145-149, Schöffler 1988: 5, 6.

³²Otterspeer 2005: 161, 163, 167, 170-171.

³³Kluit was, behalve van de Maatschappij, lid van het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, lid van Verdienste van de Bataafsche Maatschappij van Taal en Dichtkunde, lid van het Historisch Groningsch Genootschap 'Pro excolendo jure patrio' en van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Cf. Boutelje 1920: 29, 30.

³⁴Over de vraag of Kluit gezien kan worden als grondlegger van de moderne geschiedwetenschap: Hugenholtz 1981: 160 e.v. Een enigszins andere visie in Schöffler: passim. Ook in Boutelje 1920: 50.

³⁵Cf. Van de Bilt 2000, 2001. Voor zowel Siegenbeek 1804 als Weiland 1805 werd Kluit geraadpleegd. Cf. ook De Vooy 1928: 21, 22; Molewijk 1992: 111, 124.

Kluit overleed op maandag 12 januari 1807. Samen met Johanna van Oursel, zijn tweede vrouw,³⁶ werd hij bij de kruitramp in Leiden bedolven onder het puin van zijn huis aan het Rapenburg.³⁷

4.5.3. De *Ideavertaling* van Adriaan Kluit

In 1759 bezorgde Kluit de vijfde druk (1759) van Van Hoogstratens *Lijst der gebruikelijkste zelfstandige naamwoorden*, zoals de *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naamwoorden* vanaf de derde druk (1723) heetten. Op een belangrijk punt wijkt Kluits editie af van voorgaande uitgaven: de brief van Moonen over de *Idea* en Verwers reactie daarop aan Reland, die zoals hiervoor vermeld in de tweede, respectievelijk derde druk van de geslachtslijst waren opgenomen, ontbreken (cf. 3). In de *Voorrede van den Uitgever* verantwoordt Kluit zijn beslissing om beide brieven niet op te nemen. Eerst schetst hij van beide geschriften de drukgeschiedenis:

Bij gelegenheid dat de gel. Heer Adriaan Verwer, bekend onder den naam van Anonymus Batavus, in den jare 1707. en dus korts na het uitkomen der *Spraakkunst* van den heer Moonen, die in het jaar 1706. bedrieg ik mij niet, het eerst te voorschijn kwam, zijne gedachten over den aard en het spraakkunstige van onze Nederl. Tale in ene korte schets, in het Latijn opgesteld onder den titel van *Ling. Belg. idea Grammatica, Poëtica, Rhetorica*, door den Heer Hoogstraten in de waereld gaf, vond de Heer Moonen goed, van den Heer Hoogstraten in de opdracht van dat werk aan zijn Eerw., des verzocht zijnde, zijne gedachten aan onzen schrijver bij wijze van een' Brief medetedeelen; men vindt dien in den tweeden Druk van dit werk 1711 geplaatst. Deze Brief aan den Heer A. Verwer medegeedeeld zijnde, besloot Hij zijne tegengedachten ook op papier te stellen, gelijk hij deed, richtende dezelve briefswijze in aan den wijdberoemden Profess. A. Reland. Welke beiden men door Hoogstraten in den derden Druk 1723, vindt ingelascht; ze zijn naderhand in den vierden Druk ook niet vergeten, en thans was de groote Vraag of dezelve konden worden achtergelaten, gelijk dit tegenwoordig geschied is? (Kluit 1759: xxx - xxxi).

---

³⁶Kluit was in 1801 hertrouwd met Johanna (van) Oursel, weduwe van Carel Alsem van Lingen. Zijn eerste vrouw was Judith Helena van der Streng, met wie hij in 1767 in het huwelijk trad. In 1769 kregen zij een zoon, in 1771 een dochter, die op jeugdige leeftijd stierf. Kluits echtgenote overleed in 1799. Via zijn eerste vrouw was Kluit geparenteerd aan de bekende classicus L.C. Valckenaer (1715-1785); deze was gehuwd met de zuster van Kluits echtgenote.

³⁷Otterspeer 2005: 209-211.

Deze "grootte Vraag" beantwoordt Kluit bevestigend. Hij is van mening, dat het niet erg zinvol is brieven over de in het Latijn geschreven *Idea* in de *Lijst* op te nemen, waarbij bovendien bedacht moet worden dat ze

maar een gering gedeelte uitmaken, van het gene de opheldering dezer Schetse aanging, en dus een wat naaukeuriger behandeling vereischten. (1759: xxxi)

Nuttiger acht hij het, ze uitgebreid te bespreken in hun context, dus samen met de *Idea* en de twee brieven waarin Verwer in 1708 zijn taalkundige inzichten nader uiteenzette. Daarvoor is wel nodig

dat deze spraakkunstige Schetse, een doorwrocht stuk werk, dat vrij wel op zijne beenen staat, een Duitsch kleed werde aangetrokken. (1759: xxxi)

en Kluit meldt dat hij samen met een "medeliefhebber zijner Moedersprake" al aan zo'n vertaling werkt. De brieven, samen met "al het gene deze zake betreffende", zal hij "achter de vertaalde Spraakschetse (...) voegen, tot meerder nut en voordeel voor den taalminner" (xxxii). Hij belooft zijn uiterste best te doen het werk zo spoedig mogelijk uit te voeren. Verderop in de *Lijst* herhaalt hij zijn voornemen om de vertaling spoedig uit te geven. Hij roemt de verdiensten van Adriaen Verwer en meldt dat diens

Idea Ling. Belg. onder den naam van Anonymus Batavus bij de geleerden verkeerende, in Duitsch overgestort, teffens met de voorheen achter deze geslachtlijst gevoegde brieven, op dit werk staat te verschijnen. (1763: 263)

Kluits vertaling was mogelijk al in 1759 voltooid. In de *Maendelyksche By-dragen ten opbouw van Neerlands Tael- en Dicht-kunde* schrijft Hendrik Arnold Kreet (1739-1804) in zijn bespreking van de vijfde editie van de *Lijst* dat Kluit een volledige vertaling van de *Idea* af heeft en die zal uitgeven:

Alleen de achter gevoegde brieven van de heeren Moonen en Verwer, rakende de *Idea linguae Belgicae grammatica, poëtica, rhetorica* van den laetstgenoemden, heevt hy 'er af gelaten, met oogmerk om dezelve onder meer anderen te voegen, achter ene vertaling van die schoone *idea*, by zijn Ed. ondernomen en thands gereed. (1759: 122)

In 1763 is de vertaling nog steeds niet verschenen, maar Kluit heeft zijn plan nog niet opgegeven. In zijn *Eerste Vertoog over de tegenwoordige spelling der Nederduitsche taal* schrijft hij dat de *Schetse* "eerstdaags van nieuw door ons ter perse te brengen" is (Kluit 1763: 336), maar ook nu komt er geen uitgave.

Bij een vertaalde heruitgave kwam namelijk heel wat kijken. Kluit wilde niet eenvoudigweg een vertaling uitgeven, hij wilde er ook aanmerkingen aan toe-

voegen. Uit een brief aan Meinard Tydeman van 1 februari 1766 valt op te maken wat hem ongeveer voor ogen stond. Uiteraard moesten, zoals hierboven al is aangegeven, naast de *Idea*, de brief van Moonen en de brieven van Verwer worden besproken, maar Kluit wilde er ook

byvoegen uit ten Kate en zoo voords (...) om dat ten Kate getoond heeft die *Idea* tot zyn basis genomen te hebben, maar ook hier en daar verbeterd heeft. Myn vertoog over de Spelling³⁸ heeft bedoelt ten grondslag te strekken over myne aanmerking, die ik op het eerste Caput van Verwer maken zoude: zoo met de rest.³⁹

Om dit alles naar behoren te doen, ontbrak het Kluit aan tijd. Als hij zich later steeds meer gaat concentreren op de studie van de vaderlandse geschiedenis, laat Kluit zijn voornemen van weleer kennelijk varen en stelt hij zijn aantekeningen omtrent de *Idea* ter beschikking van, waarschijnlijk, Tydeman (cf. De Bonth 1999: 152). Hij stuurt zijn studiegenoot en vriend Meinard Tydeman onder meer een vertaling van de *Idea* en de "Praefatio Auctoris" van Verwer. Uit Kluits begeleidend brief wordt duidelijk dat nog een andere factor een rol speelde in het herhaaldelijk uitstellen van de publicatie:

want het is het werk van myne vroege jeugd en even die gebreklykheid van vertaling (wier verschaving mij zoo min lustte als een geheel nieuwe vertaling) is oorzaak van myn aanhoudend uitstellen der uitgave geweest.

Bovendien stuurt Kluit drie velletjes met aantekeningen, een vijftal regels "Omtrent de spelling" en zijn "Voorbericht van den uitgever" (vgl. Van de Bilt & Noordegraaf 2000: xxi-xxiii) mee.

---

³⁸Bedoeld wordt Kluit 1763: "Eerste vertoog over de tegenwoordige spelling der Nederduitsche taal, vergeleken met de spelling der ouden, en uit dezelve ene soort van evenredigheid opgemaakt", gepubliceerd in *Nieuwe Bydragen tot de opbouw der vaderlandsche letterkunde*, 1e deel, derde stuk, 281-352. Leyden: Van der Eyk.

³⁹Brief van Kluit aan Tydeman d.d. 1 februari 1766. UBL, Ltk 997.

5. Brieven over taalkunde

5.1. Inleiding

Geprikkeld door het verschijnen van Moonens *Nederduitsche spraakkunst* en daartoe aangezet door David van Hoogstraten verwerkte Verwer de aantekeningen die hij gedurende een flink aantal jaren heeft gemaakt in zijn *Idea*. Maar zijn onervarenheid met het uitgeven van taalkundige werken en de "haest der verzameling" hebben er helaas toe geleid, dat hij een aantal aantekeningen niet in zijn schets heeft verwerkt, zo schrijft Verwer in zijn eerste brief aan Van Hoogstraten (1708a: 524) en omdat deze hem aanspoorde om ze alsnog in de openbaarheid te brengen geeft hij een aantal toelichtingen en aanvullingen op de *Idea* in het licht. Op verzoek van Van Hoogstraten zal hij in een tweede brief zijn ideeën over spelling uiteenzetten.

Op de eerste brief aan Van Hoogstraten laat Verwer een naschrift volgen, waarin hij commentaar geeft op de *Nederduitsche spraakkunst* (1708) van Willem Séwel, die net was verschenen. Séwels reactie zou niet lang op zich laten wachten: al in *De Boekzaal* van juli en augustus 1708 verweert hij zich tegen Verwers aantijgingen. Verwer reageert in de eerstvolgende aflevering van het tijdschrift weer op Séwel.

Arnold Moonen had inmiddels voldaan aan het verzoek van David van Hoogstraten om commentaar te geven op de *Idea*. Hij verwoordt zijn op- en aanmerkingen in een brief aan Van Hoogstraten, gedagtekend 20 april 1708. Verwer reageert hierop uitvoerig met een brief die hij afrondt op 22 september 1709 en die hij richt aan de Utrechtse hoogleraar in de oosterse talen Adriaen Reland.

In de taalkundige brieven van Verwer en de reacties daarop van anderen is een indeling aan te brengen. Allereerst zijn er de algemene brieven, waarin Verwer zijn taalkundige opvattingen over een bepaald onderwerp uiteenzet of toelicht. Hiertoe kunnen de twee brieven aan Van Hoogstraten gerekend worden. Vervolgens zijn er de polemische brieven, waarin Verwer en andere taalkundigen de discussie aangaan over hun werk. Gegroepeerd naar de betrokken taalkundige zijn deze onder te verdelen in brieven met betrekking tot *de discussie met Séwel* en brieven met betrekking tot *de discussie met Moonen*.

Twee opmerkingen zijn hier op hun plaats. In de eerste plaats moet duidelijk zijn, dat deze indeling vooral het overzicht dient en niet strikt te hanteren is: ook in de polemische brieven zijn algemeen getinte uiteenzettingen te vinden en omgekeerd zijn in Verwers algemene brieven ook polemische elementen aan te wijzen. Bovendien zijn de naschriften geen zelfstandige publicaties. In de tweede plaats mag niet uit het oog worden verloren, dat in de brieven wordt voortgezet wat met de *Nederduitsche spraakkunst* en de *Idea* is begonnen. Hoewel dat minder geldt voor de discussie met Séwel, moeten de brieven dus bezien worden tegen de achtergrond van deze publicaties.

Als (tussen haakjes) ook Moonens spraakkunst en Verwers schets worden opgenomen, levert dat schematisch de volgende indeling op:

1. de algemene brieven:

- (*Idea*, 1707)
- *Brief (...) aen David van Hoogstraten*, 18 juni 1708
- *Brief (...) aen David van Hoogstraten over de echte Nederduitsche Vocaelspellinge*, 22 oktober 1708

2. de polemische brieven:

- *de discussie met Séwel*
  - *Naschrift van Verwer*, 18 juni 1708
  - *Brief van Willem S'ewel*, 31 augustus 1708
  - *Naschrift van Verwer*, 22 oktober 1708
- *de discussie met Moonen*
  - (Moonen, *Nederduitsche spraekkunst*, 1706)
  - (Verwer, *Idea*, 1707)
  - *Brief van Moonen aan Van Hoogstraten*, 20 april 1708
  - *Brief van Verwer aan Reland*, 22 september 1709

In de volgende paragrafen komen de brieven achtereenvolgens aan de orde.

5.2. De algemene brieven

Zijn taalkundige opvattingen heeft Verwer in algemene zin in een tweetal brieven toegelicht en uitgediept. Tot het schrijven ervan werd hij aangezet door David van Hoogstraten, aan wie de brieven ook gericht zijn. In deze paragraaf wordt eerst een biografische schets gegeven van Van Hoogstraten; daarna worden de brieven globaal besproken.

5.2.1. David van Hoogstraten (1658-1724)

David van Hoogstraten en Adriaen Verwer kenden elkaar al vanaf hun vroege jeugd (Van Hoogstraten 1712: 53). Ze werden beiden voor een belangrijk gedeelte gevormd in het milieu van de Erasmiaanse vriendenkring (vgl. 2), waarvan hun vaders deel uitmaakten. Davids vader Frans van Hoogstraten (1632-1696), net als Verwers vader afkomstig uit doopsgezinde kringen, was zelfs een van de bindende figuren in dit hechte vriendennetwerk en zijn boekhandel fungeerde als centrale ontmoetingsplaats voor de leden ervan. Een andere invloedrijke Erasmiaan was de collegiant Joachim Oudaen (1628-1692), be-

vriend met hun beider vaders (Dibbets 1993: 156, n. 6), die voor een aantal jongeren uit de vriendenkring als mentor fungeerde.⁴⁰

David van Hoogstraten werd op 14 mei 1658 geboren in Rotterdam. Na zijn opleiding aan de Erasmiaanse school studeerde hij medicijnen in Leiden; in 1683 promoveerde hij tot doctor in de medicijnen. Hij opende een praktijk in Dordrecht, maar voelde zich zo aangetrokken tot de letteren, dat hij al snel een benoeming aanvaardde als leraar klassieke talen aan de Latijnse school in Amsterdam, waar hij opklom tot conrector. Hier doceerde hij tot 1722. Op 21 november 1724 overleed hij aan de gevolgen van een longontsteking.⁴¹

Van Hoogstraten had al vanaf zijn jeugd belangstelling voor de literatuur. Aangemoedigd door Oudaen schreef en publiceerde hij gedichten, eerst samen met zijn boezemvriend Pieter Rabus (1660-1702), later ook alleen. Hij bewonderde Antonides van der Goes (1647-1684), Oudaen, Vondel (1587-1679) vooral, Vollenhove (1631-1708), Moonen en Laurens Bake (1629-1702). Hoewel hij met zijn Nederlandstalige poëzie enige faam verwierf, dankte hij zijn roem aan de vele vertalingen die hij uitgaf en aan zijn Latijnse gedichten. Ook als tekstbezorger maakte hij zich verdienstelijk. Hij gaf de gedichten uit van Joan van Broekhuizen (1649-1707), Oudaen, Heiman Dullaert (1636-1684) en Antonides, vergezeld van een levensbeschrijving van deze dichters. Wat betreft de taalkunde maakte hij naam door zijn *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden* (1700); bovendien maakte hij deel uit van Moonens Amsterdamse "adviesraad" (Dibbets 1992: 262; vgl. inleiding), bezorgde de derde druk van Nylöe's *Aanleiding tot de Nederduitsche taal* (1723) en hielp bij de uitgave van Verwers *Idea*.

In 1713 vocht hij met Jean Le Clerc de "Poëtenoorlog" uit (Te Winkel 1973, V: 90). Le Clerc, een kennis van Verwer overigens, had onvoorwaardelijk veroordeeld dat dichters - zoals Van Hoogstraten, Joan van Broekhuizen (1649-1707) en Petrus Francius - zich in het Latijn uitdrukten in plaats van in hun moedertaal. Hij vond dat ze op een gebrekkige manier klassieke auteurs nabootsten en wenste dat ze hun eigen taal zouden gebruiken. Bovendien had hij zich laatdunkend uitgelaten over Vondel en over de contemporaine dichters die in hun moedertaal schreven (Wijngaards 1982: 99) en dat krenkte Van Hoogstraten in zijn nationaliteitsgevoel.

De Poëtenoorlog moet beschouwd worden als een vervolg op de Vondeldiscussie tussen Andries Pels (1631-1681) en Antonides van der Goes (Altena

---

⁴⁰Van Hoogstraten 1712 (m.n. 51 e.v.), opgenomen in deel 3 van Joachim Oudaens *Poëzy*. Cf. Melles 1958: 124; Dibbets 1993: 156.

⁴¹Van Hoogstraten was acht dagen eerder in het water gevallen; de "prulpoëet Jan Goeree" (Nolen 1886: 8) suggereerde dat dronkenschap de oorzaak was van het ongeval.

1986: 268). Pels had kritiek uitgeoefend op Vondels dramatische theorie en praktijk en Antonides had zijn vriend en leermeester verdedigd. Ook David van Hoogstraten verdedigde Vondel. Van Hoogstraten was voorstander van een 'nationale' poëzie, met Vondel als lichtend voorbeeld. Het werk van Vondel was al uitgegeven, maar met publicaties van het werk van dichters die in de traditie van Vondel werkten, als Oudaen, Reyer Anslo (1626-1669), Jacob Westerbaen (1599-1670) en Heiman Dullaert, wilde hij de voortreffelijkheid aantonen van de Nederlandse letterkunde en eigentijdse dichters een goed voorbeeld geven (Groenenboom-Draai 1994: 184). In 1713 bezorgde Van Hoogstraten de uitgave van *J. Oudaens Aanmerkingen over Q. Horatius Flaccus dichtkunst op onse tyden en zeden gepast door A. Pels*. De kritiek die Oudaen op verzoek van Pels (Schenkeveld-Van der Dussen 1973: 42) op diens uitgangspunten had geuit, kwam Van Hoogstraten natuurlijk goed van pas en in het *Berecht* bij deze uitgave beet hij ongemeen fel van zich af. Daarmee bracht hij een stroom van schimpdichten en hekelschriften op gang, waaraan meer dan vijftientig letterkundigen deelnamen (Te Winkel 1973, V: 90).

Het netwerk van Van Hoogstraten was zeer omvangrijk. Daartoe behoorden onder anderen Pieter Rabus, Adriaen Verwer, Frans de Haes, Antonides van der Goes, Joan van Broekhuizen, Petrus Francius, Pieter Burman (1668-1741), Arnold Moonen, Lukas Rotgans (1653-1710), François Halma (1653-1722), Joannes Brandt en Joannes Vollenhove.

5.2.2. De eerste brief aan David van Hoogstraten

Wat Verwer in zijn *Idea* al uitdrukkelijk aan de orde had gesteld, herhaalt hij met klem in zijn eerste brief aan Van Hoogstraten: de regels van het Nederlands moeten uit de algemene taal afgeleid worden en niet uit de literaire. Die laatste wordt namelijk gekenmerkt door allerlei dichterlijke vrijheden en is daardoor volstrekt ongeschikt om de taalregels te leveren.

De algemene taal is in verschillende geschriften te vinden, maar zeker in de Statenbijbel, waarin het achtbare gebruik door de overheid is vastgelegd. Alleen de overheid kan rechtmatig bepalen hoe dat gebruik eruitziet, en dat "na Haer Believen: even als dat een schelling, die heden 6 stuivers doet, morgen 5½ stuivers moet doen" (1708a: 529). Nu kan het zijn dat er veranderingen optreden en dat woorden in onbruik raken, maar dat betekent niet dat er sprake is van *gebruiks*verandering. Dat gebruik wordt namelijk bepaald door de overheid; hoogstens kan er in zo'n geval gesproken worden van ouderwetse taal. Nu laat de overheid individuele auteurs vrij in hun taalgebruik, maar die moeten daaruit niet afleiden dat zij dan ook kunnen bepalen hoe het algemene gebruik eruitziet. Dat recht is uitdrukkelijk voorbehouden aan de overheid en die heeft van dat recht gebruik gemaakt door het taalgebruik in de Statenbijbel te autoriseren (cf. 4.4.5). Tot zover niets nieuws dus. De uit de *Idea* bekende thema's worden

toegelicht, waarschijnlijk omdat Verwer op deze punten met "eenig tegendenken" werd geconfronteerd (1708: 530).

Nieuw is Verwers indeling van de geschiedenis van het Nederlands. Als we het "geslagtwerk" in het Nederlands nagaan, schrijft hij, dan zijn er "vier groote Tyt-beurten" te onderscheiden (1708a: 531). De eerste loopt "van de wiege onzer tale af tot de eeuwe van onzen Nederlantschen Kronyk-rymer *Melis Stoke* toe, te weten, den jare 1200 na onzen Zaligmaker" (1708a: 531). Deze periode noemt Verwer "de *Duistere* oft *Onheldere*" (1708a: 532) omdat er uit deze tijd geen overgeleverde bronnen bestaan. Ten Kate (1723 I: 58), die Verwers periodisering bespreekt, noemt dit tijdvak het "*Duistere* of *Schriftelooze*". Gezien de opmerkingen in de *Idea* moet dit tijdvak gelijkgesteld worden aan het *Seculum analogum*, de periode waarin de algemene taal nog een volmaakte regelmaat kende (1707a: 7). In de *Idea* had Verwer dat *tijdperk der analogie* gedateerd voor het jaar 1300. Rond 1300 namelijk schreef Melis Stoke zijn rijmkroneik en dat werk bevat al onregelmatigheden, zodat de periode van volmaakte regelmaat reeds afgesloten moet zijn. In zijn brief aan Reland dateert hij de rijmkroneik - waarvan Ten Kate (1723 I: 58) vermeldt dat daarin de taal van de twaalfde en dertiende eeuw te vinden is - tussen 1270 en 1305 (1709: 19); het werk van Stoke beschouwt hij zowel in de *Idea* als in de eerste brief aan David van Hoogstraten als het begin van het tweede tijdvak in de geschiedenis van het Nederlands.

Over het begin van het *Seculum analogum* heeft Verwer zich ook uitgelaten. Die periode begint niet voor de tiende eeuw na Christus, "toen de Vlaamsche schaaf over de Hollandsche taal gegaan is" (1707b: 8). De "wiege onzer tale" zou daarmee dus in de tiende eeuw gezocht moeten worden, maar duidelijk zijn Verwers beweringen in dit opzicht niet. Het Nederlands komt volgens hem rechtstreeks voort uit het Gotisch en Verwers beweringen over de oorsprong van de taal zijn alleen met elkaar in overeenstemming te brengen, als we het ontstaan van het Nederlands uit het Gotisch in de tiende eeuw plaatsen. Maar zelfs dan blijven er problemen: er is namelijk pas sprake van een volmaakte regelmaat in de taal, nadat het Vlaams het Nederlands beschaafd heeft. Het lijkt erop, dat voor de periode van volmaakte regelmaat nog een tijdperk van mindere regelmaat geplaatst moet worden, die dan de tijd tussen het ontstaan uit het Gotisch en de tiende eeuw overbruggt (cf. De Bonth 1994: 53).

De tweede periode begint zoals gezegd bij Melis Stoke en eindigt in 1477. Deze *Tytbeurte* noemt Verwer "de *Regelmatige*" (1708a: 532). In dit tijdvak is de regelmaat, zoals die in Stokes rijmkroneik te vinden is, bewaard gebleven. Het lijkt voor de hand te liggen om deze periode te beschouwen als het *Seculum analogum* (Knol 1977: 102; Dibbets 1995: 132), maar dat is dan weer niet in overeenstemming met Verwers opmerkingen in de *Idea* over Melis Stoke. Al met al is Verwer dus niet zo gelukkig geweest in zijn periodisering. Mogelijk heeft hij zich in 1708 niet meer precies herinnerd wat hij in een jaar daarvoor in de *Idea* schreef (De Bonth 1994: 32) of misschien heeft hij zich niet gerealiseerd dat zijn

terminologie zou kunnen leiden tot verwarring; duidelijk is in ieder geval dat Verwers opvattingen in de *Idea* niet zonder meer overeenkomen met die in zijn eerste brief aan Van Hoogstraten.

De derde periode begint met het aantreden van Maria van Bourgondië in 1477 en eindigt met de “*Letterkunstige vergaderinge*”, “die tot Amsterdam kort voor ’t jaer 1624 is gehouden, en waer van Joost van den Vondel, haer met Mr. Antonis de Hubert persoonlijk bywonende, in zynen ouden *Palamedes* vertelling doet” (1708a: 532). In dit tijdperk is de taal danig in verval en Verwer noemt deze periode dan ook “de *Verloopene Tytbeurte*” (1708a: 533).

Het vierde tijdvak begint bij de genoemde “*Letterkunstige vergaderinge*” en “daer onder leven wy dan nu voortaan” (1708a: 533). Omdat in deze *Tytbeurte* de oorspronkelijke regelmaat is hersteld, noemt Verwer haar de “*herstelde Regelmattige*”.⁴² Verwer suggereert, dat de vergaderingen waarover Vondel spreekt in de voorredes van *Palamedes of Vermoorde Onnoselheit* (1625) en *De Amsteldamsche Hecuba* (1626) op last van de overheid bijeen zijn geroepen om tot bindende afspraken te komen over het gebruik van het Nederlands. In de *Idea* schrijft hij, dat de Staten-Generaal, om de uniformiteit van het taalgebruik in de bijbelvertaling te waarborgen, “een vergadering heeft beleid van mannen, om hunne bedrevenheid in onze taal zeer vermaard; in welke, de gantsche zaak van de letterkunst, zo als die van den regelmatigen eeuw af plaats had gehad, en nu tot een regel en wet aan de vertalers zou strekke, bepaald is” (1707b: 10). Verwer doelt hier op de taalkundige bijeenkomsten, die plaatsvonden in de winter van 1622-1623 - volgens Verwer “kort voor het jaar 1624” (1707b: 10) -, waaraan onder meer de schrijvers Vondel en Hooft, de Zierikzeese advocaat Antonis de Hubert (1583-na 1639), de stadssecretaris van Amsterdam Daniël Mostart (ca. 1590-1646) en de oud-gouverneur-generaal van Indië Laurens Reaal (1583-1637) deelnamen. Tijdens deze bijeenkomsten probeerde men te komen tot afspraken over het Nederlands, en die waren in de *Hecuba* voor het eerst in de praktijk getest (Van Strien 1993: 212). Verwer noemt overigens alleen Vondel en De Hubert als deelnemers. Hooft maakte volgens hem geen deel uit van het

---

⁴²Uit het gegeven dat Verwer in de vierde periode een herstel van de regelmaat constateert, mag overigens niet de conclusie worden getrokken dat hij deze periode als taalkundig volmaakt zou beschouwen (vgl. Rutten 2003: passim). Integendeel, de taal wordt ernstig bedreigd door het rijmverlof en het opsporen van de oorspronkelijke regelmaat is meer nodig dan ooit, nu “onze tael. sedert het midden der voorgaende eeuw, al begint na ’t afaen te hellen” (1708b: 366). Het taalgebruik raakt in Verwers ogen steeds verder verwijderd van de door de overheid vastgestelde *usus*. David van Hoogstraten onderschrijft Verwers visie. De *usus* is vastgesteld in de taalkundige vergaderingen van 1624. Omdat die bij uitstek terug te vinden is in de Statenbijbel, verwondert Van Hoogstraten zich erover dat het juist predikanten zijn wier taalgebruik van de norm afwijkt (1711:****2^v. ****3^f; 1759:lii- liii).

gezelschap, maar zou door Vondel op de hoogte gehouden zijn van de resultaten van de vergaderingen (1707b: 12).

Het lijkt alsof Verwer de bijeenkomsten tijdens de Synode van Dordrecht (1618-1619) over de manier waarop de bijbel vertaald moest worden en de Amsterdamse taalkundige vergaderingen uit 1622-1623 door elkaar haalt. Dat een gezelschap van schrijvers voorschrijft hoe de taal gebruikt dient te worden, is voor Verwer uiteraard onacceptabel. Cruciaal voor hem is juist de autorisatie door de overheid. In Verwers visie nu is er een gezaghebbend gremium, geautoriseerd door de overheid. Om zijn beweringen omtrent het wettelijke karakter van de grammaticale bijeenkomsten te onderbouwen, beroept Verwer zich op de voorreden van Vondel (1707a: 10-11) en op de opdracht bij De Huberts in 1624 verschenen psalmvertaling (1709: 16). Maar, zo benadrukt hij, "Daar zullen buiten twyfel meer bewyzen van deze vergadering elders onder de papieren zyn, wier nasporinge wy voor anderen overlaten" (1707a: 11). In 1709 nodigt hij Reland uit om de hele zaak eens te onderzoeken (1709: 16); "Authentijke stukken hebbe ik nooit gelezen", moet hij bekennen. En die authentieke stukken zijn er ook niet, zoveel is inmiddels wel duidelijk (cf. Zwaan 1939: 6-12).

Vier perioden onderscheidt Verwer dus:

1. De "*Duistere oft Onheldere*", vanaf het begin van onze taal in de tiende eeuw tot aan Melis Stoke, ca. 1300. Uit deze tijd zijn geen bronnen overgeleverd.
2. De regelmatige periode, van Melis Stoke tot 1477.
3. De "*Verloopen Tytbeurte*", van 1477 tot 1624.
4. De "*herstelde Regelmatige*" periode, van 1624 tot Verwers tijd.

Met behulp van de indeling in perioden kan iedereen een oordeel vellen over de taalkundige kwaliteit van teksten. Een schrijver moet namelijk beoordeeld worden tegen de achtergrond van de periode waarin hij werkte. De publicaties van Hugo de Groot bijvoorbeeld, beantwoorden dan wel niet aan de eisen die er in de vierde periode aan gesteld mogen worden, maar De Groot werkte voor een gedeelte in de derde periode "ende aen die regelmaet voldoetze; derhalven volmaekt in hare eeuwe" (1708a: 537). Dat De Groot niet volledig voldoet aan de normen van de vierde periode kan hem niet aangerekend worden, omdat die normen immers pas zijn gaan gelden na de tijd waarin hij werkzaam was.

De indeling in perioden vindt Verwer ook van belang om te komen tot een juiste waardering van Hooft en Vondel.⁴³ Beiden moeten geplaatst worden in

---

⁴³Hieronymus van Alphen (1746-1803) citeerde Verwers beschouwing over het onderscheid tussen Hooft en Vondel in zijn *Digtkundige Verhandelingen* (1782: xl-xlii). De Vooy's neemt een gedeelte ervan uit Van Alphen over ('Achtthiende-eeuwse Taalwijsheid', *Taal en Letteren* 15, 1905: 316). Vgl. ook J.W. Muller, 'Het oordeel van het

de vierde periode en beiden gebruiken het rijmverlof in hun proza. Vondel heeft in de woordvormen echter een eigen regelmaat aangebracht, terwijl Hooft zich zo'n geconstrueerde regelmaat niet oplegt. Bij Hooft gaat het meer om een sierlijke of krachtige stijl, naar gelang het onderwerp. Hooft moet als een beter literator dan Vondel worden beschouwd, en ook als een groter taalkenner. De geslachtsregels worden daarentegen beter in acht genomen door Vondel, die de besluiten van de grammaticale bijeenkomsten stipt naleeft; bovendien heeft hij een regelmaat in de naamvalsvormen aangebracht. Wie zich wil bekwamen in de literaire taal moet dus beginnen bij Vondel. Als men diens geconstrueerde regels onder de knie heeft, kan men zich gaan verdiepen in Hooft, die zich terwille van de stijl niet veel aan zo'n regelmaat gelegen laat liggen. Uit Vondels taalgebruik zijn de regels voor de literaire taal goed te leren en de keuze van Moonen om zich daarop te baseren, is dus de juiste. Verwer volgt de regels die Moonen gaf zelf ook "daer vryheit is om buiten Gemeenen-Lants-styl te treden: ende dit kan elk zoo doen" (1708a: 537).

Verwer sluit zijn brief af met een aantal praktische aanvullingen op de *Idea*. Over de regels om een genus toe te kennen aan de zelfstandige naamwoorden, merkt hij op:

Geslagregels by optellinge oft opnoeminge by de ry maer lank in anderen, behagen my niet. Ik meene, dat onze voorouders, in 't planten onzer tale, de *geslagten* gerichsnoert hadden, na der zaken beduidenisse. maer daer over onderhoude ik U. E. wel eens wat dieper. (1708a: 540)

5.2.3. De tweede brief aan Van Hoogstraten

Het naschrift bij de eerste brief aan Van Hoogstraten begint Verwer met de mededeling, dat hij zijn opmerkingen over de pas verschenen grammatica van Séwel maar meteen laat volgen, omdat hij verwacht dat het nog wel lang kan duren voordat hij weer van zich laat horen. Maar kennelijk voelde hij zich onverwacht toch geroepen om zich opnieuw tot Van Hoogstraten te wenden, want in *De Boekzaal* van september/oktober 1708 verschijnt alweer een uitvoerige brief van hem, de 'BRIEF, door den ongenoemden Schryver der IDEA GRAMMATICA &c. ofte SCHETSE DER NEDERDUITSCHER TAEKUNST aen den Heere David van HOOGSTREten over de echte Nederduitsche Vocaelspelling. Naar aanleiding van de voortdurende discussies over spelling in Amsterdamse kringen, heeft Van Hoogstraten aan Verwer gevraagd of die met zijn kennis van het taalverleden de spellingtwisten niet zou kunnen beslechten. "Ik antwoorde daer op, Ja", schrijft Verwer beslist (1708b: 353). Hij benadrukt weliswaar, dat aan de spelling een veel minder groot belang moet worden toegedicht dan velen denken, maar dat weerhoudt hem er niet van om toch zo'n 22 pagina's aan het ver-

---

nageslacht over Hooft en Vondel,' *De Nieuwe Taalgids* 25, 1931: 10-11.

maledijde onderwerp te besteden. Als hij zich dan toch met "deze pedanterye" bezig moet houden, kan hij maar beter streven naar volledigheid, opdat "mogelyk, die stoffe zoo eenmael hare voldoening kregē" (1708b: 354). Hoewel hij de spelling dus een weinig belangrijk onderwerp zegt te vinden, lijkt hij toch behoorlijk geïrriteerd door Amsterdamse schrijfwijzen die door niet nader genoemde schrijvers als de algemeen aanvaarde spelling naar voren worden geschoven.

De tweede brief van Verwer aan David van Hoogstraten is gewijd aan de spelling van de vocalen. Opmerkelijk is, dat Verwer ervoor pleit om de spelling te baseren op de taal van alle gewesten samen en niet uit te gaan van de taal van één bepaalde regio. Elk land heeft zijn eigen specifieke klanken, elk land heeft ook zijn eigen specifieke spelling, "uitdruxels" (1708b: 354), en in elk land is wel een gebied te vinden waar de uitspraak het beste is. In Nederland worden de klanken van het land het beste uitgesproken in de gebieden rond "de Hooge Vergadering des Parlements" (1708b: 354), "tusschen de Maze en den Ryn" dus (1708b: 359).

Nu is het volstrekt zinloos om zich af te vragen waarom een bepaalde uitspraak de beste is of hoe die het best kan worden weergegeven, want alles wordt in dit opzicht uitsluitend bepaald door het algemeen aanvaarde gebruik; andere overwegingen spelen geen enkele rol. Hoewel er dus een gebied is waar de taal het best wordt uitgesproken, is het belangrijk om zich te realiseren dat het Nederlands daarmee nog niet samenvalt met de taal van dat gebied: het Nederlands is immers de "tael der negen Nederduitsch-sprekende Provinciën" (1708b: 355). Specifieke eigenaardigheden uit een regio, of daar nu verder de beste uitspraak te beluisteren valt of niet, horen niet thuis in de algemene taal. Voor de spelling geldt hetzelfde: ook hier moeten we letten op het gebruik in het hele land en niet op de bijzonderheden in een bepaalde streek. En ook als het om spelling gaat, wordt het gebruik alleen door de overheid vastgesteld. Het is de overheid die bepaalt welke schrijfwijze beschouwd moet worden als de algemeen aanvaarde; iedere individuele taalgebruiker mag spellen zoals hij wil, maar alleen de spelling zoals de overheid die hanteert in bijvoorbeeld de Statenbijbel, representeert het achtbare gebruik.

5.3. De polemische brieven

5.3.1. De discussie met Séwel

In de naschriften bij zijn beide brieven aan Van Hoogstraten voert Verwer een felle discussie met Willem Séwel naar aanleiding van diens *Nederduitsche spraak-konst* die kort daarvoor was verschenen. In deze paragraaf wordt van deze discussie een globaal chronologisch overzicht gegeven. Een beknopte biografische schets van Séwel gaat daaraan vooraf.

5.3.1.1. Willem Séwel

Willem Séwel werd in 1654 geboren in Amsterdam. Zijn grootvader kwam oorspronkelijk uit Engeland en Séwel heeft zich herhaaldelijk moeten verdedigen tegen de opvatting dat hij op grond van zijn Engelse afkomst geen juist oordeel zou kunnen vellen over het Nederlands. Ook in zijn antwoord aan Verwer in *De Boekzaal* van juli en augustus 1708 gaat hij in op afkomst van zijn voorouders. Zijn grootvader, William Sewel, vluchtte rond 1600 uit Engeland om te ontkomen aan de vervolgingen die hem als anti-episcopale Brownist bedreigden en vestigde zich in Utrecht. Zijn vader, Jan Willemsz. Sewel, trouwde met Judith Zinspenning (1631-1664). Deze was actief geweest in doopsgezinde en collegiantenkringen, maar ze had zich aangesloten bij de Quakers, onder meer omdat ze zich niet kon verenigen met het idee dat vrouwen niet mochten prediken. De overgang naar de Quakers veroorzaakte enige ophef, vooral omdat Zinspenning pamfletten schreef, waarin ze verslag deed van haar negatieve ervaringen als doopsgezinde. Willem Séwel zou die pamfletten in 1684 uitgeven.⁴⁴ Zinspenning werd de eerste vrouw die het woord mocht voeren ter vermaning (Zijlmans 1999: 121, 246; Frijhoff & Spies 1999: 423). Van zijn voorouders van moederskant schetst Séwel eveneens uitvoerig de afkomst, waarschijnlijk om te benadrukken dat de Engelse inbreng in zijn familie minimaal was.

Al vroeg legde Séwel belangstelling aan de dag voor de taal- en letterkunde en hij zou zijn hele leven wijden aan het schrijven en vertalen van historische, taalkundige en letterkundige werken. Ook aan het schrijven van poëzie heeft hij zich gewaagd, met weinig succes. Bekendheid verwierf hij vooral met woordenboeken en spraakkunsten die het Nederlands voor Engelstaligen en het Engels voor Nederlandstaligen toegankelijk moesten maken (De Bonth & Dibbets 1995: 49). In 1691 publiceerde hij zijn Engels-Nederlands en Nederlands-Engels woordenboek, het *Groot Woordenboek der Engelsche en Nederduytsche Taalen; nevens een spraakkonst derzelver/A large dictionary English and Dutch (...) To which is added a grammar, for both languages*. Van dit werk zouden zeven edities verschijnen, de laatste in 1766. In 1700 geeft hij de *Korte wegwijzer der Nederduytsche Taal/ A compendious guide to the Low Dutch language* uit, een taalgids voor Engelsen die Nederlands willen leren. Dit werk is in totaal tien keer uitgegeven, voor het laatst in 1814. Na de dood van Petrus Rabus nam Séwel de redactie van *De Boekzaal* op zich en tot 1705 was hij verantwoordelijk voor het tijdschrift dat als *Tweemaandelijke Uittreksels van alle eerst uytkomende Boeken* in het licht werd gegeven. In 1708 laat hij zijn *Nederduytsche spraakkonst* verschijnen en ook van dit werk komt een aantal herdrukken op de markt; de vierde en laatste druk wordt

---

⁴⁴Willem Séwel, *Eenige Schriften van Zeden-Brieven, eertijds geschreven door Judith Zinspenning en nu, tot verdere dienst, aldus gemeen gemaakt*. Amsterdam: s.n. [Jacob Claus?].

in 1756 uitgegeven. Een Russische vertaling verscheen in 1717.⁴⁵ Zowel in zijn *Groot woordenboek* als in zijn spraakkunst betoogt Séwel dat het beste taalgebruik in Noord-Holland te beluisteren valt. Uitdrukkelijk bestempelt hij het Hollands als 'het beste Nederlands'.

Faam verwierf hij ook door zijn *Historie van den opkomst en aanwas en voortgang der Christenen, bekend bij den naam Quakers. Ondermengt met de voornaamste staats-geschiedenissen van dien tijd in Engeland voorgevallen, en met authentieke stukken voorzien*. Aan dit werk, dat in 1717 in Amsterdam verscheen, had hij 25 jaar gewerkt.

Séwel overleed op 13 maart 1720.

5.3.1.2. Verwer over Séwel

In het naschrift bij de brief aan David van Hoogstraten van 18 juni 1708 bespreekt Verwer de *Nederduitsche spraakkunst* van Willem Séwel. Hij gaat eerst uitvoerig in op Séwels afkomst. Vervolgens behandelt hij een drietal onderwerpen: in de eerste plaats de spelling, daarna de grondslag van een spraakkunst en ten slotte de uitgangspunten die een grammaticaschrijver in acht moet nemen. Hij besluit met een aantal specifieke punten van commentaar op Séwels grammatica.

Meteen aan het begin van Verwers bespreking van Séwels werk wordt de toon gezet: "De Schryver (zoo ik niet dwale) zal wezen *William Seewel*, van Engels lantvolk; te Amsterdam, gelijk hij zegt, geboren" (1708a: 544). Door zo expliciet te wijzen op Séwels Engelse afkomst, stelt Verwer impliciet diens bevoegdheid om te oordelen over het Nederlands aan de orde en dat heeft Séwel precies zo ervaren, zoals nog zal blijken.

Hoewel hij opnieuw zegt de spelling een nauwelijks interessant onderwerp te vinden, voelt Verwer zich toch geroepen er het een en ander over op te merken. Hij verwijt Séwel vooral zijn Hollandse, of liever: Amsterdamse, benadering: ten onrechte neemt Séwel het taalgebruik in Amsterdam als grondslag voor de spelling in plaats van de "*klanken des Lants*" (1708a: 545). Séwel moet zich richten op de klanken "niet alleen van Holland maer van alle de Vereenigde Landen" (1708a: 547). Met zijn opmerkingen mengt Verwer zich in een spellingdiscussie die in de jaren 1702-1708 in *De Boekzaal* werd gevoerd.⁴⁶ Een schrijver moet met zijn spelling de klanken van het gehele land weergeven, herhaalt Verwer, en hij mag geen schrijfwijze invoeren waarmee een uitspraak wordt uitgedrukt die niet algemeen aanvaard is. Séwel kent de scherplange *ee* en *oo* niet, zo luidt Verwers verwijt, en die geven toch algemeen Nederlandse klanken weer; aan de eerste eis kan Séwel dus niet voldoen. Bovendien zondigt hij tegen de

---

⁴⁵Hierover: Djubo 2004.

⁴⁶Voor deze discussie: zie Brinkman 1961.

tweede eis, door de *aa*-spelling voor te stellen als een weergave van de lange a-klank zoals die in het Nederlands algemeen wordt gehoord. Duidelijk laat Verwer zijn afkeer blijken van de niet-palatale uitspraak, die hij maar onbeschaaft vindt: “*aa* is uiterlyk maer een klank van deze of gene straet in eenige stadt: alwaer ook mogelyk wel zoo wyt wort gegaaapt, dat W.S. het niet met *aa*, maar met *aaa* en *aaaa* zou moeten uitdrukken. Hier te Rotterdam en aen de Hooge Raets-vergaderingen onzes Lants gapen wy zoo niet: *gyl*: tot uwent al door ook niet” (1708a: 546). Volgens Verwer drukt de spelling *ae* een tweeklank uit en dat is helemaal in overeenstemming met de algemene uitspraak. De klanken van het Nederlands zijn in de loop van de geschiedenis altijd hetzelfde gebleven en de vocaalspelling heeft daarom eigenlijk nooit problemen opgeleverd. Nadat in de “Letterkunstige vergadering” (cf. 5.2.2..), geen overeenstemming bereikt kon worden over een eenvormige spelling, hebben de bijbelvertalers de zaak geregeld en een vocaalspelling gehanteerd die algemeen navolging heeft gekregen. Vervolgens vergelijkt Verwer die, in zijn ogen wettelijke, regeling met de rechtspraktijk: “Mr. *Hugo de Groot* verdeelt, in zyne *Inleidinge*, de gewoontens in Regte in *plaatslyke*, en in *lantgemeene*. alzo is ’t met de tael- en letter-kraem ook. nu begaet iemand wel geen zonde, die eene plaatselyke Letterkunst schryft: maer ’t voldoet niet: men moet eene lantgemeene beschryven” (1708a: 548).

Een belangrijk bezwaar dat Verwer tegen Séwels grammatica naar voren brengt, is dat het werk “gegrontvest is, niet op de tael van schryfoeffeninge (gelyk deze alleen het voorwerp moet, en kan wezen van verhandelingen van kunst) maer klaer en enkel klinkt op de *Spreektale*: zoo dat we voor *Spraakkunst*, wel *Spreekkunst* zouden lezen moeten” (1708a: 549). Séwel heeft zich uiteraard gerealiseerd, dat hij “zig iets moet te voren stellen, als grontvest en als leest (...) maer deze en moet de *spreektael* niet wezen” (1708a: 549), vindt Verwer: een grammatica moet de schrijftaal als uitgangspunt nemen.

Een grammatica, benadrukt Verwer vervolgens, moet alleen maar de taal beschrijven. Hij pleit hier expliciet voor een benadering die uitsluitend uitgaat van de taalfeiten: een grammaticaschrijver moet onbevooroordeeld waarnemen, zonder zijn eigen voorkeuren een rol te laten spelen. Dit benadrukken van de empirische fundering van de taalstudie vormt een wezenlijk element in de methode van Verwer (vgl. 3.4.4.). Verwer keert zich met zijn opmerkingen niet alleen tegen Séwel, maar ook tegen taalkundigen als Moonen.

Verwer rondt zijn naschrift af met een paar specifieke punten van commentaar op Séwels grammatica.

5.3.1.3. Séwels reactie

Het antwoord van Séwel laat niet lang op zich wachten. Al in de eerstvolgende editie van de *Boekzaal* neemt hij met de BRIEF van W. SÉWEL aan zekeren Vrind, behelzende BEDENKINGEN over het Naaschrift eens Briefs van Anonymus Batavus, gevoegd in de *Boekzaal* van May en Juny 1708 de gelegenheid te baat

om in te gaan op Verwers aantijgingen. Dat Verwer zijn Engelse afkomst ter sprake brengt, vindt Séwel grievend en irrelevant, uitsluitend bedoeld om zijn competentie om uitspraken te doen over het Nederlands in twijfel te trekken:

Maar ondertusschen kan men genoeg zien wat'er meê beoogd wordt, dat men my onder de afkomelingen van Engelsch landvólk gaat stellen; want dus doende rekent men my onder de *vreemde tongen*; 't welk, hoe glimpig het ook voorgedragen wordt, nógtans stilzwygens zegt, dat zodaanig een, als ik, niet in staat is om zo wel van de eygenschap der Hóllandsche taale te kunnen oordelen, als oprechte Hóllandens. (1708: 130)⁴⁷

Uitvoerig doet hij zijn afstamming uit de doeken en besluit, dat hij net "zo onvervalscht een Hóllander [is] (...) als onze Schryver [Anonymus Batavus, Verwer dus]" (1708: 130).

Vervolgens gaat Séwel in op het verwijt dat hij de klanken van het land niet op de juiste wijze beschrijft. De scherplange *ee* kent hij wel, maar behandelt hij als tweeklank; het onderscheid tussen de scherplange *oo* en de zachtlange *o* is hem onbekend, maar hij vindt dat geen tekortkoming. Dat in Rotterdam de scherplange en zachtlange *e-* en *o-*klanken verschillend worden uitgesproken, vindt Séwel heel aardig, maar dat wil nog niet zeggen dat het onderscheid ook te horen valt in de algemeen aanvaarde uitspraak. Vooral de uitspraak met de scherplange *ee* in woorden als *beeken* en *steeken* trekt hij in twijfel.

Dat er over de *aa*-uitspraak enig verschil van mening zou bestaan, ontkent Séwel in alle toonaarden. De *aa*-uitspraak is de algemeen aanvaarde! Al in de *Twe-spraack* werd de voorkeur gegeven aan *aa* en ook P.C. Hooft koos daar onomwonden voor. Tegenwoordig wordt de niet-palatale uitspraak algemeen aanvaard in de beste kringen in vrijwel alle Hollandse steden, en niet alleen in Amsterdam. Het zijn juist de minder beschaafden die *ae* uitspreken en "den mond niet wyd genoeg open" doen. Omdat

---

⁴⁷Dat dit allesbehalve vergezocht is, bewijzen de woorden van Emilius Elmeguidi, pseudoniem van Willem de Mey (1658-1709; cf. Ter Meer 1983) in zijn *Brief aan den Heere N.N.*, opgenomen in *Alle de schimpdichten van Decius Junius Juvenalis, en A. Persius Flaccus, door verscheide dichteren in Nederduitse vaarzen overgebracht* (1709): "Want is het niet belachglyk, dat men, ik weet niet wie al, tot *vreemdelingen inclus*, zich het Recht ziet aanmatigen, van Grammaticaas uit te geven, en aan Hollanders in hun eigen Moeders taal wetten voor te stellen, hoe zy schryven moeten?" (Mijn cursivering). Cf. Geerars 1969: 139. De volledige brief van Elmeguidi is afgedrukt in Strengholt 1982. Elmeguidi oordeelde positief over het werk van Verwer. Elmeguidi, geboren in Leidschendam, woonde het grootste gedeelte van zijn leven in Rotterdam, waar hij diverse functies vervulde. Zo was hij onder meer vredemaker - iemand die geschillen beslecht -, schepen en commissaris van het waterrecht. In de jaren 1708 - 1709 waren hij en Verwer plaatsgenoten. Kenden ze elkaar?

dit maar den geringsten gemeen is, en in andere steden niet gebruykelyk, denk ik niet dat iemand van verstand, dit de taal onzes lands zal achten te zyn; onaan-gezien zulke praaters zich ook misschien wel laten voorstaan, dat zy, die *straat, slaan, gaan*, enz zeggen, al te wyd gaapen, omdat zy zelve in 't uytspreeken dier woorden den mond niet zo wyd open doen als 't wel behoorde. (1708: 135)

“Maar zo gaat het” sneert hij, “zyn eigen gebrék wil men somstydts met eens anders gebruyk verschoonen” (1708: 134, 135).

Dat Verwer zijn spraakkunst als een *Spreekkunst* betitelt - en misschien zal iemand het werk nog wel eens een *Praatkunst* noemen -, is uitsluitend bedoeld om zijn grammatica in diskrediet te brengen, vindt Séwel. Bovendien: als het werk op de spreektaal gebaseerd zou zijn, wat is daar dan tegen? Spreken gaat voor schrijven en daarbij komt “dat zelfs de voornaamste opbouwers onzer taale hunnen schryfstyl al veel naar de spreektaal gericht hebben” (1708: 139). Verwer zelf baseert zich immers ook op de spreektaal, daarvan getuigt zijn spelling (1708: 140). En dat is prima, want “*De Letterkunde is eene kunst van wel te spreken*”. De taal die voor Séwel het uitgangspunt was voor zijn grammatica, was “die taal welke men in een verhoog, óf in een ernstig gesprek, behoort te spreken; en deeze is 't die men ook schryven moet” (1708: 140).

5.3.1.4. Verwers repliek

Al meteen aan het begin van Verwers tweede *Naschrift* wordt de draad weer opgepakt. Séwel wil niet aangesproken worden op zijn Engelse afkomst, zo begint Verwer, maar zo erg is dat toch niet? Séwel

wil dan geen Engelsman heten, daer zal by my ook nooit gearbeit worden om hem tot Engelsman te hebben. maer Engelsagtig Batavier te wezen gedyt hem dat niet tot meerder verkleeninge in 't zwevende werk dan of hy Engelsman waere. (Verwer 1708b: 375)

En op deze manier gaat het verder; op Séwels argumenten gaat Verwer nauwelijks in. Wat Séwel te vertellen heeft “zyn wat bladeren op zyne taelonrypheit (...) die ik denke dat 'er met een weinig wints haest weder afwaeyen zullen” (1708b: 376). Séwel geeft onomwonden toe dat hij het “Fransch *ai-* en *au-*geluit in onze woorden” niet kent, maar “moet hy dan een Spel-kunst maken van 't gene hy niet en kent?” (1708b: 377). Weinig fijnzinnig vervolgt hij: dat Séwel de klanken van het Nederlands niet kent, valt hem te verwijten,

maer 't schort daer aen eene andere gril; dat, namelyk, de gene die zig tot uwent als grootmagtige Opperbestierders der Spelkonst opwerpen, gelyk Begraeffenis-bidders, Schoolmeesters, en Drukkersknegts, hun bemoeien met regelen van uitsluiting op te rechten van klanken, welke ze in hunne straten juist niet en

hoorden: en waren 't deze noch maer alleen! Ik blyve by mynen zang: moeten zulke luiden een Grammatica maken ? (1708b: 377)

Verwer trekt expliciet Séwels competentie in twijfel en beëindigt vervolgens de discussie: "want hy [Séwel] lost niets op, en praet maer al bot en over henen" (1708b: 378).

Séwel nam deze woorden hoog op en moet er erg door zijn gegriefd. In zijn *Aanmerking op het boekje, genaamd De spelling van A. Moonen in eenen brief verdedigd* (1708), zijn reactie op *De Spelling van A. Moonen in eenen brief verdedigt* (1708) van Peter Poeraet, neemt hij een *Naa-berecht* op, waarin hij zich verweert tegen de aantijgingen van Verwer. Deze had Séwel verweten gebruik te hebben gemaakt van het werk van Christiaan van Heule, zonder daar melding van te maken. Séwel ontkent dat nadrukkelijk. Nog in de *Voorrede* bij de tweede druk van zijn *Nederduytsche spraakkonst* (1712) komt hij op de kwestie terug en haalt hij zijn gram. Hij is nog niet vergeten dat Verwer nadrukkelijk wees op zijn Engelse afkomst en hem verweet dat hij "niets oplóste, maar overal bot en overheen praatte" (Séwel 1712: **2^v, **3). "Dan óf dit eenen Christen voegt, is wel naadenkens waardig" geeft hij zijn lezers ter overweging mee.

De woorden van Séwel lokken een reactie uit van David van Hoogstraten, die zich nadrukkelijk achter Verwer schaaft en diens aanval nog eens dunnetjes overdoet. In het *Berecht* bij de door hem bezorgde *Aanmerkingen over Q. Horatius Flaccus dichtkunst op onse tyden en zeden gepast door A. Pels* van Joachim Oudaen (1713) schrijft hij:

Maer het schynt ook dat zeker Engelsch of Nederduitsch vriend [Séwel], zoo als hy liefst wil genoemt zyn, mede iets tot antwoord wacht op het gene hy in zyne zoo genoemde Spraakkunst in den voorleden Jare heeft nedergesteld, om te wederleggen de beschuldiging der misslagen die hem met reden tegemoet gevoert waren. Maer dewyl ik zie dat op dien man, verliet op zyne gevormde denkbeelden, niets te winnen is, moet ik my voegen by den ongenoemde schryver [Verwer], die hem lang te voren te keer gegaen heeft, en met hem zeggen, dat de vriend niets oplost, maer overal bottelyk over heen praet. (Hoogstraten 1713: *Berecht*)⁴⁸

---

⁴⁸J. Oudaen, *Aenmerkingen over Q. Horatius Flaccusdichtkunst op onse tyden en zeden toegepast door A. Pels* t'Amsterdam, by Gerard Onder de Linden, boekverkooper, op de hoek van de Nes, en Lange Brugsteeg, 1713. Voorbeeld ontleend aan Brinkman 1961. Van Hoogstraten gaat in dit *Berecht* ook op andere plaatsen niet erg fijnzinnig te werk; vgl. Nolen 1886.

5.3.2. De discussie met Moonen

5.3.2.1. Inleiding

Het verzoek van David van Hoogstraten aan Arnold Moonen om zijn mening te geven over de *Idea* zal de Deventer predikant wel enige hoofdbreken hebben gekost. Het confronterende karakter van Verwers *Praefatio* zal hem niet ontgaan zijn en hij moet zich hebben afgevraagd hoe hij Verwer op gepaste wijze van repliek zou kunnen dienen. Op 20 april 1708 rondt hij zijn commentaar af. Hij vraagt aan Van Hoogstraten om zijn commentaar "aen de Nederlantsche werelt tot verderen opbou onzer loffelyke moedertale mede te deelen" (Moonen 1708: 249) en deze zou aan dat verzoek gehoor geven door Moonens brief op te nemen in de tweede druk van zijn *Aenmerkingen*, die op dat moment ter perse was. Verwer zou pas in een later stadium weet krijgen van het antwoord van Moonen, te laat om zijn reactie aan diezelfde tweede druk te kunnen toevoegen. Verwer besluit tot een aparte publicatie van zijn antwoord aan Moonen. Zijn *Brief aen den Heere Adriaen Reland* werd in 1709 uitgegeven door Willem Broedelet, boekverkooper op de Maertens Dam in Utrecht. In de derde druk van de geslachtslijst van Van Hoogstraten (1723) zou Verwers brief achter die van Moonen worden opgenomen.

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de discussie tussen Verwer en Moonen. Na een korte biografische schets van de Deventer dichter-dominee komt de drukgeschiedenis van beide brieven ter sprake. Daarna wordt een aantal aspecten van de brief van Moonen en de reactie van Verwer besproken.

5.3.2.2. Arnold Moonen

Arnold Moonen werd geboren in Zwolle op 22 juli 1644. Hij was de oudste zoon van Isaak Moonen (1600-1685) en diens tweede echtgenote Anneken Arents. Hij doorliep de Latijnse school in zijn geboortestad, waarna hij studeerde in, waarschijnlijk, Utrecht en Groningen. In 1668 sloot hij zijn studie af en werd hij als proponent toegelaten. Hij verbleef enkele jaren in Zwolle (1668-1671) en Den Haag (1672), overigens zonder het ambt van predikant te vervullen. In deze tijd heeft hij Vondel een paar keer ontmoet (Dibbets 1992: 258-259). Hij solliciteerde een aantal malen tevergeefs naar een baan als rector of docent; ook op enkele predikantsvacatures reageerde hij zonder resultaat. Uiteindelijk werd hij in 1674 predikant in Hardenberg. In zijn eerste gemeente had hij het niet gemakkelijk en zijn beroep naar Deventer in 1679 heeft hij waarschijnlijk als een bevrijding ervaren. In Deventer zou hij de rest van zijn leven blijven.

In de vrije tijd die hij had, werkte Moonen aan prekenbundels en psalmbewerkingen, hield zich bezig met poëzie of verrichtte historisch, filologisch en taalkundig onderzoek. Zijn werk getuigt niet direct van veel zelfstandig inzicht en verrassende resultaten; Moonen maakte vooral gebruik van wat anderen voor

hem verzameld hadden, waarbij hij nauwkeurig alle beschikbare bronnen verzamelde en vergeleek (Lindeboom 1958: 14 e.v.). Hij toont zich een aanhanger van Descartes (Lindeboom 1958: 12-13). Als dichter verwierf hij zich zeker enige bekendheid - een van *Vondels zonen* werd hij zelfs genoemd (Lindeboom 1958: 21; Stronks 1996: 256; 259). De Amsterdamse dichter-drukker François Halma was bereid zijn verzamelde gedichten uit te geven (*Poëzy*, 1700), maar stelde wel als voorwaarde dat Moonen hem dan ook een spraakkunst van het Nederlands zou leveren. Aan zijn belangrijkste taalkundige werk, de *Nederduitsche Spraakkunst* (1706),⁴⁹ schreef Moonen vervolgens vanaf 1698 (Dibbets 1992: 270), zij het zonder haast. Samen met David van Hoogstraten en François Halma heeft hij gewerkt aan het *Woordenboek der Nederduitsche en Fransche Taalen* (1710). Bovendien leverde hij een bijdrage aan een uitgave van Vossius' *Latina grammatica* (1700) en Cicero's *Epistolae familiares*.

Moonen stierf op 17 december 1711. Hij werd op 22 december begraven in de Grote Kerk in Deventer

5.3.2.3. Drukgeschiedenis

Zoals gezegd heeft Van Hoogstraten de *Idea* opgedragen aan Arnold Moonen, met het verzoek een oordeel uit te spreken over het werk van de anonieme Bataaf. Moonen kwijt zich van die taak en vraagt aan Van Hoogstraten om zijn reactie openbaar te maken, als deze haar de moeite waard vindt. Van Hoogstraten vond de brief van Moonen belangrijk genoeg om hem op te nemen in de tweede druk van zijn *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden*, die in 1710 zou verschijnen. Hoewel Moonen zijn brief al heeft afgerond op 20 april 1708, weet Verwer een halfjaar later nog van niets: in zijn tweede brief aan Van Hoogstraten, gedagtekend 22 oktober 1708, meldt hij dat hij met belangstelling uitkijkt naar de tweede druk van de "*Geslagthyst*, nu by den Heere François Halma onder de persse" (1708b: 375). Op het moment dat hij weet krijgt van de brief van Moonen, is het kennelijk te laat om zijn repliek ook nog in die tweede druk geplaatst te krijgen en hij besluit dan maar tot een aparte uitgave. Aan het begin van deze brief laat hij merken toch enigszins teleurgesteld te zijn vanwege het feit, dat hij zo laat op de hoogte werd gesteld van Moonens antwoord en niet meer de kans kreeg om te reageren.

De rol van David van Hoogstraten in dit geheel is niet duidelijk. In zijn *Aenspraak tot den Nederduitschen lezer*, die de tweede druk van zijn *Aenmerkingen* inleidt, motiveert hij zijn beslissing om de brief van Moonen op te nemen niet. Hij zwaait zowel Moonen als Verwer lof toe en meldt dat beide taalkundigen het niet altijd met elkaar eens zijn, zoals uit Moonens brief wel zal blijken. Waarom hij die brief nu eigenlijk opneemt, zegt hij niet. Wel spreekt hij de hoop uit, dat

---

⁴⁹Hierover vooral: Schaars 1988.

de anonieme schrijver van de *Idea* zal reageren als hij van de opmerkingen van Moonen op de hoogte wordt gesteld. Als we Van Hoogstraten op zijn woord mogen geloven, dan moet zijn *Aenspraek* geschreven zijn in 1708, vlak nadat Moonen zijn brief heeft afgerond. Hij heeft dan voor oktober 1708 alle kopij ingeleverd bij de drukker, die vervolgens nog anderhalf à twee jaar nodig had om het boek op de markt te krijgen. En waarom zouden we Van Hoogstraten niet op zijn woord geloven? Hij is positief over het werk van Verwer⁵⁰ en in zijn *Aenspraek* werken de opvattingen van Verwer zeker door. De relatie met Verwer bleef onveranderd goed - dat blijkt uit een brief van 23 april 1711 van Verwer aan van Hoogstraten⁵¹ -, zodat aangenomen mag worden dat hij een plausibele verklaring voor zijn handelwijze had. De Bonth & Dibbets (1995: 80) opperen de mogelijkheid dat de reactie van Verwer Van Hoogstraten was ontgaan of dat hij doet alsof. Van Hoogstraten zou in dat laatste geval wel degelijk hebben ingezien "dat de kern van hun beider [Moonen en Van Hoogstraten] taalbeschouwing hier [in de *Idea*] werd aangetast" (De Vooys 1922: 369).

In de derde druk heeft Van Hoogstraten de zaken rechtgetrokken. In die druk, in 1723 - na Verwers dood - uitgegeven bij Gerard Onder de Linden, heeft hij de reactie van Verwer wel opgenomen.

5.3.2.4. Het commentaar van Arnold Moonen

Aan het begin van zijn antwoord laat Moonen merken dat hij het maar moeilijk vond om commentaar te leveren op de *Idea*. Veel zin om zich weer met grammaticale zaken bezig te houden lijkt hij niet te hebben - tijdens de jaren dat hij schreef aan zijn spraakkunst moest hij ook al regelmatig aangespoord worden om het grammaticale werk weer ter hand te nemen -, maar dat David van Hoogstraten de *Idea* aan hem opdroeg, beschouwt hij als een "openbaer blyk Uwer hoogachtinge voor onze Vrientschap", en aan het verzoek om zijn mening over het

---

⁵⁰Van Hoogstraten prijst bijvoorbeeld eerst het werk van Moonen en vervolgt dan: "In welk loffelijk bestaen hem op de hielen volgde de naeukeurige Schrijver der Spraakkunstige Schetse, een werkje, waer in vernuft en schranderheit uitsteken, ook nijverheit om alles uit den gront op te delven, wat dienen kan tot opbouw en verlichting onzer taele, en hierom geacht van alle luiden van letteren" (Van Hoogstraten 1711: "7" - "7"). En ook inhoudelijk laat Van Hoogstraten zich beïnvloeden door Verwer. Hij probeert bijvoorbeeld aan te tonen, dat de opvattingen van hem en van Verwer niet zo ver uit elkaar lopen. Zo geeft hij vier pagina's met voorbeelden die moeten laten zien dat er met betrekking tot het genus nauwelijks verschillen zijn tussen de door Verwer aangerezen bijbelvertalers enerzijds en de door Van Hoogstraten gevolgde dichters Hoof en Vondel anderzijds.

Voor een andere interpretatie: Rutten 2003.

⁵¹Bibliotheek Universiteit Leiden: PAP 15.

werk te geven wil hij zich niet onttrekken. Zijn oordeel over de *Idea* is echter negatief en hij vindt het vervelend dat te moeten meedelen. Toch kan hij niet anders, dat maakt hij van meet af aan duidelijk: hoewel Anonymus Batavus weliswaar "verscheidene goede dingen in zyn werk gestelt heeft" moet hij toch tot de conclusie komen "dat 'er veele in zyn, die de toets niet wel verdraegen kunnen, immers myne toestemming geenszins bekoomen" (1708: 231 - 232).

Moonen begint met Verwer op een belangrijk punt gelijk te geven: de beginselen van de taal moeten uit de algemene taal geleerd worden. Dat wekt enige bevreemding. Immers, in 1706 schreef Moonen nog: "ik, den Heer van den Vondel houdende voor den zinlyksten en naeukeurigsten onder de overleedene Nederduitsche schryvers (...) hebbe hem waerdigst geoordeelt, dat men het wel en sierlyk schryven in onze moederspraek met zyne achtbaerheit sterke" (1706: *8"). Het onderscheid tussen de algemene taal en de "*Dialectus Metaplasmica*" (1708: 232) onderschrijft Moonen, maar hij is het er niet mee eens dat die algemene taal zo perfect in de Statenbijbel te vinden zou zijn als Verwer aangeeft. Op de vraag welke bron dan wel geschikt is, gaat Moonen niet in, maar uit de bijbelvertaling kunnen de taalregels in ieder geval niet gehaald worden. Hij geeft een viertal voorbeelden van grammaticale tekortkomingen in die vertaling. Hij zou er best meer kunnen noemen, maar hij wil niet de verdenking op zich laden als zou hij de Statenbijbel afwijzen vanwege het taalgebruik: "deezee Overzetting is de allerbeste ten opzichte der zaeken" (1708: 235) en de overheid heeft haar goedkeuring terecht gegeven aan de inhoud ervan. Voor taalzaken kan men er zich echter niet op verlaten. Een belangrijk punt van kritiek betreft de inconsequente manier waarop met het genus van de zelfstandige naamwoorden wordt omgesprongen - begrijpelijk vindt hij, omdat de vertalers uit verschillende gewesten kwamen of zelfs uit het buitenland - en een bladzijde lang geeft hij voorbeelden die dat aantonen. Het taalgebruik is door de overheid dan ook terecht niet geautoriseerd.

In het vervolg van zijn brief gaat Moonen in op aantal punten uit de *Idea* waarop hij kritiek heeft; ze betreffen hoofdzakelijk Verwers *etymologia*, zijn behandeling van de woordsoorten. Zo'n 17 pagina's put Moonen zich uit in het aantonen van inconsequenties in de Statenvertaling en onvolkomenheden in Verwers praktische uitwerkingen. Aan de theoretische uitgangspunten van zijn opponent besteedt hij nauwelijks aandacht. Verwer had hem verweten dat hij niet uitging van de lingua communis, en daarin geeft Moonen hem gelijk, overigens zonder op de consequenties daarvan in te gaan. Verwers opmerkingen over de regelmaat en over de noodzaak om de taal vanuit de oorsprong in haar ontwikkeling te onderzoeken, zijn opvattingen over de verhouding tussen taalsysteem en taalgebruik en over de rol van de overheid wat het gebruik betreft, kortom, Verwers taalkundige uitgangspunten, laat Moonen vrijwel volledig onbesproken.

5.3.2.5. Verwers reactie

5.3.2.5.1. Adriaan Reland

Verwer beantwoordde de opmerkingen van Moonen in een brief die hij richtte aan Adriaan Reland.

Reland werd op 17 juli 1676 geboren in het Noord-Hollandse De Rijp, waar zijn vader predikant was in de staatskerk. De plaats stond indertijd bekend om haar tolerante houding ten aanzien van doopsgezinden. Al op 11-jarige leeftijd ging hij naar het Atheneum in Amsterdam. Hij leerde Latijn van de beroemde hoogleraar Petrus Francius. Nauwelijks veertien was hij, toen hij naar Utrecht vertrok om daar aan de universiteit te studeren. Hoewel Utrecht niet meer het rechtzinnige bolwerk was van zo'n dertig jaar daarvoor - ook hier kreeg het cartesianisme steeds meer invloed (cf. Frijhoff & Spies 1999: 303-304; vgl. Van Berkel 1984: 14) -, werd de theologische vorming van Reland toch nog voor een groot gedeelte bepaald door de opvattingen van de hoogleraar Gijsbert Voet (1589-1676). Na zes jaar zette Reland zijn studies voort in Leiden. Hoewel op de Leidse universiteit het cartesianisme domineerde, waren het toch vooral conservatieve hoogleraren die aan zijn theologische vorming hebben bijgedragen.

In 1700 werd hij hoogleraar in de filosofie in Harderwijk. In zijn inaugurele rede gaf hij een overzicht van de ontwikkelingen in de natuurfilosofie, waarbij hij ook Newton besprak. Nog geen jaar later aanvaardde hij de betrekking van hoogleraar in de Oosterse talen in Utrecht. Tot zijn dood in 1718 zou hij in Utrecht blijven. Aanbiedingen uit Franeker (1712) en Leiden (1716) wees hij af. Zijn belangrijkste wetenschappelijke werken schreef hij in de zeventien jaar dat hij in Utrecht hoogleraar was. Zijn bekendste werk en "his supreme contribution to the Enlightenment" (Hamilton 1996: 27) is *De Religione Mohammedica* van 1705. Dit werk over de mohammedaanse godsdienst werd vertaald in het Nederlands, Frans, Engels, Duits en Spaans. In 1717 verscheen een tweede editie in het Latijn. Reland schildert de islam niet als een barbaarse godsdienst, maar wil op basis van redelijke argumenten tot een oordeel komen (Hamilton 2005: 105). Uiteraard verwierp hij de islam, maar hij pretendeert dat te doen op basis van objectief onderzoek, waarbij hij het belang van de studie van Arabische teksten benadrukt. *De Religione Mohammedica* kwam - niet verwonderlijk - op de katholieke index terecht. Reland hechtte groot belang aan de taalvergelijking als methode om het Hebreeuws beter te begrijpen (Nat 1929: 18). Voor een goed begrip van de bijbel achtte hij kennis van de relatie tussen het Hebreeuws en de daaraan verwante talen onmisbaar. Vermeldenswaard zijn Relands werkzaamheden als cartograaf, waarmee hij internationale faam verwierf. Hoewel Hij nooit een voet buiten Nederland heeft gezet, bracht hij Palestina, Perzië, Java en Japan in kaart.

Hoe de relatie tussen Reland en Verwer gezien moet worden, is niet duidelijk.⁵² Mogelijk kenden ze elkaar al uit de tijd dat Reland in Amsterdam studeerde, hoewel deze laatste toen nog zeer jong was. Reland studeerde bij Francius tot wiens kennissenkring David van Hoogstraten behoorde. In Van Hoogstraten hadden Verwer en Reland een gemeenschappelijke vriend (Verwer 1709: 4).

5.3.2.5.2. Verwers antwoord aan Moonen: de *Brief aen den Heere Adriaen Reland*

Reland bestudeert dan wel de "geleerde Talen", zo schrijft Verwer in de inleiding van zijn brief, maar hij heeft ook belangstelling voor de studie van de moedertaal. Tijdens een bezoek dat Verwer aan Reland bracht, heeft hij de Utrechtse professor beloofd om hem in te lichten als er iets te melden viel over de studie van het Nederlands:

Wanneer wy in het een en in het ander vast wat omhaelden, afklimmende zoo al van hooger naer lager, betuigde U.E. ook in het midden zijner Professie der geleerde Talen, met eenen gantsch te wezen voor het liefhebberschap in onze Moederlijke; en verplichtte my tot rekenschap en mededeeling, wanneer my ook hier in eens wat merkwaardig te voren quame. (Verwer 1709: 3)

Nu de kritiek van Moonen op de *Idea* zal worden opgenomen in de tweede druk van Van Hoogstratens geslachtslijst, acht hij het gepast om ook zijn reactie openbaar te maken. Verwer lijkt er met tegenzin aan te beginnen: "t is maer jammer, dat het stof zy, die ik zoo ras loof werde: reden' waerom ik 'er ook des te gezwinder zal doorslaen" (1709: 4).

Het afwijzen van de Statenbijbel als norm is een belangrijk punt waar Verwer zich op richt. Hij merkt op dat Moonen zijn onderscheid tussen de algemene taal en de *dialectus metaplasmica* onderschrijft en met hem van mening is, dat de regels uit de algemene taal gehaald moeten worden. De Statenbijbel als bron voor de algemene taal wijst Moonen echter af en dat vindt Verwer maar vreemd. Waar de norm voor de algemene taal dan wel te vinden is, zegt Moo-

---

⁵²Mogelijk heeft Adriaen Reland Verwer geholpen bij het vinden van een uitgever. Reland moet Broedelet goed gekend hebben; de Utrechtse drukker heeft diverse werken voor hem uitgegeven, onder andere zijn bekende *De religione Mohammedica* (1705). Wellicht heeft Reland een bemiddelende rol gespeeld bij Broedelet, net zoals David van Hoogstraten voor het uitgeven van de *Idea* bij Halma? Jongeneelen (1992a: 7) acht het waarschijnlijk dat Verwer evenals Reland meewerkte aan de uitgave van de tweede editie van *Het Leeven van Hai Ebn Yokdhan* (vgl. Jongeneelen 1996b: 17, Hamilton 2005: 104; voor *Het Leeven van Hai Ebn Yokdhan*: Kruk 1985).

nen namelijk niet: "Hier had de Heer Moonen zig over behooren te uiten; als men met elkander zaken zal eindigen" (1709: 8).

In de Statenbijbel staan te veel grammaticale fouten om als voorbeeld te kunnen dienen, had Moonen naar voren gebracht: "oneenparigheid in 't *genus*; strijdigheden tegen 't *Gebruik*, en tegen de *Reden*" (1709: 8). Maar de inconsistentie die Moonen signaleert in het toekennen van het *genus* verwerpt Verwer meteen: de vertalers hebben vooraf afspraken gemaakt, hebben een grammaticaal systeem aangenomen. Nu zijn er twee soorten fouten mogelijk: "bestekfouten" of "schrijf-en druk-fouten" (1709: 8). Als een schrijver een 'schrijf-of-druk-fout' maakt, wil dat natuurlijk niet zeggen dat het systeem niet deugt, zoals Moonen suggereert. Vondel, Vollenhove, en ook Moonen zelf, maken dit soort fouten. Verwer laat dat met een aantal voorbeelden zien. Bovendien: sommige woorden kunnen nu eenmaal mannelijk én vrouwelijk gebruikt worden (vgl. 1707b: 18), en in deze gevallen is het dus onzin om te spreken van inconsequent *genus*gebruik, zoals Moonen doet. Moonen zou er verstandiger aan doen om niet zo hoog van de toren te blazen en het gezag van de bijbelvertaling niet zo luidruchtig te ondergraven: "Ende dunkt my, onder verbeteringe, wanneer ik zelf in wantale bestond; dat ik ten minste wat voegsamer en ingetogener zou gaen in 't werk daer mijne Overheit zig Auteur van verklaert, openbaer, met opraepselen, te verkleinen en van zijne waerdye te berooven" (1709: 9). Op het gezag van de Statenbijbel komt Verwer in het vervolg nog uitgebreid terug.

Het verschil van inzicht tussen Verwer en Moonen spitst zich toe op het taalgebruik waarop ze hun taalnormen baseren: Verwer gaat uit van de algemene taal, geautoriseerd door de overheid en vastgelegd in de Statenbijbel, aan Moonens spraakkunst ligt de taal van Vondel ten grondslag. Het taalgebruik in de bijbelvertaling past niet "op de *leest* van het private *Secterijtje*, 't welk Joost van den Vondel zig zelve in zijn eigen geschrijf, tot een bloote *hypothesis* schijnt verkoren gehad te hebben jaren en dagen, na dat het tael-bestek der Overzetters al was geklonken" (1709: 11) en dat is waar het in feite om gaat:

ondertusschen heb men te weten, dat die *Leest* het eenige onderwerp maer uit maakt, ofte den Staet van ons heele Geschil. (1709: 11)

Maar er is meer. Moonen heeft te weinig oog voor het Nederlands taaleigen en laat zich te veel leiden door "het miswijzend kompas van zijnen Hoogduitschen Schottelius" (1709: 42). Moonen heeft voor zijn grammatica veel ontleend aan de belangrijkste grammatica van het Duits uit de zeventiende eeuw, de *Ausführliche Arbeit Von der Teutschen Haupt-Sprache* (1663), het "volwrocht werk van de Duitsche hooftspraeke", van de "Wolfenbuttelsche hof- en kerkenraet Joost Georg Schottelius" (Moonen 1706: *4). Moonen verlaat zich op heel wat plaatsen vrijwel volledig op Schottelius (1612-1676; cf. Schaars 1988: passim) en daarop heeft Verwer kritiek. Het Duits en het Nederlands verschillen namelijk in een aantal opzichten van elkaar "als de hemel vande aerde" (1709: 22) en

regels uit het Duits mogen niet zonder meer op het Nederlands worden toegepast. En dat is nu precies waaraan Moonen zich schuldig maakt. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de manier waarop deze de "Beheersching der *Voorzetselen*" behandelt. Moonen stelde, in navolging van zijn Duitse voorbeeld, dat sommige voorzetsels een bepaalde naamval regeren (cf. 1706: 305 e.v.). Verwer wil daar niets van weten: in het Nederlands is het uitsluitend de welluidendheid die bepaalt welke naamvallen de voorzetsels bij zich krijgen. "Ik schrijve in allen gevalle van onze Moeder - tale", benadrukt Verwer, en dat is wat Moonen ook had moeten doen.

Bovendien heeft Moonen verzuimd om te "filozoferen", een verwijt dat ook Schottelius treft (1709: 44). Met een "Wiskunstige toetse" (1709: 42)⁵³ toont Verwer aan, dat het onmogelijk is dat de gebiedende wijs het grondwoord is waarvan de tijden en wijzen van het werkwoord worden afgeleid en waaruit afleidingen worden gevormd. Deze *toetse* bestaat uit een viertal beweringen, die elkaar ondersteunen. Uitgangspunt is, dat de manier waarop wij denken door de natuur bepaald is: "De *Zaken (subjecta)* bevatten we eerder in tijdt, en derzelver *Eigenschappen (praedicata)* later. En hoe de Zaken of hare Eigenschappen behelzen eene *minder enkelheit* of *meerder samenstelling*, hoewe die al later in orden bevatten" (1709: 35). Hieruit valt af te leiden dat de genetische prioriteit ligt bij de substantieven en niet bij de werkwoorden en dat bij de werkwoorden de infinitief ouder is dan de imperatief. Het verzuim van Moonen is dus, dat hij Schottelius' bewering dat de imperatief de vorm is waaruit andere vormen worden afgeleid, niet heeft getoetst aan de rede.

Verwer wijst er met nadruk op, dat de Statenvertaling "*een boek der Republijke*" (1709: 12) is, zowel wat de inhoud als wat het taalgebruik betreft. De opvatting van Moonen als zou de overheid wel de inhoud, maar niet het taalgebruik van de vertaling hebben geautoriseerd "stelt een' bergh zonder dal" (1709: 13). Verwer is immers van mening, dat de overheid door het beleggen van een aantal grammaticale bijeenkomsten een wettelijk halt heeft toegeroepen aan het verval van "de *Verloopene Tytbeurte*" (1708a: 533; cf. 5.2.2.). De autorisatie hoeft niemand te verontrusten, want zij verplicht nergens toe; iedereen mag (blijven)

---

⁵³In de filosofie van de tweede helft van de zeventiende eeuw stond de wiskundige methode in hoog aanzien - de wiskunde was niet alleen een discipline, maar ook een methode waarop men zich met zekerheid kon verlaten - en het werd zo'n beetje mode om alles en nog wat 'wiskundig' te behandelen (cf. Vermij 1991: 67 e.v. en de daar genoemde literatuur). Vaak bedoelen de schrijvers dan, dat ze hun natuurlijke rede volgen en dat geldt ook voor Verwer. De term "wiskunstig" duidt hier op de redeneerwijze waarin Verwer op deductieve wijze een conclusie trekt uit een reeks beweringen die hij als waar aanneemt. In zijn tweede brief aan Van Hoogstraten gebruikt Verwer de term ook voor de methode om op inductief-empirische wijze aan de hand van experimenten de "wiskunstige maet" van bepaalde klanken vast te stellen (1708b: 357).

schrijven zoals hij wil. Ze is alleen maar nodig om te kunnen vaststellen, welke taal nu “*de tael zy der Republyke*”, welke taal dus primair het object moet zijn van de taalstudie en uiteindelijk het uitgangspunt voor het bepalen van de normstellende standaard. Het gaat daarbij niet om de autorisatie op zich - fouten moeten uiteraard verbeterd worden -, maar om de onderliggende grammaticale systematiek. Het gaat zelfs niet eens om de Statenbijbel, maar om alle bronnen waarin het taalsysteem wordt gerespecteerd. Dat het taalsysteem van de Statenbijbel niet zou kunnen deugen, omdat de vertalers uit verschillende gewesten kwamen, ontkent Verwer en hij kaatst de bal terug: Moonen is in Twente geboren: kan hij dan nog wel een Nederlandse spraakkunst schrijven? En Verwer wijst nogmaals op de waarschijnlijkheid van een wettelijke vaststelling van het grammaticale bestek van de bijbelvertaling: zo'n belangrijke zaak laat je toch niet zo maar aan een aantal predikanten over, op hoop van zegen?!

6. Receptie

De *Idea* verwierf geen populariteit in brede kring, waarschijnlijk omdat het werk in het Latijn geschreven was. Meteen na het verschijnen van de *Idea*, geeft redacteur Johan van Gaveren in *De Boekzaal* van juli/augustus een korte samenvatting van het werk. Van Gaveren beperkt zich tot een weergave van de inhoud en onthoudt zich van ieder commentaar. Commentaar komt er wel van de eerder genoemde Emilius Elmeguidi (cf. noot 47). Elmeguidi stelt zich de vraag waar de regels voor goed taalgebruik te vinden zijn. Het gezag over de taal kent hij toe aan de overheid, en in geen geval aan de grammatici, de “spitsvinnige letterdwingelanden (...) dewyl ik tot nog toe geen tyding heb, dat aan iemand van hen de letter-rykstaf oit wettig is opgedragen” (Geerars 1969: 137, 140; Streng-holt 1982: 137). Lof echter heeft Elmeguidi voor de “namelooze maker van zekere korte Grammatica, welkers opschrift is: *Linguae Belgicae Idea*” omdat deze “met zeer goed oordeel zegt: dat men op de welluidendheit van onze taal byzonder moet acht geven, en om deselve niet te verliezen, of te kort te doen, wel rustig over een opgeworpe regel mag henen stappen” (Strengholt 1982: 137; vgl. Verwer 1707b: 15-16).

In Van Hoogstratens “Aenspraek tot den Nederduitschen lezer” die de tweede druk van de *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden* inleidt, klinkt de stem van Verwer stevig door. Moonen heeft in zijn spraakkunst de regels voor het bepalen van de geslachten gegeven, meldt Van Hoogstraten, maar, hoeveel regels er ook worden opgesteld, er zullen altijd uitzonderingen blijven, die een geslachtslijst nodig maken. Ook

het lezen der schrijveren, die de sierlijkheit bevljigten, geeft geen steun genoeg, om zich vast te houden, zoo men niet alles onderzocht en doorkropen heeft: dewijl deze om de maet van 't rijm, die om den taelvloedt en trant, die zelf

in onrijm waer te nemen is, niet te quetsen, meenigmael eene letter of lettergreep van een woort afsnijdt, waer door de uitgang terstont verandert wort. (1711, geciteerd uit Kluit 1759: 1-li)

Het lijkt wel of Verwer aan het woord is: de taalregels kunnen niet gehaald worden uit het werk van schrijvers die een fraai taalgebruik nastreven, omdat daarin het rijmverlof welig tiert.

Op een aantal plaatsen gaat Van Hoogstraten in op kwesties die door Verwer aan de orde zijn gesteld, overigens zonder dat hij dat steeds vermeldt. Zo verdedigt hij zijn keuze voor Hooft en Vondel in heel andere bewoordingen dan in de eerste editie van zijn lijst: hij kiest voor deze Letterhelden, niet omdat zij "de luiden waren, die ons de wet mosten stellen", maar vooral omdat zij de Nederlandse taal zo diep doorgrondden. Bovendien komt ook hij nu tot een indeling in de geschiedenis van het Nederlands, die vrijwel overeenkomt met die van Verwer⁵⁴ en maakt hij melding van de grammaticale zuiverheid van het werk van Melis Stoke. Hij verwijst instemmend naar de *Idea* en merkt op dat het werk door hem is uitgegeven. Herhaaldelijk lijkt hij met Verwer van gedachten te wisselen. Aan het verval uit de periode voor 1624 is niemand ontsnapt, merkt Van Hoogstraten op, ook Hugo de Groot niet, en hiermee lijkt hij zich af te zetten tegen Verwer die Grotius als taalkundige autoriteit had opgevoerd. Wie wel zuiver schreef, is Johannes Uitenbogaert (1557-1644), mentor van De Groot. Het kan nauwelijks toeval zijn, dat Verwer in zijn brief aan Reland plots ook waarderend spreekt over Uitenbogaert.

Van Hoogstraten probeert aan te tonen, dat de opvattingen van hem en van Verwer niet zo ver uit elkaar lopen. Niet alleen Uytenbogaert hield zich al aan de voorschriften die de bijbelvertalers later opstelden, ook Hooft, Vondel, Vollenhove, Geeraerd Brandt en zijn zonen deden dat voor het grootste gedeelte, en ook Moonen. Tussen deze auteurs en de Statenbijbel bestaan dus nauwelijks verschillen wat betreft het bepalen van de geslachten, concludeert Van Hoogstraten, en hij laat een kleine vier pagina's voorbeelden volgen om de overeenkomsten te illustreren. De bijbelvertalers hadden inzicht in de taal en werkten volgens een vooraf vastgesteld bestek, waarin regelmaat voorop stond en hun werkwijze werd nagevolgd door Hooft, Vondel, De Hubert, De Decker, de Brandten en anderen. Dat wil niet zeggen, dat er in de Statenbijbel geen fouten staan, zo lijkt hij in te gaan op de opmerkingen hieromtrent van Moonen, want dat is onmogelijk: waar mensen werken, worden fouten gemaakt. Van Hoogstraten beveelt zijn leerlingen vervolgens zowel Moonen als Verwer aan. Hij suggereert hiermee dat er tussen de regels en de taal van Moonen en Verwer niet al te grote verschillen bestaan, hoewel de meningen van beide taalkundigen niet op alle punten overeenkomen.

---

⁵⁴Voor een andere visie: Rutten 2003.

Lambert ten Kate

Invloed van Verwer is zeker ook aanwijsbaar in het werk van Lambert ten Kate. Verwer had er in de *Idea* op gewezen, dat het van groot belang was om de taal vanuit de oorsprong te kennen (cf. 1707b: *6) en Ten Kate vond in deze opvatting de inspiratie om een studie over de *Gemeenschap Tussen de Gottische spraake En de Nederduytsche* ter hand te nemen (cf. Van de Bilt & Noordegraaf 2001: 8). De *Gemeenschap* - geschreven "Tot Ophelderinge van den Ouden Grond van 't Belgisch" - toont de verwantschap aan tussen het Nederlands en het Gotisch op basis van een "Lyste der Gelyklydende woorden" en "Voorbeelden der Gottische declinatie". Aan de woordenlijst en de voorbeelden van Gotische verbuigingen en vervoegingen gaat een "Brief wegens de Gottische spraake" vooraf. Daarin verantwoordt Ten Kate zich voor de gevolgde methode en doet hij uitvoerig verslag van zijn bevindingen. Deze brief, gedagtekend 25 maart 1708, richt Ten Kate aan A. V., Adriaen Verwer. Uit het naschrift bij deze brief blijkt dat de geadresseerde zeer ingenomen was met het werk en Ten Kate heeft overgehaald om zijn studie te publiceren.

In de jaren 1710-1723 heeft Ten Kate zijn opvattingen en observaties grondig uitgewerkt en verwerkt in zijn monumentale *Aenleiding tot de Kennisse van het Verbevene Deel der Nederduytsche Sprake*, in 1723 in Amsterdam uitgegeven bij Rudolph en Gerard Wetstein. Een groot deel van het boek is geschreven in de vorm van veertien dialogen tussen N. en L., die plaatsgevonden zouden hebben tussen 1710 en 1713 (cf. De Bonth & Dibbets 1995: 116 e.v.). Achter die letter L. gaat Ten Kate zelf schuil, zoveel is wel duidelijk: zijn gesprekspartner N. duidt hem aan als de schrijver van de *Gemeenschap* (1723 I: 2) en L. bevestigt dat (1723 I: 3). Algemeen werd aangenomen, dat met die N. wordt bedoeld op Adriaen Verwer, die zijn *Idea* immers anoniem ("N") had uitgegeven (cf. De Bonth & Dibbets 1995: 115; Van der Wal & Noordegraaf 2001: 8), maar dat is niet zeker. Noordegraaf (2002: 245, n.29) suggereert dat er sprake zou kunnen zijn van epische concentratie en ook Dibbets (2003: 3, n.6) oppert de mogelijkheid, dat N. voor meer personen staat. Als met N. Verwer wordt aangeduid, is het vreemd dat er nergens verband wordt gelegd tussen N. en de schrijver van de *Idea* en dat L. "ten overstaan van N. een hele uitlegging van "De Schrijver van de *Idea Linguae Belgicae*" citeert", zo merkt Dibbets terecht op. En er zijn meer aanwijzingen die zo'n identificatie problematisch maken. Zo spreekt N. over "onze geboorte stad Amsterdam" (I 155) en over "wij Amstel- en Rijnlanders" (I 152; 154). Verwer is geboren in Rotterdam (en kan bijvoorbeeld wel de persoon zijn "voor wien ik [Ten Kate] die Aenmerkingen [over de *Critique Spelkunde*] opstelde" (1723 I: 153)).

De opvattingen en de aanpak van Verwer "stroken in belangrijke mate met die van Ten Kate" merken De Bonth & Dibbets op (1995: 115). Er zijn inderdaad opvallende overeenkomsten. Voorbeelden daarvan zijn het benadrukken

van de regelmaat, de grote belangstelling voor het taalverleden en de aandacht voor gesproken taal en klemtoon - die zou Ten Kate leiden tot de ontdekking van het verschijnsel, dat in de Germaanse talen de klemtoon altijd valt op de wortel, het zakelijke deel van een woord en niet op prefixen of uitgangen. Verwer en Ten Kate komen ook overeen in hun visie op de rol van de overheid in spellingkwesities en ze delen de opvatting dat de taalkunde zich op de taal van het hele land moest baseren en niet op die van een bijzondere stad. Daarmee doelden ze vooral op Amsterdam en vestigden ze de aandacht op klankonderscheidingen die daar niet meer gehoord werden. Beiden kiezen bovendien expliciet voor een empirische benadering van de taalstudie. Het is dan ook allerminst verwonderlijk, dat Ten Kate in zijn *Aenleiding* een aantal keren instemmend verwijst naar Verwer en de *Idea* (bijvoorbeeld I: 58, 109, 153, 404).

Balthazar Huydecoper

In zijn *Proeve van Taal- en Dichtkunde* (1730) verwijst Huydecoper negen keer naar Verwer, meestal instemmend. Het gaat daarbij steeds om een praktische invulling van Verwers taalbeschouwing, zoals een bepaalde spelling- of genuskwestie.⁵⁵ Dat zou de indruk kunnen wekken dat de opvattingen van Verwer niet erg veel invloed gehad hebben op het taalkundige werk van Huydecoper. Op een aantal punten vertonen de inzichten van Verwer echter grote overeenkomsten met die van Huydecoper en hoewel daar in de *Proeve* niet over gerept wordt, is het aannemelijk om te veronderstellen, dat "de Aristarch van 't Y" (De Bonth 1998) zich herhaaldelijk heeft laten leiden door de *Idea* en Verwers taalkundige brieven. Zo is Huydecoper, net als Verwer en Ten Kate, van mening dat de taal oorspronkelijk een grote regelmaat kende. Ten Kate gaat voor die periode van strenge regelmaat meer dan 30 eeuwen terug in het taalverleden (1723 I: 402),

---

⁵⁵Zo noemt hij de brief van Verwer aan Reland als bron voor een uitgebreide behandeling van de opvatting dat in de voornaamwoordelijke aanduiding het natuurlijk geslacht moet prevaleren boven het grammaticale geslacht (Huydecoper 1730: 96; Verwer 1709: 50), verwijst hij naar dezelfde brief om zijn mening over het betrekkelijk voornaamwoord *dezelve* te ondersteunen (Huydecoper 1730: 424; Verwer 1709: 51-52) en stemt hij in met Verwers mening dat de vervoeging van de onvoltooid verleden tijd van de tweede persoon meervoud gekenmerkt wordt door de uitgang *-et*: *gylieden Hoordet, Hooptet* (Huydecoper 1730: 208; Verwer 1709: 52; 1707b: 44; vgl. De Bonth 1998: 320-321). Evenals Verwer keurt hij de uitgang *-en* die Moonen had voorgeschreven af (1706: 165, 179). Een keer berispt hij Verwer vanwege diens spelling. Verwer had in zijn brief aan Reland (1709: 52) *ontwasschen* geschreven in plaats van *ontwassen* (1730: 453). Huydecoper wilde in een aantal gevallen het verschil in betekenis tussen woorden tot uitdrukking brengen in de spelling (De Bonth 1998: 126) en onderscheidde daarom *wassen* van *wasschen*: het eerste betekent *groeien*, het tweede *reinigen* (1730: 201; 477).

Verwer zoekt het *seculum analogum* in de Middeleeuwen (cf. 5.2.2.) en was de eerste die taalkundige aandacht vroeg voor het Middelnederlands (De Buck 1952: 27; Vanderheyden 1957: 619). Huydecoper volgt hem daarin. Ook hij is van mening dat de zuiverste vorm van het Nederlands te vinden is in de Middeleeuwen, in het bijzonder bij de "Oude Vlaamsche schrijvers" (1730: 396; cf. De Bonth 1998: 100). Kennis van het Middelnederlands moest dus ten grondslag liggen aan de opbouw van de moedertaal. De regelmatige taal van Middeleeuwse auteurs kon inzicht geven in het vigerende gebruik. Huydecopers beeld van de taalgeschiedenis komt in grote lijnen overeen met dat van Verwer: de oudste auteurs staan het dichtst bij de oorsprong van de taal - uit de eerste fase van de taal zijn geen geschriften overgeleverd - en hun taalgebruik is vrijwel zuiver. Daarna is er een periode van verval ingetreden - bij Verwer begint die rond 1477, bij Huydecoper in de tweede helft van de zestiende eeuw -, maar gelukkig is er in de zeventiende eeuw herstel waar te nemen, doordat er mensen waren "die de taal weder begonnen te beschaaven" (1730: 103). De opvattingen van Ten Kate en Huydecoper over de zuiverheid van de Middelnederlandse auteurs en de sierlijkheid van de zeventiende-eeuwse auteurs vertonen grote overeenkomsten (vgl. De Bonth 1998: 84) en zijn al bij Verwer te vinden.

Ook in methodologisch opzicht zijn er grote overeenkomsten tussen Verwer en Huydecoper. Verwer had benadrukt dat men de regelmaat moest opsporen en niet moest aanbrengen en ook Huydecoper wilde de taalregels ontdekken uit het taalgebruik en ze niet zelf bedenken. De werkwijze van Huydecoper is net als die van Verwer en Ten Kate te karakteriseren als empirisch en inductief (De Bonth 1998: 89): uit een groot aantal voorbeelden leidt hij een algemene taalregel af.⁵⁶

De letterkundige genootschappen

Grote belangstelling voor de opvattingen van Verwer ontstond in de tweede helft van de achttiende eeuw. De letterkundige genootschappen besteedden bij voorkeur aandacht aan de "beste nieuwe werken over onze taalkunde, als van Verwer, ten Kate, Huydecoper" (Kossmann 1966: 44). De genootschappen kwamen vooral op voor de erkenning van het wetenschappelijk karakter van hun taal- en letterkundige studies, waarbij de verwetenschappelijking met name werd gezocht in de methode: taalwetten moesten niet naar eigen goeddunken worden opgesteld, maar dienden op empirisch-inductieve wijze uit de taalverschijnselen te worden afgeleid. De grote waardering voor Ten Kate en Huydecoper berustte voornamelijk op de constatering dat deze taalkundigen dit uit-

---

⁵⁶Jongeneelen (1996: 130) noemt Verwer als meest waarschijnlijke bron voor Huydecopers empirisme, maar, zoals De Bonth (1998: 80, n.80) al heeft opgemerkt, deze bewering berust te zeer op vermoedens en wordt onvoldoende met feiten onderbouwd.

gangspunt in praktijk brachten. Adriaen Verwer werd beschouwd als degene die Ten Kate en Huydecoper voorging in hun empirisch-inductieve benadering van de taalstudie, als degene die de basis legde voor deze methode in de taalkunde (cf. bijv. Kluit 1759: XVI) en de *Idea* werd gezien als een zeer belangrijke taalkundige publicatie. Meinard Tydeman (1741-1825) achtte het belang van Verwer voor de taalstudie zelfs zo groot dat hij aan de universiteit van Harderwijk colleges wijdde aan de *Idea*.

De schrijftaalregeling

Ook in de schrijftaalregeling van 1804/1805 hebben de inzichten van Verwer sporen nagelaten. Klijnsmit (1982: 137) wijst de *Idea* aan als een van Weilands voornaamste bronnen; Noordegraaf (1985: 181) bevestigt deze opvatting en noemt Weiland "volgeling van Verwer, Huydecoper en vooral van Ten Kate" (1985: 133). Geheel in de lijn van deze drie achttiende-eeuwse taalkundigen, is Weiland de mening toegedaan, dat de taalregels uit het taalgebruik moeten worden afgeleid en dat historisch onderzoek een verklaring van de taalverschijnselen kan opleveren. De opvatting van Verwer over de standaardtaal lijkt - via Ten Kate en Kluit - in ieder geval door te klinken in Weilands visie daarop: de scherplange en zachtlange *e*'s en *o*'s moeten daarin onderscheiden worden. Dat vond ook Matthijs Siegenbeek (1774-1854) die een jaar voor Weiland in zijn *Verhandeling over de Nederduitsche spelling* (1804), in navolging van Adelung, had geschreven: "Rijgt u in het schrijven naar de zuiverste en meest beschaafde uitspraak" (1804: 18), een regel overigens die ook Verwer al voorstond. Die zuiverste en meest beschaafde uitspraak is te vinden in Holland, en hoewel het onderscheid tussen scherplange en zachtlange *e* en *o* daar niet meer gehoord wordt, moet het in geschreven taal toch gemaakt worden. Verwer - die als Rotterdammer het onderscheid nog wel maakte - had hier al eerder voor gepleit en Ten Kate - die als Amsterdammer het onderscheid niet meer maakte - was hem daarin gevolgd en had er een zeer uitvoerige bespreking aan gewijd (1723 I: 176-320). Het gezag van Adriaan Kluit, geboren in Dordrecht, deed de rest.⁵⁷

De negentiende eeuw

In de negentiende eeuw is voor Verwer slechts een zeer bescheiden taalkundige rol weggelegd. Incidenteel wordt hij nog wel genoemd of summier besproken. Zo noemt A. Ypeij Verwer in de *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche tale* en geeft A. de Jager in zijn *Archief voor Nederlandse Taalkunde* nog een overzicht van Verwers *Afscheidt-rede*, maar daar blijft het bij. Dat zou beslist anders zijn geweest,

---

⁵⁷Over de invloed van Kluit op de schrijftaalregeling van 1804/1805, zie Van de Bilt 2000 en 2002.

als het aan Willem Bilderdijk (1756-1831) had gelegen. Bilderdijk kende Verwer een prominente plaats toe in de geschiedenis van de Nederlandse taalkunde. In zijn ogen was de *Idea* een publicatie die een taalkundige ommekeer inluidde. Verwer had zich gekeerd tegen het Latijnse stramien waarop Moonen voortborduurde en had aandacht gevraagd voor het eigen karakter van het Nederlands. Hij had het ware Nederlands tot object van de taalkunde gemaakt en terecht werd hij beschouwd als gids en voorloper van Ten Kate, Huydecoper en de letterkundige genootschappen. En Verwers aanpak zou zeer succesvol zijn geweest

ware het slechts niet, dat men sedert met volle handen verstikkende distels en doornen by het altijd nog weinig echt tarwezaad dat er op werd gebracht uitgestort hadde ! (1875: 22)

7. Verantwoording

De oorspronkelijke Latijnse tekst van de *Idea Linguae Belgicae grammatica, poetica, rhetorica* op de linker pagina's loopt parallel met de Nederlandse tekst van Kluits vertaling. Die vertaling is uitsluitend in handschriftelijke vorm overgeleverd. Om de leesbaarheid te vergroten is op een aantal punten in de tekst ingegrepen. De wijzigingen betreffen in de eerste plaats spelling en interpunctie. Zo is het gebruik van punten en hoofdletters genormaliseerd. In Kluits handschrift is het niet altijd duidelijk of hij een hoofdletter of een kleine letter schrijft; bovendien is zijn schrijfwijze niet consequent. Daarom is ervoor gekozen om elke zin met een hoofdletter te beginnen en met een punt te eindigen. Het gebruik van hoofdletters in de spelling van de bijvoeglijke naamwoorden is aangepast aan de huidige voorschriften. In de spelling van *y/ij* is het handschrift gevolgd. Fouten in de zinsbouw of anderszins zijn niet hersteld; ze staan het begrip van de tekst niet in de weg. Duidelijke verschrijvingen of vergissingen zijn gecorrigeerd. Varianten zijn blijven staan, gescheiden door een schuine streep.

In de tweede plaats is ingegrepen in de opmaak van de tekst. In overeenstemming met het origineel zijn boven de hoofdstukken kopregels aangebracht en is de hoofdstukindeling genormaliseerd. Toevoegingen zijn tussen vierkante haken geplaatst. De zeer gevarieerde typografie van de *Idea* is in de vertaling sterk vereenvoudigd. Alle voorbeelden in gotische letters, alle boektitels en alle woorden die in kapitalen zijn weergegeven, zijn gecursiveerd. De noten zijn weggelaten; Kluit heeft ze in zijn handschrift niet opgenomen en ze kunnen in het origineel worden nagelezen.

Op enkele plaatsen wijkt Kluit af van het origineel. Hij verandert de spelling van de voorbeelden, voegt stukjes toe en laat weg. Kluits wijzigingen in de basistekst zijn niet aangegeven. Ze blijken eenvoudig uit vergelijking van de vertaalde tekst met het origineel.

Voor de fotomechanische herdruk van de *Idea* is gebruikgemaakt van het exemplaar in de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam (UBA), signatuur 1141 F 35. De vertaling van Kluit is te vinden in de bibliotheek van de Universiteit Leiden (UBL), signatuur BPL 2236II/IIIa.

Alle bronnen zijn te vinden in de bibliografie. De brieven zijn ongewijzigd overgenomen; de enige wijziging betreft de oorspronkelijke paginering: die is tussen vierkante haken gezet.

Bibliografie

Aa, A.J. van der

- 1874 *Biographisch woordenboek der Nederlanden*. Voortgezet onder redactie van K.J.R. van Harderwijk en C.D.J. Schotel. Vierde deel. Haarlem: J.J. van Brederode. Herdrukt als *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*. Amsterdam 1969: N.V. Boekhandel & Antiquariaat B.M. Israël.

Bilderdijk, W.

- 1875 'Voorafpraak. De staat der Hollandsche taalkunde.' *Voorlezingen over de Hollandsche taal, nagelaten door Mr. W. Bilderdijk*, uitgegeven door A. De Jager, 1-23. Arnhem: H. W. van Marle.

Bilt, Igor van de

- 2000 'Adriaan Kluit (1735-1807) en de spelling van het Nederlands.' *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 19, 95-142.
- 2001 'Adriaan Kluit (1735-1807) en het genus: over analogie en usus.' *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 20, 73-116.
- 2002 *Adriaen Verwer, Daer moet maer naerstig gelezen worden. Brieven over taalkunde (1708-1709)*. Ingeleid en bezorgd door Igor van de Bilt. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU/Münster: Nodus Publikationen.
- 2003 'Een dialectbriefje uit de achttiende eeuw.' Het WNT en de Walcherse woorden van Adriaan Kluit.' *Trefwoord* ([www. fa.knaw.nl/trefwoord/](http://www.fa.knaw.nl/trefwoord/)).
- 2004 'Adriaan Kluit (1735-1807) als lexicograaf.' *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 22, 129-159.

Bilt, Igor van de & Jan Noordegraaf

- 2000 'Verwer, Kluit en de achttiende-eeuwse taalkunde'. Verwer 1707b: vii-xxxi.
- 2001 "En zie daer 't begéerde." Ten Kate, Verwer en de studie van het Gotisch." Ten Kate 1710b.

Bonth, Roland de

- 1994 'Grasduinen in Carolus Tuinmans (1659-1728) Oud en Nieuw.' *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 13, 21-61.

- 1998 "De Aristarch van 't Y." De 'grammatica' uit Balthazar Huydecopers Proeve van Taal- en Dichtkunde (1730). Maastricht: Shaker Publishing.
- 1999 'Nu een woordjen van de Idea'. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 115, 143-167.
- Bonth, R. J. G. de & G. R. W. Dibbets (eds.)
 1995 *Voor rede vatbaar. Tien voorredes uit het grammaticale werk van Van Hoogstraten, Nyloë, Moonen, Sewel, Ten Kate, Huydecoper (1700-1730)*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU/Münster: Nodus Publikationen
 (Ook: /www.dbnl.org/tekst/bont010voor01_01/index.htm).
- Bonth, Roland de & Jan Noordegraaf (eds.)
 1996 *Linguistics in the Low Countries: the eighteenth Century*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU/Münster: Nodus Publikationen.
- Boutelje, G. A.
 1920 *Bijdrage tot de kennis van A. Kluits opvattingen over onze oudere vaderlandsche geschiedenis*, Groningen: Wolters.
- Brinkman, H. J.
 1961 *Een spellingdiscussie in de Boekzaal (1702-1708)*. Onuitgegeven doctoraalscriptie Nederlandse taalkunde Vrije Universiteit Amsterdam.
- Buck, H. de
 1931 *De studie van het Middelnederlandsch tot in het midden der negentiende eeuw*. Groningen/Den Haag: J.B. Wolters' Uitgeversmaatschappij.
- Cate, C. L. ten
 1987 *Lambert ten Kate Hermansz. (1674-1731). Taalgeleerde en Konst-minnaar*. Utrecht: Stichting "Genealogie ten Cate/ ten Kate."
- Clerc, Jean Le
 1710 'Convenance des Langues Gothique & Flamande.' *Bibliothèque Choisie. Pour servir de suite à la Bibliothèque universelle* 20, 303-314 (Seconde Edition revue & corrigée). La Haye: Pierre Ausson, 1731.
- Dekker, Cees
 1997 *The Light under the Bushel'. Old Germanic Studies in the Low Countries and the motivation and Methods of Jan van Vliet (1622-1666)*. Dissertatie Universiteit Leiden.
- Deursen, A. Th. van
 1971 *Geschiedenis en toekomstverwachting. Het onderwijs in de statistiek aan de universiteiten van de achttiende eeuw*. Kampen: J.H. Kok N.V.
- Dibbets, G. R. W.
 1972 *Pontus de Heuiter, Nederduitse orthographie*. Groningen: Wolters - Noordhoff (Trivium VI).

- 1985 *Twe-spraak vande Nederduitsche letterkunst (1584)*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.
- 1992 'Moonens 'Nederduitsche spraekunst'(1706) in brieven aan Vollenhoven.' *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 108, 256-275 (Ook in: G.R.W. Dibbets, *Taal kundig geregeld. Een verzameling opstellen over Nederlandse grammatica's en grammatici uit de zestiende, de zeventiende en de achttiende eeuw*, 111-128. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU/Münster: Nodus Publikationen, 2003).
- 1995 'Van vervoegingen tot rangen.' *Neerlandica Wratislaviensia* VIII, 111-140.
- 2003 'Lambert ten Kates *Aenleiding* (1723): tiende dialoog: over de woordsoorten.' *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 119, 1-19.

Djubo, Boris

- 2004 'Jakov Bruce's Übersetzung von William Sewels *Nederduytsche spraekkonst* ins Russische.' *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 22, 113-128.

Dongelmans, Berry

- 1991 'Op pad voor Verwer: wegen en richtingen, omwegen en valkuilen'. *Noordgraaf & Zemel* 1991, 21-26.

Driel, L.F. van

- 1992 'Eene geautoriseerde tale. Adriaen Verwer, koopman, jurist en taalliefhebber.' *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 13, 121-143.

Ett, H.A.

- 1956 *Verjaard briefgeheim: brieven aan Balthazar Huydecoper*. Amsterdam: Wereld - bibliotheek.

Frijhoff, Willem en Marijke Spies

- 1999 *1650. Bevochten eendracht*. Den Haag: SDU Uitgevers.

Gaveren, Johan van

- 1707 *Bespreking van Verwer 1707. Maendelyke uittreksels of Boekzael der geleerde werelt van Julius en Augustus*, 85-88.

Geerars, C. M.

- 1969 'Een 18^e-eeuwse tegenstander van "spitsvinnige letterdwingelanden."' *Taal en Tongval. Tijdschrift voor de studie van de Nederlandse volks- en streektalen* 21, 137-143.

Groenenboom-Draai, Elly

- 1994 *De Rotterdamse woelrens. De Rotterdamsche Hermes (1720-'21) van Jacob Campo Weyerman: Cultuurhistorische verkenningen in een achttiende-eeuwse periodiek*. Amsterdam/ Atlanta: Rodopi.

Hamilton, Alastair

- 1996 'Adrianus Reland (1676-1718). Outstanding Orientalist.' *Zes keer zestig. 360 jaar universitaire geschiedenis in zes biografieën*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

- 2005 'Arabists and Cartesians at Utrecht.' Paul Hoftijzer en Theo Verbeek (red.), *Leven na Descartes. Zeven opstellen over ideeëngeschiedenis in Nederland in de tweede helft van de zeventiende eeuw. Uitgegeven ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van het verschijnen van Nederlands Cartesianisme van dr. C. Louise Thijsen-Schoute*. Hilversum: Verloren.
- Hermesdorf, B. H. D.
- 1966 'Adriaen Verwer over Grotius' taalgebruik.' *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis* 1966, 238-243. Leiden: Universitaire pers.
- 1967 'Adriaen Verwer (1655-1717) en de Ordonnance de la Marine (1681). Een Amsterdammer geworden zoon van Rotterdam als mens en schrijver.' *Rotterdams jaarboekje*, 7^e reeks, 5^e jrg., 227-261. Rotterdam: W. L. & J. Brus-se.
- Hoogstraten, David van
- 1700 *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden*. Tweede druk 1710/1711. Amsterdam: F. Halma.
- 1712 'Het Leven van Joachim Oudaen.' *Joachim Oudaans Poëzy. derde deel*, 3-72. Amsterdam: wed. P. Arentz en K. van der Sys.
- 1713 *J. Oudaans Aanmerkingen over Q. Horatius Flaccus Dichtkunst op onze tyden en zeden toegepast door A. Pels*. Amsterdam: Gerard onder de Linden.
- 1723 *Lyst der gebruikelijkste zelfstandige naemwoorden, betekent door hunne geslachten*. Amsterdam: Gerard Onder de Linden.
- 1733 *Lyst der gebruikelijkste zelfstandige naemwoorden, betekent door hunne geslachten*. Amsterdam: A. Wor en de Erve G. Onder de Linden (5^e en 6^e druk: zie Kluit 1759, 1783).
- Hugenholtz, F. W. N.
- 1981 'Adriaan Kluit en het onderwijs in de mediaevistiek.' *Geschiedschrijving in Nederland*. Deel I: *Geschiedschrijvers*, 143-165. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- Huydecoper, B.
- 1730 *Proeve van Taal- en Dichtkunde; in Vrijmoedige Aanmerkingen op Vondels Vertaalde Herscheppingen van Ovidius, voorgesteld door B. Huydecoper. Waar achter volgen eenige Bijvoegsels en Verbeteringen, een kort Bericht wegens de letter Y, en twee Bladwijzers*. Amsterdam: E. Visscher en J. Tirion.
- Israel, Jonathan I.
- 2001 *Radical enlightenment. Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*. Oxford: University Press (Nederlandse vertaling: *Radicale Verlichting. Hoe radicale Nederlandse denkers het gezicht van onze cultuur voorgoed veranderden*. Franeker: Van Wijnen 2005).
- Jager, A. de
- 1853- 'Adriaen Verwers gevoelen over het gebruik van Bastaardwoorden.'
- 1854 *Archief voor Nederlandsche taalkunde*, vierde deel, 177-182. Amsterdam: G. Portielje & Zoon.

Jongeneelen, Gerrit H.

- 1992a 'Empiricism and Spinozism in Adriaan Verwer's *Mom-aensicht*.' Paper read at the International Philosophical Congress 'Freedom and Necessity. The Presence of Spinoza in the Ethical and political Discourse of Modernity,' Univ. of Leipzig, 24-26 sept. 1992.
- 1992b 'Lambert ten Kate and the Origin of 19th-Century Historical Linguistics.' Jan Noordegraaf, Kees Versteegh, Konrad Koerner 1992, *The History of Linguistics in the Low Countries*, 202-221. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins (Ook: home.wanadoo.nl/vvdghj/tekst/fra/tenkate.htm).
- 1996a 'Huydecoper's Reception of ten Kate's Linguistic Theory. A first Exploration.' De Bonth & Noordegraaf 1996, 121-133. (Ook: home.wanadoo.nl/vvdghj/tekst/fra/huydecoper.htm)
- 1996b 'Disguised Spinozism in Adriaan Verwer's *Momaensicht*.' Wiep van Bunge & Wim Klever (eds.), *Disguised and overt Spinozism around 1700. Papers presented at the International Colloquium held at rotterdam, 5-8 October 1994*, 15-23. Leiden: Brill (Ook: home.wanadoo.nl/vvdghj/tekst/fra/verwer.htm).

Kate Hermansz., L. ten

- 1710 *Gemeenschap tusschen de Gottische Spraeke en de Nederduytsche*. Amsterdam: Jan Rieuwertsz. (Fotomechanische herdruk 2001, Met als bijlage Jean Le Clerc, "Convenance des Langues Gothique & Flamande" (1710). Ingeleid en bezorgd door Igor van de Bilt en Jan Noordegraaf. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU/ Münster: Nodus Publikationen).
- 1723 *Aenleiding tot de kennisse van het Verbevene deel der Nederduytsche sprake*. Amsterdam: R. & G. Wetstein. (Facsimile-editie 2001, met een tweetalige inleiding over *Lambert ten Kate en de taalwetenschap/Lambert ten Kate and linguistics* door Jan Noordegraaf en Marijke van der Wal. Alphen aan den Rijn: Canaletto/Repro Holland BV).

Klifman, Harm

- 1983 *Studies op het gebied van de vroegnieuw nederlandse triviumtraditie (ca. 1550 - ca. 1650)*. Dordrecht: ICG Printing.

Klijnsmit, A. J.

- 1982 'Klank en teken bij Petrus Weiland.' L. van Driel en J. Noordegraaf (red), *Studies op het gebied van de Nederlandse taalkunde*, 137-145. Kloosterzande: Duerinck-Krachten.
- 1991 'Spinoza en Verwer. Een zeventiende-eeuws meningsverschil over de grondslagen van de wetenschap.' *Noordegraaf & Zemel* 1991, 9-20.
- 1993 'Schottel and the Dutch - the Dutch and Schottel'. John L. Flood, Paul Salmon, Olive Sayce and Christopher Wells (eds.), *Das unsichtbare Band der Sprache. Studies in German Language and Linguistic History in Memory of Leske Seiffert*, 215-235. Stuttgart: Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag Stuttgart.

- Kluit, Adriaan
- 1759 *D. van Hoogstratens Lijst der gebruikelijkste zelfstandige naamwoorden.* Amsterdam: Pieter Meijer.
- 1763 'Eerste vertoog over de tegenwoordige spelling der Nederduitsche taal, vergeleken met de spelling der ouden, en uit dezelve ene soort van evenredigheid opgemaakt'. *Nieuwe Bydragen tot de opbouw der vaderlandsche letterkunde*, 1e deel, derde stuk 281 - 352. Leyden: Van der Eyk.
- 1777 'Vertoog over de tegenwoordige spelling der Nederduitsche taal, vergeleken met de spelling der ouden, en uit dezelve ene soort van evenredigheid opgemaakt.' *Werken van de Maetschappij der Nederlandsche letterkunde te Leyden*. Derde deel. Leyden: Van der Eyk.
- 1783 *David van Hoogstratens lijst der gebruikelijkste zelfstandige naamwoorden.* Amsterdam: Erven P. Meijer en G. Warnars.
- Knol, J.
- 1977 'De grammatica in de achttiende eeuw.' D. M. Bakker & G. R. W. Dibbets (red.), *Geschiedenis van de Nederlandse taalkunde*, 65-112. Den Bosch: Malmberg.
- Kossmann, F. K. H.
- 1966 *Opkomst en voortgang van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden. Geschiedenis van een initiatief.* Leiden: E. J. Brill.
- Kreet, H. A.
- 1759 'Recensie der nieuwe uitgave van Hoogstratens *geslachtl.* bezorgd door A. Kluit; met aenteekeningen.' *Maendelijksche Bydragen ter opbouw van Neerlands Tael- en Dichtkunde* 8, 121-132.
- Kruk, Remke
- 1985 *Wat geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord en in geen mensenhart is opgekomen. De geschiedenis van Hayy ibn Yaqzan.* Uit het Arabisch vertaald en ingeleid door Remke Kruk. De Oosterse Bibliotheek 23. Amsterdam: Meulenhoff.
- Lindeboom, J.
- 1958 'Arnold Moonen 1644-1711.' *Mededelingen der koninklijke Nederlandse Akademie van wetenschappen. Nieuwe reeks, deel 21. Afdeling letterkunde*, 37-72. Amsterdam: N. V. Noord-Hollandsche uitgevers maatschappij
- Meer, Tineke ter
- 1983 'Guilielmus de Meij (Willem de Mey), "bij verspelding" Emilius Elmeguidi.' *Voortgang, Jaarboek voor de Neerlandistiek* 4, 73-84.
- Melles, J.
- 1958 *Joachim Oudaen. Heraut der verdraagzaamheid 1628-1692.* Utrecht: Kemink & zoon.
- Molewijk, G. C.
- 1992 *Spellingverandering van zijn naar onzjn (1200 - heden)*. 's-Gravenhage: SDU.

- Moonen, A.
 1706 *Nederduitsche Spraekkunst ten dienste van in- en uitheemschen uit verscheidene schryven en aentekeningen opgemaekt en uitgegeeven door A. Moonen.* Amsterdam: François Halma. (1719², 1740³, 1751⁴, z.j.).
 1708 'Brief van den Heere Arnold Moonen aen den opsteller dezer aenmerkingen over de Schetse der Nederduitsche Spraekkunst, onlangs in de Latijnsche tale uitgegeeven.' *Van Hoogstraten* 1711, 231-249. Ook in *Van de Bilt* 2002.
- Nagtglass, F.
 1890 *Levensberichten van Zeeuwen.* Deel I. Middelburg: J.C. & W. Altorffer.
- Nat, Jan
 1929 *De studie van de oostersche talen in Nederland in de 18^e en de 19^e eeuw.* Purmerend: J. Muusses.
- Nolen, Th.
 1886 *Iets over David van Hoogstraten en de letterkundige twisten van zijn tijd.* Rotterdam: A. Eeltjes.
- Noordegraaf, Jan
 1985 *Norm, geest en geschiedenis. Nederlandse taalkunde in de negentiende eeuw.* Dordrecht - Holland/ Cinnaminson - U.S.A.: Foris publications.
 1996 'Dutch Philologists and General Linguistic Theory. Anglo-Dutch Relations in the Eighteenth Century.' Vivien Law & Werner Hullen (eds.), *Linguists and Their Diversions. A Festschrift for R. H. Robins on his 75th Birthday*, 211-243. Münster: Nodus Publikationen.
 2002 'Amsterdamse kringen. Taalkunde en theologie rond 1700.' Fred de Bree, Marijke Spies en Roel Zemel (red.), *Teeckenrijcke Woorden' voor Henk Duits. Opstellen over literatuur, toneel, kunst en religie, meest uit de zestiende en zeventiende eeuw.* Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU; Münster: Nodus Publikationen. (Ook in: Jan Noordegraaf, *Een kwestie van tijd. Vakhistorische studies*, 17-34. Münster: Nodus Publikationen, 2005.)
- Noordegraaf, Jan & Roel Zemel (eds.)
 1991 *Accidentia. Taal- en letteroefeningen voor Jan Knol.* Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU/Münster: Nodus Publikationen.
- Otterspeer, W.
 2005 *Groepsportret met dame III. De werken van de wetenschap. De Leidse universiteit, 1776-1876.* Amsterdam: Bert Bakker.
- P(oeraet), P(eter H.)
 1723 'Tweede uittreksel van de Fakkels der Nederduitsche taale.' *Maendelyke uittreksels of Boekzael der geleerde werelt* 16, maart 1723, 324-332.

Rigaud, Stephen Jordan

- 1965 *Correspondence of scientific men of the seventeenth century. Including letters of Barlow, Flamsteed, Wallis, and Newton, printed from the originals in the collection of the Right Honourable the Earl of Macclesfield.* Hildesheim: Georg Olms.

Roelevink, Joke

- 1990 'Het Babel van de geleerden. Latijn in het Nederlandse universitaire onderwijs van de achttiende en de negentiende eeuw.' *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde*, 33-43. Leiden: Brill.

Rutten, Gijsbert

- 2003a 'Verwer en Moonen, en de oorspronkelijke woordvorm.' *Meesterwerk* 24/25: 11-27.
- 2003b 'Verwer, Van Hoogstraten en het verleden. De politieke betekenis van twee achttiende-eeuwse taalgeschiedenissen.' Els Ruijsendaal, Gijsbert Rutten, Frank Vonk (red.), *Bon jours Neef, ghoeden dagh Cozyn! Opstellen aangeboden aan Geert Dibbets bij zijn afscheid als bijzonder hoogleraar Geschiedenis van de Nederlandse grammatica in West-Europese context aande Katholieke Universiteit Nijmegen op 19 december 2003*, 189-201. Münster: Nodus Publikationen.

Ruijsendaal, E.

- 1989 *Terminografische index op de oudste Nederlandse grammaticale werken.* Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.
- 1997 'Vroegnieuwederlands (circa 1550-1650): fonologie.' M.C. van den Toorn, W. J. J. Pijnenburg, J. A. Leuvensteijn, J. M. van der Horst (red.), *Geschiedenis van de Nederlandse taal*, 273-292. Amsterdam: University Press.

Schaars, F. A. M.

- 1988 *De Nederduitsche spraekunst (1706) van Arnold Moonen (1644-1711).* Wijhe: Quarto.

Schöffner, I.

- 1988 'Adriaan Kluit, een voorganger.' *Tijdschrift voor geschiedenis* 101, 3-16.

Seuren, P. A. M.

- 1997 Bespreking van Verwer 1996. *Nederlandse Taalkunde* 2: 371-374.

Séwel, W.

- 1708a *Nederduytsche spraekkonst, waarin de gronden der Hollandsche taale naauwkeurighyk opgedolven, en zelfs voor geringe verstanden, zo ten aanzien der spellinge als bewoordinge, dnydehlyk aangewezen zyn.* Amsterdam: Assuerus Lansvelt. (1712² (=1724²) 1733³ 1756⁴).
- 1708b 'Brief van W. Sewel aan zekeren Vrind, behelzende Bedenkingen over het Naaschrift eens Briefs van Anonymus Batavus, gevoegd in de Boekzaal van May en Juny 1708.' In: *Boekzaal der geleerde Werreld van July en Augustus* 1708, 127-151. Ook in Van de Bilt 2002.

Siegenbeek, M.

- 1804 *Verhandeling over de Nederduitsche spelling, ter bevordering van eenparigheid in dezelve*. Amsterdam: Johannes Allart.
- 1808 'Levensschets van de hoogleraar Kluit.' Willem Bilderdijk en Matthys Siegenbeek, *Leydens ramp*, 85-122. Amsterdam: Joh. Allart en Jac. Ruis.

Sijs, Noline van der

- 2004 *Taal als mensenwerk: het ontstaan van het ABN. Met bertalingen van Piet Verboeff*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Strenght, L.

- 1982 'Emilius Elmeguidi.' *Voortgang. Jaarboek voor de Neerlandistiek* 3, 122-142.

Strien, A. van

- 1993 '6 augustus 1625: Vondel draagt de Amsteldamsche Hecuba op aan Antonis de Hubert. Taalopbouw door dichters.' M. Schenkeveld-Van der Dussen (Hoofdred.), *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis*, 212-217. Groningen: Martinus Nijhoff.

Stronks, Els

- 1996 *Stichten of schitteren. De poëzie van zeventiende-eeuwse gereformeerde predikanten*. Houten: Den Hertog.

Vanderheyden, Jan F.

- 1957 'Adriaan Verwer. Verwer in de geschiedschrijving en over de geschiedenis van het Nederlands, Verwer en Zuid - Nederland.' *Verslagen en Mededelingen Koninklijke Vlaamse Academie*, 617-671.

Vermij, Rienk H

- 1991 *Secularisering en natuurwetenschap in de zeventiende en achttiende eeuw: Bernard Nieuwentijt*. Amsterdam-Atlanta, GA Rodopi.
- 2003 'The formation of the Newtonian philosophy: the case of the Amsterdam mathematical amateurs.' *British journal for the history of science* 36: 183 - 200.

Adriaan Verwer

- 1683 *'t Mom-aensicht der Atheistery Afgerukt door een Verhandeling van den Aengeboren Stand der Menschen, ervattende niet alleen een Betoogh van de Rechtsinnige Stelling; maer ook voornamentlijk een Grondige Wederlegging van de tegenstrijdige Waengevoelens en in 't bysonder van de gebeele Sede-Konst Van Benedictus de Spinoza*. Amsterdam: Wilhelmus Goeree.
- 1698 *Inleiding tot de Christelyke Godsgeleertheid*. Amsterdam: Jan Rieuwertz.
- 1707a *Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica; deprompta ex Adversariis Anonymi Batavi: In Usum Proximi Amici*. Amsterdam: Franciscus Halma.
- 1707b *Letterkonstige, dichtkonstige en redenkonstige schetse van de Nederduitsche tale. uit het Latijn vertaald door A. Kluit naar de editie-1707*. Ingeleid en bezorgd door Igor van de Bilt en Jan Noordegraaf. Stichting Neerlandistiek VU Amsterdam/Nodus Publikationen Münster 2000 (Vertaling van 1707a).
- 1708a 'Brief, door den ongenoemden Schryver der Idea, of Schetse der Neder-

- duitsche Spraakkunst, aen den Heere David van Hoogstraten.' *De boekzaal der Geleerde Wereld van May en Juny*, 524-556 (Ook in Van de Bilt 2002, 1-19).
- 1708b 'Brief, door den ongenoemden Schryver der Idea Grammatica, & c. ofte Schetse der Nederduitsche Taelkunst aen den Heere David van Hoogstraten over de echte Nederduitsche Vocaelspellinge.' *De boekzaal der Geleerde Wereld van September en October*, 353-379 (Ook in Van de Bilt 2002, 21-34).
- 1709 *Brief aen den Heere Adriaen Reland, professor der Oostersche talen in de Academie tot Utrecht, vanden Schryver der Linguae Belgicae Idea Grammatica; & c. tot rekenschap vande Aenmerkingen vanden Heer Arnold Moonen op dezelve Idea; en van 't richtig Nederduitsch, zoo als door onze Hooge Overheidt gebruikt is in Hare nieuwe overzetting des Bybels*. Utrecht: Willem Broedelet (Ook in Van de Bilt 2002, 63-90).
- 1711 'Afscheidt-rede.' *Nederlants See-Rechten, Avaryen en Bodemeryen, begrepen in de gemeene costuimen vander see; de placcaten van keiser Karel den Vijfden, 1551; en koning Filips den II. 1563; 't Tractaet van Mr. Quintyn weitsen van de Nederlantsche avaryen; ende daerenboven in eene verhandelinge nopende het recht der Hollantsche bodemeryen, verklaert met aenteekeningen, ook met keurige bijlagen, en 't laetste nieuw-gemaekt, door Adriaen Verwer* (Ook in Van de Bilt 2002, 91-95). Amsterdam: Jan Boom.
- 1783 *Schets van de Nederlandse taal. Grammatica, poëtica en retorica. Naar de editie van E. van Driel vertaald door J. Knol*. Bezorgd door Th.A. J.M. Janssen en J. Noordergraaf met medewerking van A. J. Burger, L.F. van Driel, A.J. Kleywegt en H. Stouthart. Amsterdam, 1996: Stichting Neerlandistiek VU/Münster. Nodus Publikationen.
- Voegler, J.G.
1894 *Geschiedenis van het Middelburgsch gymnasium van 1365-1894*. Middelburg: Altorffer.
- Vooy, C. G. N. de
1922 'Achtste-eeuwse spraakkunstbeschouwing.' *Verzamelde taalkundige opstellen*. Eerste bundel, 354-373. Groningen/ Den Haag: J.B. Wolters, 1924.
1928 'Uit de geschiedenis van de Nederlandse taalkunde: van Ten Kate tot Siegenbeek.' *Verzamelde taalkundige opstellen*. Derde bundel, 11-22. Groningen/Batavia: J.B. Wolters, 1947.
- Vrij, E. V.
1971 'Het collegegeschil tussen de hoogleraren A. Kluit en J. Luzac in 1786.' *Jaarboekje voor geschiedenis en oudheden van Leiden en omstreken* 63, 121-142. Leiden: Vereniging Oud Leiden.
- Weiland, P.
1805 *Nederduitsche Spraakkunst, uitgegeven in naam en op last van het Staatsbestuur der Bataafsche Republiek*. Amsterdam: J.Allart (Ook:www.dbnl.org/tekst/wei004_nede01/).
- Wijngaards, Guus N. M.
1986 *De 'Bibliothèque choisie' van Jean le Clerc (1657-1736). Een Amsterdams geleerden-tijdschrift uit de jaren 1703 tot 1713. With a summary in English*. Amsterdam & Maarssen: APA-Holland Universiteits Pers.

- Wille, J.
1937- *De literator R. M. van Goens en zijn kring. Studiën over de achttiende eeuw.*
1993 Deel I :1937, Zutphen.: N.V. G. J. A. Ruys' Uitg.-Mij; Deel II: 1993,
Amsterdam: Historisch Documentatie-centrum voor het Nederlands
Protestantisme (1800 - heden). Bezorgd door P. van der Vliet.
- Winkel, J. te
1973 *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde.* 7 delen. 1^e druk 1922-1927.
Utrecht: HES (Ook: www.dbnl.org.nl/tekst/wink002Ontw00/).
- Zijlmans, Jori
1999 *Vriendenkringen in de zeventiende eeuw. Verenigingsvormen van het informele culturele
leven te Rotterdam.* Den Haag: SDU.
- Zwaan, F. L.
1939 *Uit de geschiedenis der Nederlandsche spraakkunst, grammatische stukken van De
Hubert, Ampzing, Statenvertalers en Reviseurs, en Hoofd.* Groningen – Batavia:
J. B. Wolters.

LINGUÆ
BELGICÆ
GRAMMATICÆ

Taalkundige geschriften (1707-1711)

ANONYMI BATAVI

JACOBI FRANCISCI HALSÆ, Typogr.
in hujus Urbis

Table of Contents (107-111)

LINGUÆ
BELGICÆ

IDEA
GRAMMATICA,
POETICA, RHETORICA,

de prompta et Aversariis

ANONYMI BATAVI:

Le Usum Proximi Amici.

AMSTELÆDAMI,

Excudit FRANCISCUS HALMA, Typogr.
c1o Idcc vii.

DICTIONAIRE
BELGICQUE

DE
GRAMMAIRIC
ET DE RHETORIC

ANONYME BELGE

PAR
FRANÇOIS HENRI, Typog.
à Paris

Letterkonstige
Rechtkonstige en Redenkonstige
Jedette
van de

Nederduitsche tale
opgemaakt uit de aantekeningen
van een
ongenoemen Hollander
in gebruik van zynen nabestaanden.

opdragt
aan den

Wel Eerwaerden, zeer geleerden Heere
Arnold Monen
Leeraarden hie te Dorsenten.

Het is velds meer dan een jaar geleden, dat gij uwe
Nederduitsche Sprachkonste toegegeven hebt. ^{Waarom} Waardom
alleg die eenige hebbe voor de vaderlandse tale hebben
zeer rezenen onsen middelen om a' verplijte om
in gij te reit, in een' it, met ondundig, met hoereliter
pandige. Jät wend over al ontvangen is. Immers een de
aan onsen van my kapt, gelyk by een man van een reed om
vragen a' verstant, in een groot lathel der van deze din
en en allenent hoogzichten van uwe geleerdheid en
weten is, door dit voorbeeld aangereit, zyn papieren, waer in

Handwritten text, possibly a list or notes, including the word "Hauptstadt" (capital) and other illegible words.

Handwritten text, possibly a title or heading, including the word "Hauptstadt" and other illegible words.

Handwritten text, possibly a paragraph or list, including the word "Hauptstadt" and other illegible words.

Voorbericht van den uitgever

Zie hier een staaltjen, waaruit gy met een' opslag van een oog, gunstige Lezer, ontwaar zult worden, wat ongelukkige leitslieden onze taal in de behandeling van hare eerste gronden en het spraakkunstige gedeelte derzelve tot noch toe by den genen, die niet dan hunne moederlyke taal geleert hebben, gehad heeft. Pryswaardig zeker is de arbeit van zulken, die, in de vorige en ook in deze eeuw, den zelve te kosten hebben gelegd aan het ophemelen onzer Spraak, en het opdelfen van taalkundige regels uit dezelve: en het is daarom, dat wy altoos de grootste achtung zullen blyven behouden voor die mannen, die het ys voor ons gebroken hebben. Onze Vaderlanders mogen zich in dezen wel voornaamlyk beroemen op den arbeit van den naarstigen Hr. Arnold Moonen, wiens spraakkunst zekerlyk niet weinich heeft toegebracht om den yver in onze vaderlanders te ontsteken, en voortte zetten, gelyk blyken kan uit de zo menigvuldige drukken, die sedert de eerste uitgave in de werelt zyn gekomen; onzeker echter of wy dien byzonderen trek te danken hebben aan den bedorven smaak en onkunde onzer lantgenooten of aan de klare en duitlyke opgave der Regelen, die deze genoemde Spraakkunst ons aan de hant gegeven heeft. Om thans te zwijgen van anderen, die het zelfde oogmerk getracht hebben te bejagen. Doch gelyk zy op een donker spoor gewandelt en geen vaste streek geweten hebben, is het licht te vatten, dat zy, de schaduwe voor het lichaam omhelzende ene van zich zelf onkundige gemeente blinde gidzen moesten strekken. De taal wil hare regelen op geen *meen* en *gelooven* gevestigd hebben, maar biedt haren rijken schoot vrywillig aan, om uit den zelve vaste en onwrikbare regels voortte brengen, die, zolang men den waren aart en eigenschappen onzer spraak niet had doorzien, nooit volkomen en overeenkomstig den waren aart onzer Nederduitsche taal konden opgegeven worden. Deze is buiten alle twyfel de overweging geweest van den Heer Adriaan Verwer, ten tyde dat zyne Ed. in den jare 170. de spraakkunst van den Hr. Arn. Moonen voor de eerste maal in 't licht zach komen, en hy daar uit bemerkte, dat, wat arbeit en wat moeite die arbeitzame heer ook moog' verzwolgen hebben, hy niette min een' wech was ingeslagen, die nimmermeer in staat was, om den taal oefenenden Nederlander het rechte spoor te wyzen. Niet onduitlyk kunnen wij dit opmaken uit het gouden kleinnood zijner Voorrede, en de wijze waarop hy, onbekent, door de hand van den Hr. David van Hoogstraten dit zyn werkje in het licht gegeven en den Hr. Moonen heeft laten opdragen, gevoecht met het in die opdracht gedane verzoek, om bij tijt en wijle de gedachten van den heer Moonen over dezen arbeit te vernemen. Dit dan is de aanleidende gelegenheit geweest tot uit geven ener in 't Latyn opgestelde Schetze ^(b) over de Nederd. Taal, dezelfde, die wij na lang toevens thans den Lezer in een Nederduitsch gewaat te voorschyn brengen.

Die Verhandlungen des Ausschusses sind im Wesentlichen durch die Verhandlungen mit dem Reichsamt für die öffentliche Verwaltung bestimmt. Die Verhandlungen mit dem Reichsamt für die öffentliche Verwaltung sind im Wesentlichen durch die Verhandlungen mit dem Reichsamt für die öffentliche Verwaltung bestimmt. Die Verhandlungen mit dem Reichsamt für die öffentliche Verwaltung sind im Wesentlichen durch die Verhandlungen mit dem Reichsamt für die öffentliche Verwaltung bestimmt.

Hoe het met die schetse toegegaan zij, wat gevolgen zy gehad, en hoe wy door haar toedoen meer en meer behulp en licht in onze taal gekregen hebben zal thans onze post zyn om met de mogelykste korthheit onzen Lezer onder 't oog te brengen; niet, zonder ten besluit daar bij te voegen, hoe het by komt, dat wy onder alle onze andere bezigheden hebben kunnen goetvinden deze Schets gemeen te maken.

De heer Adriaan Verwer, die in den koophandel zo wel als in de Letterkunde genoeg bekend is door zyne Schriften ^(b), gaf in den jare 1708 na het lezen der kort te voren uitgekomen Spraakkunst van den Heer Moonen, door de hant van den Heer D. v. Hoogstraten, toen ter tijde by velen voor enen grooter kenner zyner Moedertale gerekent, in 't Latyn ene Schetse uit over de Nederd. Spraak. Dezelve droech de Hr. Hoogstraten op aan dien zelven Heer Moonen, wien hy zeffens zijne gedachten over dat werkjen afvroeg, en te kennen gaf, dat de Schryver even daarom onbekent wilde blyven, om hem des te vryer gelegenheit om zyne gedachten te zeggen te verschaffen. Men vindt dit in de opdracht zelve, die onze eerste bylage uitmaakt.

Een zeer magere opgave en uittreksel dezer Schetse heeft men noch dit zelfde jaar gehadt in de boekzaal van J. van Gaveren ^(c), die zo min als Moonen toen den schryver kennen mogt.

---

b. Dezelve is in den jare 1707. te Amsteldam van de drukpers van Francois Halma te voorschyn gekomen onder den tijtel van "Linguae Belgicae Idea Grammatica, Poëtica, Rhetorica; deprompta ex Adversariis Anonymi Batavi: in usum Proximi Amici."

c. Dezelve heeft Quintini Weytsenii Specil. tractata de Avariis met zijne ophelderende aantekeningen uitgegeven, ..., Van hier leest men elders "Adr. Verwer, Mercator Amstelodamensis, qui tractatum Quintini Weytsen edidit, eumquo non indoctis observationibus illustravit." Zie Adr. J. van Ravesteyn, Specim. Histor. jurid. inaugur. de Avariis, Lugd. Bat. 1762. p.52.

d. J. van Gaveren, Boekz. van jul. en August. 1707. IX. Hoofst. Bl. 85-88.

VENERANDO ET DOCTISSIMO
VIRO
ARNOLDO MONENIO;

Ecclesiae Daventriensis Pastori

S. P. D.

DAVID HOOGSTRATANUS.

Amantissimus est, postquam praecepta Grammatices Belgicae in lucem dedisti. Quo nomine se non mediocriter tibi debere profitentur omnes, qui aliquo amore linguae patriae tenentur. Neque te ipsum fugit, opinor, quanto cum applausu labor ille ubique sit exceptus. Certe amicus quidam meus & popularis, ut vir est acerrimi ingenii & harum deliciarum amantissimus, simulque eruditionis tuae & lucubrationum a te editarum admirator summus, hoc exemplo permotus schedas suas, in quibus jam olim multa, quae ad notitiam linguae nostrae pertinebant, adnotaverat, excussit, atque inde collegit quae facere possent ad Ideam Grammaticae Belgicae

Opdragt aan den Wel Eerwaarden, zeer
geleerden Heere Arnold Monen

Leeraar der kerke te Deventer

Het is reeds een jaar geleden dat gy uwe Nederduit-
sche Spraakkonste uitgegeven hebt. Waarvoor alle die
eenige liefde voor de vaderlandsche tale hebben zich
rekenen meer dan middelmatig aan u verplicht te zyn.
En gy zyt zelf, meen ik, niet onkundig met hoevele
toejuichinge dat werk overal ontvangen is. Immers
een zeker vriend en landsgenoot van my heeft, gelyk
hy een man van een zeer doordringend verstand, en
een groot liefhebber van deze dingen, en een allereerst
hoogachter van uwe geleerdheid en werken is, door
dit voorbeeld aangezet, zyn papieren, in welke hy
voorlange vele dingen aangeteekend had, die de ken-
nisse van onze tale raken, nagegaan en daaruit verza-
meld, hetgene dienen kon om er eene schetse van eene
Nederduitsche Spraakkunste

[*2]

concinuandam. Quo successu id præ-
stitit, tu optime judicare poteris, qui
non solum novam nobis Grammaticen
singulari industria contexuisti, sed aper-
to etiam ad Batavam eloquentiam, &
veras elegantias, itinere illustre insuper
limatissimis tuis carminibus nomen con-
secutus es. Quare rem me facturum pu-
tavi nec absurdam; nec a studiis tuis
alienam, si hunc libellum, quamvis alien-
num, quando de meo in præsentia ni-
hil possum largiri, tibi inscriberem. Eum
rogo ut benevolus velis accipere, & ubi
evolveris mihi significare, quid de eo
sentias. Equidem scriptor, cui hunc la-
borem debemus, quo id facias liberius,
voluit latere, neque cuiquam adimere
plenissimam judicandi libertatem, nihil
aegre laturus, si quis vel in alia omnia
cat, vel obtrectandi quoque libidine
impulsus sibi adversari conetur. Vale,
Vir venerande, & amare me perge.
Dabam Amstelaedami postridie Kalend.
Jun. cō Iōcc vii.

uit op te maken. Met welke eenen uitslag hy dat gedaan hebbe, zult gy best kunnen oordelen, die niet alleen met een sonderlinge vlyt ons eene nieuwe spraakkonste opgesteld, maar ook den weg tot de Nederlandsche welsprekendheid en ware fraaiheden geopend hebbende, een luisterryken naam door uwe gedichten verworven hebt. Waarom ik gemeend hebbe, dat ik noch tegen de gezonde reden, noch tegen Uwe liefhebbery aan zoude gaan indien ik dit boekken, schoon van een ander geschreven, dewyle ik tegenwoordig niets van myn eigen opstel hebbe, aan U opdroeg. Ik verzoeke, dat gy het gunstig gelievet te ontvangen, en als gy het doorbladerd hebt, my te kennen geven, wat gy van hetzelfde oordeelt. De schryver immers, wien wy dezen arbeid verschuldigd zyn, heeft verkoren zyn naam te verzwigen en niemand zyn volkomen vryheid van oordeel te benemen, opdat gy dat te vryer zoudet doen, zullende het niet kwalyk nemen, zoo iemand het gantschelyk verwerpt of zelfs door lust van tegenspreken aangezet/uit eene bloote zuurte zich tegen hem verzetten wil. Vaart wel weleerwaarde Heer en gaat voort met my te beminnen. Amsteldam den 11den juny 1707.

David van Hoogstraten

[*2*]

PRÆFATIO AUCTORIS.

Ntequàm, Benigne Lector, ad legendum te accingis, parumper gradum siste. Si vel Musas à limine salutasti, haud es inscius, Græcis olim in conscribendi ratione fuisse præcipuè Linguam Communem; fuisse item Dialectos, quas inter Poëtica haud infamam tenebat sedem.

Lingua Communis iis erat Idioma Grammaticis legibus absolutissimum; in analogiâ præcipuè fundatum; denique Etymologicâ & Syntacticâ figurâ quasi vacuum. Dialectus Poëtica contrà in hoc distinguebatur, quod esset undequaque luxurians multiplici figurâ, tum etymologicâ (metaplasmo nempe) tum syntacticâ.

Pari modo scias oportet, & rem nunc se habere penes nos Belgas. Est & nobis Lingua Communis, perfectâ,

Voorreden van den schryver

Voordat gy, goedgunstige lezer, u tot lezen begeeft, verzoek ik dat gy een weinig stille staat. Indien gy maar iets van de letterkunde wetet, kan u niet onbewust wezen, dat de Grieken in hunnen schryfstijl eerst en voornamentlyk hunnen gemeenen tale: ook hunne tongvallen gehad hebben onder welke de dichterlyke geene van de minste geweest is. De gemeene tale was by hun eene spraakvorme dat zich volstrekt aan de letterkonstige regels bond; dat voornamentlyk op de regelmaat gebouwd; en geheel zonder figuren van de woordgrondinge ofte woordvoeginge was. De dichterlyke tale daarentegens was daarvan onderscheiden, dat zy van alle kanten speelde met menigerleie figuren, zoo uit de woordgrondinge, welke men rymverlof noemt, als uit de woordvoegingen.

Gy moet weten dat het nu even zoo met de zake by ons Nederlanders gelegen is. Wy hebben ook eene gemeene taal, die door en weder door volmaakt is.

[*3]

PRÆFATIO

perfectissima; est quoque * Dialectus Poëtica; etiam in hoc diversa, quod, dum in scribendo (pronunciandi enim vagum ac variè tortum genus in alio atque alio Belgii tractu, si etiam † Dialectum dixeris, hic non innuo.) omnem Communis Linguae normam ad unguem adhibere satagit, utatur unà metaplasmi figuris; & his quidem detractitiis; ut, Aphæresi, Syncope, Apocope & Crasi. Rogas specimina? in continenti, pro nostrâ Linguâ Comuni est quod te mittam (inter complura) ad Versionem Bibliorum Dordracenam, Ordinum nostrorum jussu prolatam post ann. 1618 & 1619: item ad Hugonis Grotii Juris Hollandici institutiones, patrio sermone: rursus, pro Poëticâ Dialecto, ad profas Equitis Petri Cornelii Hoofdii, Justi Vondelii, Joannis Antonidæ Vander Goes, quos mortuos & vivi nunc aliquot sequuntur haud iniquo ferè passu. Verùm nè, quenquam obliviosè prætermittendo, censeamur injurii, neminem nominamus. Tantumque abest, ut bi-

faria

* Sprachboyme. † Landspraak.

Wy hebben ook de dichterlyke taalvormen: die ook hier in onderscheiden is, welke, schoon zy in het schryven (want de lossen in honderd bogten zich dwingende uitsprake in de onderscheiden gewesten van Nederland indien gy dat ook eene landsprake noemen wilt hebbe ik niet op het oog) zich toelegt om de regels van de gemeene tale naauwkeurig te volgen, bedient zy zich nochtans tegelyk van de figuren van het rymverlof, en wel van de verkortende als de af-laet, de uitlaet, de nalaet en krimp. Vraagt gy naar blyken? Die zyn by den hand. Ten opzichte van de gemeene tale kan ik u verzenden tot de Dordrechtse bybelvertalinge, die op ordre van de hooge overigheid is gemaakt na de jaren 1618 en 1619; insgelyks tot de Inleidinge tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid van Hugo de Groot, in onze tale geschreven: verder ten opzichte van de dichterlyke spraakvormen tot het onrym van den ridder Pieter Kornelisz. Hooft, Joost van den Vondel, Johannes Antonides van der Goes, welke na hunne dood nu nog van eenige levende van naby gevolgd worden. Maar opdat wy wanneer wy uit vergetelheid iemand overslaan mogten, niet schynen hem onregt te doen, noemen wy niemand. Ook is het

AUCTORIS.

faria hæc divisio vel bilum officiat lingua Belgicæ splendori; ut eximiæ potiùs ei, similiter ac olim linguæ Græcæ, cedat gloriæ & triumpho præ variis populis vicinis, Gallis, Hispanis &c. ejus egenis; adeòque eorum fosculem lusu & deliciis, quos Metaplasmi nostri hortulus progignit, infra nos sitis.

Sunt autem Lingua Communis ac ejus Dialecti eadem inter se proportione; ut, primò Circulus, & contrà multiformes eæ lineæ curvæ; quæ, dum itidem spatium claudunt, à justâ circuli rotunditate abeunt defectivæ: (Ellipses vulgò nominant Geometrarum filii) vel, ut secundò in velificandi arte, patriæ Genti tam familiari, cursus ille navis, qui, acûs magneticæ ductum sequens, est * rectus, ac contrà cursus † obliqui. Hinc, quemadmodum pro curvarum deficientium sive Ellipticarum, aut secundò pro cursuum in velificando obliquorum, symptomatis examinandis & reducendis, frequenter est recurrendum tum ad Circulum, tum ad cur-

* 4

sum,

* Rechte streckli. † Krommstrecken.

in zeer vare af dat deze verdeeling in het allerminst de Nederlandsche tale benadeelen zou; dat het haar een gelyk van ouds de Grieksche tot een uitnemenden roem, en triumpf boven die van verscheidene naburige volkeren, als de Franschen en Spanjaers enz die dat niet hebben, verstrekt, en welke daarom ten opzichte van die bloemetjens en aardigheden, welke de tuin van ons rymverlof oplevert, vare beneden ons zyn.

De gemeenen landstale en deszelve tongvallen staan tegen elkander in diezelfde evenreedigheid als voor eerste een kring en de daarentegen overstaande veelgedaantige kromme lynen; welke dewyle zy, schoon zy insgelyks een rondheid sluiten, gebrekkig zyn in de juiste rondheid van den kring waarom zy de wiskonstenaars ellipsch noemen of ten anderen gelyk in de zeilkunde, die zoo gemeen in ons vaderland is, die koers van een schip welke als het schip den naald van het kompas volgt, een regte streek, en als het het tegendeel doende een kromme streek genoemd wordt. Hiervandaan, gelyk men in het onderzoeken en berekenen van die toevallen ten opzichte van de gebrekkige kromme lynen of ten anderen ten opzichte van de kromstrecken in de stuurmanskonste, dikwels zyn toevlugt zoo tot den kring, als tot den regten streek

P R Æ F A T I O

sum, qui acu magneticâ dictante re-
ctus est: sic eodem planè modo, in ne-
gotio Belgici nostri Glossematis, ubi
nodi occurrunt; hi frustra quæsitantur
explicandi in Dialecto quaquam meta-
plasmicâ: verum necesse est provoce-
mus ad Linguam nostram Communem,
ceu plenum copiae cornu: est quippe hæc
penes nos servatrix analogiæ, & eate-
nus perfectè tenax characteristarum,
quæ cuiusvis orationis parti jam dudum
dicatæ; suntque hæ quasi linguæ oculi:
ubi planè efficitur contrarium in Dia-
lecto metaplasmicâ sive Poëticâ: utut
enim primariis ejus cultoribus, Hoof-
dio, Vondelio, id laudis meritò refer-
ri debeat; quod, per omnem aliam
Grammaticen, ritè servant Linguam
Communem, ejusdemque se præbeant
strenuos statores ac vindices; (dignum
sanè, ut sequacibus accendatur animus),
tamen ille metaplasmus, jam iis abhinc
seculum & in floridi sui argumenti pro-
sam traductus, ludens (instar Poëseos)
in figuris detractitiis, eò abduceret tan-
dem; ut, nisi nobiscum ritè distingua-
tur,

volgens de opgave van den kompasnaald nemen moet: zo word op dezelfde wyze in de zake van deze of gene byzonderheid in de Nederduitsche tale, als er zwarigheden ontstaan vergeeffsch gezocht die uit de geklemde spraakvorm op te lossen: maar wy moeten onze toevlugt nemen tot de gemeene spraakvormen, als een hoorn des overvloeds. Want die bewaart by ons de regelmate en die houdt met handen en tanden die kenmerken vast, die al van ouds ieder deel van de reden toegekend zyn en welke kenmerken als de oogen van de tale zyn: daar men vlak het tegendeel in de dichteryke of geklemde spraakvormen ondervindt: hoe zeer men ook derzelve voornaamste voorstanders Hooft en Vondel met recht de lof geven moet, dat zy voor t overige de gantsche letterkonste door, zich nauwkeurig aan de gemeenen landstale houden en die met hart en ziel beschermen en voorstaan. Hier in waardig dat zy een nayver in hunne navolgers ontsteken. Nochtans zou dat rymverlof, dat nu sedert een eeuw van hun in hun onrym, waarin zy aangename zaken verhandelen over gebragt is, en hetwelke, als de dichtkunste, zich van verkortende figuren bedient, het eindelyk zoo verre brengen, dat, zoo men op ons voetspoor geen onderscheid maakte,

AUCTORIS.

tur, characteristicæ; cumque his totâ analogia, conderentur humo; & sic ipsi linguæ nostræ, velut uni collo, amputatum maneret caput. Istud idem jam animadvertite in causâ esse, cur constricta, & ad Oratorium numerum castrata, illa Poëtarum dialectus sit imperfectior, mutila, infelix in tractandis Linguæ Belgicæ elementis; Grammaticâ, Orthographiâ, Prosodiâ, Dictionario. Adde, quod ista ne etiam quidem sit de essentiâ Belgicæ Rhetoricæ. Neque recens nobis jam de cælo labitur isthæc animadversio. Nonne, dum pueri, aut juvenes, Græcè docebamur, id ipsimet experti? Unicæ Communis Linguæ via, pro elementis nobis calcabatur; calcaturque perpetuum. Testes hic nobis sint unius, omnium instar, Gerhardi Johannis Vossii manes. Ubi contrâ dudum receptæ, ac hodiernum servatæ, characteristicæ sub terrâ sepultæ; Linguæque adeò Communi effossi oculi; quid miseræ reliquum penes auctores metaplasticos? aliud nihil nisi cæcè, & inter nebulam, normam manu

de kenmerken en met die de geheele regelmate, in vergetelheid zouden raken. En zoo in eenen onzen geheele tale het hoofd zou afgeslagen worden. Let daar nu ook op dat dit de oorzake is, waarom die gebondene en naar de mate der redenaren ingekorte spraakvorme der dichteren onvolmaakt en, verminkt en ongelukkig is in het behandelen van de eerste beginsels van de Nederduitsche tale; in de letter- en spelkunste, de leere der maatklanken en een woordenboek. Doet er by dat ze zelve niet behoort tot het wezen van de Nederduitsche redenkunste. En deze onze aanmerkinge is geene nieuwe inval. Hebben wy dat niet ondervonden, toen wy in onze kindsheid of jeugd in het Grieks onderwezen wierden? De weg van de gemeene Grieksche spraakvorme wierd toen alleen betreden en wordt nog gedurig betreden. Hierin is wyle Gerardus Johannes Vossius, om een voor alle te noemen, onze getuige. Als daar en tegen de voorlange aangenomene ende tot nog toe behoudene kenmerken vergeten zullen zyn en zoo de gemeenen landstale de ooggen uitgegraven; wat troost zal die ellendige dan by de liefhebbers van het rymverlof vinden? Anders niet dan dat zy in den blinde en in het duister naar een regel met de hand

tast in de bloote schorse van uitgangen, en ons een woeste en oneigene optellinge van deelen leert en dus ons geen woordgronding of oorsprongkunde maar eene verminkte en dorre poginge van kennisse van toevallen aan de hand geeft. Dewyl die zelfde oorsprongkunde, die wel het vermakelykste is by haar ligt te ziertogen en de gantsche tale hare ondergang aankondigt. Om die reden moeten wy zeker en met de uiterste noodzakelykheid die beginselen in onze gemeene tale navorschen. Want dit is in waarheid de stokregel van de Nederduitsche tale: die waardig is met dezelfde zorgen gadeslagen te worden als, de maten en gewigten, welke wy slapers noemen, op de raadhuizen gedaan worden, om al wat men twyfelt of het groot en zwaar genoeg is daaraan te toetsen. Deze is het, welke regels geeft, niet by geval gevonden, maar in de tale zelve gegrond. En zeker wy Nederlanders zyn boven andere gelukkig in het slaan op dat aambeeld; dewyl ons volk boven alle andere, zoodanig iets heeft, hetwelke met 's lands gezag gestaafd is; namentlyk

[*5*]

PRÆFATIO

captare in nudo terminationum putamine; & sic pro Regulâ & Analogiâ, vagam nobis & impropriam partium enumerationem tradere, ac non Etymologiam sive originum rationem, at luxatum & aridum Symptomatologiæ conamen: dum eâdem ratio originum, quæ amœnissima pars, iis jacet exanimis; totiquæ linguæ interitum vaticinans. Eamobrem elementa ista merito, quin necessariò, penes nos persequenda in Linguâ Communi: hæc quippe Belgici glossematis verè Canon est; dignus eâdem asservari curâ, quâ penes nos solent in Æde Publica ponderum & mensurarum Canones; (Slapers nuncupamus) ut, quicquid lubrici aut erronei accidat, ad horum examen exigatur. Hæc illa est quæ Regulas promittit, non fortuitò prebensas, verùm in ipsomet rerum nucleo fundatas. Ceditque quidem magis prosperè nobis Belgis, incudem hanc tuditare; cum genti nostræ, præ omni aliâ, tale quid sit, cui Proceres auctoritatis addiderunt robur; Versio, nempe, ea Bibliorum

AUCTORIS.

bliorum Dordracena: idioma sanè (quod palmarium hic ducendum est) Grammatico sphalmate ut quod maximè vacuum; neque privati cujusquam fortuita aggressione expeditum nobis; verùm cuius ipsi Belgii ^{autorigines} Ordines, uti reverà sunt, Se Auctores rescribunt*: idioma, inquam, cuius Usus, viventis lingue arbiter, à nullo subjectorum potest argui antiquatus esse; quamdiù Ordinum majestate & imperio, per omnem Suam ditionem in dies singulos impensè adeò colitur.

Quatenus nunc, Benigne Lector; restabat tractationis consimilis ideam in eruditorum manus emittere; & hæc quidem tibi in medium hic prodit; orbis potiùs, ac gentis, coram judicio: ut sic fundamenta sternantur, super quæ eadem Communis nostra Lingua, arbor cui Dialecti rami, æternùm maneat incolumis. Estque ille scopus auctoris primus.

Ideam hanc ad minus nota potissimum compositam offendas, atque ad generaliora;

* Gene geauctorifecrdc talc.

die Dordrechtsche bybelvertalinge: *in eene tale zeker, hetgene hier van het uiterste belang is, waarin geene letterkonstige fout te vinden is; en welke niet door de onderneming van een byzonder persoon ons bezorgd is: maar waarvan de Staten van het vrye Nederland zichzelf de aucteurs noemen: in eene tale, zegge ik, wiens gebruik, de scheidsman in eene levende tale, van niemand der landszaten gezegd kan worden verouderd / afgestraft te zyn; zoo lange die door het hooge gebod van s lands Staten dag aan dag zoo ernstig gehandhaafd wordt*

Voor zooverre het nu noodig was, goedgunstige lezer een denkbeeld van zoodanige verhandeling den geleerden ter hand te stellen, wordt dit in het ligt/ licht gegeven; liever voor het oordeel/ den rechtbank der wereld en des volks, opdat zoo de grondslagen gelegd worden op welke diezelfde onze gemeene tale, een boom waarvan de byzondere tongvallen takken zyn, eeuwig gevestigd kan blyven. En dit is het voornaamste oogmerk van den schryver.

Gy zult bevinden dat deze schetse voornamentlyk op de min bekende en algemeener dingen aanment,

P R Æ F A T I O

*lora; è quibus particularia sigillatim
 deglomerare relictum sit aliis: ut neque
 hic ferri leges è cerebro, (quod scri-
 ptori privato nefas) sed è penitissimâ lin-
 guæ veritate, rectoque item usu, re-
 ferri videas. Quodque eruditos jure po-
 tiores in hoc judicio adsumamus; id
 Gentis nostræ æquanimis indoles faci-
 lè ignoscet: cum nequaquam repugne-
 mus Grammaticen vernaculè tradi; at
 id nondùm censeamus maturum: ve-
 niunt quippe ibi bene multa, quibus ad-
 versus illiteratos, prima specie, ni-
 hil proficitur; quæ contrà eruditi ultrò
 capiunt. Horum igitur scena prima ibi
 agenda: dum non nudum dictionis acci-
 dens (genus, casus, declinatio, conju-
 gatio, constructio) ibi rem facit; verum
 dictio ipsa, ejusque vis & energiea;
 quæ iterum studioso exponi nequit, nisi
 lingua etiam origine & progressu tra-
 datur, propineturque sermo patrius pu-
 rus nitidusque, & qui tuus, & qui avi
 aut proavi. Postea, quando linguæ ele-
 menta penes eruditos in aperto fuerunt
 posita, opportune cadit illiteratis scena
 se-*

uit welke andere de byzondere stuk voor stuk afleiden mogen en gelyk gy ook ziet dat hier geen in het brein verzonnen regels; dat geen byzonder persoon doen mag maar uit den diepsten grond der tale zelf en deszelfs recht gebruik te berde gebragt worden, en dat wy hier liefst de geleerde tot scheidluiden gehoren hebben, dat zal de billykheid van ons volk ons gemakelyk toegeven: dewyl wy er gantsch niet tegen zyn dat er eene letterkonste in het Nederduitsch geschreven werde: maar omdat wy oordelen, dat de tyd nog niet geboren is: want daar komen zeer vele dingen voor; waaraan in den eersten opslag de ongeletterde niets hebben: en welke de geleerde aanstonds bevatten. Deze dan moeten het eerst op het tooneel verschynen: dewyl hier niet blootelyks een toeval van een woord als deszelfs geslagt, verbuiging, vervoeging of plaatsing in de rede beschouwd wordt, - maar het woord zelf, en deszelfs kracht welke eenen leerling niet verklaard kan worden, tenzy men de tale in hare oorsprong en voordgang nagaat, en men de vaderlandsche tale geheel zuiver, (zoo als die ten uwen tyde en by uw grootvaders en overgrootvaders tyd was zuiver en netjens opdischt). Wanneer de geleerde klaar de beginselen zullen gevat hebben, dan zal het tyd zyn dat de ongeleerde

A U C T O R I S.

*secunda. Magni Justi Lipsii erat verbum quo utebamur modò, Belgæ incliti; & linguæ patriæ; quò seculo ejus analogo egit propior quam nos, eò magis periti; cujus & consilium pluris nobis aestimandum quàm omniam unà Novitiorum. Silendum neque, quod familiarem eum habuit Kilianus in suo Etymologico aut Dictionario contexendo. Volunt nempe Recentiores aliqui in Lexicis, quae nunc dant, gentem nostram orbam relinqui omni avito sermone, utut intime Belgico: contrà quam Lipsio comprobatum videmus. *Idioma Modernum obtendunt, mihi quamvis stupidiori neque incognitum neque inusitatum; scio enim in solo Metaplasmo positum omne; cætera unum & idem esse cum lingua Communi. Ast Moderni ejusmodi nominis adrogatio estne justus acquirendi dominii titulus, quo, in elementari linguæ tractatione, posteros quidquam ce-
labimus? efficiemusque eos, in re sua gerenda, nobis imperitiores? Sunt hîc reliqua multa, & gravia, Civilis So-
cie-*

* Eene tale van de Mode!

op het tooneel komen. Het was het zeggen van Justus Lipsius, die vermaarde Nederlander, en zooveel bedreverner dan wy in onze tale als hy nader aan den regelmatigen eeuw geleefd heeft, dat wy zoo even bybragten. En zyn raad moeten wy hooger achten dan van alle onze nieuwelingen te samen. Ook moeten wy niet zwygen, dat Kilianus in het samenstellen van zyn woordenboek hem veel raad gepleegd hebbe. Namentlyk sommige van onze jongere willen dat men in de woordenboeken ons volk van hun oude tale in het geheel beroofd blyve, hoezeer ook die het rechte Nederduitsch zy: vlak anders dan wy zien dat Lipsius oordeelde. Zy geven voor dat die tale nu in gebruik is, welke ook aan my schoon ik niet schrandere genoeg ben om dit gevolg te kunnen bevatten, niet onbekend noch buiten gebruik. Want ik wete dat geheel en al in het rymverlof berust ende voor het overige dezelve met de gemeene tale is. Maar is die aanmatiging van het in gebruik zyn eene rechtvaardige grond om zich de beheeringe toe te eigenen, om in de behandeling van de eerste beginselen der tale iets voor den naneef te verbergen? En zullen wy ze daarom in eene zake die hen raakt, ze onbedreverner maken dan wy zyn? Wy hebben nog vele en gewigtige stukken,

PRÆFATIO

cietatis * *prisca instituta, quæ hodie-
num vim legis servant; sermone illius
ætatis, sed apprime Belgico; concepta:
quæ jam Magistratui, quæ subjectis; of-
ficium sui constiterit ratio, nisi ea probe
intelligamus? atque unde intellectus, si
Lexica non suppeditant? Ideo sæpenu-
mero volvi mecum; (voluerunt ante
me alii) qui elementarem linguæ nostræ
^{audiam} aliquando in tuto ponerent, oport-
tere viros esse, patriæ linguæ lectione,
non cujuscumque singularis argumenti,
sed generatim omnigeni, delibatos at-
que inspectos, quique adeo, e Lipsii con-
silio, valerent eam & progressu trade-
re. Verum enimvero ubi id otii à tali-
bus, quippe in Civili Societate ad cele-
briora vocatis, haud potest impetrari:
ut plurimum evenit, ut ista ^{audiam}, velut
merx fluctu adverso in mari natans at-
que à viris illis gravibus pro derelicta
habita, e naufragio in littus deducatur,
benigneque accipiatur hospitio ab inge-
niis, modo non tenuioribus, aut eam
in aciem nimis leviter instructis. Inde
tunc*

* Oude Heurcu / Handvesten / Kostuimen.

die ons gemeenebest raken overig, als oude keuren, handvesten en de kostuimen, die tot nog toe de kracht van een wet behouden, opgesteld in de tale van die tyd, welke vooral Nederduitsch was: hoe zal nu een overigheid of onderzaat zyn pligt weten, indien wy die niet verstaan konnen? Dikwyle hebbe ik by my zelven gedacht, en andere hebben voor my het zelfde gedacht, dat zy, welke de eerste kundigheden van onze tale op een vasten voet zullen stellen, mannen moeten zyn die door en weder door lezen zyn niet in een enkelen schryver van dit of dat soort maar in alle schriften van allerlei soort, en die dus; volgende het oordeel van Lipsius, in staat zouden zyn den voordgang van de tale aan te duiden. Maar daar wy dit van hen, die in het gemeenenbest tot hoogen posten geroepen zyn, niet wachten konnen, gebeurt het veel al, dat dit stuk, als iets dat by stormweder overboord geworpen en van achtbare mannen voor verloren gehouden is, aen strand komt dryven; en van verstanden, of daartoe niet bekwaam of niet van het noodige voorzien, goediglyk gevonden en geborgen wordt. Vandaar

[*7*]

A U C T O R I S .

tunc omnis Grammaticæ imperfectio & penuria ; sub qua intereà id omne tolerandum ; donec aliquando locupletior fors arideat. Prospexerunt quidem Proceres, Gerhardi Johannis Vossii manu, de Grammatica Latina pariter & Græca. Verum nonne esset majestate Eorum æque dignum, si non dignius, tantundem & dare præstantissimæ Communi linguæ patriæ ? Cujusmodi quid si juventuti nostræ unà daretur recitandum in schola triviali ; (adde, si in Dictionario Kiliani cuique primitivæ voci jungeretur ratio Generis, aut Conjugationis) nullus, quæ nunc summa est turpitude, hospes maneret in patrii sermonis elementis. Nec præteribo, quantum attinet linguam nostram ex origine nosse, id quidem iam amplius neque mysterii esse neque operis ; postquàm unum item & alterum popularem nostrum juvit pulverem eum collegisse. Habuimus Marcum Zuerium Boxhornium, qui hujus argumenti quædam fecit nobis publica ; licet haud absoluta satis. Aut enim nos mittit ad

alle de onvolmaaktheid en de armoede in de letterkonste. Waarin wy met geduld blyven moeten, totdat er eens een gelukkiger tyd geboren werdt. De Staten hebben ons door de hand van Gerh. Joann. Vossius van eene Latynsche en Grieksche spraakkonste. Maar zoude het hunne hoogheid niet passen ja niet beter passen ook zoo veel voor hunne voortreffelyke gemeenen landstale te doen. Indien in de lage scholen iets zoodanig in de hand gegeven wierd, om in onderwezen te worden; en zoo men dan by ieder oorspronkelyk woord in het woordenboek van Kilianus het geslagt en de vervoeginge deê, zou niemand, gelyk men nu tot schamens toe ziet, geheel onkundig zyn in de eerste beginselen van hun eigene tale. En ik zal niet voorbygaan, wat aangaat om onze tale tot in haar oorsprong naar te gaan, dat ze zeker geen verborgenheid meer ofte eene zake daar geen veel werks aan is nadat een en ander van onze landsgenoten zich in die renbaan loflyk gekweten hebben. Wy hebben Marcus Zuerius Boxhorn gehad, die eenige werkjens over dit stuk uitgegeven heeft, schoon niet doorwrocht genoeg. Want of hy verzendt ons

PRÆFATIO

nimis remota; velut Scythica: aut figit pedem in nimium nuperis; ut sunt Theodisca, sive Francica, Alamannica, item Anglo-Saxonica: sive Borealia, Normannica. Clarior, nempe, lux in illum diem nondum effulserat. Habuimus porro Franciscum Junium, F. F. immortalis famæ virum, qui pensum istud nobis plane absolvit. Erat in eo totus, quo Belgis suis assignaret linguæ patriæ natalem domum atque familiam; & trita, in eo pulvere, Nestorea suæ ætatis bona parte rem ulterius adducere nequiverat quàm ad eadem Anglo-Saxonica, Boxhornii instar: ubi, ecce! mero casu; & velut de cælo, ei in manus incidit IV Evangeliorum nostrorum Versio Gothica, Codicis argentei nomine insignis. Ibi tunc liquido illi deprehensum, non absque ingenti gaudio, linguas istas, Theodiscam & Anglo-Saxonicam, e veteri Gothica directè promanasse: atque in hac Belgis merito figi indaginis hujus metam; quaque altiore nunquam sit opus. Inde & protinus, communi evulgavit commodo
(suis

of tot al te oude, als het Schytisch: ofte bepaalt zich tot de al te nieuwe als Frankhuisch en Alamannisch; ook Angelsaxisch. Ofte noordelyker tot het Normannisch. Te weten toen was er nog geen beter licht opgegaan. Verder hebben wy gehad Franciscus Junius, Franszoon, een man van ontstervelyken name, die dat taak geheel afgeweven heeft. Hy gaf zich ongeloovelyk veel moeite om den allereersten oorsprong van het Nederduitsch te ontdekken, en in dat perk een groot gedeelte van zynen zeer langen leeftyd versleten hebbende had hy het niet verder dan gelyk Boxhorn tot het zelfde Angelsaxisch konnen brengen: als hem enkel by toeval en op het onverwachtst, in de handen komt de Gotthische overzettinge van de IV. Evangelisten, bekend onder den naam van het Codex Argenteus. Toen ontdekte hy ten klaarsten, niet zonder de grootste blyschap, dat die talen het Frankduitsch, Alamannisch en Angelsaxisch rechtstreeks gesproten waren van het Gottisch en dat de Nederlanders geen reden hadden om den oorsprong van hunne tale hooger te zoeken, als zynde dit hunne vasten grenspaal. Daarom heeft hy het ook terstond

[*8]

A U C T O R I S.

(*suis typis & sumptibus; Dordrecht, apud nos, an. 1665, in 4°.)* IV Evangeliorum versiones per antiquas duas, Gothicam sc: & Anglo-Saxonicam: unâ cum suo Glossario Gothico, ac Tho: Nareschalli eruditissimis in utramque animadversionibus. Cuncto igitur, qui exemplar hoc leviculo nummo comparaverit, lingua Belgica ibi manibus datur palpari; & magis quidem directo ac vicina quâpiam alia. Fuit idem Junius ille qui ea profusæ doctrinæ commentatione de Picturâ Veterum decoravit orbem literatum; sed & patriam: ubi eundem librum sermone vernaculo (*De Schilderkonst der Antijken*) nobis propinavit an. 1641. Principi Henrico Auriaco dedicatum; admirando linguæ bene cognitæ specimine; dum non metaphrasen; at laxiore animo novum fere auctorem ibi agit.

Scopus alter fuit nobis, Metaplasmi Belgici doctrinam tradere *ἐπιπέρας*; origine, causa, accidentibus, progressu; tum proprium ejusdem usum & necessarium; nempe in Poësi vernacula; de-

**

nique

op zyne drukkerij en voor zyne kosten by ons te Dordrecht ten gemeenen nutte uitgegeven in den jare 1665 in 4to twee zeer oude overzettingen, de Gottische namentlyk en Angelsaxische van de vier Evangelisten; tegelyk met zyne lyst van de daar in voorkomende woorden, en de zeer geleerde aanteekeningen van Thomas Mareschallus op beide. Dus kan dan een iegelyk, die dat boek voor een weinig geld gekocht heeft, daar de Nederduitsche tale met handen tasten, en wel beter dan eenige van de nabuurige talen. En dit is die zelfde Junius welke de geleerde wereld vereerd heeft met dat doorgeleerde werk De Pictura Veterum; en ook zyn vaderland als hy hetzelfde boek in het Nederduitsch onder de tytel De Schilderkonst der Antyken ons opgedischt heeft in den jare 1641 met eene opdragt aan Frederik Hendrik, prinse van Oranje gevende daarin een blyk van zyne diepe kundigheid in onze tale, dewyl hy niet zoozeer dat werk vertaald maar er als een nieuw werk van gemaakt heeft.

Ons tweede oogmerk is geweest om het stuk van het rymverlof in onze tale naauwkeurig aan te wyzen in zyn oorsprong, oorzaak, toevallen en voordgang; verder deszelfs eigentlyk en noodzakelyk; namentlyk in onze dichtkonste; eindelyk

[**]

P R Æ F A T I O

nique improprium in quavis alia conscribendi ratione. Quod omne punctim nosse Genti nostræ vel maximi fuerit momenti; postquam Belgica tellus vidit à Poëtis, (ut hi undequaque scansione & numero effervescent) doctrinam hanc & in prosa tam serio adhibitam: non solum quo & hic verba iis apte caderent, (hoc enim & Communis pollet lingua) sed ut ante oculos essent numerosa auctoris vestigia, lectori vel ^{apertè} absque titubatione premenda: postquam & factum deinde, ut consimilis pragmatica, in floridi sui argumenti scriptione, nunc communiter inter eosdem Poëtas nostros sit accepta ceu tessera hospitalis. Intereà nolim Hi ita me capiant ac si mens ferret id eorum idioma e prosa sua, multoque adhuc minus e lingua Belgica, repellere: ut Horum nonnulli, precipites nimium & perperam consulti, aliquando minantur innocuæ linguæ Communi. Contrà iuvanda censeo illa ingenia; atque Rei interesse Publica omnigeno commeatu abundare: Quin ea oruati adeo ac mirifice compti sermonis

deszelfs oneigentlyk gebruik in alle ander geschryf; aan welken wetenschap ons volk een zeer groot belang heeft, nadat Nederland gezien heeft dat van de dichters, die aan hunne metinge en rollinge bepaald zyn, die schryfwyze zelf in onrym met zoo veel ernst gebezigd is: niet alleen opdat hunne woorden wel zouden klinken (want dat vermogen heeft ook de gemeene tale, maar opdat de lezer terstond de rollinge des schryvers treffen zou, als was hy ook gantsch en al ongeleerd: nadat het ook daarna geschied is dat zoodanig bedryf nu algemeen onder onze dichters, zelfs in hun geestig onrym ontvangen en getoond wordt als een bewys van onderlinge kennisse. Ondertusschen verzoeke ik dat men my zoo niet op en neemt alsof ik van gedachte was, dat ze die schryfwyze uit hun onrym, en veel minder dat ik wil dat zy ze geheel ten tale uit zal bannen. Hetwelke sommige van hun door overyling en omdat zy niet wel beraden zyn, de arme gemeenenlands tale dreigen te doen. Neen. Ik ben van gedachten dat men die geesten aansporen moet, en dat het van het belang van ons gemeenenbest is, dat wy overvloed van alles hebben. Ja de stukjens door hulp van het rymverlof in zoo sierlyk en gekuischte tale opgesteld

[**v]

A U C T O R I S.

nis. Specimina, metaplasmī ope, coram exteris arguunt jactantque longè ac latè diffusam, imò stupendam, linguæ nostræ potentiam. Addo & Dialecti ejus architectos Vondelium, Hoofdium; aliosque vel nunc ad horum exemplar compositos, debere suspici illos esse, quorum ope & consilio multiplex norma Grammatica nostras ad manus delata incolumis. Solum erat visum, imò & necessarium tandem, ire obviam pronæ & temerariæ opinioni, velut si Poëtica hæc Dialectus, nunc porrò, unice linguam Belgicam efficere deberet. In id linguæ non sunt ut flosculis, scansione, numero, ludatur tantum: aguntur & alia in Civili Societate, quæ eo sermonis charactere, amœni, liberalis, quandoque & ancipitis, se expediri non sinunt: veniunt quoque conscribendæ Obligationes, & publicæ & privatæ, quæ tum in dando tum in faciendo consistunt; ubi quidem

*Non tali auxilio, nec defensoribus istis,
 Tempus eget;*

*Sed tamen unà, charactere licet strictiore,
 & summa sermonis puritas servari*

** 2

datur.

bewyzen en vertoonen ten klaarsten aan de buitenlanders het wyd en zyd uitgebreid en verwonderlyk vermoegen van onze tale. Ik doe er by dat Vondel en Hoofd, en andere, die ook nu nog in hun voetspoor volgen, aangemerkt en voor die geëerd moeten worden door wier hulp en raad een groot deel van onze zuivere sprake ons ongeschonden overgeleverd is. Alleen oordeelden wy het goed ja noodzakelyk ons te stellen tegen die losse en roekeloze stelling als of deze dichteryke spraakvorme nu voordaan alleen de geheele Nederlandsche sprake uitmaken zou. Dat is het eenige oogmerk van eene tale niet, dat men zich alleen vermake met bloempjens om een juist getal van lettergrepen, en rollinge in een vers of reden te hebben. Daar vallen ook andere dingen in een burgerstaat voor, welke zich niet laten beredden met eene spraakvorme, die wel aangenaam, ruim, maar soms ook twyfelachtig is. Daar moeten verbandschriften zoo gemeenen landsbandzaken als die ieder burger raken opgesteld worden, en welker aard in geven ofte doen bestaat. Daar zeker

Non tali auxilio nec defensoribus istis
Tempus eget.

Echter kan men in die bepaaldere schryfwyze ten hoogste zuiver in de tale zyn.

[**2]

PRÆFATIO AUCTORIS.

datur. Id rectius non conferas quam cum agris nostris: Hi quidem dividuntur in hortos & viridaria, floribus letissima; verum sic unice dividi civilis ratio non concedit. Rei cibariæ necessitas exigit & arva & prata & pascua haberi: Nunc, cui sano iderit consilii, & hæc cultura studium non aequè appositè recipere ac hortos & viridaria? id lingua munus, ut non in singulari quâdam argumenti specie, sed in genere omni quod vel in Republicâ alicujus est loci, singulorum mentem aperte, atque ullâ procul lubricitate, referare & definire polleat; item ritè atque ordine se doceri saltem patiatur: id quod in hâc Dialecto, ob characteristica interuersionem, monstramus fieri non posse. Quare doctrina hujus metaplasmica aperimus limitem, excessum, atque ab excessu præsens periculum. Atque sic tandem aliquandò modus nobis assertus est, quo unâ & Poëtarum nostrorum dialectus metaplasmica, & perfectissima nostra lingua communis sint perpetuum sibi conciliata: ut cunctis, tum pro animi ductu tum pro argumenti ratione ac more, in posterum nunc liceat, altâ sub pace & concordia, glossema Belgicum colere & promovere sapienter: ac cuique terse scribenti dignum maneat decus; ii qui communi linguâ, suum; suum huic, qui dialecto Poëticâ.

Denique, ne quid ad pleniorē linguâ nostrâ ideam desideres, subnectimus breviter verborum collocandorum leges & pro Poësi, & pro Rhetoricâ.

Tu, lector, fruere benigne ac vale.

AMSTELÆDAMI.
Kalend. Sextil, MDCCVII.

IDEA

*Dat kunt gy nergens beter by vergelyken dan by onze lander-
ryen. Die worden wel verdeeld in tuinen en gaarden, die met
bloemen pronken. Maar het belang van den staat laat die
verdeeling niet. Onze nooddrift eischt dat wy ook zaad,
hooi en weilanden hebben. Wel nu, die wel denkt zal oordee-
len dat deze zowel niet opgepast en bewerkt moeten worden
als tuinen en gaarden. Hiertoe dient eene tale, dat wy niet in
deze of gene zake, maar in alles, dat van eenig belang in het
gemeenenbest, ieders meeninge duidelyk, en zonder eenigen
twyfelzin, openleggen en bepalen kan. Ook dat die ten min-
sten zich zuiver en in order leeren laat hetwelke wy toonen
dat in de dichteryke spraakvorme niet geschieden kan, om-
dat er de kenmerken verloren zyn. Waaromme wy aantoonen,
hoe verre zy gaan mag, waarin zy te verre gegaan is en wel-
ke het gevaar daarvan zy. En dus is ons eindelyk een middel
aangewezen, waardoor tegelyk de geklemde spraakvorme
der dichteren, en onze volkomene gemeene taal voor altoos
met elkander vereenigd zyn. Zoodat elk na het hem belijft en
zyn stuk het vordert, in t vervolg het Nederduitsch gebruiken
en wyzelyk beschaven kan, met den grootsten vrede en een-
dragt en ieder die eene zuivere penne voert zyn verdienden
lof te wachten heeft, zoo die zich van de gemeene dan die
zich van de dichteryke spraakvorme verdient. Eindelyk op-
dat gy niets verlangen zoudet dat tot een vollediger denk-
beeld van onze tale behoort, hebben wy er de regels over de
plaatsinge der woorden voor de poezy en Redenkunde korte-
lyk by gevoegd.*

*Lezer, gebruikt dit goedgunstig en vaart wel
Amsteldam 1 auguste 1707.*

[**2^v]

L I N G U Æ
 B E L G I C Æ
 I D E A
 G R A M M A T I C A.

E Linguz naturâ & constitutione quod doceri potest, ad duo restringitur capita; alterum *elementare*, quæ ars *Grammatica* est; *provectius* alterum, quæ ratio est *Conscribendi* sive *Componendi*. Utraque mihi bipartita erit: nempe ars Grammatica in *Etymologiam* & *Syntaxin*; & Conscribendi ratio in *Poësin* & *Rhetoricen*. *Orthographia* subordinatur mihi *Etymologiæ*; quemadmodum *Prosodia* Poësi.

C A P. I.

De Orthographiâ.

L iteræ, Belgis frequentatæ, poni possunt *xvii* numero.

Majusc. Minusc. Potestas.

1.	A.	a.	a.
2.	B.	b.	b.
			A
			3 C

Letterkunstige schetse van de Nederduitsche tale

Een taal is een regelmatige versameling van woorden.

Al hetgene men elkander omtrent den aard en gesteldheid eener tale leeren kan, wordt tot deze twee hoofddeelen gebracht; 't eene dat de *beginselen* bevat heet *letterkunst*; 't ander *verdergaande*, behelst de manier van *schryven* en *opstellen*. Beide zyn ze by my tweeledig: namentlyk de letterkunst bevat de *woordgronding* en *woordvoeging*: en de manier van opstellen de *dichtkunst* en *rederykkunst*. De *spelling* behoort/breng ik tot de woordgronding, gelyk de *uitsprake* tot de dichtkunst.

1ste Hoofdstuk

Over de spelling

Een letter is een onderscheiden ondeelbare klank. Het woord letter heeft by ons tweederlei gebruik. Het beteekent of zoo een onderscheiden ondeelbaren klank of de teekening daer van op het papier.

Zoo menig een onderscheiden ondeelbare klank er in het spreken van de taal gemaakt wordt, zo menig een letter is, en zoo menig een teeken moet er zyn, indien men het oit eens over de spellinge zal worden. Wy hebben echter in onze tale verscheiden klanken, waartoe wy geene teekens hebben. De namen onzer letters op de tong, de teekens die wy tot uitbeelding der letteren noodig hebben, zyn veelal maer als geslagtnamen en teekens aan te merken.

Daeromme moet men wel onderscheid tusschen oordeelkundige en volks-spellinge maken.

De laetste, die door het achtbaer gebruik van eeuwen bevestigd en als een wet geworden is, moet van ieder gezocht en gebruikt worden, die lust heeft om van zyn mede Nederlander, verstaen te worden.

	Majusc.	Minusc.	Potestas.
3.	Ϟ.	ϙ.	c.
4.	Ϙ.	ϙ.	d.
5.	Ϛ.	ϛ.	e. <i>ἰψιλον.</i>
6.	ϜϞ.	ϝ.	ee. <i>ἦτα.</i>
7.	Ϟϙ.	ϙ.	f.
8.	ϞϘ.	ϙ.	g.
9.	ϞϚ.	ϛ.	h.
10.	ϞϜ.	ϝ.	i. vocalis.
11.	ϞϞ.	ϟ.	j. consonans.
12.	Ϟϟ.	Ϡ.	k.
13.	ϞϠ.	ϡ.	l.
14.	Ϟϡ.	Ϣ.	m.
15.	ϞϢ.	ϣ.	n.
16.	Ϟϣ.	Ϥ.	o. <i>ὀμικρον.</i>
17.	ϞϤ.	ϥ.	oo. <i>ὀμικρον.</i>
18.	Ϟϥ.	Ϧ.	p.
19.	ϞϦ.	ϧ.	q.
20.	Ϟϧ.	Ϩ.	r.
21.	ϞϨ.	ϩ.	f. <i>ξ.</i>
22.	Ϟϩ.	ϩ.	t.
23.	Ϟϩ.	ϩ.	u. vocalis.
24.	Ϟϩ.	ϩ.	v. consonans.
25.	Ϟϩ.	ϩ.	w.
26.	Ϟϩ.	ϩ.	x.

Y, litera Pythagoræ, si simpliciter duplum i vocale repræsentabit, posset admitti pro 27^a; verum Z nobis planè potest rejici; ut fit Latinis. porro expressiones sonorum τϚ ἦ & ϙ per ee & oo nunc, post complurium dictionum crasin, vagantur aliquatenus. de his quædam latius post in capite de Metaplasmo.

Figura nostrarum literarum ita excipitur e libris

In dit gebruik echter zyn verlopen waer omtrent men noch te straf noch te gemaklyk wezen moet. De oordeelkundige spelling, die tot verhevener kennis der tale behoort, daerlatende, gaen wy tot onze gebruiksspellinge voort.

De letters, by de Nederduitschen in gebruik, kan men stellen 26 in getal te zyn.

Groote	Kleene	hun kragt
1. <i>A</i>	<i>a</i>	a
2. <i>B</i>	<i>b</i>	b
3. <i>C</i>	<i>c</i>	c
4. <i>D</i>	<i>d</i>	d
5. <i>E</i>	<i>e</i>	e <i>zachte</i>
6. <i>EE</i>	<i>ee</i>	ee <i>scherpe</i>
7. <i>F</i>	<i>f</i>	f
8. <i>G</i>	<i>g</i>	g
9. <i>H</i>	<i>h</i>	h
10. <i>I</i>	<i>i</i>	i klinker
11. <i>J</i>	<i>j</i>	j medeklinker
12. <i>K</i>	<i>k</i>	k
13. <i>L</i>	<i>l</i>	l
14. <i>M</i>	<i>m</i>	m
15. <i>N</i>	<i>n</i>	n
16. <i>O</i>	<i>o</i>	o <i>zachte</i>
17. <i>OO</i>	<i>oo</i>	oo <i>scherpe</i>
18. <i>P</i>	<i>p</i>	p
19. <i>Q</i>	<i>q</i>	q
20. <i>R</i>	<i>r</i>	r
21. <i>S</i>	<i>s</i>	s
22. <i>T</i>	<i>t</i>	t
23. <i>U</i>	<i>u</i>	u
24. <i>V</i>	<i>v</i>	v
25. <i>W</i>	<i>w</i>	w
26. <i>X</i>	<i>x</i>	x

De pythagorische Y, zo die eenvoudig voor de dubbele *i* zal komen, kan als de 27ste toegelaten worden maar de *z* kunnen wy geheel verwerpen, gelyk als de Latynen doen. Verder de uitbeelding van de scherpe *e* en *o* door *ee* en *oo* loopt na het zamentrekken van veel woorden, nu wat in 't wild. Waarvan wy hier na breeder zullen handelen in 't hoofdstuk over het rymverlof.

De figuur van onze letteren vindt men dusdanig in

bris typis excusis ; potestas ac nomen e vivo pronunciantis ore.

Harum literarum x i x sunt consonantes ; vocales vii : suntque omnes monophthongæ. præter quas & nobis sunt soni diphthongi & triphthongi. intereà contemplationes criticæ , qualisnam Orthographia sonos nostros exhibeat adæquatè (si rectè animum advertis) flocci pendent. Nam signis sive literis vis haud inest intrintèca hoc vel illud potiùs exprimendi ; nèque alia quam *Usus* iis tribuit. Præterea , quemadmodum (respondente olim JC^{to}. Ulpiano) † *naturâ rerum ita conditum est ut plura existant negotia quam vocabula* ; sic & in linguæ nostræ pronunciatione plures sunt soni quàm literæ : unde impossibile ; criſin istam definiri unquam. Consulant igitur sibi cultores , tum ut notitiam comparent nostræ pronunciationis , velut præstantissimè viget Hagæ-Comitis (ubi Summarum Potestatum confessus) Rotterodami ; Leidæ item & Amstelædami : tum ut , in praxi graphices , moderatam sequantur rationem , quâ per totum Belgium ritè possint intelligi ; omni superfluitate ac * scholasticâ affectatione vacuum. *Iusti van den Vondel* , excellentissimi nostri Poëtæ , & qui ejus pressit vestigia *Joannis Antonidæ vander Goes* , exemplum hic seriò commendamus. Etiam extat editio libri Grotiani , de *Inleidinge tot de Hollandsche Regtsgelcerdheit / Delfs 1652 apud Arnold. Bon* excusi ; cujus orthographia est numeris multis absoluta. interest Republicæ , omnes cives *legendi* ac *scribendi* compotes esse ; hinc certum est orthographiam non poni in prolixâ criſi altove mysterio punctorum , accentuum , vel signorum : quò fit (docente id nos hodiernâ experientia

A 2

in

† l. 4. ff. de præscr. verb. * Pedanteris.

de gedrukte boeken. Hun kragt en naam leert men door den mond van die spreekt.

19 van deze letteren zyn medeklinkerts, 7 klinkerts, hebbende alle eenen klank. Behalven die hebben wy ook twee en drieklanken. Ondertusschen is het niets waardig, als men er wel op let, te overwegen, wat letters volkomen onze klanken beantwoorden, want de letters of teekens hebben geen inwendig vermogen om dit of dat uit te drukken. Nochte eenig ander, dan hun het *gebruik* heeft toegeleid. Behalven dat, gelyk het volgens advis van Ulpiaan, *in de natuur zodanig gesteld is, dat er meer zaken dan woorden zyn*; zo is t ook dat er in de uitsprake van onze taal meer klanken dan letters zyn. Waaruit het onmogelyk is, die overweging ooit ten einde te brengen. De liefhebbers moeten dan zorge dragen, eensdeels om te raken tot de kennisse van onze uitsprake, die 't allerbest gehoord wordt in Den Haag daar de vergaderingen der hooge magten gehouden worden, te Rotterdam; insgelyks te Leide en Amsteldam; anderdeels dat zy in 't stuk van schryven, zich gematigd gedragen, mydende alle overtoligheid, en pedanterie, om door gantsch Nederland ter dege verstaan te kunnen worden. Wy pryzen hier met alle ernste het voorbeeld van *Joost van den Vondel*, die uitmuntendste dichter, en *Johannes Antonides van der Goes*, die hem in t spoor gevolgd is, aan. Daar is ook voor handen een uitgave van De Groots *Inleiding tot de Hollandsche Regtsgeleerdheit*, gedrukt te Delf 1652 by *Arnold Bon*. Wiens schryfwyze of spelling meestal goed is. t Is van belang voor den staat, dat alle burgers *lezen* en *schryven* kunnen. Hier uit is het zeker dat de spelkunst te stellen is in een zwaar onderzoek of diepe verborgenheid van puncten, toonen of teekens; waaruit vloeit, gelyk dat de ondervinding ons hedendaags leert

4 IDEA GRAMMATICA

in Persis , Arabibus , Turcis , imò Hebræis) ut feminæ , pueri , ruris , item maris incolæ ab eo habitu maneat seclusi.

Hic orthographiæ monita propositum nobis erat concludere : at cum otiosa sint ingenia , rem istam facientia tanti , quasi inde penderet salus Bataviæ , pauca de eâ adnectemus in capite de Metaplasmò.

C A P. II.

De Etymologiâ , Usu , & linguæ communis analogiâ.

AD Etymologiam nunc nos accingimus. Inter linguarum cultores nullus est , cui non altè sit pectori infixum Horatianum hoc :

*Multa renascentur quæ jam cecidere ; cadent-
que*

*Quæ nunc sunt in honore vocabula : si volet
USUS ,*

*Quem penes arbitrium est , & jus , & norma
loquendi.*

Quod quidem illustre pro *Usu* effatum unicè debet referri ad linguam *viventem*. sub hac agebat Poëta , talemque ipse tunc conscribebat. *Viventem* linguam dicimus eam , quæ Patriam habet præsentem , ubi unâ à Proceribus , à populo , à plebe , tum vivâ voce , tum scripto , colitur ut indigena. quæ similem Patriam habuit in præterito ; nunc autem
non

in de Persen, Arabieren, Turken, ja in 't Hebreeuws, dat vrouwen, kinderen, boeren en zeelui van deze hebbelykheid uitgesloten blyven.

Wy hadden by ons vastgesteld hier mede onze spelling regelen te sluiten; maar dewyl er lieden zyn, die niet anders te doen hebben, welke hierin zo veel belang stellen of er Neerlands welzyn aanhing, zullen wy er een weinig by voegen in het hoofdstuk van t rijmverlof.

2de Hoofdstuk

Over de woordgronding, het gebruik en de regelmaat van de gemeenen landstaal

Wy maken ons nu klaar om van de *woordgronding* te spreken. Niemand des taalliefhebbers is er, of hem staat dit van Horatius diep in t harte geprent.

Vele woorden, welke uit het gebruik geraakt waren, zullen er weder in raken, en daar zullen er uitraken, welke nu in achtinge zyn: zo het gebruik het wil aan wie de uitsprake, het regt en spreekregel staat.

Welk luisterryk zeggen ten voordeele van het *gebruik* eenig en alleen zyn opzigt heeft tot een *levende* taal. Onder die leefde de dichter en in zo eene schreef hy. Wy noemen dat een *levende* taale, welke nu een vaderland heeft, waarin zy tegelyk van de overheid, het volk en 't gemeen, zo by monde als by geschrifte gebruikt wordt als de moedertaal. Welke voorheen zodanig een vaderland gehad heeft, maar nu

non habet (ut Hebraïca, Chaldaïca, Græca, Latina) mortuam vocamus.

Lingua Belgica nunc est viventium una; deque ea dicturi restringemus nos potissimum ad idioma Belgii *αὐτονομία*, quod rursus haud parum componi videas ad exemplum Provinciæ Hollandicæ: ubi nempe Procerum Generalium, nostrarumque omnium Summarum Potestatum Senatus & Curia: atque illic (ita per totum orbem fieri assolet sub ditione communi) linguæ vulgò coluntur terfiores. Nostra illa lingua fertilitate, modò non superet, saltè æquat priscam Græcam: ut, in limatâ conscribendi ratione, nobis sit lingua *communis*; sintque simul *dialecti*; quas ab illâ unicè distinguunt metaplasmî figuræ. definienda quippe *communis* lingua, Idioma Grammaticis legibus „perfectum; in analogiis ut maximè fundatum; „denique etymologicâ & syntacticâ figurâ quasi „vacuum. de ipsis dialectis nostris pòtè suo dicatur loco. interim *Grammatices* objectum, per omnia, est lingua communis; non quævis dialectus: atque in *Orthographiâ* & *Prosodiâ* idem locum habet: Quod non ritè advertisse effecit sudorem quorundam, qui publicâ scriptione hanc incudem tuditare voluerunt, minùs felicem. *Poeseos* ipsius objectum est dialectus, ad eam peculiariter accommodata. sed *Rhetoricæ* objectum denique, penes nos etiam alia lingua non est, nisi communis: neque ulla vocum tam elegans collocatio, quam lingua communis non ferat aptissimè; aut ubi dialecti subsidio opus sit. tamen videas, qui ornatissimè & dialectum ibi adhibent; ut Equitem *Petrum Cornelium Hoofdiem*, *Justum Vondelium*; fortè & alios.

Cum linguâ igitur Belgicâ *Communi* ita est con-

niet heeft, als de Hebreeuwse, Chaldeeusche, Grieksche en Latynsche, noemen wy eene *doode* taal.

De Nederlandsche taal is nu een van de levende talen. Wy van haar zullende spreken bepalen ons liefst tot het taaleigen die van 't vrye Nederland, het welk wy zien dat veelal het voorbeeld van Holland volgt, daar men de vergaderingen van de algemeene staten en van Holland en de hooge hoven van 't gericht hebt: en daar, gelyk dat gemeenelyk onder een gebied gaat, wordt de taal veel al het zuiverst gesproken. Zo deze onze taal in rykheid de Grieksche niet overtreft, zo staat zy er gelyk mede: zodat wy in den zuiveren schryfrant en de *gemeenenlandstaal* en tegelyk de byzondere *tongvallen* hebben: welke daarvan alleen onderscheiden zyn door de veranderingen van het rymverlof. De gemeenen landstaal moet dan dus beschreven worden: "Het is een taaleigen volkomen overeenkomende met de wetten der letterkunst; rustende gantsch en al op de regelmaat, en vry zynde van alle figuren in de woordgronding en woordvoeging". Van onze tongvallen zullen wy naderhand op zyn plaatse spreken. Dus is dan de gemeenenlandstaal in alles het voorwerp van de *Letterkunst*; en niet elke tongval: en ditzelfde heeft in de *spelling* en *uitspraak* plaats. Dit niet op te letten heeft gemaakt dat vele zich vergeefsch vermoeid hebben, die met openbaar geschryf, zonder veel vorderens, op dit aanbeeld geslagen hebben. De tongval is het voorwerp van de *dichtkunst* zelf, en daartoe byzonder geschikt: maar het voorwerp van de *rederykkunst* eindelyk is by ons niet anders dan de gemeenenlandstaal: en daar is geene zo fraaie woordschikking, of hy kan in de gemeenenlandstaal vallen, zonder dat zy een anderen tongval noodig heeft. Wy hebben nochtans den Ridder *Pieter Cornelisz: Hoofst, Joost v.d. Vondel* en mogelyk andere, die ook daartoe zeer fraay een tongval gebruikt hebben. Met Nederlands *gemeenenlandstaal* is het derhalven

6 IDEA GRAMMATICA

ditum ; ut USUM habeamus duplicem ; alterum , *analogus* qui remansit usque in hunc diem ; *anomalum* alterum. ille Rex est & æquus moderator ; hic Tyrannus.

Interim de ipso USU penes nos constituendo (de quo silet Horatius) tantum in transitu monebimus , „ *præcipuas hic partes esse Procerum* notrorum , tum etiam collegii aut cætus cui Hi de „ idiomatis nostri definitione negotium fortè mandaverint. Et quod sic dicam , gravissimi ponderis habeo argumenta , quæ ultrò scient illi , quibus vel minimum est delibatum de *Jure Majestatis*. In linguis *mortuis* autem paulò aliter res se habet : ibi USUM arcessere datur è probatis scriptoribus tantum ; non tamen velut usûs quondam penes suos legislatoribus , sed nudis sequacibus ac nunciis : Quando enim linguæ eorum vivebant , nemo sanior eat inficias magisterium usûs tunc fuisse & juris & causæ ejusdem ut nunc penes nos. At video hic mihi obvius è longinquo Criticorum filios , increpantes , me consortio suo nescio quantum derogare , qui eò avchar ut , in capite de Usu Proceribus quid ausim tribuere : dum isti privatis suis auctoribus , plurimum quidem collaudandis *in suo genere* , in scenâ hâc personam deserunt omnem , Proceribus nullam. Sed , bona verba ! distinguant illi mecum *viventem* linguam inter & *mortuam* ; & mox conciliati erimus. Novæ sane rei accusare me non poterunt , qui legent mecum conspirantes hic & Grammaticos Collegii rhythmici Amstelodamensis , insigniti , de Kainer in liefde bloeiende / qui abhinc sesquiseculum sic statuerunt. 't Is des Landheers ende der Overheids werck / manelijck / een gebruijk dooz te setten : dog de bysondere schryvers konnen hoerwiltien en

zo gesteld: dat er tweederlei *gebruik* is; t eerste is het *regelmatige*, dat tot op den huidigen dag plaatsheeft; het ander is *onregelmatig*. Dat is een koning en billyk heerscher; dit een tyran.

Onderdes moet ik, waarvan Horatius zweeg, in het voorby gaan aanmerken dat een *gebruik* by ons in te voeren “*voornaamlyk staat aan 's lands staten* en verder aan zodanig een vergadering, waaraan zy de bepaling van het taaleigen opgedragen hebben.” En tot dit zeggen hebbe ik allergewigtigste bewyzen, welke uit zich zelve weten zullen, die zich maar eenigzins geoeffend hebben in het *regt van de majesteit*. Maar in *doode* talen staat het een weinig anders, daar moet men het *gebruik* alleen halen uit goede schryvers; echter zo niet als of die eertyds by de hunne wetgevers geweest waren, neen, maar als vlootevolgers en aankondigers. Want niemand, die maar eenig verstand heeft, zal ontkennen, toen die talen levende talen waren, het meesterschap van het gebruik was in zyn regte en grond hetzelfde als by ons. Maar hier zie ik de taalknibbelaars uit alle hoeken tegens my opkomen, die my verwyten, dat ik hun gezelschap, ik wete niet hoe, benadeele, die zo verre my vervoeren late, dat ik in het hoofdstuk over het gebruik s lands staten eenig gezag toestaan durf: daar zy aan hunne byzondere schryvers, die zeker in hunne soort te pryzen zyn, op dit tooneel alleen werk geven, en niet aan de staten. Maar, mag ik u bidden! laten zy met my onderscheid maken tusschen een *levende* en een *doode* taal; en wy zullen het dadelyk eens zyn. Immers kunnen zy my niet van nieuwigheid beschuldigen, als zy lezen zullen dat het met my eens zyn de leden van de rederrykkamer te Amsterdam, *In Liefde Bloeiende* genaamd, die over anderhalf eeuw zo gesteld hebben: *t is des landsheers ende des overheids werk, namelyk, een gebruik door te zetten: dogh de bysondere schryvers konnen roervinken*

en Waeghalsen verstreken om 't werck gaende te maken. id est, *pertinere ad Supremam Potestatem ut usui nodus neclatur; dum interim auctores privati, exploratorum in modum, primi glaciem frangere queunt.*

Ubi, similia e characteristicis similibus judican- do, communem extruimus regulam; convenien- tia cum normâ & regulâ cominuni, est *analogia*: ubi defleclitur à similibus, communisque regula & norma non habet locum, est *anomalía*. ubi de- nique vel in pronunciando vel in scribendo adhibe- tur literæ, imò syllabæ, in dictione additio, de- tractio aut immutatio; *licentia* hæc Grammaticis audit *Metaplasms*; quæ anomalíæ est quasi subor- dinatio quædam.

Nostra USUS divisio id habet pro fundamen- to, quod & hodiè in linguâ Belgicâ reliquiæ sunt *veteris* cujusdam *analogiæ*; plurimaque per omnem Grammaticæ partem, quæ communem quandam servant normam, ætate nostrâ vetustiore. Etiam suo quoque loco non obliviscimur id hîc monstrare, quod plus est, si attendimus ad scripta anteriorum seculorum (ante ann. 1600) reperimus commu- nem eam normam se multò latius exporrexissè; at- que ei tunc adhuc subditas fuissè dictiones complu- res, quæ sensim pôst, & speciatim etiam hodiè, ab illâ analogiâ manserunt deflexivæ: in tantum, ut (ad instar *Simonis Stevini*, Mathematici, cum suo *seculo erudito*) jus sit statuendi, fuisse aliquan- do tempus, quo nostræ linguæ res Grammatica erat in statu maximè analogo; quodque tempus mihi concedatur vocare *Seculum analogum*. Quan- do autem potissimum id inciderit, nunc valdè difficile foret definitu. id tamen certum, incidissè id jam ante ann. Chr. 1300, quando scribebat noster

en waaghalsen verstrekken om twerk gaende te maken .

Wanneer wy, door uit gelyke kenletters gelyken vast te stellen, een gemeenen regel maken; is de overeenkomst met den gemeenen regel en richtsnoer, de *regelmaat*; als men van de gelyken afwykt, en de gemeene regel en richtsnoer geen plaats grijpt, is het *onregelmaat*; eindelyk als er in het schryven of spreken een letter of lettergreep in een woord by gedaan, wegge worpen of veranderd wordt, hiet deze *vryheid* by de letterkunstenaars *rymverlof*, welk als een onderdeel van de onregelmaat kan aangemerkt worden.

De grondslag van onze verdeeling van het *gebruik* is dit, dat er noch heden in het nederduitsch overblyfselen van een *oude regelmaat* zyn, en vele dingen door alle de deelen van de letterkunst, welke volgen een gemeen richtsnoer, dat veel ouder dan onze leeftyd is. Wy vergeten ook niet dat op zyn plaats te toonen. Dat meer is, als wy letten op de schriften der vorige eeuwen (voor het jaar 1600) bevinden wy dat dat gemeene richtsnoer veel verder gereikt heeft; en dat er toen noch menigte woorden onder waren, welke daarna van tyd tot tyd, en huidendaags byzonder, daarvan afgeweken zyn. In zo verre dat naar t voorbeeld van den wiskundigen *Simon Stevin* in zyn *geleerden eeuw*, er reden is om vast te stellen, dat er eens een tijd geweest is, dat de letterkunstige staat van onze taal meestal regelmatig was, welken tyd ik verzoeke te mogen heten *den regelmatigen eeuw*. Maar wanneer dat geweest zy, is nu zeer moeilyk te bepalen. Dat is echter zeker, dat het reeds geweest is voor het jaar Christi 1300, wanneer

8 IDEA GRAMMATICA

Æmilius Stokkius, auctor Chronici Hollandici rhyth-
mici : quippe liber ille , omninò suis stans Gram-
maticis legibus , jam modo non est vacuus ano-
malia. Quin vero proximum mihi videtur id tem-
pus referri ad Christi seculum decimum ; (non
antè :) ubi ad linguam Belgicam accesserit lima
Flandrica.

Hinc , in studio nostro Grammatico id minimè
satis est ; si . nudè in exemplum sumentes *Hoofdi* ,
*Vondelii*que metaplastmos ac lusus , (quois ita mos ,
saniores adhuc : cum admisceant multi plebejrum di-
cendi genus) in ideà componamus particulare idio-
ma , quod & nobis ipsis & aliis pro *communi* Belgico
camus obtrusum . Verum enim verò est in eo
negotio procedendum eundem in ordinem , cui
Jurisprudentes adstricti in enucleando *jure* : scilicet
iis primo inspicere incumbit loco , quid ferat
Jus Civile ; secundo quid Patrium Jus : & hoc ,
ubi diversum statuit , illi antefendum ; ubi silet ,
illi addictos manere oportet . ita & in causâ linguæ
Belgicæ „ primo spectandum loco nunquid ista
„ *analogia* suggerat ; secundo , quid *usus anomalus* ;
„ tunc huic , & diversum quid jubenti , obtempe-
„ randum ; si non jubet , standum . est *analogia* . Et
sic demum tibi , ex vero , palam fit non idealis &
particularis , sed genuinæ *communis*que , Linguae
Belgicæ indoles . Igitur pari modo ut non nudum
Jus Patrium scire , verùm adjunctum ei Jus Civi-
le , facit Jurisprudentem ; ita & sine analogiæ ejus
perfectâ , quantum potis est ; cognitione omne lin-
guæ nostræ studium est mutilum , imò præposterum :
contrâ analogiâ bene perceptâ (contraria enim sibi
opposita magis elucescunt) & citiùs & rectius
comprehenduntur illapsæ anomalix . Ipse etiam
Gerhardus Johannes Vossius disertè ait , *quod in*

Melis Stoke onze *Hollandsche Rymkronyk* schryver schreef; want dit boek, schoon het zyn letterkunstige wetten opvolgt, is al niet vry van onregelmaat. Des my het naaste dunkt dat die tyd te brengen zy tot den tienden eeuw; (niet eer) toen de Vlaamsche schaaf over de Hollandsche taal gegaan is.

Hierom is dat in onze letterkunstige oefeningen geensins genoeg, dat wy ons ten voorbeelde stellende het rijmverlof en de spelingen van *Hooft* en *Vondel*, daar uit een ontwerp maken van een taaleigen van dezen of genen, 't geen wy dan onszelf en anderen voor Nederlands gemeen taaleigen opdringen: hoewel die dit doen noch de verstandigsten zyn, dewyl er velen de straattaal noch ondermengen, maar verre van daar: men moet in deze zaak dezelfde orde volgen, waaraan de *rechtsgeleerden* in 't ontwikkelen van 't *regt* gebonden zyn. Te weten, die moeten in de eerste plaats nagaan, wat het Roomsche *regt* zegt; dan wat de landwet eischt en zo dit iets anders vastgesteld heeft, moet dit voorgetrokken worden: zwygt het landregt dan moet hy zich vast aan 't Roomsche houden. Dus ook in het stuk van de Nederlandsche taal: "eerst moet men letten wat de *regelmaat* aan de hand geeft; dan wat het *onregelmatig gebruik* eischt: dan, zo dit afwykt, moet men het volgen; wykt het niet af, men blyve by de *regelmaat*." Zo zal u eindelyk in waarheid bekend worden de aard niet van een denkbeeldige en dezès of genes taal maar van de echte en *gemeene* Nederduitsche taal. Derhalven gelyk niet het bloote kennen van het landregt maar ook van het Roomsche *regt*, een *regtsgeleerden* maakt; zo is ook zonder een zoveel mogelyk volmaakte kennis van die *regelmaat* al onze taal oefening mank, ja verkeerd. Daarentegen de *regelmaat* wel begrepen zynde worden de ingeslopen *onregelmatigheden* beter en gaauwer bevat. Want tegenstrydige dingen tegen elkander overgesteld worden duidelyker voor het oog. Ook zegt G.J. Vossius zelf met duidelyke woorden, *dat*

Cap. II. de Etymologiâ, Usu, & Analogiâ. 9

vocum originibus multum refert scire ἀναλογία. Ea propter, ante omnia, viam nos meditari oportet quâ cognitionem hanc potissimum eruamus: estque ea posita in legendo sanio rem scriptorem alium atque alium, qui ad seculum analogum accedat proximus; Stokkium ante memoratum; item Procerum ac Magistratum Hollandiæ acta publica, inde à vetustissimis, quæ alia non sunt nisi pura pura Belgica, saltem ad usque ann. Chr. 1620: fuere quippe Proceres omni ævo, sæpè & soli, in conscribendi possessione; &, ut antè citatum, ad Hos pertinet U S U I nodum necesse. Nec Hugonis Grotii institutiones Juris Hollandici; & Antonii de Hubert Prolegomena ad Rhythmicam Psalmidiam Davidis (ambo vernacula) in pulvere hoc utcunque velim prætermissa; uti neque Sanctorum Bibliorum Versionem Belgicam, Ordinum jussu institutam post ann. J. Chr. 1618 & 1619; librum qui in manu est cunctæ ætati, cuncto sexui: nec denique Cornelii Kiliani dictionarium. Omnia quippe isthæc linguâ Belgicâ *communis* sunt exarata. In lectione hæc (nam è tempore illo leges Grammaticæ nobis nihil alteratæ) sufficiens tibi succurrit penus, qui promat multiplicem *analogiam*, tum quæ hodiernum mansit, tum quæ illapso usu anomalo obnubilata; qui promat dictiones pictas plenè & integrè, nec per metaplasmum licentiam castratas: unde in ruminanda analogiâ nescio quod compendium. Plenâ enim & integrâ scriptione (ut reliqua taceam) conspicuè nobis exhibentur dictionum Origines & characteristica Etymologica: quodque adprimè est notandum, sartæ tectæ etiam manent regulæ Prodica: quod omne unâ metaplastus ille radicis evellit & humo condit. ut videas quanti in-

het weten van de regelmaat van groot nut is in 't nasporen van den oorsprong der woorden. Daarom moeten wy, voor alle ding, onze gedachten laten gaan over het middel, door welk wy die kennis toch uitvorschen. Dit is het lezen van den een en den anderen geachten schryver, die het naast aan dien regelmatigigen eeuw komt. Als Stoke waarvan wy flus spraken. Insgelyks de staats en stede besluiten van Holland, van de oudste af, die niet anders dan zuiver Duitsch behelzen, ten minsten tot aan het jaar 1620. want de staten hebben altyd, en dikwils alleen in 't bezit van de pen geweest, en, als wy tevooren zeiden, 't staat aan hun alleen om den knoop van het gebruik te leggen. Ook wil ik niet vergeten hebben De Groots Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid noch de voorreden van Antoni de Hubert voor zyn psalmberyming, beide in Duitsch geschreven. Gelyk ook niet de Nederduitsehe vertaling des bybels na het jaar 1618 en 1619 op hooge order geschied, een boek, dat oud en jong en man en vrou in de hand heeft. Noch ook het woordenboek van Kornelis van Kiel. In deze lezing (want na dien tyd is er verandering in onze letterkundige regels gekomen) zult gy een genoegzame voorraad vinden, die u veelvoudige regelmaat aan de hand zal geven, zo die nu noch plaats heeft als die door 't inkruipen van het onregelmatig gebruik verdonkert is, die u woorden volkomen uitgeschreven, en niet by rymverlof ingekort aan de hand geeft: waaruit men veel vooruit heeft in 't navor-schen der regelmaat. Want, om van het overige te schryven, in voluitgeschreven woorden worden ons klaar vertoont hun oorsprong en de kenletters der woordgronding. En dat vooral aan te merken is, de regels van de uitsprake blyven ook in hun geheel. Welk alles het rymverlof tegelyk met den wortel uithaalt en in den grond wegbergt. Zo dat gy ziet, van wat

terfit, ne hæc integrè pingendi consuetudo extorris abeat. Neque infimum hic, si seriò advertas, locum tibi merebitur *Versio illa Bibliorum*; quam vulgò *Dordracenam* nuncupamus. Ea quippe in Etymologica & Syntacticâ normâ nulli penes nos tractatui cedit; in normæ constantiâ omnem alium antecellit, nullo excepto: est ei Orthographiæ integritas; abest ferè metaplasinus omnis ac figura Grammatica: denique fulget Potentissimorum Ordinum nostrorum auctoritate, cujus robor ei, & idiomatis nomine, plenissimum est accommodatum peculiari Rescripto. * Et præterea de eâ traditur; Ordines id maximè curæ habuisse, quò augustissimi Eorum nominis proprius fœtus eâ prodiret idiomatis puritate, quæ esset supra omnem crisin Grammaticam; & ad hoc virorum, linguæ nostræ peritiâ clarissimorum, coëgisse cœtum; in quo, auspicio publico, omnis rei Grammaticæ conditio, prout à seculo analogo tunc retrò obtinebat, metaphrasticisque singulis foret lex & regula, fuit definita. Cœtum porrò hunc Grammaticum Amstelædami habitum, paulò ante ann. 1624; illumque ipsummet esse, de quo Poëta noster *Justus Vanden Vondel* testimonium perhibet in præfatione Tragicæ *Palamedis*, vet. edit. anni 1625; item in dedicatoriâ *Hecubæ*, viro cl. *Antonio de Hubert* inscriptâ eodem anno: ambo nempe cœtui ei interfuerant. ipsâ *Vondelii* verba libet adnectere. In *Palamede*, *Audien den letterkundigen hier in het vzeendg of ongerijntz vooz komt / die sal weten dat wy ons daer in gedzagen hebben na het letterkunstig besuit / daer van wettelijck t'Amstelredam by enige digteren gemaekt: en wat de spelling belangt / alsoo ons besuit daer van niet en rept / en dit in elc vyzheid staet /*
29 JULII 1637. soo

aangelegenheid het zy, dat dit volkomen geschryf niet uitgebannen werde. En, zo gy wel op let, zal hier de *bybelvertaling*, welke wy de *Dordsche* noemen, de laagste plaats niet verdienen. Want wy hebben geen boek waarvoor hy in het richtsnoer in woordgronding en woordvoeging hoeft te wyken. In naauwkeurig volgen van het richtsnoer gaat hy ze allen, geen een uitgezonderd, te boven. De spelling is er zuiver; men vind er byna geen rymverlof of letterkunstige figuur: eindelyk blinkt op t voorhoofd het gezag van de hoogmogende staten, waarvan dit, ook ten opzigt van het taaleigen, een volkomen kracht gekregen heeft (19 july 1637). Daarenboven wordt er gezegd, dat de Staten zeer bezorgd geweest zyn, om deze vrugt van hunne verheven naam met die zuiverheid van taaleigen in het licht te brengen, welke boven alle vittery der letterkunst was; en dat zy daartoe een vergadering heeft beleid van mannen, om hunne bedrevenheid in onze taal zeer vermaard; in welke, onder het hoog opzicht van den staat, de gantsche zaak van de letterkunst, zo als die van den regelmatigen eeuw af plaats had gehad, en nu tot een regel en wet aan de vertalers zou strekken, bepaald is. Verder dat deze letterkunstige vergadering te Amsterdam gehouden is kort voor het jaar 1624. En dat het die zelfde is, van welke onze dichter *Joost van den Vondel* spreekt in zyn voorreden voor *Palamedes*, in de oude uitgave van 1625. Insgelyks in de opdracht van de *Hecuba* in het zelfden jaar toegeeigend aan den Ed Heer *Antony de Hubert*. Want beide hadden zy die vergadering bygewoond. t Lust my de woorden zelf van *Vondel* aan te halen. In den *Palamedes*: *Indien den letterkundigen hier in iets vreemds of ongerymts voorkomt, die sal weten dat wy ons daer in gedragen hebben na het letterkunstig besluit, daarvan wettelyk te Amsterdam by eenige digteren gemaakt: en wat de spelling belangt, also ons besluit daarvan niet rept, en dit in elx vryheid staet,*

soo hebben wy meest den gemeenen slevr gevolgt; uitgeleid in weinige dingen: overmits wy tot nog toe nooit ons selven daer in hebben kunnen voldoen; ook agtende datter soo veel niet aen gelegen is als / met verlos / sig sommige wel inbreiden / &c. id est, *Si quidem lingue studioso hic insoliti quid occurrat aut absurdi, scire eum oportet; nos hic per omnia pressè secutos Decretum Grammaticum, à Poëtis quibusdam de eo Amstelædami, auspicio publico, firmatum: secundo, quantum orthographiam; ubi Decretum illud nostrum nihil definit, sed cuique relinquit eam liberam, sectamur plerumque morem receptum vulgo: præterquam in paucis. Nam capite in isto nunquam adhuc nobismet facere potuimus satis; neque etiam id ducentes tanti, quanti alii (quod pace eorum dixerim) sibi animo fingunt. Porro in Hecubâ; Of wy hier alle eigenschappen onzer moederlijke taale / volgens het afscheid der digteren / wel hebben waargenomen: daer van zal uwe E. konnen oordeelen; als die hier t'huis hoort / en als een treffelijk lidtinact onze letterkunstige vergaderinge niet weinig vereerde. Id est, *Nûm omne lingue vernacule symptoma, ex Decreto illo Poëtico, nobis hic ritè servatum; Tu judicare valebis, cui etiam hic apud nos civitatis jura manent; quippe, ceu membrum spectabile, Grammatico Cœtui nostro haud exiguo eras ornamento.**

Erunt absque dubio & plura hujus cœtus documenta alibi in archivis, quorum indaginem aliis relinquimus. Id certò apparet, indè fuisse effectum, quod idioma *versionis Biblicæ* prodiret non tantum perfectè Grammaticum, verum & per omnia sibi maximè simile. porro & is fructus fuit in *Justi Vondelii* sermone, quem post edidit, quod
jullio-

soo hebben wy meest den gemeenen sleur gevolgt; uitgeseid in weinige dingen: overmits wy tot noch toe nooit ons selven daerin hebben kunnen voldoen; ook agtende dater soo veel niet aen gelegen is als, met verlof, sig sommige wel inbeelden, enz. In de Hecuba: of wy hier in alle de eigenschappen onzer moederlyke taele, volgens het afscheid der digteren, wel hebben waergenomen: daer van zal U E. kunnen oordeelen, als die daer thuis hoort en als een trefflyk lidtmaet onze letterkunstige vergaderinge niet weinig vereerde.

Daar zullen buiten twyfel meer bewyzen van deze vergadering elders onder de papieren zyn, wier nasporinge wy voor anderen overlaten. Dit blykt er zeker uit, dat daar toe uitgewerkt is, dat onze *bybelvertaling* voor den dag kwam in zyn taaleigen niet alleen volkomen letterkunstig, maar zich zelf in alles zeer gelyk. Verders is er dit de vrucht van geweest in de taal van *Joost van den Vondel*, die hy naderhand gebruikt heeft,

justioris fuerit normæ ac antea. in *Hoofdio* idem ; licet haud mihi fides hunc Coetui ei adfuisse , certis de causis : at *Vondelium* in ea , quam colebant , amicitia omnia illi certè fecisse communia.

Interim ne sit mirum alicui , quod pro scrutinio analogico non etiam *Hoofdium* ac *Vondelium* commendem. causa in promptu est ; quod nempe præstantissimi hi auctores ut plurimum & in soluta oratione Poëticam suam adhibent dialectum , figuris metaplasmi fulgentem ; atque hæc analogias , quarum res hic agitur , non promit , sed abscondit. Contrà , in arena isthac , linguæ *communis* scriptoribus , omnique metaplasmo quasi vacuis , opus est ; ut antè insinuatum. Quin *Hugo Grotius* , qui in re Grammaticâ minus normalis est quàm illi , tamen , quia metaplasmo caret , magis conducit pro analogiis.

Institutum nunc prosequor : eumque servabo ordinem , ut , ubi usus nunc est anomalus , unâ , quoad utique haurire potui , monstrem priscas analogias : porrò & ea sola attingam , in quibus lingua nostra à Latinâ abit diversa ; cæterum te remittens ad Grammaticam Latinam *Gerhardi Johannis Vossii*.

C A P. III.

De Partibus Orationis.

Partes Orationis statuemus VIII. *Nomen* ; *Articulum* ; *Pronomen* ; sub quo & numeralc ; *adverbium* ; *præpositionem* ; *conjunctionem* ; *interjectionem* ; *verbum* , sub quo & *participium* & *supinum* & *gerundium*.

No-

regelmatiger geweest is, dan te voren. t Zelfde vinden wy ook in *Hoofd*, schoon ik niet geloove, dat hy deze vergaderinge bygewoond heeft, om zekere redenen. Maar wel dat *Vondel*, in die vriendschap welke zy onderling hadden, hem van alles kennis gegeven heeft.

Ondertusschen, opdat het niemand verwondere, dat ik om de regelmaat te zoeken *Hoofd* en *Vondel* niet aan pryze: daarvoor hebbe ik deze rede; dat namentlyk deze zeer zeer voortreffelyke schryvers zich meestal en zelfs in hunne ongebonden stijl van hun poetischen tongval bedienen, pronkende met den tooi van het rymverlof. Deze nu geeft de regelmaat, waarom het hier te doen is, niet aan de hand, maar verbergt ze. Daarentegen hebben wy in dit perk schryvers in de *gemeenelands* taal, die vry zyn van al het rymverlof, noodig, als wy te voren zeiden. Ja *Huig de Groot*, die minder zich aan den letterkunstigen regel bindt dan zy, is nochtans voor de regelmaat beter dan zy, omdat hy zich van 't rymverlof onthoudt.

Nu vervolg ik myn taak: en zal die onder houden, dat, daar nu het gebruik onregelmatig is, ik daar te gelyk de oude regelmaat, zo veel ik hebbe konnen nagaan, aanwyze. Verders zal ik die dingen alleen aanroeren, in welke onze taal van de Latynsche verscheiden is, wyzende u voor 't overige tot de Latynsche spraakkunst van *Johannes Gerardus Vossius*.

3^e Hoofdstuk

[*Over de rededelen*]

Wy zullen acht deelen van eene reden stellen: het *naamwoord*: het *lidwoord*; het *voornaamwoord/stelwoord*; onder welk wy ook het telwoord betrekken; het *bywoord*; het *voorzetsel*; het *koppelwoord*; het *tusschenwerpsel*; het *werkwoord*; onder welk wy ook het deelwoord neffens het gerundium en supinum betrekken.

Nomini, articulo, Pronomini, item numerali; porro verbo, participio, supino, gerundio accidunt tum *numerus*, tum *persona*.

Nomen est aut *substantivum*, aut *adjectivum*.

Nomen substantivum est vel *proprium*, vel *appellativum*.

Nomini accidit *genus*, *numerus*, *casus*: at *declinatio* (quæ nempe per dictionis inflexionem procedat; uti apud Latinos & Græcos) valde exigua. Quod enim & in solutâ oratione, Poëtæ aliqui, ac eorum sequaces, substantiva, quæ quandoque in casu nominativo castratè orthographari iis lubet, efferant integrè & non castratè in genitivo, dativo, & ablativo; venditantes id quidem pro constanti *inflexione*; non linguæ usus est ac analogia; sed voluntarius eorum abusus & metaplasmus. ad usum firmandum plus requiritur quàm scriptoris privati assumptio.

C A P. I V.

De Generibus.

AD *generum*, apud nos, intellectum præcognoscendum est, id quod per substantivum nomen denotamus, vel *personam* esse, vel *rem*.

Personas modò rerum distinxit natura, quod vel ad masculinum genus pertinent, vel ad femininum. *Res*, quanquam natura non novit nisi *singulares*, alias concipimus (si Logicè licet loqui) sub notione *speciei*; alias sub notione *generis*. Idem hoc Hugo Grotius in juris Hollandici institutionibus sic effert: dat de saken zijn of enstele / of veel-

Het naam- lid- voornaam, en talwoord; gelyk ook het werkwoord met het deelwoord, en gerundium en supinum hebben en *getal* en *persoon*.

Een naamwoord is of een *zelfstandig* of een *byvoeglyk* naamwoord.

Een zelfstandig naamwoord is of een *eigen* of een *gemeen* naamwoord.

De naamwoorden hebben, *geslagt*, *getal* en *val*: maar *afbuiging*, (namentlyk zodanig een als door verbuiging van het woord als by de Latynen en Grieken, geschied) weinig of niet. Want wat aangaat dat zommige dichters, en hunne aanhang, de zelfstandige naamwoorden; die zyn verkort in den nominativus schryven (als zaak, vinding voor zake, vindinge enz.) geheel en onverkort in den genitivus, dativus en ablativus, zetten; dat uit verstande voor een standvastige *verbuiging*: dat rust noch op het gebruik noch op de regelmaat der tale: maar op een eigengemaakt misbruik en rymverlof. Om een gebruik te vestigen wordt er wat meer vereischt dan een opneming van dezen of geenen schryver.

4° Hoofdstuk

Over de geslagten

Tot beter verstand van de *geslagten* by ons, moet men vooraf weten, dat hetgene wy door een zelfstandig naamwoord uitdrukken, een *persoon* of *zaak* zy.

Nu heeft de natuur dat onderscheid tusschen de *personen* gesteld; dat *zy* of tot het *mannelyk* geslagt behooren of tot het *vrouwelyk*. Wat de *zaken* aangaat, schoon de natuur geen andere dan *enkelde* (singuliere) kent, begrypen wy dezelve (zo ik naar de Logica mag spreken) of onder het denkbeeld van een *zoort* of onder het denkbeeld van een *geslagt*. Ditzelfde drukt Grotius dus uit in zyn *Inleidinge tot de Holl: Rechtsg. dat de zaken zyn of enkele of veel*

Begrijpende. Super distinctionibus ejusmodi haud fuerit vero ab simile, esse antiquitus sub *seculo analogo* receptum majoribus nostris; ut distincto haberint genere Grammatico

Primò nomina propria virorum, sexus, officii masculi:

Secundò nomina propria mulierum, sexus, officii feminei:

Tertio nomina rerum, quas concipimus sub nozione generis Logici; universitatis; collectionis, totius, &c.

Et, quod attinet ad nomina rerum singularium, sive quas concipimus sub ideì speciei: ea (de præteritis, proh dolor! cæci nimis) non invenimus a majoribus nostris fuisse distincta quarto quodam genere; sed in unum ex illis tribus conjecta.

Hinc jam, pro generibus nostris manant Canones sequentes: id interim firmiter est tenendum, ut, quantum potis est, dictionem omnem continuò revocemus ad suam analogiam.

Regula I. Genus, cui substant nomina 1. propria virorum; 2. masculi sexûs; 3. item officii; **MASCULINUM** vocatum sit:

Regula II. Genus, cui substant nomina 1. propria mulierum; 2. feminei sexûs; 3. item officii; **FEMININUM** vocatum sit: quamvis scimus dictionem *het wiff / mulier*, nunc neutram esse: verum prisca Flandri eam nobis tradiderant femininam, *die wibe*.

Regula III. Ut & **NEUTRUM** est vocatum illud, cui subjacent rerum nomina, quæ involvunt notionem 1. generis logici; 2. collectionis; 3. universitatis aut totius. 4. quemadmodum & ejusdem neutrius generis sunt *Partes orationis* quæcunque, *substantivè aut materialiter posita*.
velut

begrypende. Het zal niet onwaarschynlyk voorkomen dat ten tyde van de/in de *regelmatige eeuw* ingevolge deze onderscheiding van ouds by onze voorouders aangenomen is dat zy een onderscheide letterkonstig geslagt gegeven hebben.

Eerst aan de eige namen van mannen, hun kunne en ambt.

Ten tweede de eigen name van vrouwen hare kunne en ambagt.

Ten derde de namen van zaken, welke wy begrypen onder het denkbeeld van een geslagt na de logica bevat algemeenheid, verzameling geheel enz:

En wat aangaat de namen van enkele dingen, welke wy ons voorstellen onder het denkbeeld van een soort: die vinden wy, niet omdat wy helaas! al te blind in het voorledene zyn, dat van onze voorouders niet door een vierde geslagt onderscheiden, maar dat zy in een uit die drie gebragt zyn.

Hier uit vloeien nu de volgende geslagtreghels van ons: terwyl wy ondertusschen, zoveel mogelyk is daar na moeten trachten, om aanstonds ieder woord tot zyn regelmaat te brengen.

1ste Regel. Dat het geslagt, waartoe behooren 1 de eigen namen van mannen 2 de namen van mannelyke kunnen 3 de namen van mannelyke ambten, het *mannelyke* genaamd zy.

2de Regel. Dat het geslagt, waar onder betrokken worden 1 de eigen namen van vrouwen 2 namen van de vrouwelyke kunne 3 van vrouwelyke ambten, het *vrouwelyke* genoemd zy: schoon wy weten dat het woord *wyf* nu onzydig is: daar de oude Vlamingen het ons als vrouwelyk hadden overgegeven zeggende *die wive*.

3de Regel. Dat dat geslagt het *onzydige* genoemd zy, waaronder geplaatst worden, de namen van die zaken, welke ons voorkomen onder de bevatting 1 *van een geslagt* naar de logica begrepen 2 *van een verzameling* 3 *van een algemeenheid* of *geheel*. Gelyk ten 4den ook van dat geslagt zyn alle de deelen *van de reden of als een zelfstandig naamwoord of stoffelyk gesteld*.

velut, adjectiva; pronomina, numeralia; adverbia; præpositiones; conjunctiones; interjectiones; verborum infinitivi; item participia. 5. *verbalia* omnia e *participio passivo* orta (exceptis iis, in quibus augmentum syllabicum est *nisse* / *heid* / *schap*;) 6. Nomina omnia *diminutiva*. fortè quod ambo hæc ultima & *logici generis* notionem plerumque induant.

Regula IV. Rerum SINGULARIUM genus nunc restat definire ut proximè: has quidem potissimum reperimus antiquitas habitas *genere feminino*. ut suffecerit exceptiunculas, quæ vel in masculinum degenerarunt labente usu vel in neutrum, referre in tabellam.

Regula V. Feminina sunt itidem omnia Infinitivalia cum augmento *inge*; item participialia cum augmento *nisse*.

erbaren / erbaringe. erbactt / erbacttenisse.
 beroeren / beroeringe. beroert / beroertenisse.
 verbinden / verbindinge. verbint / verbintenisse.
 bekeunen / bekenninge. bekent / bekenntenisse.
 bozderen / bozderinge. bozdert / bozderntenisse.
 bewegen / beweeginge. beweegt / beweegtenisse.
 begraven / begravinge. begræft / begræftenisse.
 ontfangen / ontfanginge. ontfangt / ontfanhtenisse.
 &c.

Dicimus post suo loco, quemnam *metaplas-*
mus utraque hæc verbalia hodiè sint passa: ju-
 bente, scilicet, *Euphonia*; cui (ut rectè obser-
 vat Antonius de Hubert in Prolegomenis Psalmo-
 diæ suæ) per totam nostram linguam tribuitur plu-
 rimum; factaque illa, in re nostrâ orthographica,
 velut *Dea*, *cæloque locata*. Ita ut inania prorsus
 captent, qui id non agnoscant. Conveniens est
 illud

Als by voorbeeld: byvoegelyke naamwoorden, voornaamen talwoorden, bywoorden, voorzetsels, koppelwoorden, tus-schenwerpsels, de onbepaalde wyzen der werkwoorden, ins-gelyks de deelwoorden. *Ten 5den* alle de *werknaamwoorden*, afgeleid van ons *lydelyk deelwoord* behalven diegeen welke eindigen op *nisse, heid, schap*, noch behooren er toe alle onze *verkleiningswoorden*. Misschien omdat deze twee laatste ook veeltyds als een *geslagt, naar de logica begrepen*, voorkomen.

4de Regel. Nu is er over dat wy zo na mogelyk het geslagt der *enkele* zaken bepalen. Wy bevinden dat deze van ouds meestal tot het *vrouwelyk geslagt* gebragt zyn: zodat het genoeg zal zyn een tafeltje van de uitzonderingjes, waardoor zy langzaam door 't gebruik tot het mannelyk of onzydig gebragt zyn, te maken.

5de Regel. Insgelyks zyn van t vrouwelyk geslagt alle van onbepaalde wyzen afgeleide naamwoorden, hebbende op het einde *inge* als ook de van deelwoorden afstammende met het byvoegsel *nisse*, als

<i>ervaren,</i>	<i>ervaringe</i>	<i>ervaert,</i>	<i>ervaertenisse</i>
<i>beroeren,</i>	<i>beroeringe,</i>	<i>beroert,</i>	<i>beroertenisse</i>
<i>verbinden,</i>	<i>verbindinge,</i>	<i>verbint,</i>	<i>verbintennisse</i>
<i>bekennen,</i>	<i>bekeninge,</i>	<i>bekent,</i>	<i>bekentennisse</i>
<i>vorderen,</i>	<i>vorderinge,</i>	<i>vordert,</i>	<i>vordertennisse</i>
<i>bewegen,</i>	<i>beweginge,</i>	<i>beweegt,</i>	<i>beweegtenisse</i>
<i>begraven,</i>	<i>begravinge,</i>	<i>begraeft,</i>	<i>begraefstenisse</i>
<i>ontfangen,</i>	<i>ontfanginge,</i>	<i>ontfangt,</i>	<i>ontfanktenisse</i>

Hierna zullen wy ter gelegener plaatse zeggen welke verandering deze van werkwoorden afgeleide naamwoorden door het *rymverlof* ondergaan hebben: om der *welluidenheids* wille namentlyk, welke (gelyk Antony de Hubert wel opmerkt in de voorrede voor zyn psalmen) zeer veel door onze gantsche taal vermag; die *als een godin en in den hemel gezette*, in t stuk der spellinge gehouden wordt. Zoo dat dit niet te erkennen maar beuzelen is. Dit komt ook over een met

istud cum Quintiliani dicto, *esse impetratum à consuetudine, suavitatis causâ ut peccare liceat.* Nimis negotii mihi est, metaplasmm eum sigillatim enarrare, cum in ipsis vocibus se prodatur.

Regula VI. Rei singularis nomen sive masculinum, sive femininum, quoties sumitur collectivè, induit & quandoque genus neutrum. ut

de sneeu /	het sneeu.
de getuighenisse /	het getuighenisse.
de binke /	het binke.
de haeg /	het haeg;

quomodo venatores his vocibus utuntur.

de gereetschap /	het gereetschap.
de sehale /	het sehale.
de maegschap /	het maegschap.

& complura alia in schap / &c.

Regula VII. Dictiones, ab exteris mutuata, adsciscuntur cum suo genere. ut, de kranz. m: de tafel. f. de kroone. f. de troon. m. &c.

Regula VIII. Nomina substantiva, tum composita ac decomposita, tum per metaplasmm decurtata aut contracta, servant genus dictionis primitivæ.

ut, achtinge /	achte.
arimoedighede /	arimoede.
ootmoedighede /	ootmoede.
blijtighede /	blijte.
weeldighcid /	weelde.
deugdachtighede /	deugde.
boozspoedighcid /	boozspoede.
ernstighede /	ernste.
aendachtighede /	aendagte.
rouwigghede /	rouwe.
antwoozdinge /	antwoozde.

boz

het zeggen van Quinktiliaan *dat het zover door de gewoonte is, dat men om de aangenaamheid zondigen mag.*

6de Regel. Zo menigmaal een manlyk of vrouwelyk naamwoord, *een enkele zaak* aanduidende in een verzamelenden zin (in den zin van een menigte) genomen wordt, neemt het zelve het onzydig geslagt aan.

<i>de sneeu</i>	<i>het sneeu</i>
<i>de getuigenisse</i>	<i>het getuigenisse</i>
<i>de vinke</i>	<i>het vinke</i>
<i>de haes</i>	<i>het haes</i>

gelyk de jagers deze woorden gebruiken

<i>de gereedschap</i>	<i>het gereedschap</i>
<i>de schole</i>	<i>het schole</i>
<i>de maagschap</i>	<i>het maagschap</i>

En meer anderen in *schap*.

7de Regel. Naamwoorden uit andere talen overgenomen, hebben by ons het oorspronkelyk geslagt: als *de krants* m. *de tafel* v. *de kroone* v. *de troon* m. enz.

8ste Regel. De zelfstandige naamwoorden, tzy tsaamgestelde, tzy van zelfstandige afgeleide, 't zy by rymverlof verkorte of ingetrokkene, behouden het geslagt van hun wortelnaamwoord.

als, <i>achtinge</i>	<i>achte</i>
<i>armoedighede</i>	<i>armoede</i>
<i>ootmoedighede</i>	<i>ootmoede</i>
<i>vlytighede</i>	<i>vlyte</i>
<i>weeldigheid</i>	<i>weelde</i>
<i>deugdachtighede</i>	<i>deugde</i>
<i>voorspoedigheid</i>	<i>voorspoed</i>
<i>ernstighede</i>	<i>ernste</i>
<i>aandachtighede</i>	<i>aendagte</i>
<i>rouwighede</i>	<i>rouwe</i>
<i>antwoordinge</i>	<i>antwoorde</i>

bozginge /	bozge.
geſterlicheſede /	ſterliche.
gebozchticheſede /	bozchte.
berſtinge /	berſte.
kindelien /	kind.
belegtſel /	beleg.
geſpantſel /	geſpan.
begintſel /	begin.
bedingtſel /	beding.
wijſſien /	wijſſ / &c.

Huc ſpectant participia omnia materialiter aut ſubſtantivè poſita ; quæque per apocopen decurantur. ut *Het geboel / geblaes / geraes / gevolg / geſtrijſi* ; à *gevoelde / geblaesde / geraesde / gevolgde / geſtrijſte* / &c.

Hinc Primitivorum genera tenere apud nos factis eſt. interim regula illhæc , applicata etiam ad infinitivos materialiter & ſubſtantivè poſitos , ſtatim monſtrabit genus.

het aanschijnen /	het aenſchijn.	n.
het geballen /	het geval.	n.
toeballen /	het toeval.	n.
tegenballen /	het tegenval.	n. &c.

Verum ubi regulæ uſus univerſalis in variam abduceret kakophoniam , ut à *loopen / het loop* : *loopen / het loop* : *vaden / het vaden* / &c. (qui propriè ſolaciliſmus eſt Valonum , Britannorum , Scotorum ,) univerſalitatem eam quadantenus reſtrinxit Euphonia , locumque fecit quali & regulæ ſequenti.

Regula IX. Subſtantiva omnia , ita affecta , quali eſſent

B

ſi eſſent

<i>borginge</i>	<i>borge</i>
<i>gesterkthede</i>	<i>sterkte</i>
<i>geborgthede</i>	<i>borgte</i>
<i>kindeken</i>	<i>kind</i>
<i>belegtsel</i>	<i>beleg</i>
<i>gespantzel</i>	<i>gespan</i>
<i>begintzel</i>	<i>begin</i>
<i>bedingtsel</i>	<i>beding</i>
<i>wyfken</i>	<i>wyf / enz.</i>

Hiertoe zyn betrekbaar alle deelwoorden stoffelyk of als zelfstandige naamwoorden gezet, en die door afkapping ingekort worden, als *het gevoel*, *geblaes*, *geraes*, *gevolg*, *gestryk*, *van gevoelde*, *geblaesde*, *geraesde*, *gevolgde*, *gestrykte*, enz.

Hiervandaan is 't genoeg het geslagt der wortelnaamwoorden te kennen. Wyders deze regel op onbepaalde wyzen stoffelyk of als zelfstandig naamwoord gesteld toegepast, zal aanstonds het geslagt aanwyzen.

<i>het aenschijnen</i>	<i>het aenschijn</i>	<i>o</i>
<i>het gevallen</i>	<i>het geval</i>	<i>o</i>
<i>toevallen</i>	<i>het toeval</i>	<i>o</i>
<i>tegevallen</i>	<i>het tegenva</i>	<i>o</i>

Maar daar het algemeen gebruik des regels tegen de welluidenheid aan zou gaan, als van *loopen*, *het loop*: *koopen*, *het koop*: *raden*, *het raed* enz: (hetwelk de wantaal is der Walen; Britten, en Schotten) heeft de welluidenheid deze algemeenheid ingetrokken, en den volgenden regel op de baan gebracht.

^{9^{de}} *Regel.* Alle zelfstandige naamwoorden, van dien aard, als of

18 IDEA GRAMMATICA

fi essent ex infinitivis ; substantivè positis , abbreviata per simplicem apocopen , sunt nobis masculina.

ut het loopen /	de loop.	m.
koopen /	de koop.	m.
smetten /	de smet.	m.
stooten /	de stoot.	m.
smakken /	de smak.	m.
ballen /	de bal.	m.
heeren /	de heer.	m.
bzierven /	de bzierv.	m.
inhouden /	de inhoud.	m.
stieren /	de stier.	m.
raden /	de Raed.	m. &c.

Manifesta etiam est causa ex *regulâ* VIII & IX, quare nomina quædam sint generis communis.

ut wensch	m.	à wenschen.
wensche	f.	à wenschinge.
routw	m.	à routwen.
routwe	f.	à routwinge.
wenk	m.	à wenken.
wenke	f.	à wenkinge.

Par ratio est in multis aliis : ut , afzekt / afzekt-
ke : tredt / intrede : kant / kante : klein / kleme-
me : lach / lachche / &c.

Regula X. In nominibus substantivis , quæ ex aliis vocibus componuntur , servatur genus vocis terminatricis. ut , Gods-geleertheit / ex masc. & fem. est femininum ; item Heets-geleertheit / quod ex neutro & feminino.

Generis cognitio pro omni nomine substantivo sum-

zy van onbepaalde werkwoorden, als naamwoorden gezet stonden; ingekort door een enkele afkapping zyn by ons m. als

<i>het loopen</i>	<i>de loop</i>	<i>m</i>
<i>het koopen</i>	<i>de koop</i>	<i>m</i>
<i>het smetten</i>	<i>de smet</i>	<i>m</i>
<i>het stooten</i>	<i>de stoot</i>	<i>m</i>
<i>het smakken</i>	<i>de smak</i>	<i>m</i>
<i>het vallen</i>	<i>de val</i>	<i>m</i>
<i>keeren</i>	<i>de keer</i>	<i>m</i>
<i>brieven</i>	<i>de brief</i>	<i>m</i>
<i>inhouden</i>	<i>de inhoud</i>	<i>m</i>
<i>swieren</i>	<i>de swier</i>	<i>m</i>
<i>raden</i>	<i>de raad</i>	<i>m</i>

Uit den 8sten en 9den regel is ook klaar, waarom zommi-ge naamwoorden van tweederlei geslagt zyn.

Als <i>wensch</i> m	van	<i>wenschen,</i>
<i>wensche</i> v	van	<i>wenschinge,</i>
<i>rouw</i> m	-	<i>rouwen,</i>
<i>rouwe</i> v	-	<i>rouwinge,</i>
<i>wenk</i> m	-	<i>wenke,</i>
<i>wenke</i> v	-	<i>wenkinge.</i>

Die zelfde reden heeft ook in veel anderen plaats: als *afbrek*, *afbreuke*: *tredt*, *intrede*: *kant*, *kante*: *klem*, *klemme*: *lach*, *lachche* enz:

[10de regel] In de tsaamgestelde naamwoorden blijft het geslagt van t laatste naamwoord, als: *Gods-geleertheid* uit een m en v. blijft het m. Insgelyks, *Regts-geleertheit*, uit een o en v.

De kennis van het geslagt van ieder zelfstandig naamwoord

Cap. V. de Declinat. Articular. & Substant. 19

summe nobis est necessaria : & perappositè in Dictionario *Kiliani* cuique voci , saltem primitivæ , id posset adjungi. interim perfectissime , & errore (ni fallor) absque ullo , id nobis promit *Versio* nostra *Bibliorum Dordracena* : prout , nimirum , Grammaticus cætus ante memoratus istud definiverit. ad hanc igitur *Versionem* tutò recurritur , velut ad verum lapidem lydiū . Et quantum parte in hac invenias apud Coryphæos , Grammaticæque universæ (si Metaplasium demas) observatores exactissimos , Equitem *Hoofdiem* & *Iustum Vondelium* ; petitus ii cum *Versione* ea habent conspirans. nam semel in posterum notandum est ; Metaplasmi usum non impedire , quo minus quis , per omnem reliquam Grammaticen , possit & perfectissimus esse :

C A P. V.

De Declinatione Articularum & Substantivorum.

P Atet igitur plura *genera* nobis non esse quam tria ; MASCULINUM , FEMININUM , NEUTRUM. *Generum* characteristicam scimus apud Latinos esse conspicuam in ipsa dictione. id , quantum nobis indagare occurrit , semper fuit secus apud nos ; ubi infinito , & quidem regulariter cuivis generi & eadem competit terminatio *mansche. m. houtte. f. gebente. n. &c.* Hinc & nobis necesse fuit Characteristicam *Generum* seorsim à dictione arcessere. Ea *Articulus* vocatur passim. Masculino & feminino generi tribuitur nobis articulus idem , qui antiquitus *de* ; nunc *de* ; alter , quem Neutri generi tribuimus , antiquitus *dat* / nunc *het* / audit.

B 2

Est

is ons ten hoogsten noodzakelyk en zeer gemakkelyk zou dat in t woordenboek van *Kiel* by ieder woord, immers het grondwoord, kunnen gevoegd worden. Ondertusschen vinden wy dat allervolmaaktst, en, bedrieg ik my niet, zonder een eenige fout in den *Dordschen bybel*, te weten zo als dat de voorens gemelde letterkundige vergadering dat bepaald heeft. Veilig beproeft men alles als aan den regten toetssteen, aan deze *vertalinge*. En zo veel dit deel aangaat, zult gij bevinden, dat de hoofdschryvers, de Ridder *Hoofd* en *Joost v d Vondel*, die uitgezonderd het rymverlof, zeer naauwkeurig zich aan de geheele letterkunst binden, geheel en al met deze vertaling overeen dragen. Want eens voor al moet men aanmerken, dat het rymverlof niet belet, dat iemand zeer net in al het overige der letterkunst zou zyn.

5^e Hoofdstuk

Over de verbuiging van de lid- en zelfstandige naamwoorden

Het blykt dan dat wy geen meer geslagten hebben dan drie; het *mannelyk*, *vrouwelyk* en *onzydig*. Wy weten dat by de Latynen het kenmerk *van de geslagten* in het woord zelf is. Dat heeft by ons, zo verre wy het hebben kunnen nagaan, by ons altyd anders geweest, daar onbepaald en zelf gemeenlyk de zelve uitgang aan alle de geslagten te beurte valt. *Mensche* m. *vrouwe* v. *gebeente* o. enz: waardoor wy dan noodzakelyk buiten het woord het kenmerk der geslagten hebben moeten zoeken. Dat word by ons het *lidwoord* gemeenlyk genaamd. In het mannelyk en vrouwelyk geslagt hebben wy hetzelfde lidwoord, dat van ouds die was, nu *de* is; dat van het onzydig geslagt was van ouds *dat* nu is 't *het*.

Est quidem valde dignum observatu ; declinationes Belgicas penitus mansisse adhuc penes eandem analogiam , qua erant ante annos quingentos & amplius : ita ut ne minima iis acciderit anomalia. sunt quidem aliquando neglectius habitæ (etiam apud summos auctores) ante cœtum Grammaticum de quo supra ; verum istud nunquam induit vim usus. interim in declinatione per *articulos* videas conspirare ferè omnes populos Europæos ; quemadmodum in conjugatione per *verba auxilia-ria* , & porro in *permultæ phrasilogiæ normâ*, tum etymologica tum syntactica. Cujus ea erit causa, quod in lingua , aut saltem ejus norma , omnes unâ eisdem habuimus ludimagistros ; nimirum vel ipsos veteres Germanos , vel populos qui ortum iis debent : hi quippe , post natum Christum , sub jugo habuerunt Italiam , Hispaniam , Galliam , Angliam , ut latè in historiis patet.

Numero utimur bino ; *singulari & plurali*. *Casibus* sex , *Nominativo* , *Genitivo* , *Dativo* , *Accusativo* , *Vocativo & Ablativo*. in his nunc *Declinatio* nominum substantivorum sequenti modo procedit.

In Masculinâ.

	<i>Singulariter.</i>	<i>Pluraliter.</i>
Pro Nominativo	de man/	de mannen.
Genitivo	van den man/	van de mannen.
Dativo	acu den man/	acu de mannen.
Accusativo	den man/	de mannen.
Vocativo	o ! man/	o ! mannen.
Ablativo	van den man/	van de mannen.

Generaliter hic monendum , per totam declinationem , *articulos* nobis in genitivis , dativis & abla-

Het is wel zeker aanmerkenwaardig, dat de Nederlanders tot noch toe in hunne verbuigingen naaukeurig den zelfden regelmaat behouden hebben, welke over vyfhonderd jaar en langer plaatse had: en dat zo dat er geen de allermiste onregelmatigheid in dezelve gekomen is. Zoms zyn zy wel eens slordig behandeld, zelfs by de beste schryvers, voor de letterkunstige vergadering, waarvan wy voorheen spraken; maar dat heeft nooit de overhand gekregen. Ondertusschen zien wy dat byna alle de Europeërs overeenkomen in de verbuiging door *lidwoorden*; gelyk in de vervoeging door *hulpwoorden*, en verders in *den regel van allerlei spreektrant*, zo in de woordgronding als woordvoeging. Waarvan dit de reden wezen zal, dat in de taal of ten minsten in deszelfs regel, wy alle te zamen een en de zelve meesters gehad hebben, te weten of de oude Germanen zelf of volkeren die van hun afgestamd zyn: want deze hebben na Christus geboorte Italië, Spangje, Gallien en Engeland beheerscht, gelyk in de geschiedenissen klaarblykelyk is.

Ons *getal* is tweederlei; *eenvoudig* en *meervoudig*, onze *vallen* zyn ses in *getal*, *noemer*, *teeler*, *gever*, *beschuldiger*, *roeper*, *nemer*. Met welke nu de *verbuiging* der zelfstandige naamwoorden op de volgende wyze geschiedt.

In het mannelyk geslacht

	<i>Eenvoudig getal</i>	<i>Meervoudig getal</i>
Noemer	<i>de man</i>	<i>de mannen</i>
Teeler	<i>van den man</i>	<i>van de mannen</i>
Gever	<i>aan den man</i>	<i>aan de mannen</i>
Beschuldiger	<i>den man</i>	<i>de mannen</i>
Roeper	<i>o! man</i>	<i>o! mannen</i>
Nemer	<i>van den man</i>	<i>van de mannen</i>

Men moet hier in t algemeen onderrichten dat by ons, de gantsche verbuiging door, de lidwoorden in den teeler, gever en nemer

ablativis adsciscere præpositionem regentem, qualem Casuum ratio postulat: porro particulariter, pro genere masculino 1. in singulari ablativum esse similem genitivo: 2. genitivos & dativos utrobique recipere inflexionem, & nunc declinari absque præpositione: ut in genit. singul. *des mans*; in plur. *der mannen*: in dativ. singul. *den manne*; in plur. *den mannen*.

In Femininis.

Singulariter.

Pluraliter.

Pro Nominat.	<i>de hzoutwe /</i>	<i>de hzoutwen.</i>
Genitivo.	<i>van de hzoutwe /</i>	<i>van de hzoutwen.</i>
Dativo.	<i>aen de hzoutwe /</i>	<i>aen de hzoutwen.</i>
Accusativo	<i>de hzoutwe /</i>	<i>de hzoutwen.</i>
Vocativo.	<i>o! hzoutwe /</i>	<i>o! hzoutwen.</i>
Ablativo.	<i>van de hzoutwe /</i>	<i>van de hzoutwen.</i>

Bina particularia, quæ ante, de casuum tum similitudine tum inflexione hic iterum monemus. ut in genit. singul. *der hzoutwe*; in plural. *der hzoutwen*; in dativ. sing. *de / aut der hzoutwe*; in plural. *den hzoutwen*. Porro scitu est valde dignum, antiquissime ac ante normalem apud nos *generum* Ordinationem, omnia nomina nostra appellativa exiisse in *e*; & genitivum singularem habuisse *es*. atque inde nobis remanserunt, & in post factis femininis, *des maents*; *des wechts*; *verheerings / roerings* / &c. Et sic, veteres analogias scrutando, innumeræ rei ratio eruitur in dictionibus; ubi metaplasms cæcutire debet.

een voorzetsel, aannemen dat hun regeert, naar vereisch van den val: verders in 't byzonder aangaande die van het m. geslagt 1 dat in het eenvoudig getal de nemer aan den geveer gelyk zy: ten 2den dat de teelers en gevers in beide getallen een buiging aannemen en nu verbogen worden zonder voorzetsel: als in den teeler van 't eenvoudig getal *des mans* van het meerv. *der mannen*: in den geveer van het eenv. get. *den manne*; int meerv. *den mannen*.

In die van t vrouwelyk geslagt

	<i>Eenv.</i>	<i>Meerv.</i>
No.	<i>de vrouwe</i>	<i>de vrouwen</i>
T.	<i>van de vrouwe</i>	<i>van de vrouwen</i>
G.	<i>aan de vrouwe</i>	<i>aan de vrouwen</i>
B.	<i>de vrouwe</i>	<i>de vrouwen</i>
R.	<i>o! vrouwe</i>	<i>o! vrouwen</i>
Ne.	<i>van de vrouwe</i>	<i>van de vrouwen</i>

Wy merken hier weder die twee byzonderheden, als te voren omtrent de gelykheid der vallen zo wel als verbuiging aan: als in den teeler van 't eenvoudige *der vrouwe*; in t meerv. *der vrouwen* in den geveer van 't eenv. *de* of *der vrouwe* in t meerv. *den vrouwen*. Vorders is het zeer wettenswaardig dat zeer oulinks alle onze noemnaamwoorden voor de regelmatige schikking *der geslagten* by ons uitgingen op *e* en in den teeler van het eenv. op *es*. Waar van ons overgebleven is en in naderhand gemaakte naamwoorden van het vrouw. geslagt *des maents*; *des weeks*; *verkeerings*, *roerings* enz. En dus vonden wy in t naspeuren der oude regelmaat den grond van ontelbaar veel zaken waarin het rymverlof blind is.

In Neutris.

	<i>Singulariter.</i>	<i>Pluraliter.</i>
Pro Nominat.	het huis /	de huizen.
Genitivo.	van het huis /	van de huizen.
Dativo.	aen het huis /	aen de huizen.
Accusativo.	het huis /	de huizen.
Vocativo.	o! huis /	o! huizen.
Ablativo.	van het huis /	van de huizen.

Eadem duo particularia, quæ ante, de Casuum & similitudine & inflexione, hic monemus denuò, ut in genitivo singulari *des huizes / & van den huise*: plurali *der huizen*: in dativo singulari *den huise*; plur. *den huizen*.

Ex monitis his est manifestum, masculina & nobis fere integrè declinari posse cum inflexione.

Characteristica numeri pluralis per omne genus est *en*; temporibus autem priscis *e*; .ur. & metaphrastæ bibliorum Dordraceni adhuc sæpe secuti sunt.

Sequitur, Corollarii vice, articuli declinatio per se; & quidem definiti; ut nationes aliæ hodie loqui amant: nam quem Itali, Galli, Hispani indefinitum nominant, proprie est præpositio; ut nobis *van / aen*.

In Masculino.

	<i>Singulariter.</i>	<i>Pluraliter.</i>
Pro Nominativo.	de /	de.
Genitivo.	des /	der.
Dativo.	den /	den.
Accusativo.	den /	de.
Vocativo.	o!	o!
Ablativo.	van den	van de.

In naamwoorden van 't onzijdig geslagt

	<i>eenvoud</i>	<i>meervoud</i>
Noemer	<i>het huis</i>	<i>de huizen</i>
T	<i>van het huis</i>	<i>van de huizen</i>
G	<i>aan het huis</i>	<i>aan de huizen</i>
B	<i>het huis</i>	<i>de huizen</i>
R	<i>o! huis</i>	<i>o! huizen</i>
Ne	<i>van het huis</i>	<i>van de huizen</i>

Wy merken hier nochmaals die zelve twee byzonderheden en van de gelykheid en van de buiging, als te vooren aan. Gelyk in den T. van 't eenv. *des huises*, en *van den huise*: in t meerv. *der huizen*: in den G. vant eenv. *den huise*; vant meerv. *den huizen*. Uit het aangemerkte is het klaar dat de naamwoorden van t m. geslagt byna by ons met verandering verbogen kunnen worden.

Het kenmerk van het meerv. getal door alle de geslagten is *en*, maar oudstyds *e*, gelyk dat de Dordsche bybeltolken noch dikwils hebben.

Tot een toegift volgt de verbuiging van het lidwoord op zich zelf; en wel van 't bepaalde lidwoord, als de andere volken nu liefst spreken; want dat de Italianen, Franschen en Spanjaards onbepaald noemen, is eigentlyk een voorzetsel, als by ons *van*, *aen*.

In t mann. geslagt

	<i>Eenv.</i>	<i>Meerv.</i>
Noe	<i>de</i>	<i>de</i>
T	<i>des</i>	<i>der</i>
G	<i>den</i>	<i>den</i>
B	<i>den</i>	<i>de</i>
R	<i>o!</i>	<i>o!</i>
N	<i>van den</i>	<i>van de</i>

In Feminino.

	<i>Singulariter.</i>	<i>Pluraliter.</i>
Pro Nominatiyo.	de /	de.
Genitivo.	der /	der.
Dativo.	de / der	den.
Accusativo.	de /	de.
Vocativo.	o!	o!
Ablativo.	van de /	van de.

In Neutro.

	<i>Singulariter.</i>	<i>Pluraliter.</i>
Pro Nominativo.	het /	de.
Genitivo.	des / van den /	der / van de.
Dativo.	het / aen den /	aen de / den.
Accusativo.	het /	de.
Vocativo.	o!	o!
Ablativo.	van het / van den /	van de.

In his *Casibus* declinandis, uti & in observando *Genere*, à populo peccatur plurimum. nam circa nomina masculina is est solæcismus Rotterædamensium, quod in civili confabulatione nominativos penitus negligant; ut contrà Amstelædami, & per totam Hollandiam Septentrionalem, in iisdem masculinis, penitus negliguntur accusativi. dicunt Rotterædamenses, den ouden Rijn / daer den bakker woont / is geswollen. dicunt Amstelædamenses, bestelt de brief aen de bakker op de hoek van de oude Rijn. qui quidem solæcismi, (quod ferendum minime est,) inter scriptores utrobique familiam ducunt.

In t vrouw. geslagt

	<i>Eenv.</i>	<i>Meerv.</i>
Noe	<i>de</i>	<i>de</i>
T	<i>der</i>	<i>der</i>
G	<i>de/ der</i>	<i>den</i>
B	<i>de</i>	<i>de</i>
R	<i>o!</i>	<i>o!</i>
N	<i>van den</i>	<i>van de</i>

In t onzijdig. geslagt

	<i>Eenv.</i>	<i>Meerv.</i>
Noem	<i>het</i>	<i>de</i>
T	<i>des/ van den</i>	<i>der/ van de</i>
G	<i>het/ aen den</i>	<i>aen de/ den</i>
B	<i>het</i>	<i>de</i>
R	<i>o!</i>	<i>o!</i>
N	<i>van het/ van den</i>	<i>van de</i>

In het verbuigen van deze *vallen* alsook in het waarnemen der *geslagten* begaat het volk misslag op misslag. Want de Rotterdammers hebben deze kwade spreektrant dat zy den noemer geheel en al verwaarloozen: daar en tegen te Amsterdam en door gantsch Noord-Holland verwaarloost men gantsch en al de Beschuldigers in deze zelve m. naamwoorden. De Rotterdammers zeggen: *den ouden Ryn, daer den bakker woont*, de Amsterdammers zeggen *bestelt de brief aen de bakker op de hoek van de oude Ryn*. Welke bastertspreektranten men, dat geenzins te verdragen is, in beide geslagten overal by de schryvers aantreft.

Supremus Ordinum confessus, Senatus, Curia, Hagæ-Comitis; porro & reliqui Magistratus; in actis publicis multum assumunt in nominativo masculino den pro de; quemadmodum & Sibi ita, tum scribi tum dici amant: id quod, velut characterem scribendi magnificum spirans & sesquipedalem, majestati aut dignitati Eorum, ceu jure Principui, debet concedi: at minime est, quod subjectis in re privata quid simile in sequclam ducatur. hi firmiter morem gerec debent Grammaticis legibus.

C A P. VI.

De Declinatione Adjectivorum & Comparatione.

Adjectivorum vulgaris terminatio est, ab omni avo, in e; per omnia genera numeros, & complures casus. *De goede man / de goede vrouw / het goede kind: de goede mannen / de goede vrouwen / de goede kinderen.*

In masculini declinatione adjectivum sequitur inflexionem articuli; in fœminino nusquam inflectitur. Neutorum inflexio est eadem quæ masculinorum.

Adjectivo, positivè sumpto, accidit (ut apud Latinos) gradus comparativus & superlativus.

Comparativi characteristica est paragoge literæ r: *Wzerde / savus; Wzeder / sevir.*

Superlativi; paragoge syllabæ ste. *Wzerde / savus, Wzedeeste / sevirissimus:* pro quo vulgò per syncopen, *Wzedeeste.*

Populi septentrionales, quibus nostram linguam debemus quodammodo, mutuati fuerint istud forte à Græcis: ut *κράτιρος, κράτις.*

Adde

De staatsvergadering, de hooge raad, het hof, in s Hage; verders ook de overige magistraten nemen veel al in s lands acten in den m noemer *den* voor *de*; gelyk zy ook liefst hebben dat men tegen hun spreekt en aan hun schryft t gene hun, als iets groots en hoogdravend ademende hunnen majesteit en waardigheid, als door door het regt van uitmuntendheid, toegelaten worden moet. Maar geensins moeten de onderdanen in hunne byzondere zaken iets diergelyks navolgen. Die moeten zich vast houden aan de wetten van de letterkunst.

6° Hoofdstuk

Van de verbuiging en vergelyking der byvoeglyke naamwoorden

De byvoeglyke naamwoorden hebben van ouds af gemeenlyk uitgegaan op *e*, door alle geslagten, getallen en de mees- te vallen. Als *de goede man, de goede vrouw, het goede kind: de goede mannen, de goede vrouwen, de goede kinderen.*

In de verbuiging van het m. geslagt volgt het byvoeglyk naamwoord de verbuiging van het lidwoord. In 't v. geslagt wordt het nergens verbogen. De onz. worden op dezelve wyze als de m. verbogen, de byvoeglyke (in den stellenden trap genomen) ondergaat de vergrootenden en overschrydenden trap.

Het kenmerk van den vergrootenden trap is de aanzetting van den letter *r* als *wreede, wreeder*;

van den overschrydenden is het de aanzetting van den lettergreep *ste* als *wreede, wreedeste* waarvoor gemeenlyk door uitbyting *wreedste*.

De noorder volken, wien wy onze taal min of meer dank weten moeten, hebben dit misschien den Grieken ontleent: als κράτερος κράτιστος.

Adde quod superlativis, ad majorem energiam, applicari solet genitivus pluralis *aller / omnium*. ita, *allerwæddest* valet, *omnium sævissimus*.

Comparativis, superlativisque nostris anomalia etiam est illapsa: ut, *goed / beter / best*. cujus quidem analogia arcessenda ab antiquo positivo *bet*. &c.

C A P. VII.

De Derivativis.

Nomina, tum substantiva, tum adjectiva, sunt vel *primitiva*, vel *derivativa*.

Nomina Primitiva nobis pauciora sunt numero; & (ut post latius) comperietur pro certo ipsos verborum infinitivos materialiter ac substantivè positos, præfixo articulo neutro, antiquitus plurimum usurpatos fuisse pro nominibus substantivis; consimiliter & participia passiva: ac subinde terminationem utriusque mutatam: propterea talia nomina verbalia hodie magna in parte neutrius generis esse.

Derivantur à *Nominibus, adverbis, præpositionibus, verbis*: quæ singula suis primitivis subjungemus.

A Nominibus derivantur quadruplicia: *Patronymica, Gentilia, Diminutiva, & Possessiva*.

Patronymicorum characteristica pro filiis est *soon*: *Gezrit Jakobs-soon*: pro filiabus, *dochter*: *Anna Jakobs-dochter*: pro quo figurate efferimus *Gezrit Jakobse*; *Anna Jakobs*.

B 5 Gen-

Doe er by, dat, tot meer klems, by den overschrydenden trap gevoegd word de teeler van het meerv. *aller* als *allerwreedst*.

De onregelmatigheid is ook tot onze vergroote en overschrydende trappen doorgedrongen, *goed, beter, best*. Wiens regelmaat men halen moet van den onderstellenden trap, *bet.* enz.

7° Hoofdstuk

[*Over de afgeleide woorden*]

Zowel de zelfstandige als byvoegelyke zyn of *grond- of afgeleide woorden*. Wy hebben niet veel grondnaamwoorden. en (als hierna breeder) zal zeker gevonden worden dat de werkwoorden in de onbepaalde wyze stoffelyk en als zelfstandige gesteld, met het lidwoord er voor, van ouds veelal voor zelfstandige naamwoorden gesteld zyn; gelyk ook de lydende deelwoorden: en dat nu en dan de uitgang veranderd is: en dat daarom hedendaags zodanige naamwoorden grootendeels van het onz. geslagt zyn.

Zy worden afgeleid van *naamwoorden, bywoorden, voorzetsels en werkwoorden*. van welke ieder onder zyn grondwoord geschikt wordt.

Van de naamwoorden worden vierderlei soorten afgeleid, *vadernaamwoorden, volksnaamwoorden, verkleennaamwoorden, bezitnaamwoorden*.

Het kenmerk der vadernaamwoorden is in de zoons *soon: Gerrit Jakobszoon*: in de dochters, *dochter: Anna Jakobsdochter*: waarvoor wy figuurlyk zeggen *Gerrit Jakobse; Anna Jakobs*.

Gentilium characteristica est, naer. Leidenaer : Nitregtenaer : Goudenaer : Haerlemmenaer ; Rotterdammenaer : Amsterdammenaer : Et. & his est sua Crasis, Euphonia ita jubente : nam vulgò efferimus Rotterdammer : Amsterdammer.

Diminutivorum characteristica est paragoge ken. Huis / huisken ; strate / strateken ; paerd / paerdekken ; boek / boekken : sive (he in je mutato, uti nunc Hollandis usus est) huisje / straetje / paerdekje / boekje. Augmentativa apud nos non succurrit reperiri : ut quidem apud Italos, in *onc* desinentia : ut à *lanterna*, *lanternone* : à *canna* (proprie arundo, & metaphorice tubus scoletæ) *cannone*, tubus bombardæ.

Possessorum variæ species ; tum substantiva, tum adjectiva nomina : quibus accensentur apud nos etiam quæ Latinis & Græcis audiunt Denominativa. Substantivorum characteristicae sunt terminationes hæ paragogicæ tres, *dome* / *schepe* / *hede* / ut *eigendome* ; *ouderdome* ; *Dozstendome* ; *maegdome* : *vriendschepe* ; *vzoedschepe* / *gemeenschepe* ; *groothede* ; *ledighede* ; *getrouwhede* / *gemeenhede* : Pra quibus pòst, longe tamen ante versionem Bibliorum Dordracenam, invaluit (per metaplasmum) *eigendom* ; *vriendschap* ; *grootheit*. Tres has characteristicae habemus à populis Septentrionalibus, linguæ nostræ satoribus ; omnes unà analogicè femininas : quod aded verum, ut quædam, licet notionem universitatis induentes, tamen feminini generis maneant, ut *vzoeschap* : *Genente* / quod per varium metaplasmum anfractum est à *gemeenhede* : in *gereschap* Metaphrastæ Dordraceni (Exod. c. 38. & 39.) etiam servarunt genus analogicum femininum. interim
usus

Het kenmerk der volknaamwoorden is *naer*: *Leidenaer, Utregetnaer, Goudenaer, Haerlemmenaer, Rotterdammenaer, Amsterdammenaer* enz. en deze hebben, welluidenheidshalve, hunne samentrekkinge: want men zegt veelal *Rotterdammer, Amsterdammer*.

Het kenmerk der verkleennaamwoorden is *ken*: *huis, huisken; strate, strateken; paerd, paerdeken; boek, boexken* of (*ken* in *je* veranderd, als de Hollanders nu doen) *huisje, straetje, paerdetje, boekje*. Ik wete niet dat wy vermeerder-naamwoorden hebben, gelyk by de Italianen, die daar op *one* uitgaan: als van *lanterna, laternone*; van *canna* (eigentlyk een riet, oneigentlyk de loop van een roer, *cannone*. kanon.

Van de bezitnaamwoorden zyn verscheidene soorten: zo zelfstandige als byvoeglyke. Waarby onder ons gerekend worden, die by de Latynen en Grieken afgenoemde, genoemd worden. De kenmerken der zelfstandigen zyn deze drie nazettingen *dome, schepe, hede*. Als *eigendome; ouderdome; vorstendome; maegdome; vriendschepe; vroedschepe; gemeenschepe; groothede; ledighede; getrouwhe- de; gemeenhede*; voor welke naderhand, nochtans lang voor de Dordsche bybelvertalinge, in zwang geraakt is, door rymverlof, *eigendom, vriendschap, grootheid*. Deze drie kenmerken hebben wy van de Noordsche volkeren, de grondleggers van onze tegenwoordige tale, alle zyn ze regelmatig vrouwelyk. Dat zo zeker is, dat zommige, schoon zy onder denkbeeld van algemeenheid voorkomen, nochtans het vr. geslagt behouden, als *vroedschap, gemeente*; dat, door verscheiden omwegen van rymverlof, komt van *gemeenhede*. In *gereedschap*, hebben de Dordsche vertalers Exodus 38 en 39 het vr. geslagt behouden. Ondertusschen

usus anomalus multa substantiva in dom & schap / fortè ob *generis* logici relationem, fecit neutra; quædam etiam masculina. Adjectivorum, quæ possessivis accensentur, characteristica sunt hæc quinque: *lijck*; *agtig*; *facm*; *baer*; *loos*. Ita habemus primò *Vaderlijck* / *Moederlijck* / *gemakelijck*; secundò *doofagtig* / *bergagtig* / *steenagtig* / *kluchtig*; quorum quædam metaplasma pariuntur; ut *steenig* / *kluchtig* / *eeuwig* / *gewigtig*; omniaque in *ig* desinentia; tertio *breedfacm* / *onachtfacm*; quarto *ruchtbaer* / *ontwiffelbaer*; quinto *neringloos* / *ouderloos* / *finneloos*.

In transitu characterificarum earum etymon ac notationem e prisca analogia ita habe.

Nomina substantiva in dom denotant facultatem *qua de jure compatit*, sive proprietatem juridicam; eene gerechtelijke toebehoorte; ende de welke iemande / by den Rechter / soude moeten worden toegedoomt ende toegelien.

In sचेpe (nunc schap / à *scheppen*): proprietatem physicam; eene geschapenheit ofte eigenschap; ofte ook stand / tusschen meerdere / plaetse hebbende. Sic facile differentiam capies inter eigendom & eigenschap.

In hede (nunc heit) denotant ipsum adjectivum, substantiva terminatione indutum. ita *laugheit* idem ac *het lange*.

Accipe porò in *inge* esse infinitivalia, & *actum presentem* notare.

In *isse* / ab origine participialia, & notare *non actum*, at *potentiam*, unde patet discrimen inter *gedenkinge* & *gedachtenisse*; inter *begravinge* & *begraeffenisse*: *mortui corporis* sc. *actualem humanitatem*, quam *libitinarii* præstant; & *pompam fune-*

heeft het onregelmatig gebruik veel zelfstandigen in *dom* en *schap*, mogelyk om hun opzicht op een redenkundig geslagt, onzydig, en zommigen ook *m* gemaakt. De kenmerken der bezitnaamwoorden, welke tot de byvoeglyke behooren, zyn deze vyf: *lyk*, *achtig*, *saem*, *baer*, *loos*. Dus hebben wy voor eerst *vaderlyk*, *moederlyk*, *gemakkelyk*; ten anderen *doofachtig*, *bergachtig*, *steenachtig*, *kluchtachtig*: waar van zommige door het rymverlof lyden: als, *steenig*, *kluchtig*, *eeuwig*, *gewichtig* en alle die op *ig* uitgaan. Ten derden, *vredsaem*, *onachtsaem*. Ten vierden, *ruchtbaer*, *ontwyfelbaer*: Ten vyfden, *neringloos*, *ouderloos*, *sinneloos*.

Weet in 't voorby gaan de afkomst en beteekenis van deze kenmerken uit de oude regelmaat. De zelfstandigen op *dom* beteekenen *de gerechtelyke toebehoorte, ende dewelke iemande by den Rechter, soude moeten worden toegeedoemt ende toegekent*.

Die in *schepe* (nu *schap*) van *scheppen*, beteekenen een natuurlyke eigenschap; *eene geschapenheid ofte eigenschap; ofte ook stand tusschen meerdere plaatse hebbende*. Dus kan men gemakkelyk begrypen het onderscheid tusschen *eigendom* en *eigenschap*.

Die op *hede* (nu *heid*) uitgaan beteekenen het byvoeglyke zelf hebbende den uitgang van een zelfstandigen. Zoo is *langheid* hetzelfde als *het lange*.

Weet verder dat die op *inge* uitgaan van den onbepaalde wyze afkomen, en *een daet die geschied* beteekenen.

Die op *isse* komen oorspronkelyk van deelwoorden, en beteekenen *geen daat maar een vermogen*, waaruit men het onderscheid tusschen *gedenkinge* en *gedachtenisse* ziet; tusschen *begravinge* en *begraeffenisse* teweten *de dadelyke begravinge van een dood ligchaam, dat de doodgravers bezorgen, en de lykstatie*,

nebrem, quò invitamus prodeuntes in funus.

In tsel etiam participialia esse & notare rem ipsam jam actu productam: ut maeltfel / smeertfel / berdigtsel / gespantfel / &c. quorum multa, Imperatrix metaplasmī, Euphonia jubet scribere absque t.

Quantum ad terminata in tse; hoobaerdije / mijnerije / kleedije / maetschappije / &c. ea ab origine non constituerunt classem peculiarem; verum nomina sunt, quæ propriè aliam terminationem habent, e præcedentibus unam; postmodum impropriè à Poëtis in versu isthac terminatione adornata. Sunt enim hoobaerdigheit / mijneringe / kleedinge / maetschap / &c. imò Poëtæ veteres nostri vocem menigte distorserant in menije.

Porrò nomina adjectiva in lijkt & achtig denotant similitudinem aut verisimilitudinem; à verbis gelijken / assimilari, & achten / assimare.

In saem / unionem & concursum; vzedtsaem / te saem vzedig.

In baer / effectum: à baren / gignere, indzulkbaer / barende cenen indzulk.

In loos / privationem: à veteri Saxonico, & hodierno Anglico, lus / perdere: unde nobis est losen / demittere.

At facit usus anomalous, ut normale hoc etymon aliquando turberur; simulque terminationes illæ tributæ sint aliis orationis partibus. sic in nisse fabricata sunt multa quæ patiuntur accenseri infinitivalibus, imò & adjectivalibus: in erije / agendi consuetudinem notantia, ut vzafterije / hoererije; vel agendi locum, ut vzaouterije / vzaenderije; (Gallis & Italis hæc debemus) vel universitatem, &c. ut speterije / schilderije / kreuderije.

waartoe wy de luiden nooden.

Die in *tsel* komen ook van deelwoorden en duiden de door de daat voortgebragte zaak aan, als *maektsel*, *smeertsel*, *verdigtsel*, *gespantzel*, enz. welker vele de welluidenheid, de invoerster van t rymverlof, zonder *t* geschreven wil hebben.

Wat aangaat die uitgaan op *ye*; *hoovaerdye*, *mymerye*, *kleedye*, *maatschappye* enz., deze maakten in den beginne geen byzonder soort uit; maar 't zyn naamwoorden, die eigentlijk een anderen uitgang hebben, en wel een van de voorgaande; maar naderhand dien uitgang in t verz van de dichters gekregen. Want wy hebben *hoovaardigheid*, *mymering*, *kleedinge*, *maagschap* enz.: ja onze oude dichters hadden het woord menigte tot *menye* misvormd.

Verder onze byvoeglyke op *lyk* en *achtig* drukken een *gelykheid* of *waarschynlykheid* uit, van *gelyken* en *achten* afkomende.

In *saem* beteekenen een *vereening* en *samenloop*, als *vreedzaam*, *te samen vredig*.

In *baer*, een *uitwerking*, van *baren*. *Indrukbaar*, *barende een indruk*.

In *loos* een berooving, komende van 't oude Saxischen hedendaagsch Engelsch *luss*, *verliezen* waarvan wy hebben *loosen*, *oppakken*.

Maar het onregelmatige gebruik is oorzake, dat dit regelmatige nu en dan ter zyden gezet wordt; en dat teffens deze uitgange aan andere deelen der reden geplaatst worden. Zoo zyn er vele met *nisse* gesmeed, die men tot die moet brengen welke van de onbepaalde wyze, ja ook van byvoeglyke afstammen. Daar zyn er op *erye*, die een gewoonte van doen aanduiden, als *brasserye*, *hoererye*, of een plaatse om te doen, als *brouwerye*, *branderye* (tgeen wy den Franschen ende Italianen ontleend hebben) of een algemeenheid enz. als *specerye*, *schilderye*, *kruiderye*.

C A P. VIII.

De Pronominibus & Numeralibus.

Numeralia, quæ Pronominibus accensentur, sunt *een* / 1 : *twee* / 2 : *drie* / 3 : *vier* / 4 : &c. Solum numerale *een* recipit genus & declinationem in singulari ; vocaturque aliquibus, non quidem abs re, articulus *indefinitus*.

Ut, pro masculino.

In Nominat. *een man*.

Genit. *van eenen man* / vel *eenes* / vel *eenig* *manig*.

Dativ. *aen eenen man* / vel *eenen manne*.

Accus. *eenen man*.

Ablat. *van eenen man*.

Pro feminino.

In Nominat. *eene vrouwe*.

Genitiv. *van eene vrouwe* / vel *eenes vrouwe*.

Dativ. *aen eene vrouwe*.

Accusativ. *eene vrouwe*.

Ablativ. *van eene vrouwe*.

Cætera numeralia manent indeclinabilia, nisi quod in oratione recipiant terminationem *en* / *met* *hun twee* ; *drien* ; *vieren* ; *vyven* ; *seffen* ; *honderden* / &c.

Por-

8^e Hoofdstuk*Over de voornaamwoorden en telwoorden*

De telwoorden, welke onder de voornaamwoorden gerekend worden zyn *een*, 1, *twee*, 2: *drie*, 3: *vier*, 4: etc. *Een*, het telwoord heeft alleen geslagt en verbuiging in het eenvoudige; en heet by sommigen en dat niet kwalijk, *onbepaald*.

als voor het mannelijke

In den	genoemden	<i>een man</i>
	geteelden	<i>van eenen man, of eenes of eens mans</i>
	gegevenen	<i>aen eenen man of eenen manne</i>
	beschuldigden	<i>eenen man</i>
	berooften	<i>van eenen man</i>

voor het vrouwelijke

In den	gen.	<i>eene vrouwe</i>
	get.	<i>van eene vrouwe of eener vrouwe</i>
	geg.	<i>aen eene vrouwe</i>
	besch.	<i>eene vrouwe</i>
	ber.	<i>van eene vrouwe</i>

De overige telwoorden worden niet gebogen, hoewel zy in de reden de uitgang en aannemen; met hun *tween*; *drien*; *vieren*; *vyven*; *sessen*; *honderden*: etc.

Porro *Pronomina* nobis sunt hæc, *ist* / *ego* :
ij / *tu* : *hy* / *ille* : *dese* / *hic* : *die* / *is* : *self* /
ipse : *wie* / *welk* / *de gene* / *quis* : *mijn* / *meus* :
uto / *euus* : *zijn* / *hunne* / *suus* : *ons* / *noſter* :
uwlieder / *veſter*. *Diviſio* nobis eadem eſt quæ
 Latinis.

Olim ſub ſeculo analogo dicebamus *Du* /
tu; *ij* / *vos* : & quidem perappoſite. (*du* in caſibus
 obliquis habet *di*) ſed pro eo dicimus in Hollan-
 dia *ij* / *tu* : *gyliden* / *vos*. pro ſi alias etiam
 dicimus *ſuliden* / *illi*. non *gyliden* / *ſuliden* ;
 quod Flandris proprium. Curia Hollandiæ ſcri-
 bit diſertè, *Wardſluiden van Holland* : non *Wardſ-
 ſiden*. Euphonia, pronunciationis noſtræ regina,
 jubet tamen dicere *uliden* ; non *uluiden*.

Quatuor priora pronomina ſunt quaſi ſubſtanti-
 va ; reliqua adjectiva : recipiuntque unâ numerum,
 genus, declinationem ; de quo nihil addo, quod
 res ſit levis. tantum habe, *ſe* / in accuſativo (ui
 maxime frequentant *Metaphraſtæ Dordraceni*,
Hoofdus in Henrico IV, celeberrimique auctores
 coætanci) nunc ferè non amplius in uſu eſſe, niſi
 Poëtis : quin Proceribus receptum nunquam.

Wie femininum recipit apud Poëtis in genitivo
 ſingulari *wier*. Sic *die* habet eodem caſu *dier*. *Hoof-
 dium in Henr. IV. De Koninginne* / *op wier*
perſoon Hy zich verſtingert *vond* : ſed in ſolu-
 ta Oratione nemo ſequitur.

Pronomen *ſelbe* / *ipſe* (ad inſtar Latini *ipſiſſi-
 mus*) recipit ſuperlativum *de ſelfſte*.

Quemadmodum *die* / *develſte* / referuntur ad an-
 tecedens ; ita Belgis eſt peculiare relativum ad ſo-
 lum conſequens (nulla alia lingua id habet, quod
 ſcio) nimirum *het gene* in neutro. *Hy pleegden*
alle ongebondenheit / *ende* ('t *gene ſelfs alle*
 men-

Verders hebben wy deze *voornaamwoorden*, *ik: gy: hy: dese: die: self: wie, welk; de gene: myn: uw: zyn, hunne: ons: uwlieden*. Wy verdeelen die even als de Latynen.

Van ouds in den regelmatigigen eeuw zeiden wy *du* in t eenvoudige, *gy* in t meervoudige: en wel ten uitersten duidelyk (*du* heeft in den afgebogene naamvallen, *di*). Maar daarvoor zeggen wy in Holland *gy* in 't een- en *gyluiden* in t meervoudige. Voor sy zeggen wy anders ook *syluiden*; niet *gylieden*, *sylieden*; het welk Vlaamsch is. Het hof van Holland schryft duidelyk: *Raedsluiden van Holland*, en geen *Raedslieden*. De welluidenheid, die als koning in onze uitsprake gebiedt, wil noch thans dat wy zeggen *ulieden*; niet *uluiden*.

De vier voorste voornaamwoorden zyn als zelfstandige; de overige byvoeglyke naamwoorden. Zy hebben getal, geslacht en buiginge; waarover ik niets zegge, omdat het een kleinigheid is. Weet dit alleen, dat *se* in den beschuldigen (gelyk dat sterk gebezigd wordt by onze bybelvertalers en Hooft in Henrik de IVde en andere vermaarde gelyktydige schryvers) nu byna niet meer in gebruik is, dan by de dichters: ja dat de staten het nooit hebben gebezigd.

Het voornaamwoord *selve* heeft gelyk het Latynsche *ipse*, *ipsissimus* heeft, dus in den bovensten trap *deselfste*.

Gelyk *die, dewelke*, betrekelyk gemaakt worden slaan op het voorgaande; dus hebben de Nederlanders een byzonder betrekelyk naamwoord, het welk (iets dat soo verre ik wete, geen eene andere tale heeft) alleen op het volgende slaat, namentlyk *hetgene*, twelk onzydig is. *Sy pleegden alle ongebondenheit, ende ('t gene selfs alle*

meuschelijkhheit te buiten gaet) sy en spaerden
 gemen suigelingen aen 's moeders borsten. Det
 gene hic refertur ad id quod sequitur : & ita semper.
 ut nequaquam ferendus sit eorum error, qui,
 het gene usurpant ut relativum ad antecedens generis
 neutrius, dicentes, het hart / 't gene reilichast : het
 swaerd / 't gene geslepen was. Neque usquam
 id usu reperias firmatum. tentant quandoque au-
 ctiores id mundo proponere, ut videant quò abitu-
 rum sit : neque tentamini consimili nos contra obni-
 titur in re Grammatica : dummodò cautio sit ;
 nè analogiæ, prout eam in capite secundo supra
 firmavimus, ulla fiat jactura.

C A P. IX.

De Adverbiis.

A *Dverbia* sunt multarum classium. eas enu-
 merare mihi non vacat. ad Grammaticam
 Vossii te remitto ; & ad Dictionaria. Id solum animi-
 advertite, quatenus *negandi* adverbia, nos Belgas
 (extra casum infinitivi ac participii) negare, non
 unica particula, ut Latinos ; verum binis, ut
 * Gallos : licet prisca nostræ linguæ specimina do-
 ceant, nos id Gallis non debere. habemus alteram
 particulam antecedentem *en* / consequentem alteram
niet. *It en kan niet : it en wete niet / &c.* pro
 quo prisca Belgæ, quin adhuc Stokkius in Chronico
 Hollandiæ rhythmico, dicebant, *it ne kan niet.*
 Pref-

* VAUGELAS REMARQUES. in NE, PAS.

menschelykheit te buiten gaet) sy en spaerden geenen suigelingen aen 's moeders borsten. Hetgene slaet hier op het volgende: en dus altyd. Daarom is de dwalinge diergenen af te keuren die het gene gebruiken als slaande op het voorgaande, dat onzydig is, seggende, het hart, t gene reikhalst: het swaerd, t gene geslepen was. En gy zult nergens vinden, dat het gebruik dit bevestigd heeft. De schryvers zoeken dat nu en dan aan de wereld voor te stellen, om te zien, of het aan den man wil. En in eene letterkonstige sake stellen wy ons niet tegen iets diergelyks: indien men maar zorge draget, dat de regelmaat, so als wy dien in het 2 hoofdstuk aangedrongen hebben, er niet by lydt.

9^e Hoofdstuk

Over de bywoorden

Daer zyn vele soorten rangen van bywoorden. Ik hebbe geen tyds genoeg om die op te tellen. Ziet daerover de Latynsche letterkunst van Vossius en de woordenboeken. Dit alleen moet gy opmerken ten opzichte van de bywoorden *van ontkenninge*, dat wy Nederlanders, (buiten de onbepaalde en deelwoorden) niet maar een woordjen, gelyk de Latynen om te ontkennen besigen: maar twee, gelyk de Franschen: schoon dat de overblyfsels van onse oude tale ons leeren, dat wy dit niet van de Franschen overgenomen hebben. Wy hebben het woordjen *en*, dat voor gezet wordt, het woordjen niet, dat volgt. *Ik en kan niet: ik en wete niet*, etc. waarvoor de oude Nederlanders, zelfs ook noch Stoke in de Hollandische Rymkronyk setten *ik ne kan niet*.

Strictè hoc observarunt *Hugo Grotius* in omni suo scripto vernaculo; *Eques Hoofdius* in *Henrico IV*; & *Metaphrasæ Dordraceni*. servant etiamnum nostri *Proceres*: ut jure pronunciemus, pertinere hoc ad essentiam *linguæ nostræ communis*; atque à nullo privato pendere, istud penitus ejicere. Quodque auctores perfectionem hanc aliquandò secus habeant, facit *Ellipsis* syntactica, numeri Oratorii gratiâ. Ipse *Vondelius*, ut ut assiduus in metaplasmis ac figura, non desinit tamen perfectione eâ uti; ut videre est innumeris in locis. quin, sub vitæ finem, in metamorphosi Ovidiana rhythmica; pag. 63. Want ik en wijkt' gensing. In *Horatii Flacci* versione soluta, *Carm. l. i. ode xi.* idem præstantissimus Vir: Ende en laet uwe gebooztestar niet lezen.

Adverbiis nostris accidunt primò Gradus comparativus & superlativus; ut apud Latinos. *Naer / naeder /* (seu per syncopen *nae'er*) *naest*; *raſ / rasser / allezraſt*: quod puto derivari à *rad / velox*:

Secundò Gradus diminutivus, exiens in *heng*: ut *raſ / raſheng*: *soet / soetheng*. Pro quo nunc *raſheng* vel *raſjeg* / &c:

Tertiò, derivatio substantivorum adverbialium, desinentium in *heit*. ut à *raſ / raſheit*:

Quartiò adverbiis, ortis ab adjectivis in *lijkt /* accidit terminatio in *en*. ut *hoogstatelijken*.

Dat heeft *Huig de Groot* in alle syne Duitsche schriften en de *ridder Hooft* in zyn *Hendrik de IV* en de *Dordsche bybelvertalers* naauwkeurig waargenomen. En *slands staten* doen het noch. Dus mogen wy met regt seggen, dat dit behoort tot het wezen van onse *gemeenenlands tale*; en dat geen een bysonder persoon het recht heeft, dat geheel te verwerpen. En dat onse schryvers dese netheid soms verwaerloozen, komt door een *uitlating* in de woordvoeginge, om beter rollinge der reden. *Vondel* self, schoon hy gedurig het rymverlof en figuren besigt, laet echter niet na deze netheid te volgen; gelyk blykt in eene menigte plaetsen. Ja, op het einde van zyn leven, in zyn berymden *Ovidius* bl. 63 *want ik en wyk' geensins*. In syn vertalinge in onrym *Horatius Flaccus*, het eerste boek der ged. *XIde sang*. heeft die selfde uitmuntende man *Ende en laet uw geboortestar niet lezen*.

De toevallen van onze bywoorden zyn eerst de trap van vergelyking en overtreffing: als by de Latynen. *Nae, naeder* (of by uitbyting *nae'er*) *naest; ras rasser, allerrast*: het welk ik meene afgeleid te worden van *rad*.

Ten tweeden de trap van verkleininge, uitgaende op *kens*: als *ras, raskens: soet, soetkens*. Waarvoor men nu zegt *rasjens* of *rasjes*, etc.

Ten derden worden van de bywoorden zelfstandige naemwoorden afgeleid op *heit*. Als van *ras, rasheid*.

Ten vierden nemen de bywoorden van byvoeglyke naemwoorden afgeleid den uitgang *en aen*. Als *hoogstateyken*.

C A P. X.

De Præpositionibus.

P *Præpositiones* sunt nobis quædam *inseparabiles*, ut *ge/ ont/ be/ her/ ver/ miſ/ wari/ on.* quarum ultimæ tres vulgò folis nominibus junguntur ac participiis; aliæ verbis tantum per omnes modos temporaque.

Quædam *separabiles*, ut *tot/ by/ vooz/ toe/ tegens/ nebens/ haben/ ober/ binnen/ buiten/ om/ ontrant/ tuffchen/ op/ onder/ dooz/ behalven/ na/ naer/ naest/ van/ uit/ sonder/ met/ in/ af/ aen.* Si quæ alia ſit præter has, eam ſuppedietabit Kilianus in Dictionario.

Obſerva hic, *ober* præcis uſurpatum tam ſimpliciter quam in composito, ubi nunc *vooz*. Ita Stokkius in chronico rhythmico in vitâ *Florentii V.*

Die Gzade hilt dit ober ſpel.

Id eſt, *vooz ſpel/ vooz joliktorny.*

Verſiculum hunc tibi allegare juvat, quod hic perperam intellectus poſteris unicè anſam præbuerit putandi, Comitem noſtrum cum uxore Gerardi Velfii Equitis in adulterio vixiſſe: quod tamen inde non conſtat.

Voces porrò omnes cum *over* (ſive abbreviativè *oer/ oir*) compositæ *ſummum* ſive *extremum* quid notant. *Oirlogh/ diſcrimen ſummum* ſive *extremum*. *Wonde* eſt *teſtimonium*: hinc *oirwonde ſupremum teſtimonium*, quod, nempe, ipſe Magiſtratus perhibet. *vrede; oirvrede ſumma pax*. *Deſte; oirvete/ extrema invidia*, &c.

10e hoofdstuk*Van de voorsetsels*

Sommige voorsetsels zyn by ons *onscheidbare*, als *ge, ont, be, her, ver, mis, wan, on*. Waervan de drie laetste gemeenelyk alleen aen naem- en deelwoorden gehecht worden; de overige aen werkwoorden alleen alle wyze en tyden door.

Sommige zyn *scheidbaer*, als *tot, by, voor, toe, tegens, nevens, boven, over, binnen, buiten, om, omtrent, tusschen, op, onder, door, behalven, na, naer, naest, van, uit, sonder, met, in, af, aen*. So er behalve desen noch een of ander is, die zal men in het woordenboek van Kiliaan kunnen vinden.

Neemt hier in acht, dat de ouden *over* zoo op zich zelve als in koppeling gebruykt hebben in de plaatse van ons voor. Dus zegt Stoke in zyn Rymchronyk in het leven van *Florens de V.*

Die grave hilt dit over spel
dat is *voor spel, voor jokkerny*.

Ik heb goed geoordeerd dit vers liefst aan te halen, omdat het kwalyk verstaan van het zelve de nakomelingen eeniglyk gelegenheid gegeven heeft om te denken dat onze Graaf zich met de vrouwe van Gerrit van Velsen in overspel verlopen hebbe: dat echter daaruit niet bewezen kan worden.

Verder alle de woorden samengesteld met *over* (of by verkorting *oer, oir*, duiden *het hoogste* of *het uiterste* aan. *Oirlog het hoogste* of *uiterste gevaar*. *Konde* beteekend *getuigenisse*; hiervan *oirkonde het hoogste getuigenisse*, het welke, namentlyk, de overheid draagt. *Vrede; oirvrede, de diepste vrede. Vete; oirvete*, de uiterste haat.

Præpositionibus & sua sunt derivativa, tam adjectiva quam substantiva: at minutias omnes non persequimur.

C A P. XI.

De Conjunctionibus & Interjectionibus.

Conjunctionum & Interjectionum catalogum dabit Kilianus in Dictionario, junctus cum Vossio in Grammaticâ.

Id tantum monendus es circa Conjunctionem *copulativam* nostram; eam non esse, *en* (ut vulgò per metaplasmatis licentiam pronuntiatur, aut scribitur) sed *ende*; ad distinctionem particulæ nostræ negativæ *en*. Ita habent constanter *Proceres*; *Metaphrastæ Dordraceni*; *Grotius*; *Junius*; *Hoofdius* in *Henrico IV*; & nemo non, extra metaplasmm, aut figuram.

Hinc, ob confusionem vitandam, vox Latinè *finem* notans, nobis est *ende* / non *ende*. Ita in auctoribus.

C A P. XII.

De Verbo, & quidem analogo; & Conjugatione.

Subsistere nequit ulla Periodus nisi Subjectum detur unàque & Prædicatum. Subjectum est vel *persona* vel *res*. Prædicati característica *verbum* est;

De voorzetsels hebben ook hunne afgeleide woorden, zoo byvoegelyke als zelfstandige naamwoorden.

11e Hoofdstuk

Over de koppelwoorden en tusschenwerpsels

Van Kiel in zyn woordenboek en Vossius in zyne Latynsche spraakkunste zullen ons een lyste van *koppelwoorden* en *tusschenwerpsels* geven.

Dit moet u alleen onder het ooge gebragt worden omtrent ons *koppelwoord*; dat dat niet *en* (gelyk men veelal volgens de gekleurde spraakvorm het uitspreekt of schryft) maar *ende* is; in onderscheidinge van ons ontkennend laschwoord *en*. Dus schryven de *Staten*, de *Dordsche overzetters*; De *Groot*, *Junius* en *Hooft* in zyn *Henrik de IV* en ieder, die zonder geklemde spraakvormen of figuur schryft.

Uit dezen grond, om alle verwarringen te myden, is het Latynsche *finis* by ons einde niet ende. Dus vindt men 't by de schryvers.

12^e Hoofdstuk

Over het werkwoord en byzonder het regelmati- ge en deszelfs vervoeginge

Indien er by het onderwerp niet te gelyk het geen er van gezegd wordt staat, kan er geen volzin wezen. Het onderwerp is of een *persoon* of eene *zake*. Het kenmerk van het daarvan gezegde is het *werkwoord*;

Cap. XII. De Verbi Analogi Coniugatione. 35

est ; quippe quo de subiecto prædicatur aut actio ; subqua & perseverationem concipimus ; aut passio.

Verbo , tum personali , tum impersonali , accidunt *genus , modus , tempus , coniugatio*.

Genera sunt tria ; *Activum ; passivum ; neutrum*, sive *perseverationem notans*.

Modi quatuor ; *Indicativus ; Imperativus ; Subiunctivus ; Infinitivus*. & infinitivo (quod attinet ad formationem) quidem subordinantur *participium , gerundium , supinum* :

Tempora verborum quinque ; *presens , imperfectum , perfectum , plusquamperfectum , futurum*.

Coniugatio est variatio Verbi per modos , tempora , personas. de hac prisca analogia sic tulit.

I. Cum Verbis nostris perpetuò incedebat copulata aliqua e sequentibus quinque præpositionibus inseparabilibus : *ge ; ont ; be ; her ; ver* : in tantum ut istæ perpetuò essent *Verborum* nostrorum firmæ caracteristicæ.

Nemini, in Linguâ Belgicâ versato, id dubium erit, quantum attinet ad postremas quatuor. Et licet prima, *ge* / pòst in plurimis Verbis obsoleverit ; ejus tamen patent vestigia , omni contradictione majora, in verbis iis quæ hodiernum ἀμφοτέρως scribuntur : nimirum nunc additâ eâ præpositione , *ge* ; nunc demptâ. ut

Gebeteren ; gedenken ; geboen ; gedoogen ; geduren ; gelyygen ; geliggen ; gemerken ; genaken ; gefalten ; geseggen ; gestwygen ; getroosten ; getuigen ; gebatten ; gebinden ; gebocgen ; gewagen ; gewonnen ; gewenschen ; gewinnen. multaque alia.

II. Characteristicam infinitivi activi fuisse syllabam finalem, *ne* : ut *gestellene ; ontstellene ; bestellene ; herstellene ; verstellene*. Id docent exem-

want in het zelve wordt van het onderwerp of eene doeninge, of eene lydinge, waaronder wy ook de volduringe begrypen, gezegd.

De toevallen van het *werkwoord*, het zy dan dat het persoonlyk of dat het onpersoonlyk is, zyn *geslagt*, *wyze*, *tyd* en *vervoeginge*.

De geslagten zyn drie: het *bedryvend*, het *lydende* en het *onzydige*, of *het volduringe beteekenende*.

De wyze zyn drie: *de te kennen gevende*; *de gebiedende*, *de ondergevoegde*; *de onbepaalde* en tot de onbepaalde, wat de makinge betreft, worden gebragt het *deelwoord*.

Vyf zyn de tyden der werkwoorden: *de tegenwoordige*, *onvolmaakt-volmaakt* - en *meer dan volmaakt voorledene* en *de toekomende tyd*. De vervoeginge is eene veranderinge van een *werkwoord* door wyzen, tyden en personen. Dit zyn de wetten, welke de oude regelmaat hierover gegeven heeft.

I. Altoos waren onze *werkwoorden* samengesteld met eene der vyf volgende onscheidbare voorzetsels: *ge*; *ont*; *be*; *her*; *ver*: zoo dat die altyd de vaste kenmerken onzer woorden waren.

Niemand, in de Duitsche tale bedreven, kan in opzigte der vier laatste, daaraan twyfelen. En schoon het eerste, *ge*, naderhand by zeer vele woorden in onbruik geraakt; zyn er nochthands ontegenspreekbare voetstappen van over, in die woorden, welke op tweederleie wyze dan met en dan zonder dat voorzetsel, *ge*, geschreven worden. Als

gebeteren; *gedinken*; *gedoen*; *gedoogen*; *geduren*;
gekrijgen; *geliggen*; *gemerken*; *genaken*; *geraken*;
geseggen; *geswijgen*; *getroosten*; *getuigen*; *gevatten*;
gevinden; *gevoegen*; *gewagen*; *gewennen*;
gewenschen; *gewinnen* en vele andere.

II. Het kenmerk van de onbepaalde wyze van het werkende woord was de eindlettergreep *ne*: als *gestellene*; *ontstellene*; *bestellene*; *herstellene*; *verstellene*. Dat toonen de voorbeelden

pla in vetustissimis nostris Scriptoribus; *Stokkio* in chron. rhythm: aliisque. Probatum etiam auctoritate idiomatis certi cujusdam Edicti; ab Imperatore *Carolo V*, pridem *Hollandiæ* Comite, hic promulgati, ann. 1522; Decembris die secundo, (quod sanè non magnum est temporis intervallum) cuique titulus est; *Ordonnancie ende Edict / dat men geene Leche of Weirlijke personen en vermag te daghen / betreflicke / of anderfins te mo- lesteren in 't Gecstelijck Hof: om actien persone- le / reele / mixte ende civile / &c. nogte by den selven Hove geene provisien in gelijke saken te de- cerneren.* Neque peculiari *Flandricismo* id ven- dendum, at generatim ita *Belgis* fuisse ab origi- ne, evincunt prisce linguæ *Borealis* (undè *nostra*) monumenta; quorum authenticum, dignissimum- que lectu, vulgavit nobis *Marcus Zuernus Boxbor- nius* ad calcem *Historiæ ecclesiasticæ Haimonis E- piscopi*. *Leidæ* apud *D. Lopez de Haro*. 1650. in 12. *Metaphrastis Dordracenis* alià atque alià vice vete- rem hanc analogiam libuit sequi; item *Equiti Hoof- dio*; forte unicè ob rei memoriam.

Quantum nunc ad *tempora* attinet; ex solo in- finitivo activo, sic posito analogicè, ea inus for- matum: ut sequitur.

I. Tempus quidem præsens Indicativi activi; per solam, nempe, *apocopen* syllabæ finalis, ite: ut

Alti gestelle / ontstelle / bestelle / herstelle / ver- stelle.

II. E præsentis eo tempore formatur eisdem In- dicativi tempus imperfectum; per *paragogen* sylla- bæ de. ut

Alti gestellede / ontstellede / bestellede / herstel- de / verstellede.

III. Ex

in onze oudste schryvers; als *Stoke* in zyn Rymkronyk en andere.

Het wordt ook bewezen door het gezag van het taaleigen van een zeker plakkaat van keizer Karel den 5den, eertijds grave van Holland, hier afgekondigd in den jare 1522. den 2den van wintermaand (het welke zeker niet lang geleden is). Zynde dit het hoofd van dat plakkaat; *Ordonnancie en Edict, dat men geen Leeke of Weirlyke personen en vermag te daghene, betrekken, of anderssins te molesterene in t Geestelyk hof om actie personele, reële, mixte ende civile, &c. nogte by den selven hove geene provisie in gelijke saken te decernerene*. En dat moet men niet byzonder aan den Vlaamschen tongval toeschryven, want dat dat van aanbevinne af dus by de Belgen plaatse gehad heeft, bewyzen de gedenkstukken van de oude noorder tale, (waarvan onze afstamt; van welke gedenkstukken *M. Z. Boxhorn* het oorspronkelyke, dat overwaardig om te lezen is, uitgegeven heeft achter de kerkelyke geschiedenis van *Bisschop Haimon* te Leide by D. Lopez de Haro 1650 in 12.).

Onzen bybelvertalers gelyk ook den Ridder Hooft heeft het een en andermaal gelust dit te volgen; misschien eenig en alleen om het geheugen daarvan te behouden.

Wat aangaat de *tyden*; wy leiden die alleen uit de onbepaalde wyze van het bedryvend werkwoord, regelmatig gesteld af: op deze wyze.

I. De tegenwoordige tyd van de te kennengevende wyze, enkel door *afkappinge* van de laatste lettergrepe ne: als *ik gestelle, ontstelle, bestelle, herstelle, verstelle*.

II. Van dien tegenwoordigen tyd wordt gemaakt de onvolmaakt voorledend van die zelfde wyze door *byvoeginge* van de lettergrepe *de*: als *ik gestellede, ontstellede, bestellede, herstellede, verstellede*.

III. Ex imperfecto eo formatur participium acti-
vum ; per solam *epenthesis* literæ *n* ante ultimam
syllabam. ut

Gestellende / outstellende / bestellende / herstel-
lende / verstellende.

IV. Participium passivum formatum fuit adden-
do infinitivo nostro antiquo literam *t*. Gestellenet/
outstellenet / &c. sic directè hiebat è linguis Bo-
realibus, quæ ibi habent *nat* ; fortè à terminatio-
ne Latinorum in verbis coniugationis primæ ; *atus*,
ata, *atum*.

Notandumque est, quatuor hos Canones esse
totius Coniugationis Belgicæ radices. Cætera quip-
pe tempora, ad modum aliarum viventium lingua-
rum, *impropiè* semper nobis coniugata, *auxilio-*
que certarum vocularum ; ut *hebben* in actiuis ac
neutris ; *wozden* & *zijn* / in passivis ; & utrobi-
vis, *sullen*.

Scias præterea, sub seculo analogo fuisse talem
Coniugationem communem omni *verbo* Belgico ;
ita ut *vocalis*, que in *Indicativi activi tempore præ-*
senti erat *penultima*, maneret *invariata* in *eiusdem*
generis imperfecto, simulque *participii passivo*.
Ex. Gr.

<i>Ik gestelle</i> /	<i>ik gestellede</i> /	<i>ik hebbe gestellenet.</i>
<i>Ik gescribe</i> /	<i>gescribete</i> /	<i>gescribenet.</i>
<i>Ik gespreke</i> /	<i>gesprekede</i> /	<i>gesprekenet.</i>
<i>Ik gesinge</i> /	<i>gesingede</i> /	<i>gesingenet.</i>

Ubi tamen per *Syncopen* mox invaluit *gestel-*
let / *gescribet* / *gespreket* / *gesinget* / &c. Et sic
passim.

Penes aliquos populos Boreales, a quibus nobis Lin-
guæ nostræ fons, seculum analogum etiamnum hic

III. Van dezen onv. voorl. tyd wordt het bedryvend deelwoord gemaakt, alleen door *inzettinge* van de letter *n* voor de laatste lettergrepe. Als *gestellende, ontstellende, bestellende, herstellende, verstellende*.

IV. Het lydend deelwoord is gemaakt door by onze aloude onbepaalde wyze te voegen den letter *t* *gestellenet, ontstellenet, &c.* vloeide dat rechtstreeks uit de Noorder talen die daar *nat* hebben; misschien van de uitgange der Latynen in woorden van de 1ste vervoeginge; *atus, ata, atum*.

En men moet aanmerken dat deze vier regels den grond van de Duitsche woordvervoeginge behelzen. Want overige tyden vervoegen wy, naar het voorbeeld van andere levende talen, altyd *oneigentlyk* en met behulp van zekere woorden als *hebben* in de bedryvende en onzydige; *worden* en *zyn* in de lydende en *zullen* in beide.

Daarenboven moet gy weten dat in de regelmatige eeuwe dit de gemeene vervoeginge van alle Duitsche *werkwoorden* geweest zy; zodat *de op eene na laatste klinker in den tegenwoordigen tyd van de te kennen gevende wyze van het bedryvende woord onveranderd bleef in deszelfs onv. voorl. en ook in het lydend deelwoord*.

by voorbeeld

<i>Ik gestelle,</i>	<i>ik gestellede</i>	<i>ik hebbe gestellenet</i>
<i>Ik geschrive</i>	<i>geschrivede</i>	<i>geschrivenet</i>
<i>Ik gespreke</i>	<i>gesprekede</i>	<i>gesprekenet</i>
<i>ik gesinge</i>	<i>gesingede</i>	<i>gesingenet</i>

Daar echter door een uitkloppinge terstond heeft plaatse gegrepen *gestellet, geschrivet, gesprekenet, gesinget, &c.*

By sommige Noorder volkeren, by wien wy den oorsprong onzer tale zoeken moeten duurt de regelmatige eeuw noch.

durat. Præcis nostris majoribus ea erat simplicitas, dum legendi scribendique erant rudes, ut nescirent anomalias: pari modo ut nec hodiè pueruli nostri.

Successit deinde seculum anomalum, sub quo præpositio *ge* / per aphæresin auferri invaluit in Belgio; eam tamen Hollandi, Provinciæque aliæ, retinuerunt in participio passivo: Frisii auferunt ubique. Invaluit itidem in infinitivis apocope *e*: ut dicimus nunc *stellen*; *ontstellen*; *bestellen*; *herstellen*; *verstellen*. Quemadmodum etiam in imperfecto Indicativi invaluit syncope *e*. *Alt stell'de*; *ontstell'de*; *bestell'de*; *herstell'de*; *verstell'de*. Pari modo ut & fit in participio passivo. Irrepsit & operosior anomalia; quæ quadripartita, ac post nobis manifesta fiet.

Interim per totam conjugationem *Verbum* nobis postulat pronomen personale sibi junctum inseparabiliter & sub solæcismi pœnâ. *Alt stelle / gi stelt / hi stelt*: *wi stellen / gyluiden stell't / syluiden stellen*: contra quàm in Græcis ac Latinis. Linguis viventibus fere omnibus id proprium.

Qui nunc analogiam hanc prælibaverit, ei Conjugatio Belgica non erit mysterium: antequam eam, quatenus ulque hoc tempus manet analogâ, persequamur, in antecessum, præbit ad hodiernum usum Conjugatio quatuor *Verborum auxiliarium*, *sullen*; *hebben*; *zijn*; *wozden*.

Majores nostri, ante annum Chr. 1300, sub seculo analogo, conjugabant ita: *Alt hebe / du hebes / hi hebet*: *wi heben / gi hebest / si heben*. Similiter. *Alt stelle / du stelless / hi stellet*: *wi stellen / gi stellest / si stellent*. Ubi mirari debemus conspicuam analogiam; quod singulis *personis* sua erat characteristica in ipsâ dictionis inflexione; seorsim à pronomine. Fuerunt in eo majores

Onze oudste voorouders, die noch lezen noch schryven konden, wisten door hunne eenvoudigheid van geene onregelmatigheid: op die zelfde wyze als onze kleene kinderen er heden ten dage nog niet van weten.

Hierop volgde de onregelmatige eeuw, in welke het in Nederland de manier wierd het voorzetsel *ge* by voor afkortinge weg te laten. Dat hebben echter de Hollanders en andere Nederlandsche gewesten in het lydelyk deel woord behouden: maar de Frieschen laten het overal weg. Ook kwam toen op de bane de afkappinge van *e* in de onbepaalde wyze: zoodat wy nu zeggen *stellen; ontstellen; bestellen; herstellen; verstellen*. Zoo ging ook by uitbytinge de *e* uit den onv. voorleden tyd van de te kennengevende wyze weg. *Ik stell'de; ontstell'de; bestell'de; herstell'de; verstell'de*. even op dezelfde wyze als in het lydelyk deelwoord. Ook sloop er heimelyk een zwaarder onregelmatigheid in, die in vieren gedeeld wordt, en waarvan wy hierna duidelyk handelen zullen.

Ondertusschen, wil men zich aan geene eigenzinnigheid schuldig maken, volge men dezen regel: voor het *werkwoord* moet altyd een persoonlyk voornaamwoord gesteld worden, de gantsche vervoeginge door. *Ik stelle, gy stelt, hy stelt: wy stellen, gyluiden steltt, syluiden stellen*. Vlak anders dan by de Grieken en Latynen. Dan alle de levende talen hebben dit byna gemeen.

Die nu vooraf een begrip van deze regelmate heeft, zal in de Duitsche vervoeginge geen geheim meer vinden: doordat wy die vervoeginge, voorzoverre ze tot op dezen tyd noch regelmatig blyft, openleggen, zullen wy vooraf laten gaan de vervoeginge van de vier *hulpwoorden zullen; hebben; zyn; worden* voor het hedendaagsch gebruik.

Onze voorouders voor het jaar 1300, in den regelmatigen eeuw, vervoegden dus hunne woorden. *Ik heve, du heves, si hevet, wi heven, gi hevest, si hevent. insgelyks: ik stelle, du stelles, hi stellet, wi stellen, gi stellest, si stellent*. Waarin wy ons verwonderen moeten over de duidelykheid der regelmate, dat ieder *persoon*, boven en behalven het persoonlyk voornaamwoord, zyn eigen kenletter had zelfs in de buiginge van het woord. Daarin hebben onze voorouders

res multò perfectiores nobis, qui seculum vivimus, quo plurimas características perdimus cæcâ metaphasmi pruriginè: ut cum Terentio liceat effari:

Facimus nâ intelligendo, ut nihil intelligamus.

Sed, age! institutum prosequamur juxta hodiernum usum.

V E R B U M, *Sullen.*

Quâ id *μολίζη* efferamus Latinè, dictio nobis decët: nisi velis *fore*. Græci habent *μωδω*. Anomalum hoc nobis est, tam altè quidem: ut analogiam ejus haurire nondum potuerimus.

Indicativo modo.

Tempore præsentis { *ist sal / gij sult / hij sal.*
wij sullen / gijluiden sult /
spuliden sullen.

Subjunctivo modo.

Imperfecto { *ist soude / gij soudt / hij soude;*
wij souden / gijluiden soudet / spuliden souden.

Infinitiva.

Sullen.

Participio activa.

Sullende. Memini me legisse in imperfecto *soudende*: sed, licet appositè possit usurpari, non est in usu.

ons in netheid overtroffen, die een tyd beleven, waarin wy door een blinde drift naar t rymverlof de meeste onzer kenletters verloren hebben: zoodat men met Terentius mag zeggen:

Wy maken het met al ons verstaan in waarheid zoo dat wy niet met allen verstaan.

Maar hei! Laat ons ons taak naar het hedendaagsch gebruik vervolgen.

Het werkwoord Zullen.

De Latynen kunnen dit niet met een enkel woord uitdrukken, of men moest er voor nemen *fore*. De Grieken hebben *μέλλω*. Dit is by ons onregelmatig en wel van zoo oude tyden af, dat wy deszelfs regelmate noch niet hebben konnen navorschen

In de te kennengevende wyze

Tegenwoordige tyd	<i>ik zal, gy zult, hy zal wy zullen, gyluiden zult, zyluiden zullen</i>
----------------------	--

In de onder gevoegde wyze

Onvolmaakt voorleden tyd	<i>ik zoude, gy zoudt, hy zoude wy zouden, gyluiden zouden, zyl. zouden</i>
--------------------------------	---

onbepaalde wyze

zullen

Werkend deelwoord

zullende. My heugt in den onv. voorleden tyd gelezen te hebben *zoudende*: maar, schoon men het ter snee zou konnen gebruiken, is het echter niet in gebruik.

VERBUM, *Hebben* / *habere*, activum.

Est etiam, hoc anomalum; vetus analogia erat, *ik hebbe* / *ik hebbede* / *gehebd*. In triviali sermone dicitur etiam *hehebd* / *corruptus*.

Indicativo modo.

Temp. præf. { *ik hebbe* / *gy hebt* / *hy heeft*.
wy hebben / *gyluid. hebt* / *spid. hebben*.

Imperf. { *ik hadde* / *gy hadt* / *hy hadt*.
wy hadden / *gyluid. hadt* / *spid. hadden*.

Perfecto. *Ik hebbe gehad* / *gy hebt gehad* / *Ec*.

Plusquam perf. *Ik hadde gehad* / *gy hadt gehad* / *Ec*.

Futuro. *Ik sal hebben* / *gy sult hebben* / *Ec*.

Imperativo modo.

Hebbet gy / *dat hy hebbe*.
Hebben wy / *hebbet gyl.* / *dat spid. hebben*.

Subjunctivo modo.

Tempus præsens & imperfectum hic convenit cum Indicativo: excepto, quod tertiæ personæ singulares hic similes primæ. Quod pro omnibus monuisse sufficit. Et in imperfectis adhuc utimur *ik soude hebben* / in plusq. perf. *ik soude gehad hebben*.

Insi-

Het werkwoord Hebben bedryvende

Dit woord is ook onregelmatig; de oude regelmaat was, ik *hebbe*, *hebbede*, *gehebd*. In straattale zegt men noch *behebd*.

in de te kennengevende wyze

Tegenwoordige tyd	<i>ik hebbe, gy hebt, hy heeft wy hebben, gyluid. hebt, zyluid. hebben</i>
onvol voorled tyd.	<i>ik hadde, gy hadt, hy had. wy hadden, gyl. hadt, zyl. hadden.</i>
volm. voorleden tyd	<i>ik hebbe gehad, gy hebt gehad enz</i>
meerd. volm. voorl.	<i>ik hadde gehad, gy hadt gehad enz.</i>
toekomende tyd	<i>ik zal hebben, gy zult hebben</i>

in de gebiedende wyze

*hebbet gy, dat hy hebbe
hebben wy, hebbet gyl. dat zyl. hebben*

in de ondergevoegde wyze

De tegenwoordige en onv voorleden tyd komen hier overeen met die van de te kennengevende wyze: behalve dat de derde personen in het eenvoudige hier gelyk zyn aan den eersten persoon. Dat genoeg is eens voor al te zeggen. En in den onv. voorl. tyd gebruiken wy nog *ik zoude hebben*. In den meer dan volm. voorl. tyd *ik zoude gehad hebben*

Infinitivo.

Hebben.

Participium.

Præf. Hebbende : pro imperfecto emphaticum
esset haddende. Sed nunquam legi.

Gerundium.

Al hebbende.

Supinum.

Om te hebben.

Participium passivum.

Gehad.

VERBUM, Zijn / esse.

Et hoc, uti & sequens, in altâ anomaliâ jacet.
hujus analogia referenda est ad plus quàm unam
dictionem. Ut primò ad verbum obsoletum, ist
binne / du binnes (du bistes) hi binnet : wi
binnen / gi binnest (gi bistest) si binnent : de
hoc plus quàm tempus præsens nobis non constat.
Secundò ad verbum antiquum, isti geware / sive
gewase / (r enim & s prisca confundunt mul-
tùm, ut in Latinis) alias gewese : quod in infi-
nitivo, gewesen / wesen ; in participio act. we-
sende : in pass. gewesed / gewesed. Tertio ad
verbum zijn / homonymum infinitivo wesen / aut
wessen ; quod per aphæresin & euphoniâ muta-
tum fuerit. Hinc, isti sy / gy sijn / hy sy / (aliter
hy isse) wy zijn / gyl. sijn / sy zijn.

Indicativo modo.

Temp. { isti ven / gy sijn / hy is.

præf. { wy zijn / gyl. sijn / sal. zijn.

C 5

Im-

in de onbepaalde wyze
hebben
in het deelwoord

tegenw. tyd *hebbende*. In den onv. voorl. tyd zou *had-*
dende krachtig zyn maar ik hebbe het nooit gelezen.

al hebbende

om te hebben

het lydelyk deelwoord

gehad
het werkwoord Zyn

Dit gelyk ook het volgende is van onheugelyke onregel-
 mate. In deszelfs regelmate moet men op meer dan een
 woord zien. Als *vooreerst* op het verouderde werkwoord *ik*
binne, du binnes (du bistes), hi binnet: wi binnen, gi binnest
(gi bistest), si binnent: hier van hebben buiten den tegen-
 woordigen tyd niets. *Ten tweeden* op het oude werkwoord,
ik geware, of gewase (want de ouden hebben veelal de *r* en
s door elkander gebruikt, gelyk de Latynen) anders *gewese*:
 dat in de onbepaalde wyze heeft *gewesen, wesen*; in het
 bedrijvend deelwoord *wesende*: in het lydelyk, *gewesed,*
geweest. *Ten derden* op het werkwoord *syn*, van gelyke
 beteeknisse met *wesen* of *wessen* in de onbepaalde wyze;
 dat door voorafkorting en om de welluidenheid veranderd
 is. Van hier *ik sy, gy syt, hy sy* (anders *hi isse*), *wy syn, gyl.*
syt, sy syn.

In de te kennengevende wyze

tegenw *ik ben, gy syt, hy is*
 tyd *wy syn, gyl. syt, syl. syn*

42 IDEA GRAMMATICA

Imperf. { ik was / gy waert / hy was.
 { wy waren / gyl. waert / syl. waren.

Perf. Ik ben geweest / gy sijt geweest / Ec.

Plusq. perf. Ik was geweest / gy waert ge-
 weest / Ec.

Futuro. Ik sal zijn / gy sult zijn / Ec.

Imperativo modo.

Weest of sijt gy / dat hy sy.

Dat wy zijn / weest of sijt gyl. / dat sal. zijn.

Subjunctivo.

Temp. { Ik sy / gy sijt / hy sy.

præl. { Wy zijn / gyl. sijt / syl. zijn.

Imperf. Ik soude zijn; plusq. perf. Ik soude
 geweest zijn.

Infinitivo.

Zijn / of wesen.

Particip.

Zijnde / of wesende.

Supin.

Om te zijn.

Particip. pass. vel præterit. activ.

Geweest.

VERBUM, Woorden / fieri.

Hujus analogia hæc est, quod sit passivum verbi
 substantivi, ik geware / id est *sum*, priscis: inde,
 ik gewarde / *sio*.

onv. voorl. tyd   *ik was, gy waert, hy was*
 tyd   *wy waren, gyl. waert, sy waren*

volm. voorl tyd   *ik ben geweest, gy syt geweest*
 enz.

meer dan volm. voorl tyd.   *ik was geweest, gy waert*
geweest enz.

toekomende tyd   *ik zal syn, gy sult zyn*

in de bevelende wyze

weest of syt gy, dat hy sy
dat wy zyn, weest of syt gyl. dat syl. syn

in de ondergevoegde wyze

tegenw. tyd   *ik sy, gy syt, hy sy*
wy syn, gyl. syt, dat syl. syn

onvolm voorl. tyd.   *ik soude syn*

meer dan volm. voorl. tyd   *ik soude geweest syn*

in de onbepaalde wyze

syn of wesen

bedryvend deelwoord

synde of wesende

om te syn

het lydelyk of volm. voorl. bedryvend deelwoord
geweest

Het werkwoord Worden.

De regelmate van dit woord bestaat hierin, dat het by de oude het lydelyke van het zelfstandig woord, *ik geware, is*, van daar *ik gewarde*.

Indicativo modo.

Temp. præf. { *Ik worde / gy wordt / hy wordt.*
Wy worden / gyl. wordt / syl. wor-
den.

Imperf. { *Ik wierde / gy wierdt / hy wierdt.*
Wy wierden / gyl. wierdt / syl. wier-
den.

Perf. *Ik ben geworden / gy sijt geworden / Ec.*

Plusq. perf. *Ik was geworden / gy waert ge-*
worzen / Ec.

Futur. *Ik sal worden / gy sult worden / Ec.*

Imperativo.

Worzet gy / dat hy worde.

Dat wy worden / worzet gyl. / dat syl. wor-
den.

Subjunctivo.

Præf. { *Ik werde / gy werdt / hy werde.*
Wy werden / Ec.

Imperf. { *Ik wierde / gy wierdt / hy wierde.*
Wy wierden / Ec.

Plusq. perf. *Ik soude geworden zijn / Ec.*

Infinitivo.

Worzen.

Par-

in de te kennen gevende wyze

tegenw. tyd	<i>ik worde, gy wordt, hy wordt wy worden, gyl. wordt, zyl. worden</i>
onv. voorl. tyd	<i>ik wierde, gy wierdt, hy wierdt, wy wierden, gyl. wierdt, zyl. wierden</i>
volm. voorl. tyd	<i>ik ben geworden, gy syt geworden enz.</i>
meer dan volm voorl. tyd	<i>ik was geworden, gy waert geworden, enz.</i>
toekom. tyd:	<i>ik zal worden, gy sult worden, enz.</i>

in de gebiedende wyze

*wordet gy, dat hy worde
dat wy worden, wordet gyl., dat syl. worden*

in de ondergevoegde wyze

tegenw. tyd	<i>ik werde, gy werdt, hy werde, wy werden, enz.</i>
onv. voorl. tyd	<i>ik wierde, gy wierdt, hy wierde, wy wierden, enz.</i>
meer dan volm voorl. tyd	<i>ik soude geworden zyn</i>

in de onbepaalde wyze

worden

Participio.

Præf. Woꝛdende.

Præterit. Gewoꝛden.

Gerundio.

Al woꝛdende.

Supin.

Om te woꝛden.

Nunc porrò conjugare aggredimur VERBUM, quod hodiernum manet analogum, proque exemplo erit cunctis similibus; solummodò aphæresin passum est præpositionis inseparabilis ge.

Nimirum, Stellen / *ponere.*

ACTIVUM. *Indicativo modo.*

Præf. { Ik stelle / gy stelt / hy stelt.
Wy stellen / gyl. stelt / syl. stellen.

Imperf. { Ik stelde / gy steldet / hy stelde.
Wy stelden / gyl. steldet / syl. stelden.

Perf. Ik hebbe gesteld / gy hebt gesteld / Ec.

Plusq. perf. Ik hadde gesteld / gy had gesteld / Ec.

Futur. Ik sal stellen / gy sult stellen / Ec.

Imperativo.

{ Stelt gy / dat hy stelle.
Stellen wy / stelt gyl. / dat syl. stellen.

Sub-

*het deelwoord**wordende**al wordende**om te worden*

Nu zullen wy overgaan tot het vervoegen van een werkwoord, dat tot op dezen dag regelmatig gebleven is, en van alle diergelyke een voorbeeld strekken kan; alleen heeft het ondergaan de voorafkorting van het onscheidbaar voorzetsel *ge*.

Namentlyk, *Stellen*.

Het bedryvende werkwoord. De te kennengevende wyze.

tegenw. tyd

*Ik stelle, gy stelt, hy stelt
wy stellen, gyl. stelt, zyl. stellen*

onvolmaakt. voorl. tyd

*Ik stelde, gy steldet, hy stelde
Wy stelden, gyl. steldet, zy stelden*

volm. voorl. tyd.

*Ik hebbe gesteld, gy hebt gesteld
enz.*

meer dan volm. voorl. tyd.

*ik hadde gesteld, gy hadt gesteld
enz.*

toekomende tyd

Ik sal stellen, gy sult stellen, enz.

gebiedende wyze

*stelt gy, dat hy stelle
stellen wy, stelt gyl., dat zyl. stellen*

Subjunctivo.

Præs. { *Ik stelle / gy steltet / hy stelle.*
Wy stellen / Ec.

Imperf. *Ik soude stellen / Ec.*

Perfect. *Ik soude gesteld hebben / gy soudt / Ec.*

Plusq. perf. *Ik soude gesteld gehad hebben / gy soudt / Ec.*

Futurum hic cum imperfecto consentit.

Infinitivo.

Stellen.

Particip.

Stellende.

Gerund.

Ik stellende.

Supin.

Om te stellen.

PASSIVUM. *Indicativo modo.*

Præs. *Ik worde gesteld / gy word gesteld / Ec.*

Imperf. *Ik wierde gesteld / gy wierd gesteld / Ec.*

Perf. *Ik ben gesteld geworden of geweest / gy Ec.*

Plusq. perf. *Ik was gesteld geworden / Ec.*

Futur. *Ik sal gesteld worden / gy sult Ec.*

ondergevoegde wyze

tegenw. tyd *ik stelle, gy stellet, hy stellet
wy stellen, enz.*

onv. voorl. tyd *ik zoude stellen*

volm. voorl. tyd *ik zoude gesteld hebben, gy
zoudt enz.*

meer dan volm. voorl. tyd *ik soude gesteld gehad
hebben, gy zoudt enz.*

De toekomstige tyd komt hier met den onv. voorl. tyd overeen.

onbepaalde wyze

stellen

deelwoord

stellende

al stellende

om te stellen

Het lydend werkwoord. De kennen gevende wyze.

tegenw. tijd *ik worde gesteld, gy wordt
gesteld enz.*

onv. voorl. tyd *ik wierde gesteld, gy wierdt
gesteld enz.*

volm. voorl. tyd *ik ben gesteld geworden of
geweest, gy zyt enz.*

meer dan volm. voorl. tyd *ik was gesteld geworden,
enz.*

toekom. *ik zal gesteld worden, gy zult*

Imperativo modo.

Woꝛdet gij gesteld / dat hy gesteld worde.

Woꝛden wy gesteld / woꝛdet gijl. gesteld / dat
sijl. gesteld woꝛden.

Subjunctivi conjugatio perficitur per subjunct.
in werde / & particip. gestelt.

Infinitiv.

Gestelt woꝛden.

Particip.

Præsens. Gestelt woꝛdende. Præterit. gestelt :
vel gestelt gewoꝛden / vel gestelt geweest.

Gerund.

Al gestelt woꝛdende.

Supin.

Om gestelt te woꝛden.

Par ratio in verbo omni conjugando , sive ana-
logo , sive anomalo : differt enim utrumque so-
lùm , ut post patebit , in normâ imperfecti Indi-
cativi Activi , & præteriti participii Passivi.

C A P. XIII.

*De Conjugatione Verbi , Grammaticis nostris
Anomali , sive Heteroclitici dicti.*

V *Erbi* , genti nostræ primitivi , natura antè ex-
plicita est ; tum etiã *conjugatio* , cum varia-
tione quam ibi passã est ; ac simpliciore ; undè hæc
Gram-

gebiedende wyze

*wordet gy gesteld, dat hy gesteld worde
worden wy gesteld, wordet gyl. gesteld, dat syl. gesteld
worden*

De vervoeginge van de ondergev. wyze geschied door *ik
werde* met het deelwoord *gesteld*.

onbepaalde wyze

gesteld worden

deelwoord

tegenw. tyd

voorl. tyd

gesteld wordende;

gesteld, of gesteld geworden

of gesteld geweest.

al gesteld wordende

om gesteld te worden

Op gelyke wyze gaat het met de vervoeginge van ieder werkwoord, het zy regelmatig of onregelmatig toe. Want die verschillen maar, gelyk hierna blyken zal, in den regel van den onv. voorl. tyd van de te kennen gevende wyze van het bedryvend en in het deelwoord van den volm. verl. tyd van het lydend werkwoord.

13e Hoofdstuk

*Over de vervoeginge van het werkwoord, by
onze letterkonstenaars onregelmatig/ongelyk-
vloeiend genaamd*

De natuur van een in ons land oorspronkelyk werkwoord is by ons te voren verklaard; zoo ook deszelfs *vervoeging* met die (eenvoudige) verandering, welke het ondergaan heeft; waaruit het

Grammaticis nostris *analogæ* nomen retinuit. Nunc *coniugationem* tangemus, quæ, quòd multiplicem subiit variationem, iisdem nuncupatur *anomala*.

Utriusque característica inspicitur in participio passivo; estque, in *analogæ*, simplex ibi *syncopæ* perpeffio: ex: gr. à prisco *gestellene* / erat *gestellenet*; & per syncopen *gestellet*; sive (ut nunc loquimur) *gestellt*. à *gebyuilene* erat *gebyuilkenet*; nunc *gebyuilket*.

Coniugationis *anomale* característica ibi in duobus consistit. I. In perpeffione, non *syncopæ*, sed *apocopæ*. ut à prisco *gelesene* erat *gelesenet* / nunc per apocopen *gelesen*: à *gescribene* erat *gescribenet* / & per apocopen *gescriben*: à *gespzehenne* erat *gespzehenet* / & per apocopen *gespzehen*: à *gesingene* erat *gesingenet* & per apocopen *gesingen*. II. In vocalis mutatione in penultimâ: ut *geschreiben* pro *gescriben*: *gesprohen* pro *gespzehen*: *gesungen* pro *gesingen*. In omni reliquo & *analogæ*, & *anomala*, verba planè sibi conveniunt penes nos.

Apocopes usus longè seriùs irrepfit quam *Syncopes*: quin antiquissimis temporibus sola *syncopæ* obtinuerit; uti etiã in Westphaliã. Porrò eam vocalis, in penultimâ, mutationem regunt tùm confusionis fuga, tùm Imperatrix Euphonia.

Igitur pro variâ mutatione, quam vocalis, quæ est in penultima temporis præsentis Indicativi Activi, subiit in eisdem generis imperfecto, simulque participio passivo, *Heteroclisia* Belgica est *quadruplex*.

I. Ubi penultima ea vocalis variatur in imperfecto solo; in participio passivo non item. ut, *ilt lese*; *ilt lasse*; *gelesen*.

II. Ubi eadem vocalis variationem patitur tùm in

in

by onze letterkonstenaars den naam van een *gelykvloeiend* werkwoord behouden heeft. Nu zullen wy met een woord spreken van die vervoeginge, welke om het ondergaan van velerleie veranderinge, ongelykvloeiend genoemd wordt.

Ieders kenmerk kan men duidelyk in het lydend deelwoord zien. En dit kenmerk is dat in de *gelykvloeiende* vervoeginge, daar eene eenvoudige *uitlatinge* plaatse heeft.

Byvoorb. van het oude *gestellene*, komt *gestellenet* ende by uitlatinge *gestellet*; ofte (gelyk wy nu spreken) *gestelt*. Van *gebruikene* kwam *gebruikenet*; nu *gebruikt*.

Maar in de *ongelykvloeiende* vervoeginge bestaat het kenmerk daar in twee dingen. I. In het ondergaan niet van eene uitlatinge maar van eene *afkappinge*. Want daar van het oude *gelesene* kwam *gelesenet*; heeft men nu *gelesen* by afkappinge; zoo kwam van *geschrivene* *geschrevenet*; nu by afkappinge *geschreven*: van *gespreken* *gesprekenet* en by afkappinge *gespreken*: van *gesingene*, *gesingenet* en by afkappinge *gesingen*. II. Wordt de klinker in de naastlaatste lettergrepe veranderd: als *geschreven* voor *geschreven*: *gesproken* voor *gespreken*: *gesongen* voor *gesingen*. In alle het overige komen by ons de gelyk- en ongelykvloeiende woorden by ons volmaakt over een.

De *afkappinge* heeft by ons veel later plaatse gegrepen dan de *uitlatinge*. Ja in de alleroudste tyden is alleen de uitlatinge by ons in gebruik geweest; gelyk ook nu noch in Westfalen. Wat verder de veranderinge van klinker in de naastlaatste lettergrepe aangaat, die hangt af of van het vermyden van verwarringe of van de albeheerschende welluidenheid.

Uit hoofde dan van de verscheidene veranderinge, welke de klinker, die in de naastlaatste van den tegenw. tyd van de te kennengevende wyze van een werkend woord, ondergaat in des zelve onvolmaakt voorleden tyd, en teffens in het lydelyk deelwoord, heeft de Nederlander *vierderlei* vervoeginge van ongelykvloeiende werkwoorden.

De 1ste is: wanneer de naastlaatste klinker alleen in den onvolm. voorl. tyd verandert, en niet teffens in het lydend deelwoord, als, *ik lese*; *ik lase*; *gelesen*.

De 2de is wanneer die zelfde klinker op dezelfde wyze veranderd wordt

in imperfecto ; rùm in participio passivo ; & quidem eandem. ut *ist schrybe / ist schrybe / geschryben*.

III. Ubi eadem vocalis itidem variationem patitur tam in imperfecto , quam in participio passivo ; at non eandem. ut , *ist spzete / ist spzete / gesproken*.

IV. Est earum quæ duplex habent imperfectum. Latinis audiunt verba quæ abundant conjugatione. ut , *ist helpe ; ih hielpe vel holpe ; geholpen*. *Ist berge ; ist bozge vel bergde ; gebozgen*.

Verba anomala pauca sunt numero , ac facile in Catalogum referenda : imò quædam adhuc *ἀμφοτέρως* efferuntur : *gebergt / gebozgen : bewegt / bewogen : gewijst / geweest* : Et voce *gewijste* nihil vulgarius. Curia Hollandiæ in sententiis executivis quotidie scribit *toegewijst*.

Ad classes illas jam pertinent , *primò* verbum , *ist ga'e / (quod olim ist gange) ist ginge / gesta'en : secundò* verbum *ist sta'e / (olim ist stande) ist stonde / gesta'en*. pro *stonde* Poëtæ *prisci* habent *ist storde* ; unde *gestoet / adjlantium caterva*. *tertiò* *ist sla'e (olim ist slage) ist sloege / gestlagen*. *quartò* & *ultimò* *ist doe'e* ; cujus analogia sita est in veteri Boreali aut Frisico *dwæ'en sive doe-aen / vel dwaden* : hinc infinitivi bini *darden & daeden* ; & sic facile id verbum conjugabis ; *ist doe / ist daede vel dede / gedaen*. Penitiùs hoc negotiù erucere neque lubet neque vacat.

en in den onvolm. voorl. tyd en in het lydend deelwoord. Als ik *schryve ik schreve, geschreven*.

De derde is, wanneer diezelfde klinker veranderd wordt zoo wel in den onv. voorl. tyd als in het lydend deelwoord: maar niet op dezelfde wyze. als, *ik spreke, ik sprake, gesproken*.

De 4de is wanneer een woord een tweederlei onv. voorl. tijd heeft. Deze werkwoorden worden in de Latynsche letterkonste genoemd overvloeiende – als *ik helpe; ik hielp, of holpe; geholpen ik berge; ik borge of bergde, geborgen*.

Het getal der ongelykvloeiende is maar klein, en daarvan kan gemakkelyk een lystjen gemaakt worden.

Ja sommigen worden zelf gelyk- en ongelykvloeiend gebruikt: als *gebergt, geborgen; beweegt; bewogen; gewyst, gewezen*: want niets is gemeener dan het woord *gewysde*.

Tot die vier soorten nu behooren I. Het werkwoord *ik ga'e* (eertyds *ik gange*) *ik ginge, gega'en*. II. Het werkwoord *ik sta'e* (eertyds *ik stande*) *ik stonde, gesta'en*. Voor *sonde* hebben de oude dichters *ik stoede*, daar *gestoet* van voorkomt. III. *Ik sla'e* (eertyds *ik slage*) *ik sloege, geslagen*. IV. En laatstelyk *ik do'e* (waarvan men de regelmaat moet zoeken in 't oude Noorder of Friesche woord *dwaen* of *doe-aen* of *dwaden*. Waarvan de twee onbepaalde wyzen komen *doeden* en *daden*; en dan zult gy dit woord gemakkelyk vervoe-gen. *Ik doe, ik daede* of *dede, gedaen*. Wy hebben nu geen tyd noch lust om ons dieper in dit stuk in te laten.

C A P. XIV.

Conclusio de Verbo.

IN verborum conjugationibus conspicuæ nobis emicant characteristicæ sequentes, in *Activo* quidem

I. Indicativi temporis præsentis characteristicæ est vocalis *e* absque exceptione. *Ist stelle / ist lese / ist ga'e / ist sta'e / ist do'e :*

II. Imperfecti tam in anomalis quam in analogis, syllaba *de*. *Ist stelde / ist munde / ist gunde.* Et benè notare convenit, quod in anomalis *ist lese / ist spzalie / ist schzebe / ist songe / ist ginge / ist soerge / Ec /* syllabam istam finalem *de* negligamus, id tantum fieri per apocopen Grammaticam.

III. In Imperativo, secunda persona singularis ἀνάλογος & regulariter semper similis est secundæ personæ singularis Indicativi: *stellet gy : singet gy.* Poëtæ autem in dialecto suâ metaplasmicâ utuntur *stell' / sing'*; ob mulcedinem in versu: at in prosa, præsertim characteris magnifici, vim usus non obtinet: parit quippe confusionem inter Imperativi ejusdem personam secundam & tertiam. Porrò istud committere ibidem in secundâ pluralis, *hooon' hunderen pro hoomt /* non metaplasma est, at merus solæcismus.

IV. Subjunctivi præsentis persona tertiâ coincidit cum tertiâ Imperativi. *Hy hebbe / hy hooone / item, hy wiederde.*

V. Infinitivi characteristicæ perpetua ac universalis

D

salis

 14^e Hoofdstuk

Besluit aangaande het werkwoord

In de vervoegingen der werkwoorden doen zich ten klaarsten de volgende kenmerken aan ons op. In een dadelyk woord zeker is

I. het kenmerk van den tegenw. tyd van de tekennegeveende wyze buiten alle twyfel de klinker *e*: ik *stelle*, ik *lese*, ik *ga 'e*, ik *doe*.

II. van den onv. voorl. tyd zoo in de ongelyk- als in de gelykvloeiende de lettergrepe *de*. Ik *stelde*, ik *minde*, ik *gunde*. En men moet hier wel opmerken, dat in de ongelykvloeiende ik *lase*, ik *sprake*, ik *schreve*, ik *songe*, ik *ginge*, ik *sloege*, het verwaarlozen van die eind lettergrepe *de*, alleen bykomt by een letterkonstigen nalaat.

III. In de gebiedende wyze is de tweede persoon van het eenvoudige regelmatig altyd gelyk aan den tweeden persoon van het eenv. in de te kennen gevende wyze; *stellet gy*; *singet gy*. Maar de dichters in hunne geklemde spraakvorme gebruiken *stell' sing'* om de zachtheid van het vers; maar in onrym, voornamelyk in hoogdravenden styl, gaat dat gebruik niet door: want het geeft/ maakt verwarringe tusschen den tweeden en derden persoon van de gebied. wyze. Maar in den 2den persoon van dezelfs meerv. te schryven *koom' kinderen* voor *koomt*, is geene geklemde spraakvorme maar loutere barbaarsheid.

IV. De 3de persoon van de ondergev. wyze komt over een met den 3den van de gebiedende wyze. *Hy hebbe*, *hy kome*, zoo ook *hy wierde*.

V. Het gedurige en algemeene kenmerk van de onbepaalde wyze

salis nunc porro est en: stellen / lesen / schryjven;
adde ga'en / sta'en / sta'en / do'en.

VI. Imperfectum Indicativi, in verbo worden /
legebatur olim ist' werde pro usitato ist' werde: istud
werde melioribus Poëtis etiamnum retinentibus.

VII. Passivi participii præteriti characteristica
nunc in *analogis* est d aut t. gesteld / gemind /
besind. in *anomaliis* en; gelesen / geschreiben. ad-
de geslagen / gega'en / gesta'en / geda'en. Qui
olim fuerit, antè retulimus.

C A P. X V.

De Verbalibus.

VERBIS, item participiis, maxima Nominum
nostrorum tum substantivorum; tum adjecti-
vorum, pars originem debet: planè contra quam
fit apud Latinos, & Græcos: ibi enim vulgò dedu-
cimus Verba à Nominibus. *Verbalia* vel sunt in-
finitivi ipsimet, materialiter ac substantivè positi;
vel infinitivalia. Et primum de ipsis infinitivis sub-
stantive positis & de eorum compositis aut decurra-
tis antè actum Cap. IV. Quæ ex infinitivis for-
mancur, sunt quintuplicia.

I. Exeuntia in aer: moorden / moordenæer /
schryjven / schryjvænæer; tooveren / tooverenæer;
suntque (per Reg. 1.) generis masculini.

II. Exeuntia in aerster vel aereffe. Moorden-
næerster / moordenæereffe / schryjvænæerster: too-
verenæerster / tooverenæereffe. Suntque (per ge-
nerum Reg. 11.) generis feminini.

Hic animadvertere oportet utraque verbalia hæc
vul-

is nu voord aan *en: stellen, lezen, schryven*; doet er by *ga'en, sta'en, sla'en, do'en*.

VI De onv. voorl. tyd in de kennengevende wyze van het werkwoord worden was eertyds *ik werde*, waarvoor nu gebruikelyk is, *ik wierde*. Doch de beste dichters gebruiken ook nu noch dat *werde*.

VII. Het kenmerk van het lydelyk deelwoord van den voorled. tyd is nu in de gelykv. *d* of *t*: *gesteld, gemind, besind* in de ongelykv. en *gelesen, geschreven*. Doet er by *geslagen, gesta'en, gega'en, geda'en*. Welke het van ouds was, hebben wy te voren gezegd.

15^e Hoofdstuk

Over de van werkwoorden afgeleide woorden

Het grootste deel zoo van onze zelfstandige als van onze byvoegelyke naamwoorden is zyn oorsprong schuldig aan de werk- en deelwoorden. Vlak anders dan by de Grieken en Latynen: want daar leiden wy gemeenelyk de werk- van de naamwoorden. De woorden van werkwoorden afgeleid, zyn of de onbepaalde wyzen zelf, stoffelyk en zelfstandig gesteld; of van onbepaalde afgeleiden. Maar van de onbepaalde wyzen als zelfstandige woorden gebruikt, en van die daar uit samengesteld of by inkortinge gemaakt zyn, is te voren in het IV hoofdstuk gehandeld. Die van onbepaalde wyzen gemaakt zyn, zyn 5derlei.

I. Die op *aer* uitgaan: *moorden, moordenaer, schryven, schryvenaer, tooveren, tooverenaer*; en deze zyn m. volgens den 1sten Reg.

II. Die uitgaan op *aarster* of *arresse*: *moordenaarster, moordenaresse; schryvenaarster; toovenaarster, toovenaarresse*. Ende deze zyn v. volgens den 11den reg.

Hier staat aan te merken dat beide deze van werkwoorden afgeleiden;

vulgò (nec unquam ferè aliter) usitari per syncopen decurtata: ut sint moozder / schzjber / tooberaer: moozdster / schzjffter / moozderesse / tooberesse: à sondigen est sondigenaer / sondigenaeresse; & per syncopen sondaer / sondaeresse.

III. Ex infinitivis orta per apocopen syllabæ en. ut à loopen / koopen / de loop / de koop. Cujusmodi, per Reg. ix, sunt masculina.

IV. Infinitivalia per augmentum in fine. Substantiva habent augmentum inge. ut schuddinge / stellinge / schzjbinge. Similiaque, omnia feminina. Pro quibus est mihi quod necessariò notem: nempe nos cunctis his infinitivalibus, nullo excepto, nunc sic uti ut syncopen patiantur syllabæ en. nam à schudden fuit antiquitus schuddeninge; à stellen / stellinge; à schzjben / schzjbeninge / &c. id scilicet remansit nobis à populis borealibus, qui hodiernum dicunt, stell'ning. &c. Quæ quicquid istiusmodi est omne regit, sola est Euphonia.

Adjectiva infinitivalia habent augmentum triplex. ut saem. Arbeidsaem / minsaem / vzeedsaem / spaersaem.

Baer. Bzeelsbaer / weerbaer / dzaegbaer / eetbaer / drinkbaer.

Lijkt. Dzaeglijkt / hegetijlijkt. in his iterum ludit eadem Syncope. de etymo antè diximus.

C A P. XVI.

De Participialibus.

I Pſa participia activa per omnia rationem habent adjectivorum: ut denominativa hinc formentur

gemeenelyk (ja byna nooit anders) gebruikt worden dan by uitlaat ingekort. Zoo hebben wy *moorder, schryver, tooveraar, moordster, schryfster, moorderesse, tooveresse*; van *sondigen* is *sondigenaar, sondigenaresse*, en by uitlaat *sondaar sondaresse*.

III. Die by aflaat van de lettergrepe *en* van de onbepaalde wyzen gesproten zyn. Als van *loopen, koopen: de loop, de koop*. Hoedanige volgens den IXden Reg. m. zyn.

IV. Van onbepaalde afgeleide door aanwas. De zelfstandige hebben den aanwas *inge* als *schuddinge, stelling, schryvinge*.

Deze en dergelyke zyn alle v. waaromtrent ik noodzakelyk moet aantekenen, dat wy geen een uitgesonderd, alle deze van onbepaalde wyze afgeleiden zoo gebruiken, by uitlaat van de lettergrepe *en*. Want van *schudden* kwam oulings *schuddeninge*; van *stellen* *stellinge*; van *schryven* *schryveninge* enz. Namentlyk dit is ons overgebleven van de Noorder volkeren, die tot op den huidigen dag zeggen *stell'ning* enz. Dan die in dit alles de baas speelt, is de weluidenheid.

De van onbepaalde afgeleide byvoegelyke naamwoorden hebben drieërlei aanwas. Als *saam. Arbeidsaam, minsaam, vreedzaam, spaarsaam*.

Baar. Breekbaar, weerbaar, draagbaar, eetbaar, drinkbaar.

Lyk. Draaglyk, begryplyk. Dan in dezen speelt die zelfde uitlaat weder.

16e Hoofdstuk

Over de van deelwoorden afgeleide

Alle de dadelyke deelwoorden zelf zyn in alles byvoegelyke naamwoorden. Zoodat daarvan afnoemelingen gemaakt worden

ea ratione ut de adjectivis antè exposuimus: exeunt-que in heid. *Aitnuntende / uitnuntendheid : vloeiende / vloeiendheid.*

Admittunt hæc participia activa etiam gradam comparativum & superlativum.

A participiis passivis derivantur substantiva, alia sine, alia cum, augmento. Quæ sine augmento, sunt ipsa participia, ac idèd neutrius generis. ut à *gewzlikhen / gewzlikhen est gewzlikte / gewzlikte;* & per euphoniã *gewzigte / gewzigte : regten / het geregte : volgen / het gevolgde : bakken / het gebakke : hzoutwen / het gebzoutwde.* est & metaplasmus in his familiaris. ut, pro *geregte / gevolgde / gebeente : het regt / gevolg / been.* inter hæc etiam nunc habes feminina: forsitan quod olim, posita adjective, fuerint juncta substantivis femininis, quæ post subintellecta; imò adèd neglecta, ut hodie ea nesciamus. ex. gr. *eene bakke / hzoutwte / toeboerte : eene maente / (mensis)* pro quo nunc scribimus *maentdt*: quæ vox prisca forte fuerit *eene genacnte tide / tempus lunatum.* *Tijd* enim olim erat femininum, ut & noòd. per Hollandiam borealem viget in plurali *maenten.*

Cum augmento substantiva participialia desinunt vel in *nisse / vel in tsel*: participiaque, à quibus formantur, sunt non tantum seculi anomali, sed & analogi. ita à *verstoort / erkent / verbint / begræft / infinitisque aliis participiis*, tam modernis quam antiquatis, habemus *verstoortnisse / erkentnisse / verbintnisse / begræftenisse / &c.* à *gebonden / est gebondenisse.* antiquitus arbitri, iudicesve pedanei, audiebant *hinders / inventores*: imò & nunc alicubi. hinc, quod invenissent, *'t gene sijn uitgesproken ofte gebonden hadden / dicebatur bondenisse;* & per, syncopen antepenultima,

op die wyze, als wy te voren over de byvoegelyke gezegd/verklaard hebben. En deze gaan uit op *heid*. *Uitmuntende*, *uitmuntenheid*: *vloeiende*, *vloeiendheid*.

Deze dadelyke deelwoorden hebben ook een vergelykenden en overtreffenden trap.

Van de lydelyke deelwoorden stammen zelfstandige naamwoorden, deels sonder, deels met aanwas. Die zonder aanwas zyn de deelwoorden zelfs, en daarom o. als van *gewrikken*, *gewikken*, *gewrikte*, *gewikte*; en om de welluidendheid *gewrigte*, *gewigte*: *regten*, *het geregte*: *volgen*, *het gevolgte*: *bakken*, *het gebakte*: *brouwen*, *het gebrouwde*. Hierin is het rymverlof gemeen. Zoo zegt men voor *geregte*, *gevolgte*, *gebeente*: *het regt*, *gevolg*, *been*. Onder deze zyn nu ter tyd v. Veellicht dat ze eertyds byvoegelyk gesteld, gevoegd zyn geworden by zelfstandige naamwoorden van het v. geslagt, die er naderhand onder verstaan zyn; ja eindelyk zoo veronachtsaemt dat wy ze nu niet meer weten. Neemt eens, eene *bakte*, *brouwte*, *toevoerte*: *eene maante*, waarvoor men nu *maandt* schryft. Welk woord mogelyk by de ouden was *eene gemaante tijde* (tyd van een maan) want *tyd* was oulings v. gelyk ook *nood*. *Maanten* is noch in Noordholland in gebruik.

Met een aanwas gaan de deelwoordelingen uit of op *nisse* of op *tse*. En ze komen niet alleen van deelwoorden van den onregelmatigen maar ook van den regelmatigen eeuw. Zoo hebben wy van *verstoort*, *erkent*, *verbint*, *begraeft* en oneindig veel andere deelwoorden, zoo gebruikelyke als *verouderde*, *verstoortenisse*, *erkenenisse*, *verbintenisse*, *begraafstenisse* etc. Van *gevonden* komt *gevondenisse*. Oudstydts heeten gelyk ook nu noch op sommige plaatsen, de scheidslui of lage rechters, *vinders*. Hiervan wierd, hetgene zy uitgesproken of gevonden hadden *vondenisse*; en by uitlaat van de tweede lettergrepe,

timæ, bonnisse. Curia Hollandiæ hodiernum ita vocat iudicatum inferioris iudicis. Hæc omnia sunt, per Reg. V. Cap. IV. generis feminini.

Secundò à participiis *gespant / begint / bedingt / geschzoet / gesmeert / bekleet / belegt / versoeit / gebzoet / est gespantsel / begintsel / bedingt sel / geschzoetsel / gesmeertsel / bekleedtsel / belegt sel / versoeitsel / gebzoetsel*. Neutrum servant genus. In utroque participiali mirificæ sunt partes euphoniæ: neque per totam nostram Grammaticen gressum moveas, quin Regiæ illius offendas crebros lusus multiplici in metaplasmo.

Præter duas eas terminationes & elocutio nonnunquam etiam est in *heid & schap*. ut *welgesteltheit / bereidheid / bereidschap*. sed nescio, num solœcismi potius dicendi.

Verbalium & participialium copia arguit fuisse antiquitus penes nos majorem *verborum* numerum quam *nominum*, ut alibi hic monitum. Atque sic demum in re etymologica factum est satis linguæ *communis*.

C A P. XVII.

De Metaplasmo; & nostris, in tersa scribendi ratione, Dialectis.

Præter nostram linguam *communem*, (onse Nederduitsche geregelde schijfstaete) habentur item Belgis, in politâ scriptione, *Dialecti*, (dese ende gene / bpsondere spraekvoemen in onse schijfstaete) inlar Græcorum; duæ quidem numero; altera Curia, Senatuque, familiaris; (cave-

vonnisse genaamd. Het hof van Holland noemt dus nog het gewysde van een lager rechter. Deze alle zyn volgens den V. Reg van het IV. hoofdst. v.

Ten II den van de deelwoorden *gespant, begint, bedingt, geschroeit, gesmeert, bekleed, belegt, verfoeit, gebroet, komen gespantsel, begintsel, bedingsel, geschroeitsel, gesmeertsel, bekleedtsel, belegtsel, verfoeitsel, gebroetsel*. Deze zyn. o. In beide deze deelwoordingen speelt de wel-luidenheid een wonderlyken rol: en gy kunt door onze gantsche letterkonste geen voet verzetten, of gy treft gedurige spelingen van deze koninginne door velerlei rymverlof.

Behalven deze twee uitgangen, vindt men ze ook met *heid* en *schap* als *welgesteldheid, bereidheid, bereidschap*. Maar ik wete niet, of deze geen bastaarden zyn.

De menigte van werkwoorden- en deelwoordingen toont aan dat er by ons van ouds een grooter getal van *werk-* dan van *naamwoorden* geweest zy, gelyk wy elders vermaand hebben. En dus hebben wy genoeg van de woorigrondinge gezegd.

17^e Hoofdstuk

Over het rymverlof; en onze spraakvormen in den sierstyl

Behalve onze *Nederduitsche geregelde schryftale*, zyn er by ons in den sierstyl *deze en gene byzondere spraakvormen in de schryftale*, gelyk als by de Grieken, wel twee in getal; de eene by het hof en de staten gemeensaam

hic comprehendas voces non vernaculas) altera Poëtis. Quæ ambas à linguâ *communi* discernunt, sunt figuræ Grammaticæ; unicâ voce *Metaplasmus*; addititius pro illâ, nempe; pro hac verbò detractitius, de *additio*, & juxta eum efformatâ *Dialecto Forensi*, (de *szpreekwozme / ofte taele / ban den spouc*) vix operæ pretium est verba facere; cum ejus ablitio a linguâ communi magis sit Rhetorica quam Grammatica, & sistatur intra cancellos praxeos causidicæ; denique eâ dialecto utentes nequaquam in eo sint, ut linguam communem velint è medio tollere. contrâ ipsi Proceres nostri in sua scriptione, ut Decretis, Literis, firmiter adhærent linguæ Communi.

Verum quod ad *detractitium* Metaplasinum attinet, sciendum; in * *pronunciando* nihil Belgis eo vulgarius: quin omnia ad literam eloqui ridicula nobis est affectatio: prout praxin, planè Euphoniæ habenas audientem, è vivâ Belgarum voce datur excipere: est quippe euphonia ea omnis nostræ elocutionis imperatrix; & figuræ sequentes ejus pedissequæ ac famulæ.

In *scribendo* eum meritò Poëtis tribuimus, quia ab illis nobis fuit in Carmine primum expeditus, ac hodiernum retentus, velut res ad politæ versificationis essentiam pertinens. Quando enim & versui Belgico sua constat definita syllabarum multitudo ac mensura, accedit subinde (quo unâ & rhythmo & incro, & denique eleganti phraseos delectui, fiat satis) ut dictio versum ingressura debeat hac aut illâ syllabâ augeri vel minui: cujusmodi subsidium Poëtis nostris ad manum paratius est, quum in eo habeant sibi præcuntes Latinos Græcosque; & simul (quod nodum hic necit) id ferat linguæ nostræ genius, syllabis quippe brevi-

* *De szpreektaal.* bus

(verstaat hier echter de bastertwoorden niet onder) de ander by de dichters. De letterkonstige figuren zyn het, die ze van de *gemeenenlandstale* onderscheiden. In een woord *rymverlof*, de eerste *voegt* hier en daar wat *by* de woorden; de ander neemt hier en daar wat af. Wat aangaat de eerste, die hier en daar wat byvoegt, *de spraakvorme of tale van den hove*, daarvan is t niet de pyne waardig te spreken; dewyl derzelver afwykinge van de gemeene tale meer reden- dan letterkonstig, ende die alleen binnen de pleitzaal besloten is; eindelyk die die gebruiken hebben geen oogmerk om de gemeene taal te verbannen. Integendeel houdt de hooge overigheid in haar geschryf als wetten en brieven zich nauwkeurig aan de gemeenenland spraakvorme.

Maar wat aangaat het rymverlof dat hier en daar wat *afneemt*, moet men weten; dat in de *spreektale* niets gemeener is by de Nederlanders. Ja alles naar den letter uit te spreken is by ons eene zotte verwaandheid/gemaaktheid. Gelyk wy uit het spreken der Nederlanderen, dat zich geheel en al naar de welluidendheid schikt, kunnen opmaken. Want zeker die welluidenheid voert de vlagge over onze gantsche uitsprake; en de volgende figuren maken haar stoet en gevolg uit.

In den *schryftale* noeme wy die met recht de dichterlyke, omdat die er zich eerst in hunne gedichten van bediend hebben, en er zich nog by houden, als van eene zake, die tot het wezen der verzenmakery behoort: want omdat het getal ende de maat der lettergrepen in een Nederduitsch vers bepaald is, gebeurt het nu ende dan, om gelyk aan het rym, de maat en keurigheit van uitdrukkingen te kunnen voldoen, dat een woord, het welk men in een vers gebruiken wil, eene lettergrepe te veel ofte te weinig heeft waardoor er dan een afgelaten of bygedaan moet worden. En van dit hulpmiddel hebben onze dichters zich te gereeder bediend, dewyl zy hier in de Grieken en Latynen tot voorgangers hadden; en ook, dat den knoop toehaalt, dewyl de aart van onze tale daarmede niet en streê, als overvloed hebbende van korte lettergrepen,

bus utcunque exuberantis, ac carentis in analogia nostra orthographia omni oxytono: contra quam est penes Gallos, qui proinde nullatenus ferè hoc metaplasmo pollent. neque longè id subsidii arcessendum erat: nam, ubi Linguae Belgicae usus se exporrigit ab extrema Flandria ad extremam Frisiam; hunc *detractitium*, sive Poëticum, metaplasma suppeditabat Frisia; quemadmodum *addititium* Flandria.

Poëtarum nostrorum societati singulatim proprium hunc metaplasinum agnoverunt & prisci Sodales collegii rhythmi Amstelædamensis; in sua Grammatica, ad annum Chr. 1584, vocem istam belgicè reddentes *Kijm-verlof*; figurisque cunctis, qualiter eas recenset Gerhardus Johannes Vossius, suum tribuentes nomen vernaculum, quod mox suo jungemus loco.

Quantò nunc adcreverunt magis, cum redintegratâ Reipublicæ nostræ libertate, Poëseos delicia: tantò etiam licentia hæc evasit frequentatior. imò, cum numerus poëticus (*cadance*) Metaplasinique figuræ planè regant se invicem, effecit numeri amor, ut Poëtae nostri etiam adgressi sint primi has figuras, Dialectumque suam juxta eas caltratam, (de *geklemde spzaelwozme van de Digteten*) intrudere in solutam suam orationem; parciùs quidem olim, etiam usque ann. 1620 & 1626; pòst autem expansis velis: uti commonstrant & Equitis *Hoofdii* & *Vondelii* prosæ, ubicunque venia fuit ex animo spatiandi; & inter quas non novi ferè antè quid, quam ejus Equitis *Henricum IV*: licet ibi adhuc se junior sit in figurâ, quam in postmodum editis: velut *Domo Medicæa*; *Bello Belgico*; & *Cornelio Tacito*.

Indè protinus talis metaplasinica prosa est amba-

en vry van scherptoonigen in onze regelmatige spelkonste. Dat by de Fransche vlak anders is, die daarom ook geensins dit rymverlof hebben. Daarby hoefde men dat hulpmiddel niet verre te zoeken. Want daar de Nederduitsche tale van de uiterste grenzen van Flaanderen aan tot de uiterste grenzen van Friesland toe in gebruik is, gaf Friesland het *inkortend* of dichterlyk rymverlof aan de hand, gelyk Flaanderen het *vermeerende*.

De Amsterdamsche kamer In Liefde Bloeiende heeft in hare letterkonste in den jare 1584 uitgegeven erkend dat deze metaplasmus, welken zy door *rymverlof* vertalen, byzonder eigen is aan onze dichters; en zy hebben alle de figuren, zoodanig als Vossius die optelt, eene Nederduitsche benaminge gegeven, welke wy straks op hare plaatse zullen invoegen.

Naarmate nu, by het herstellen van de vryheid van ons gemeenenbest, de liefhebbery der dichtkonste aangegroeid is, is ook dit rymverlof menigvuldiger geworden. Ja dewyl de rollinge der verzen en de figuren van het rymverlof elkanderen beheerschen, heeft de liefde voor de rollinge uitgewerkt, dat onze dichters ook het eerste ondernomen hebben om *hunne geklemde spraakvormen* ten ongebonden styl intevoeren; eerst tot de jaren 1620 en 1626 zoo nu en dan, maar daarna zonder eenig omzien/met een volle hand. Gelyk het onrym van den Ridder *Hooft* en *Vondel* bewyzen, alwaar maar eenige gelegenheid is om hunnen lust te boeten. Ende daaronder kenne ik geen ouder dan des Ridders *Henrik de IVde* schoon hy het daar spaarsamer doet dan in zyn volgende schriften als de *Rampzaligheden van den huize De Medicis*; *Nederlandsche oorlogen* en *Kornelius Tacitus*.

Nadien tyd is straks met beide armen het rymverlof in t onrym ingehaald,

bus recepta ulnis & à plebe, (tùm novitatis pruriginæ, tum quod hoc idioma sensit tam accommodum esse ad stylum suum confabulatorium) multoque item à populo, linguæ *Communis* nostræ primigeniam analogiam, neve cuius ponderis ea sit, nesciente. Quin eò abiit cæcus privatorum quorundam Criticorum furor, ut cœptum sit vel in prosâ omnem probatæ linguæ characteristicam nobis ponere in Dialecto eâ Poëtica, atque in dictione quæ in eâdem prosâ ad sensibile *numeri* vestigium foret castrata; ac quasi pronunciatum & definitum, illud ipsum esse, quod Linguam Belgicam unicè deberet constituere; quin tollendum è medio, (*delendam Carthaginem*) omne quod metaplastmi Poëtici habenas non audiret. Lepidum, sanè, iudicium! sed istorum verè, qui crassè ignorant tam merum imperium ad se non pertinere; quique sibi arrogant definitionem quam primarii Poëtæ, metaplastmi istius auspices, nequidem somniarunt unquam: hi enim (solum nomine *Vondelium* cum *Antonide*) in metaplastmi usû & nonusu circa dictionem eandem inque casu per omnia pari, sunt ultrò tam inconstantes & dissimiles sibi; ut totum metaplastmi negotium liqueat iis fuisse merum ingenii lusum; nescio, an & meram eruditam varietatem; ut, nempe, sciolis verba darent; celando coram vulgo analogiæ scientiam, quâ perfectissimè pollebant: (intertuerat quippe *Vondelius* analogico Cœtui antè laudato) eundem planè in morem, ut magni ii prisçi Geometræ, sub externo Syntheseos cortice, nobis occultabant præstantissimam suam Analysin. Unde iudices, quantum viri illi in sinu jam riderent novitios nostros, qui rem iis ludicram, ac vestram fortè, tam sanctè, tam religiose habent; ut moliantur sibi in eâ nor-

en van t *gemeen*, zoo uit lust tot iets nieuws als omdat zy bevonden dat deze spraakvorme zeer geschikt was voor hunne praatstyl, en ook veelal van het *volk*, onbedreven in de oorspronkelyke regelmaat van onze tale en het gewigt van dezelve. Ja zoo verre is de blinde yver van sommige byzondere taalzifters gegaan, dat men ondernomen heeft zelfs in onrym het gantsche kenmerk van eene goede tale te stellen in de poëtische spraakvorme, en in eene zeggingswijze die in het zelfde onrym tastelyk tot de *rol-linge* bedwongen was, en men heeft als eene uitsprake gedaan en bepaald, dat dit het was, het welke de gantsche tale moest uitmaken. Ja dat men als een ander *Karthago uit moest roeien* alles dat naar de zweep van het rymverlof niet draven wil. Een wonderbare uitsprake voorwaar! Maar zeker van dat slag van lieden, welke geheel onkundig zijn dat hun zoo volstrekt een gebied niet toekomt; en die zich eene bepalinge aanmatigen, waarvan de hoofddichters, de ontwerpers van dat rymverlof, nooit gedroomd hebben. Want deze (ik noeme alleen *Vondel* en *Antonides*) zyn in het gebruiken en niet gebruiken van het rymverlof omtrent een en het zelfde woord, in een geval in alles gelyk, zoo onstandvastig en zichzelf zoo ongelijk, dat het ten klaarsten blykt dat zy het geheele rymverlof maar als eene speling van den geest aangezien hebben. En misschien maar als een geleerd bedrog, teweten om de neuswyzen te misleiden, door voor het gemeen te verbergen de wetenschap van de regelmaat, waarin zy ten uitersten bedreven waren, (immers *Vondel* had de hiervoren gemelde letterkonstige vergaderinge bygewoond) juist op die zelfde wyze, gelyk die groote wiskonstenaars by de ouden onder het uiterlyk/deksel van een samenstellende manier hun ontbindende manier verborgen. Waaruit gy kunt opmaken, hoe hartelyk die mannen onze nieuwelingen in hunne vuist uitlagchen zouden, die eene zake, welke by hun maar s een aardigheid en misschien een kunstjen was, zoo heilig en eerwaardig achten; dat zy daarin trachten

nam & regulam, verè nodum in scirpo, quaerere.

Ac de metaplasmi origine & progressu apud nos sic habe: addam enim pauca de ejus, in soluti oratione, limite. „Volumus non quidem arceri omnes istos, quibus ille animus, nè ità scribant in pro- „sà; sed faciant sine ulla perfectissimæ linguæ no- „stræ communis, & analogiæ, jacturà: præstat enim lingua communis in scribendo tantundem quantum, in nave procul vela faciente, acus magnetica; ad cujus ductum cursus navis incerti & lubrici statim examinantur & corriguntur: Contrà acu amissà nihil magis ante oculos paratum, quàm certum naufragium. Et simili modo, ubi (linguà Communi è medio sublatà, ad cujus amissim dialecti morosa inconstantia semper revocari & corrigi datur) ille metaplasmi excessus unice morem constitueret, tota nostra lingua ex analogà, quantacunque nunc mansit, brevi evaderet toti Belgio merus labyrinthus anomalus; uti jam modò evasit sic sentientibus. Quàm enim laborant illi per omnem etymologiam pro vel unicà regulà extruendà! tot offendunt anomalias & exceptiones, quot dictiones. Quàm impervia est illis in idiomate suo castrato res Prosodica! quæ tamen in linguà communis leviter potest definiri: ut mox probabo. Græcæ quondam linguæ occasus & mors nulli alii morbo imputanda nisi improbo metaplasino: inde elapsa ex incolarum memorià characteristica, ac tandem amissa prorsus norma omnis & analogia, & cum his (ut necessariò consequitur) ipsa lingua; irrepsitque ea, quæ nunc in Archipelago viget, Barbaries. abi jam, & quaere ibi regulam. Cum Latinà haud dubie similiter actum fuerit: ita & denique Linguam Belgicam maneret haud inelior fors. Præ-

een richtsnoer en regel, maar inder waarheid een knobbel in eene bieze, te zoeken.

Maar weet dit aangaande den oorsprong en voordgang van het rymverlof: want ik zal er eenige weinige dingen bydoen over deszelfs bepalinge in onrym. "*Wy willen allen die daar lust in hebben niet verbieden zoo in onrym te schrijven: maar willen dat zy dat doen zonder onze allervolmaakste gemeenelandstale en regelmaat in t minste te benadeelen*" want onze gemeenelands-spraakvorme heeft in de tale even zooveel nut als de kompasnaald in een schip op eene verre reize. Naar wiens wyzinge de onzekere en losse koersen terstond getoetst en verbeterd worden. Daar by het verlies van den naald niets dan een zekere schipbreuk voor de deur staat. En op even die zelfde wyze zoude, als, (na het vernietigen van die gemeenspraakvorme, tot wier toetssteen men de moeilyke onstandvastigheid van de andere spraakvormen gedurig geproefd en verbeterd moet worden) dat rymverlof zoo verre ging dat het de wet stelde, onze gantsche tale in kort van regelmatig, zy is dat tot nog toe zoo verre gebleven als het wezen mag, enkel een onregelmatig doolhof voor gantsch Nederland worden: gelyk zy dat reeds is voor die in dat gevoelen staan. Want hoe moeilyk valt het hun een eenigen regel op te geven! Zy vinden zoo veel onregelmatigheden en uitzonderingen, als woorden. Aan het hoofdstuk over de maatklanken weten zy in het geheel geen mouwen te stellen! Het welk nochthands in de gemeene spraakvorme gemakkelyk bepaald kan worden: als ik straks toonen zal. De ondergang en dood van de Grieksche tale is voorhenen aan geen andere ziekte dan 't boze rymverlof toe te schryven geweest: daardoor ontschoten de kenmerken aan t geheugen der inwoonderen: en eindelyk verloren zy alle regels en regelmate en met die hun gantsche tale, in wiens plaats die barbaarsheid kwam, welke nog in den *Archipel* in gebruik is. Gaat daar nu heen en zoekt er een regel. Buiten twyfel is 't met het Latyn op dezelfde wyze gegaan: eindelyk de Nederduitsche tale zou geen beter lot te wachten hebben.

terea hoc habe; nequaquam esse de essentiâ styli nostri politi, ut detractitium, sive Poëticum, metaplasinum adhibeamus in prosâ. Proceribus, neque ulli auctori probato, eâ *numeri Poëticæ* furiâ non correpto, unquam fuit adoptatus. Præter *Acta publica* intueamur *Hugonem Grotium*, unum instar omnium. hic, utut Poëta summus, metaplasimum callens ac usurpans in Carmine suo vernaculo *de Veritate religionis Christianæ*, tamen ab eo ad prosam traducendo cautè abstinuit in *Hollandici juris institutionibus*: acuminis defectu minime; verum id sentit, cuique dicendi generi suum servandum characterem; item numerosæ alex & Poëtico lusui haud committendam omnem linguæ analogiam. Neque putandum, ad commonendum lectorem *numeri Oratorii (cadance)* in eloquendo, necessariam esse ejusmodi castratam dictionum orthographiam. è contrâ supponit hæc potiùs aut in lectore impotentiam, ut qui absque asini ponte voces, analogè & integrè pictas, non valeret ornatè eloqui; aut, in auctore, numerosæ quasi suæ peritiæ ostentationem. Abhinc seculum lectores docti eâ quidem erant potenti, ut ad prosam aptè eloquendum metaplasini baculo & fulcro haud egerent: multò minus & egemus nunc. Nec adeo hospites simus, quò nobis sit fides, Oratores Latinos & Græcos ea quæ integrè picta, pro linguæ communis inodulo, conceperant, & sine ullo metaplasmo recitasse. Habe denique, vice coronidis; in soluto genere castrationem eam metaplasmicam syllabarum finalium, stringentem quippe, reddere Orationem arduam: ubi contrâ orthographia analogica, abundans iis syllabis semper brevibus, efficit suavem; cæterum & linquens eloquenti auream libertatem, quid in syllabis, dum declamat, ipse velit

Weet daar en boven dit; dat het geensins tot het wezen van onzen schryfstyl behoort dat wy de inkortende spraakvormen of het rymverlof in onrym gebruiken. Nooit is het ook by de staten of eenig geacht schryver, die zich door de drift dier *dichterlyke rollinge* niet had laten vervoeren, aangenomen. Laat ons behalven *s lands besluiten Hugo de Groot* maar inzien, die alleen zoo veel als alle de anderen is. Deze, hoewel een groot dichter, het rymverlof verstaande en er zich van bedienen, in zyn Nederduitsch dichtstuk over *de waarheid van den Christelyken godsdienst*, heeft zich nochtands voorzichtig onthouden van het zelve tot het onrym over te brengen in zyne *Inleidinge tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid*: geenszins door gebrek van snedigheid: maar omdat hy van oordeel was, dat ieder soort van geschryf zyn eigen wyze had: mogelyk dat men aan de rollende teerling van dichterlyke spelinge alle regelmate van tale niet wagen moest. En men niet moet meenen dat om den lezer onderrecht van de redenkunstige *rollinge* in het uitspreken te geven deze verkorte spellinge der woorden noodig zy. In tegendeel veronderstelt die liever in den lezer of onvermogen, als die zonder dat behulp de woorden voluit en regelmatig geschreven, niet sierlyk uit zou kunnen spreken of, in den schryver een zeker soort van poedery op zyne kundigheid in dit stuk. Voor een eeuw waren de lezers in staat om zonder behulp van het rymverlof het onrym fraai op te zeggen. Veel min hebben wy dat nu noodig. Wy zyn ook zoo onkundig niet, dat wy gelooven dat de Latijnsche en Grieksche redenaars hetgene zy na den aart van hunne tale voluit geschreven hadden, zonder eenige uitlaat of verandering van letter opgezegd hebben. Eindelyk dit nog tot eene toefte; dat in ongebonden styl die inkorting van de laatste eindlettergrepen, dewyle zy in de redenvoeringe stroef maakt: daar integendeel de regelmatige spellinge, dewyle zy rykelyk van die korte lettergrepen voorzien is, die zacht maakt, latende voor het overige de vryheid aan den spreker, om, terwyl hy zyn stuk opzegt, de lettergrepe weg te nemen of niet, naar zyn welgevallen.

Cap. XVII. De Metaplasmo, & Dialectis. 59

velit castrare nec nē. De hoc te convincet facundus Juridicus, in Curia, aut Senatu, causam agens.

Igitur, utut cautè concessā metaplasmi licentiā, nemini sano jam porrò poterit dubium esse, quin manibus pedibusque obnixè id agi oporteat quò lingua ea nostra communis sarta tecta sit. Atque id leve fuerit, si, inter tractatus complures, *versio Bibliorum Dordracena* Theologis, *Hugonis Grotii institutiones jurū Hollandici* Jurisperitis, ac *Dictionarium Cornelii Kiliiani* Grammaticis serventur, *Canonum* *, in modum, integra & nullā novitatis prurigine interpolata.

Hicce prælibatis, en figuras ipsas, ut Vossius eas versiculis complexus est.

PROTHESIS *apponit capiti*. Grammatici Amstelædamæi antè laudati nobis verterunt *Coeset*. ut *nemaer* pro *maer*: *egeene* / *negene* pro *geene*.

Sed APHÆRESIS *aufert*: nostris *Afstaet*: 't hebbe / 't is / dit 's / stadig; pro *ilt* hebbe / het is / dit is / gestadig.

SYNCOPA *de medio tollit*: nostris *Hitlaet*: ut *ba'er* / *Luilt* / *Rotterdammer* / *verdoemenisse* / *voumisse* / *begraeffenisse* / *verstorenisse* / *wijtte*; pro *vader* / *Luidit* / *Rotterdammeniaer* / *verdoemenisse* / *vondenisse* / *begraeffenisse* / *verstoortenis* / *wijthede*.

Sed EPENTHESIS *addit*: nostris *Inset*. ut *geleghentheid* / *onberwankelbaer*: pro *geleghentheid* / *onwankelbaer*.

Abstrahit APOCOPE *fini*: nostris *Paalaet*: ut, *end'* / *eu* pro *ende*: *deugd* / *vergeving* / *verbin-*
tenis / *heb* / *sou*; pro *deugde* / *vergevinge* / *ver-*
bintenisse / *hebbe* / *soude*: *heerschappp* / pro
heerschapppe: porrò substantiva participialia *ge-*
geef / *geschijf* / *bedijf*; pro *gegeef* / *geschijfd* /
* *slaepers*. be

Hier van zal in de pleitzaal van stad of Hof een welsprekend rechtsgeleerde/advokaat overtuigen.

Derhalve schoon wy vryheid in opzigt van het rymverlof onder bepalingen geven, kan geen verstandig/voorzigtig man meer twyfelen of men moet zyn uiterste best doen dat er geen de minste inbreuk op onze gemeenenlandstale gedaan werde. En dat zal gemakkelyk te doen zyn, indien onder meer andere werken, de godsgeleerden de *Dordrechtsche bybelvertalinge*, de rechtsgeleerden *Hugo de Groots Inleidinge tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid* en de letterkonstenaars *Kornelis Kiliaans woordenboek* voor bewaren, waarin de woorden voluit en zonder door zucht naar nieuwigheid verminkt te zyn, geschreven staan.

Dit vooraf gezonden hebbende, krygt gy nu de figuren, zoo als Vossius die opgegeven heeft.

Die van voren iets bij het woord voegt, en by de Latynen *prosthesis* heet, is by de kamer In Liefde Bloeiende genaamd *toeset*: als *nemaar* voor *maar*: *egeene*, *negeene* voor *geenen*.

Die van voren iets wegneemt, is by Vossius *Aphaeresis*, by de Kamer voorn. *aflaat* genoemd: als *'k hebbe*, *'t is*, *dit's*, *stadig* voor *ik hebbe*, *het is*, *dit is*, *gestadig*.

De *syncopa* by de onzen door *uitlaat* vertaald neemt iets uit het midden weg: als *va'er*, *Luik*, *Rotterdammer*, *verdoemenisse*, *vonnisse*, *begraeffenisse*, *verstorenisse*, *wytte* voor *vader*, *Ludik*, *Rotterdamnaer*, *verdoemtenisse*, *vondenisse*, *begraeftenisse*, *verstoortenisse*, *wythede*

De *Epenthesis* by de onzen *inset* voegt in t midden iets in. Als *gelegenheid*, *onverwankelbaar* voor *gelegenheid*, *onwankelbaar*.

De *apocope* by de onzen *nalaat* neemt van het einde iets weg: als *end'* voor *ende*: *deugd*, *vergeving*, *verbintenis*, *heb*, *sou* voor *deugde*, *vergevinge*, *verbintnisse*, *hebbe*, *soude*, *heerschappy* voor *heerschappye*. Verder de naamwoorden van deelwooren afgeleid *gegeef*, *geschrijf*, *bedryf* voor *gegeefd'* *geschrijfd*

bedrijfd'. Huc etiam refer licentiam Poëticam, qua tertiâ singulari imperativi activi utuntur pro secundâ. *Geef / leef / spreek*; pro *Geest gy / leest gy / sprekht gy*.

Sed dat PARAGOGĒ. nostris *Byset*: ut *Het re / inue / omme*: pro *Het / in / oin*: referamus & huc phrasin Procerum den *Staet / den Raed / den boedel* / in nominativo; pro *de Staet / de Raed / de boedel*.

Constringit CRASIS; vel Synæresis: nostris *krimp* reddita. ut *stract / neef / spleet / loot / le'er / lee'er*; pro *strate / nebe / splete / late / leder / leeder*. Contractio hæc ita procedit, quod syllabæ istæ ultimæ, naturâ breves (quemadmodum sunt omnes ultimæ in tota nostra lingua, analogicè scriptæ: ut mox docebitur in Prosodia) tam immensum corripuntur, ut prorsus non exaudiantur in pronunciando: sono penultimæ, quæ nobis semper naturâ longa est, manente interim invariato. Ac ne in scriptione exaltet *strat' / spleet' / lot'*; scribimus penultimas per diphthongos *ae / y*, *æ*: tamen si sonus non fiat bifonus: atque istud nobis causatur literarum penuria. interim casus hujus craseos, in crisi orthographicâ, ansam præbet confusioni: undè res hæc nobis cum moderamine & tolerantia tractanda. Ac scribò recordandum id quod capite secundo admonitum; nempe Orthographiam Belgicam sine linguæ nostræ *communis*, quæ ejus objectum est, cognitione nunquam recte capi posse.

Distracta DIÆRESIS *effert*: nostris *Spallinige*: ut *vollcht / selfef / erref / ellekandze*: pro *vollt / self / erf / elkandze*.

In Capite primo de *Orthographiâ* promiseram ex superabundanti adhuc theoretica quædam; hæc igitur hic habe.

Diph-

bedrijfd. Brengt hier ook die dichterlyke vryheid toe, waardoor zy den 3den persoon van de gebiedende wyze voor den 2den bezigen als *geef, leef, spreek* voor *geeft gy, leeft gy, spreekt gy*.

De *paragoge* by de onzen *byzet* geheten voegt op het einde iets by als *Heere, inne, omme* voor *Heer, in, om*. Laat ons hiertoe brengen dat gebruik der hooge overheid *den staat, den Raad, den boedel* in den noemer voor *de staat, de raad, de boedel*.

De *crasis* ofte zoo gy wilt *synaeresis* by de onzen *krimp* trekt te samen: als *straat, neef, spleet, loot, le'er lee'er* voor *strate, neve, splete, lote, leder, leeder*. Het gaat met deze samentrekkinge dus toe. Deze eindlettergrepen, in haar aart kort (gelyk alle onze eindlettergrepen onze gantsche taal door zyn, wanneer ze regelmatig geschreven zijn, gelyk wy straks over de maatklanken toonen zullen) worden zoo ontzaggelyk kort uitgesproken, dat men ze in t geheel niet hoort. Terwyl ondertusschen de klank van de naastlaatste, die by ons altyd uit haar aart lang is, onveranderd blyft. En om niet te schryven *strat' splet' lot'*, schryven wy de naastlaatste met de tweeklanken *ae, ij, ō* schoon het daarom geen tweeklank wordt. En dit komt by ons uit gebrek van letters. Dit geval van *krimp* geeft in het siften over de spellinge oorzake tot verwarringe. Waarom wy in deze zake gematigdheid en verdraagsaamheid gebruiken moeten.

De *diaeresis* by de onzen *spalkinge* maakt van eene lettergrepe twee. Als *volleek, sellef, erref, ellekandre* voor *volk, self, erf elkandre*.

Ik had in het eerste hoofdstuk over de *spelkonste* beloofd nog eenige bespiegelingen ten overvloede. Die volgen nu.

Cap. XVII. *De Metaplasmo, & Dialectis.* 61

Diphthongi nostræ sunt æ / ei / eu / œ / ue / ou ; eeu / ooi : triphthongi , æi / œi / eui.

Quò ambarum natura noscatur e primis causis, est attendendum ; vulgares quinque literas vocales nobis pronunciari singulas limitatâ quadam labiorum aperturâ, ac ab ipsâ quasi natura definitâ : & primò ad efferendam vocalem U requiri aperturam labiorum minimam : ad O paulò majorem ; ad I iterum paulò majorem ; ad E adhuc majorem ; ad A aperturam maximam. vires vocis hîc postulamus æquales. *Secundò* pater ratio quare, pro quintuplici eâ aperturâ, Prisci vocalium numerum statuerint quinquenarium. Ad intelligendam nunc diphthongum, observandum est eam indè oriri ; ex. gr. ei ; quod nempe labiorum aperturam intendamus primum in E, mox eodem halitu remittamus in I. Par ratio in aliis diphthongis, imò & triphthongis.

Vocalis levioris hiatus, ut U, O, I, E, certis casibus admittit in pronunciando soni continuationem ; ideoque, ubi in syllabâ longâ consonantem præit, duplicatò solet pingi : ut munt / poort / tijd / meel. Ejusmodi autem continuatio soni videtur haud fuisse admissa à Belgis in elocutione literæ A ; quæ nempe est hiatus maximi : quippe non pronunciarunt a a : sed, pro maximi illius hiatus inconditâ, ac arduâ nimis, continuatione, diphthongo usi sunt æ e ; labiorum aperturam primum intendentes in æ ; mox spiritu eodem remittentes in e : ut indè manaverit sono illi tributa scriptio æ e : haer / gaer / vaer / staen. Item bifona & ferè dissyllaba hæc pronuntiatio A-E etiam hodiè, inter loquendum, clarè auditur Hagæ, (ubi Senatus, Curia) Rotterdam, & in reliquâ meridionali Hollandiâ ; ut & in

Onze tweeklanken zyn *ae, ei, eu, oe, ue, eeu, ooi*.

Onze drieklanken *aei, oei, eui*.

Om ieders aart uit haar/hun eerste oorzaken te kunnen verstaan moet men opmerken dat ieder van onze vyf klinkers uitgesproken wordt met eene naauwkeurige en als van de natuur bepaalde openinge van de lippen en *voor eerst* dat de kleinste openinge van de lippen tot het uitspreken der U vereischt wordt; tot de O een weinig grooter; tot de I wederom een weinig grooter; tot de E nog grooter; tot de A de allergrootste. *Ten anderen* is hier uit de reden klaar, waarom de ouden naar die vyfderlei openinge het getal der klinkers gezegd hebben vyf te zyn. Om nu te verstaan wat een tweeklank is moet men opmerken by voorb met *ei* dat wy onze lippen eerst sterker spannen/openen op *e* en in den zelfden asem op *i* loslaten. Eveneens is 't met andere tweeklanken, ja ook met drieklanken.

Eene klinker van minder openinge der lippen, als U, O, I, E laat in zekere gevallen in het uitspreken de voorddurende van zyn klank toe; en daarom wordt, als hy in eene lange lettergrepe voor een medeklinker gaat, gewonelyk verdubbelt: als *muur, poort, tyd, meel*. Maar deze voorddurende van klank schynt by den Nederlanderen niet aangenomen in het uitspreken van de *a*, waartoe de grootste openinge vereischt wordt. Want zy hebben geen *aa* uitgesproken maar in plaats van voord te varen in die ongeschikte en moeilyke voordzettinge van de grootste gapinge, hebben zy zich bediend van den tweeklank *ae* de openinge der lippen eerst vermeerderende op *a*; en straks in denzelfden asem verminderende op *e*: zoo dat daaruit gesproten is de schryfwyze aan dien klank gegeven van *ae, vaer, gaer, raen, slaen*. Insgelyks wordt deze tweeklankige en byna tweeletterrepige uitsprake *a - e* ook heden nog, onder het spreken, klaar in Den Haag, daar hof en staten vergaderen, te Rotterdam ende in het overige Zuidholland gehoord, gelyk ook

in eâ Belgii parte , ubi scribendi primordia , unde-
que ad nos manarunt ; ut Flandriâ , Brabantia.
Diphthongo huic æ ferè necessarium fecerunt
locum monosyllaba e dissyllabis per anomaliam ac
metaplasmum conflata : nimirum ex vader / ga-
der / raden / per syncopen est va'er / ga'er / ra'en.
Atque sic demum fert pronuntiatio Hollandica *ge-
nuina* , & inter Proceres in actis servata. Soli qui-
dam Hollandi boreales , & secundum istos multa
plebs Amstæledamensis , sonum vocalis A irre-
fracte continuant ; ad deformitatem usque. atque
factum inde , ut viri quidam (alioqui & eximii)
civitatis ejus incolæ , dum linguæ nostræ poliendæ
incumberent abhinc sesquiseculum , sint aggressi
pingere a a ; fundantes id nempe unice in peculiari
isto sono popularium suorum. verùm ante laudatus
Justus Vondelius aggressioni isti nunquam sub-
scripsit ; ut nec multi alii viri graves. Consideret
nunc quisque , quam rationem potius inire amet.

ΕΨιλίη & ἴτα , quemadmodum & ὀμικρὸν & ὀμείρα ,
distinctum apud nos habent sonum ; in ipsomet
rerum discrimine fundatum , quique justè claritate
exauditur in dicto Hollandiæ tractu meridionali.
aliud enim est leder (λιδε) *corium* ; aliud leeder
(λιδεε) *scala* : iterum aliud koopet (κῶπεε) *as* ;
aliud koopet (κῶπεε) *emptor*. licet id omne à ple-
be , ejusque affeclis , miserè confundatur Am-
stæledami & in Hollandiâ Septentrionali ; unà cum
discrimine inter duplum i & ei : usque adeo ut
nec ipsa scriptio ibi isto sit libera ab errore. in-
terim tractui ei innatum istud , ac vere gentilitium ,
cacoëthes incolis ejus seorsim , vel literatis quan-
doque , sic officit ut nunquam ferè vocalium sonos
& dictionum , quæ indè pendeat , vim dijudicent
benè. Moneo hoc , ut æmulatione perciti recipiant
se ad bonam frugem. Distin-

in dat deel van Nederland, daar men te eerste begon te schryven, en van waar het schryven tot ons overgewaaid is, als Vlaanderen en Brabant. Ook hebben de eenlettergeregigen door onregelmatigheid en rymverlof uit tweelettergeregige woorden gemaakt het gebruik van dezen tweeklank *ae* noodzakelyk gemaakt. Namentlyk uit *vader gader raden* is by uitlaat gemaakt *va'er, ga'er, ra'en*. En zoo eisch eindelyk de *rechte* Hollandsche uitsprake, die door de Staten gevolgd wordt. Alleen sommige Noordhollanders en dien volgende veelal het Amsterdamsche gemeen vervolgen zonder ophoudinge den klank van *a* tot mismaaktheid toe. En daaruit is het gekomen dat sommige anderszins voortreffelyke mannen, inwoonders van deze stad (Amsteldam) toen zy zich voor anderhalven eeuw op het beschaven van onze tale toeleiden, ondernomen hebben *aa* te schryven; zich alleen vestend op die byzondere uitsprake van hunne stadgenoten. Nooit heeft *Joost van den Vondel* noch veel andere mannen van achtinge die onderneminge goedgekeurd. Een ieder overwege nu, welke wyze hy het liefst volgen wil.

De *e* en *ee* of de harde en zachte *e* ook de *o* en *oo* of de harde en zachte *o* hebben by ons een onderscheiden klank gegrond in het onderscheid der zaken zelfs, en welke klank met de juiste klaarheid in dat deel van Zuidholland gehoord wordt. Want anders klink *leder* (*corium*) anders *leeder* (*schala*). Verder anders *koper* (*ees*) anders *kooper* (*emptor*) schoon dit alles van het gemeen te Amsterdam en deszelfs navolgers, gelyk ook in Noordholland ellendig verward wordt tegelyk met het onderscheid tusschen den dubbelen *i* en *ei* dat zoo verre gaat dat de schriften daar van die dwalinge niet vry zyn. Ondertusschen die kwade gewoonte aan deszelfs inwooners ja soms ook aan hunne geleerden zoo aangeboren en warelyk als een volkseigen geworden, hindert hen zoodanig dat zy byna nooit naaukeurig de klanken der klinkeren, en der woorden, welke daar van afhangen, onderscheiden kunnen. Ik zegge dit, opdat zy tot nayver opgewekt zich beteren mogen.

Distinctis his sonis interim non desunt & suæ regulæ ac criteria, quæ Germanorum commodo adduci queunt.

I. Dictiones quæ Germanicè scribuntur cum ei aut cum ã, & nobis cum e; effertur ut *ira*: ut *theilen* / *deelen*; *geist* / *geest*; *steinen* / *steen*; *gemein* / *gemeen*; *gelährter* / *geleerd*.

II. Dictiones omnes, quæ Germanicè scribuntur cum au / vel cum ò; & Belgis cum o; effertur ut *opuira*, ut *taußen* / *doopen*; *laußen* / *loopen*; *tauffen* / *hoopen*: *böse* / *boos*; *nóchig* / *noedig*; *grös* / *groot*.

III. Duplum illud i & ei discriminatur ultrò in verbis, nunc, per participia passiva: *lijden* / *geleden*: *leiden* / *geleid*.

Denique omnis sonus sibilans antiquitus apud nos pictus est unicâ literâ f: neque *asperitas* aut *lenitas* soni peculiari literâ distincta. ratio erat, quod, re ultrò loquente, distinctio non est necessaria. nam Hollandis est pro firmâ, inò innatâ regulâ; *ubi sonus sibilans liquefcit cum subsequente vocali, tum semper lenem*: ut, in *salt* / *sehter* / *sout* / *silber* / *suiber*; item *swijgen* / *swaer* / (quasi *subwijgen* / *subwaer*. Ita enim & scribebant majores) *Contra, ubi sonus idem liquefcit cum consonante seu antecedente seu sequente, tum semper asperum*: ut, *berdigtsel* / *begintsel* / *machtsel* / *tsamen* / *tsedert* / *menschén*; neque aliter Hollandus potest efferre Hollandicè. Deinde aliqui, inter quos Hugo Grotius, item Metaphrastæ Dordraceni, pinxerunt *sijn* pronomen, & *zijn* verbi substantivi infinitivum; ad rei, non soni, distinctionem. Postea primariis nostris Poëtis visum est utrique sono peculiarem tribuere literam; videlicet *z* leni; *f* aspero: forte *abundanti ex cau-*

Ondertusschen ontbreken er geene regelen en middelen om deze klanken te onderscheiden, welke uit het Hoogduitsch konnen bygebragt worden.

I. De woorden, welke de Hoogduitschers schryven met *ei* of met *ä* en wy met *e* worden uitgesproken als de Grieksche $\eta\tau\alpha$. Als *theilen, deelen; geist, geest; steinen, steenen, gemein, gemeen; gelährter, geleerd.*

II. Alle de woorden, welke in t Hoogduitsch geschreven worden met *au* of met *ö*; en by de Nederlanders met *o*, worden uitgesproken als de Grieksche $\acute{\omega}\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha$, als *tauffen, doopen; lauffen, loopen; kauffen, koopen; böse, boos; nöthig, noodig; grös groot.*

III. De dubbele *i* en *ei* worden van zelf onderscheiden in de werkwoorden; nu door de lydelyke deelwoorden: *lyden, geleden leiden, geleid.*

Eindelyk schreef men van ouds alle sissende klank alleen met *s* en de *scharpheid* of *zachtheid* wierd met geen byzonderen letter onderscheiden. De reden was, omdat er geen onderscheidinge van nooden was, daar de zake zelf sprak. Want de Hollanders hebben voor eenen vasten, ja aangebooren regel *dat de sissing altyd zacht is wanneer die eenen klinker achter zich heeft*: gelyk in *sak, seker, sout, silver, suiver*; ins gelyks *zwygen, zwaer* (als *suwygen, suwaer*), want zoo schreven onze voorvaders. *Integendeel als de sissing een medeklinker voorgaat of er op volgt, dat die dan altyd scherp is*: als, *verdigtsel, begintsel, maaktsel, t'samen, tsedert, menschen*. En een Hollander kan het naar zyn tongval niet anders uitspreken. Verder eenige en onder die Hugo de Groot en de Dordrechtse bybelvertalers, schreven *syn* het voornaamwoord en *zyn* de onbepaalde wyze van het zelfstandig werkwoord. Naderhand hebben onze dichters goed gevonden ieder klank een eigen letter te geven. Te weten *z* aan den zachten; *s* aan den harden. Mischien uit een *onnoodige*

rela, quam quidem rescribunt Legislatores *neutiquam nocere*. omnibus quippe non innotuit regula; quin, circa eam, penes quosdam exteros, Gallos, Hispanos, &c. aperta confusio est: unde hoc commentum non indignum, quod tandem & amplectemur universi; (est enim, hoc assumptivum totum) eâ tamen lege atque omine, ut indemnem atque incolumem linguam nostram isti fidejubeant idoneè ab asiniâ aggressionè *zehlén / zlaen / zmiÿten*.

C A P. XVIII.

De Syntaxi Belgicâ.

Syntaxis omnis consistit in Convenientiâ & Regimine. De discrimine inter analogiam & anomalam non tam multa hic veniunt dicenda, quam in etymologiâ. Quod nos attingemus, id tantum erit in quo à Latinis differimus: Cætera ex Grammaticâ Vossii petenda.

Regula I. Cujusvis generis nomini substantivo, referenti sexum, sive masculinum, sive femininum, constanter convenit pronomen quod sexui proprium. ut, *het vrouwe heeft haeren man geslagen*; non *sijnen man*. substantivo *Majesteit* / quod femininum est, convenit pronomen masculini sexûs, ubi de Viro Rege agitur; *sijne Majesteit / Hoogheit / Genade*: contra feminini, ubi de muliere Regina: *haar Majesteit / Hoogheit / Genade*. Constanter ita scribunt Procere nostri, *usus*, apud nos, ut plurimum magistri, quique hinc sequendi contra scriptores privatos. Est etiam regula

zorg, welke de wetgevers zeggen dat *geen kwaad doet*. Want de regel is aan alle niet bekend geworden. Ja ontrent denzelven, is by sommige buitenlanders als de Franschen en Spaanschen eene openbare verwarring. Waarom deze uitvindinge verdient, dat wy ze alle aannemen, (want dit is enkel eene aanneming) nochthands met deze wet en bepalinge dat zy borg stellen om onze tale onbesmet te bewaren van die ezelachtige onderneming in het schryven van *zchelm, zlaen, zmyten*.

18^e Hoofdstuk

Over de Nederlandsche woordvoeginge

Alle woordvoeginge bestaat in de overeenkomst ende beheerschinge. Over het onderscheid tusschen regelmatigheid en onregelmatigheid valt hier zooveel niet te zeggen als in de woordgrondinge. Hetgene wy aanvoeren zullen zal alleen dat zyn, waarmede wy van de Latynen verschillen. Het overige kan men in de Letterkonste van Vossius vinden.

Iste regel. By ieder zelfstandig naamwoord van wat geslagt ook ziende of op een man of op eene vrouw, wordt een voornaamwoord dat met het geslagt van de persoon over een komt gevoegd. Als *het vrouwtjen heeft haren man geslagen*, niet *zynen man*. Met het zelfstandig naamwoord *Majesteit* komt over een een voornaamw. van het m en niet van het vr. geslagt, als er van een koning gehandeld wordt; *syne majesteit, hoogheid, genade*: daarentegen een v. als er van eene koningin gesproken wordt; *hare majesteit, hoogheid, genade*. Zoo schryven 's lands staten altyd. By ons de opperrechtters over het *gebruik*, en die men dus tegens byzondere schryvers volgen moet. En deze regel is

la hæc adhuc magis universalis ; ut, scilicet, ad alia substantiva quoque extendatur.

Regula II. Verbum finitum cujusvis personæ aut numeri necessario poscit adpositionem Nominativi, sive sit pronomen personale, sive alia orationis pars; idque numeri ac personæ ejusdem; ut. *De vijanden bermeesterden de stad: ende den weg / daer zy doozgedzongen waeren. non, daer doozgedzongen waeren.*

Hæc lex tanti est in linguâ Belgicâ; ut nulla existat figura Grammatica, quæ loquentem vel scribentem ejus vinculo solvat, eive gratiam faciat.

Si tamen, in periodo eadem, complura verba per conjunctionem copulentur; sufficit nominativum primo verbo adponere. ut, *de weg / daer sij doozgedzongen waeren / ende alomine nezzens tegenstand outmoeteden.* Etiam Proceres, Magistratus, in legibus, atque edictis, suum primæ personæ pluralis pronomen semel prolatum rarò iterant.

Regula III. Substantivum regit substantivum rei diversæ seu in Genitivo, seu in Ablativo; ad lubitum sumpto.

Imò quæcunque apud Latinos Genitivum; apud nos seu Genitivum seu Ablativum regunt. Quod semel monuisse sufficit.

Regula IV. Verbum substantivum, ist *ben /* per omnes modos & tempora apud nos semper exprimi debet; nec subintelligi potest: nisi aliquando in Participio.

Regula V. Verborum quatuor auxiliarium regimen est sequens.

Ist sal poscit verbum, cui auxiliatur, in infinitivo tum aetivo tum passivo.

Ist hebbe / in participio passivo.

E

Ist

ook nog algemeener, omdat zy, namentlyk, tot andere zelfstandige naamwoorden uitgestrekt wordt.

IIde Regel. Een bepaald werkwoord van wat persoon ofte geslagt het ook zy eischt volstrekt het byzetten van een noemer, hetzy het een persoonlyk voornaamwoord ofte eenig ander deel der rede zy; en dan wel van dezelfde persoon en geslagt; als, *de vyanden vermeesterden de stad: ende den weg, daar zy doorgedrongen waren.* Niet *daar doorgedrongen waren.*

Deze wet is van zooveel belang in de Nederlandsche tale, dat er geen een eenige letterkonstige figuur is, welke een spreker ofte schryver daarvan ontslaan ofte verschoonen kan.

Zoo nogthands in dezelfde verscheidene woorden door een koppelwoord verbonden worden: is het genoeg dat de noemer by het eerste gevoegd werde, als, *de weg, daar sy doorgedrongen waren, ende lanx henen rukten ende alomme nergens tegenstand ontmoeteden.* Ook herhalen de staten en stadsoverheden in hunne wetten en keuren seldsaam het voornaamwoord van den eersten persoon, hetwelke zy eens gesteld hebben.

IIIde regel. Een zelfstandig naamwoord beheerst een zelfstandig naamwoord van eene onderscheidene zake in den teler of nemer. Die men nemen kan naar zyne zindelykheid.

Ja al wat by de Latynen een teeler beheerscht beheerscht by ons een teler of nemer. En dit behoeve ik niet meer te zeggen.

IVde Regel. Het zelfstandig werkwoord *ik ben* moet door alle wyzen en tyden altijd uitgedrukt worden: en kan niet ergens onder verstaan worden; tenzy somtijds in het deelwoord.

Vde Regel. Dit is de beheerschinge van de vier hulpwoorden. *Ik sal* eischt dat het werkwoord hetzy dadelyk of lydelyk, welke het tot hulpwoord strekt, in de onbepaalde wyze gezet werde. *Ik hebbe* eischt het lydelyk deelwoord.

It ben } in participio & activo, & passivo.
It worde }

Regula VI. Verba quælibet utrinque nominativum seu substantivum, seu adjectivum, seu articulum, seu pronomen; seu aliud quod nominativi loco est, recipiunt; ut apud Latinos.

Pro nominativo, significante statum aut gestum rei, & locutio ponitur, *De man is te byede.* *de man is te dege.* Quo circa disceptant curiosi, num *byede* / *dege* / dativi an ablativi censendi sint.

Regula VII. Comparativa exponuntur per *quàm*, & nominativum postulant. *Kosteliker als goud*; aut *dan goud*. *Pretiosior auro.*

Regula VIII. Casus significans locum ubi fit actio aut quies, postulat præpositionem *te*.

De man was te huise.

De man was te Amsterdamme.

De man was te velde.

It bragte hem te huise.

It bragte hem te schole.

It hielp te hem te paerde.

Constanter hæc regula observatur a Metaphrastis Bibliorum Dordracenis, Vondelio, & aliis. Sed circa urbium nomina non observant nostri Proceres; pro *te* usurpantes tot. *de Admiraliteit tot Rotterdam*: id quod multi auctores etiam sequuntur.

Regula IX. Casus significans locum *ad quem*, *per quem*, *à quo* (sive proprii, sive appellativi nominis) non regitur à Verbo; sed postulat præpositionem, quæ motui est congrua.

Regula X. Par ratio in Casibus *causæ*, *instrumenti*, *modi*, *partis*, *pretii*.

Regula XI. Regimen aut convenientia *Adverbiorum*, *Præpositionum*, *Conjunctionum*, & *Interjectionum* est ferè idem nobis ac Latinis.

ik ben een lydelyk en
ik worde dadelyk deelwoord

Vide Regel. Allerlei woorden nemen als by de Latynen ten wederzyde een noemer het zy van een zelfstandig of byvoeglyk naamwoord, of iets anders, 't welk de plaatse van een noemer bekleedt.

In de plaatse van een noemer, die den stand of de gebaarde van eene zake beteekent wordt deze zegwyze gesteld. *De man is te vrede. De man is te dege.* Waaromtrent de liefhebbers twisten of *vrede* en *dege* voor gevers of nemers te achten zyn.

VII Regel. Die van de vergelykende trap worden uitgelegd door *als* of *dan*, en eischen een noemer. *Kostelyker als goud* of *dan goud.*

VIII Regel. Die val, welke eene plaatse beteekent, waarin iets gedaan ofte gerust wordt, eischt het voorzetsel *te*. Als

De man was te huise

De man was te Amsterdamme

De man was te velde

Ik bragte hem te velde

Ik bragte hem te schole

Ik hielp hem te paarde

Dezen regel nemen de Dordrechtse bybelvertalers naauwkeurig waar, gelyk ook Vondel en andere. Maar ten opzichte van de namen van steden, houdt er zich de hoogste overheid niet aan; stellende *tot* voor *te*. *De admiraliteit tot Rotterdam:* iets het welke van vele schryvers gevolgd wordt.

De IX de Regel. De val welke een plaats *waarna*, *waar-door* of *waarvan*, (hetzy het een eigen naam of gemeene naam is) wordt niet beheerscht van het werkwoord: maar eischt een voorzetsel, gepast voor de beweginge.

Xde Regel. De zelfde reden heeft plaatse ontrent de vallen van *oorzake*, *werktuig*, *middel*, *deel*, *prys*.

XIde regel. Met de beheerschinge of overeenkomste van de *bywoorden*, *voorzetsels*, *koppelwoorden* en *tusschenwerpsels* is het by ons byna even eens/net als by de Latynen.

Obſerva ſolum, circa adverbia *negandi*; duas negationes apud nos non affirmare ut apud Latinos, ſed (quemadmodum in Græcis) fortius negare. id diſertè teſtatur Grammatica colleg. Rhythmi Amſtelod. anni 1584. quod etiam ſequitur Hoofdius in Henr. IV. niemand niet. pag. 89. edit. 1626: item Metaphr. Dordraceni Pfal. civ. 5.

Præpoſitiones noſtræ maximam partem regunt Genitivum: ſed hodiè id magis ac magis obſoleſcit; dubito an per Solœciſmum; ſaltem per Metaplaſmum. nam Proceres, Senatus, Curia, in linguâ ſuâ communi perfeverant inconcuſſè.

Quod nunc denique ad *Figuras ſyntacticâs* attinet; habemus Belgæ quaſdam in *carmine* ſolo cum Latinis communes; ut *Aſyndeton*; *Polyſyndeton*: item & *Synchyiſin*. Canit *Vandelin*. Virgil. de *Sonnepaerden 't ligt* // *Ter kunnne opvoeren*. Eques *Hoofdius* in Gerardo Velfenio: *Wyn ſuyter en het kuyt nogh wat verſchilt zun moeſten*. Et ſic in locis innumeris. porro & *Ellipſin* habemus, Belgicè *Weg-waer* redditam à Poëtis, per quam in negandi formulâ (ubi, extra infinitivum & participium, binæ nobis concurrunt particulæ *en* / *niet*: ut penes Gallos) omittimus alterutram; nunc *en* / nunc *niet*: prout Euphonia, pronounciationis noſtræ Regina, ſuader. Ita pro *ilt en kyan niet* / *ιδιπτικω*, uſurpamus quandoque *ilt en kyan* / vel *ilt kyan niet*.

FINIS GRAMMATICES.

Merkt alleen op, ten opzichte van de *ontkennende* bywoorden, dat twee ontkenningen by ons niet verzekeren als by de Latynen; maar even als by de Grieken sterker ontken-
nen. Dat getuigt de Tweesprake van de kamer In Liefde Bloeiende te Amsterdam uit 1584 uitdrukkelyk. Hetwelk Hooft ook volgt in zyn Hendrik de IVde. *niemant niet*. bl. 89 in de uitgave van 1626 insgelyks de Dordrechtsche bybelvertalers psalm CIV. 5.

Onze voorzetsels beheerschen voor het grootste deel een teler. Maar dat gaat nu hoe langs hoe meer in onbruik; ik twyfele of het niet is door lomphed: ten minsten door rymverlof, want de staten, de Hooge raad en het hof blyven in hunne gemeenenlandstale daar zonder eenige veranderinge by.

Wat nu aangaat de *figuren van de woordvoeginge*; wy Nederlanders hebben in ons *dicht* alleen er sommige met de Latynen gemeen als, *het verwareloozen ofte verdubbelen van de koppelwoorden, en het verwarren van de woordorder*. Vondel zingt in zyn Verg. *de Sonnepaerden t ligt // ter kimme opvoeren*. Den ridder Hooft in zyn Gerard van Velsen: *myn sluier en het kap nogh wat verschikt zyn moeten*. En zoo in een menigte andere plaatsen. Wy hebben ook den *ellipps, wegworp* by de dichters vertaald. Waardoor wy in onze manier van ontkennen (daar wy behalven in de onbe-
paalde wyze en het deelwoord, altyd de twee lidwoordtjens *en, niet* te gelyk voorkomen) een van beide achterlaten nu eens en dan weer niet. Nadat het de welluidenheid, die koninginne over onze uitsprake vordert. Zoo zegt men voor *ik en kan niet* door een uitworp nu eens *ik en kan* dan eens *ik kan niet*.

Het einde van de letterkonste

L I N G U Æ
 B E L G I C Æ
 I D E A
 P O E T I C A.

C A P. XIX.

*De Lingua Belgica tractatione provec̄tâ , qua
 Ratio est Conscribendi: & de Profodiâ.*

Ost expeditam *Grammaticen*, vicem occupat *Conscribendi* ratio. hæc vel *Poëtica* est, vel *Rhetorica*: atque ea ita est comparata, ut, cum in capite *elementari* præcelluerit nobis antiquitas, nos contra in *provec̄tiori* nunc infinitum prævertamur majores nostros. Alterum quippe ab altero minimè pender. *Grammatica* res est firmis circumscripta limitibus, quos movere, cum usûs effectu, nemini privato datur. *Rationem* verò *conscribendi*, quoad linguæ usitatæ *praxin*, monstrabimus consequenter, esse sitam in certâ, ac numerosâ quâdam *distionum* collocatione; quæ indies, tum in ligato tum in soluto

**Schetse van de poësie
in de
Nederduitsche tale**

19^e hoofdstuk

*Over de gevorderde behandeling, welke is
over de wyze van opstellen en maatklanken*

Na het afhandelen van de *letterkonste*, is het de beurte van de *wyze van opstellen*. Deze is of *dicht-* of *redenkunstig*; en hier mede is het zoo gesteld, dat daar in de verhandelinge over de *beginselen* de ouden ons verre overtroffen hebben, wy in *deze meerd gevorderde* nu oneindig onze voorvaders te boven gaan. Want het eene hangt van het andere geensins af. Wat het letterkonstige aangaat; dat is binnen enge palen besloten, welke geen byzonder persoon verzetten mag met dien uitslag dat het in gebruike komt. Maar wat de wyze van opstellen/schryfstyl aangaat, zoo verre dat is het te werk stellen van de gebruikelijke tale, zullen wy by gevolge toonen dat die gelegen is in eene zekere/bepaalde en rollende plaatsinge der woorden; welke van tijd tot tijd, zoo in gebonden als

soluto dicendi genere, se in melius, gratius ac venustius adduci, & poliri, patitur. Haec Cura sane majores nostros parum sollicitabar; at nunc præterito seculo, felicissimis avibus, cæpit increbrescere.

De *Poesi* primum agemus. In hæc veniunt *Rhythmus*, *Metrum*, & *Similiter - desinens*. Sed antè *Profodiâ*, quæ *Poesi* præire debet, hic nobis præfigenda. Hæc *Syllabarum in versu quantitatem persequitur*; habetque sibi objectam linguam *Belgicam communem*, non *metaplasmicam*.

Syllabæ quantitas est ejus mensura, aut brevis, aut longa, aut anceps.

Syllabarum longitudo aut brevitudo nobis non pendet ex earum in dictionibus *Orthographiâ*; quemadmodum apud *Latinos*: verum è certo pronuntiationis accentu, quondam unâ cum dictionum notatione *Syllabis* tributo, & per *USUM* servato. *Viva* vox igitur præcipuè hic consulenda.

Ad *leges* hujus *Uſus* regulâ determinandas nemus iterum, requiri hoc loco, plusquam ullibi; ut dictiones revocemus ad analogias, quibus nempe olim fuerint, ubi majores nostri *Syllabas* eas talibus quantitatibus induerent. Et sic omnia, licet in caltrato idiomate *metaplasmico* vel maxime *abstrusa* imò *impervia*, valde *expedita* erunt, magisque *simplicia*, quam in ullâ aliâ linguâ tam vivâ quam *mortuâ*.

Regula I. *Diphthongi*, *triphthongi*, item *ira* & *âpura* sunt naturâ longæ. ut *starl / geit / geut / schrecutw / toe / mooij / douw / steen / kool*; excepto, si *Syllaba*, quam constituunt, in duas sit *resolubilis*: ut *ultima* in *Bootbaet / Boot=moet / schzotbroet*. huc refer *antepenultimam* in *beertinne / & koopbaetdne*.

ongebonden styl, zich tot beter, aangenamer en aartiger beschaven laat. Hier over bekommerden onze voorvaders zich zeker weinig; maar in den vorigen eeuw is dit zeer gelukkiglyk begonnen.

Over de *dichtkonste* zullen wy eerst handelen. hiertoe behoort de *rollinge/toonschikkinge, de maat en het rym*. Maar wy moeten hier de *leere der maatklanken*: welke voor de dichtkonste gaan moet, vast stellen. *Deze gaat de hoegrootheid der lettergrepen in een vers na*; en haar voorwerp is de *gemeene* Nederduitsche tale, en niet die waarin het rymverlof plaatse heeft.

De hoegrootheid/maat van een lettergrepe is of zy kort, lang of twyfelachtig zy.

De langheid of korthed van eene lettergrepe hangt by ons van de spellinge niet af, gelyk by de Latynen: maar van een zekeren toon in de uitsprake, welke tegelyk met de beteeknisse der woorden ieder lettergrepe gegeven is en door het gebruik bewaard is.

Om de wetten van dit gebruik tot/in een regel te brengen vermanen wy nog eens dat hier toe vereischt werde, dat wy ieder woord tot zyn regelmate brengen, namentlyk welke het voorheen gehad heeft, toen onze voorouders de hoegrootheid der lettergrepen bepaalden. En zoo zal alles, schoon in het ibgekorte gebruik van 't rymverlof weggestommeld en onnagaanbaar, zeer klaar zyn, ja meer eenvoudig dan in eenige levende of doode tale.

Iste Regel. Twee en drieklanken insgelyk de harde *e* en *o* zyn uit hun aart lang als *stael, geit, geur, schreeuw, toe, mooy, douw, steen, kool*; uitgesonderd, indien de lettergrepe, welke zy maken, in twee lettergrepen ontbonden kan worden: als *grootvaer, grootmoer, schrokbroer* brengt hier toe den derde van het einde in *beerinne en koopvaardye*.

Regula II. Dictiones, quæ, ad summam analogiam reductæ, monosyllabæ remanent (quæ, quantum ad primitivas attinet, nobis sanè sunt paucissimæ) sunt breves; vel saltem ancipites: sive *per se posita*. ut *my / gy / u / sig / dan / kan / by / wel / vooz / op*. sive *cum aliis compositæ*. ut *voozmenich / weldadig / opdoen*.

Regula III. Dictio, *scripta analogicè*, duarum pluriumve syllabarum vulgò habet ultimam semper brevem; penultimam semper longam; antepenultimam iterum brevem; plusquam antepenultimam iterum longam: & sic porrò alternant; ut *leeren / bezkeeren / obezgieten / hoobaerdye / koopbaerdye / bezdoemenisse / renbaenspel-gespausel*; porrò, *schuddeninge / stelleninge / weggeveninge* &c. *beteren / schildern / opheldern*. &c. Neque unquam fallit hæc regula.

Regula IV. Si, in dictione quatuor, pluriumve syllabarum antepenultima per syncopen eliditur: (ut, si de *bezdoemenisse / schuddeninge / stelleninge / weggeveninge* fiat *bezdoem'nisse / schuddinge / stellinge / weggevinge*;) penultima plerumque succedit & in ejus elisæ quantitatem: id est *nig* & *in* / de longis quæ erant, fiunt breves. id clarè etiam vides, quando vox antiqua *Wonde-nisse* / per syncopen, fit *Wonnisse*.

Pro *bekommenen / schilderen / beteren* Flandri, per solitam suam diaresin, nobis tradiderunt *bekommenen / schilderen / beteren*. pari modo, quo populi boreales, factores linguæ nostræ, habent in participio activo *stellend* pro masculino; *stellende* pro feminino, (quo & hodie multùm utimur) Flandri nobis tradiderunt univèrsim *stellende*. sic a *bekommenen*, ex. gr., est infinitivale *bekommenen-inge*; ac per syncopen *bekommenen-inge*. item à par-

II de Regel. Woorden, welke hoewel tot de hoogste regemaat gebragt (die wat de oorsprongelyke aangaat by ons zeker zeer weinige zyn) uit eene lettergrepe bestaan, zyn kort: immers twyfelachtig het zy *op zich zelf gesteld* als *my, gy, u, sig, dan, kan, by, wel, voor, op*, het zy in samenstellinge met andere als *voornemen, weldadig, opdoen*.

IIIde Regel. Een woord van twee of meer lettergrepen, *indien het regelmatig is*, heeft gemeenelyk altijd de laatste kort; de naastlaatste lang; de derde van het eind weer kort; de vierde weder lang en zoo vervolgens beurtelings als *leeren, verkeeren, overgieten, hoovaardye, koopvaardye, verdoemenisse, renbaanspel-gespantsel*. Verder *schuddeninge, stellinge, weggeveninge etc. betern schildern, opheldern*. En deze regel faalt nooit.

IVde Regel. Indien in een woord van vier of meerder lettergrepen de derde van het einde door uitlaat weggenomen wordt (gelyk zoo van *verdoemenisse, schuddeninge, stellinge, weggeveninge* wordt *verdoem'nisse, schuddinge, stellinge, weggevinge*;) komt de naastlaatste in de plaatse en maat van de weggenomene lettergrepe: dat is *nis* en worden van lang kort. Dat ziet gy ook duidelyk wanneer het oude *vondenisse vonnisse* wordt.

Voor *bekommern, schildern, betern*, hebben de Vlamingen door hunne gewone spalkinge ons gegeven *bekommeren, schilderen, beteren*. Op gelyke wyze als de Noorder volkeren, de planters onzer tale, hebben in het daadlyk deelwoord *stellend* in het m. *stellende* voor het vr. (dat wy ook nu nog hebben). Van de Vlamingen hebben wy overal stellende Zoo hebben wy by voorbeeld van *bekommern* ons van de onbepaalde wyze afgeleide *bekommerninge* ende by uitlaat *bekommeringe*: insgelyks van

participio prisco *bekommeret* / ac per syncopen *bekommeret* / est participiale *bekommeretrisse* / & figuratè *bekommeruisse*. in verbis *wisselen* / *stamelèn* / quæ populi boreales nobis tradiderunt *wisseln* / *stameln* / par ratio. ut videas, ubi ad penitissimam analogiam ascendis, nihil non hisce regulis subijci.

Dictiones Belgicæ nunquam exeunt in vocalem, nisi aliquandò in *e*: vocaliumque longitudo aut brevitatis (juxta reg. III.) semper regitur ab ordine syllabæ ad quam pertinent. inde apud nos supervacaneum notas vocibus affigere, quibus vocalium longitudinem aut brevitatem designemus. ut appositè effert Joannes Antonides in Carmine lugubri, quod canebat Justo Vondelio;

*Hij heeft syn' letters met geen' spletsen te
berweren;*

Sy syn gehart.

En quam paucis ita nobis expeditur in lingua *communi* omnis res Profodica? at contrà, quàm in foveâ hic jacent novitii cum scriptione suâ metaplasmicâ, cui adeo præcipites sacra læciunt! Eos hic ad prælium laceßere ausim, ut in distorto suo idiomate vel unam regulam hac in parte in medium adferant.

Quod hic in Regulâ II atigerim *paucissimas in lingua nostrâ voces primitivas esse monosyllabas*: alii contrà statuunt, ut linguæ Belgicæ ducant prærogativam magnam esse, scaterere monosyllabis ceu radicibus: imò quòd voces plurisyllabicas reddant monosyllabas, eas armatâ vi vitiant & distorquent. sed isti conjiciant oculos in vetustissima Hollandiæ acta & monumenta, ac faciliè mutabunt sententiam: re-
perturi, quæ nunc sunt *nomina*, antiquitus magnâ copia

het oude deelwoord *bekommernet* en by uitlaat *bekommert* het van het deelwoord afgeleide *bekommernisse* en door een/de figuur *bekommernisse*: in de woorden *wisselen, stamelen*, die by de Noorder volkeren waren *wisseln, stameln* is het op gelyke wyze gesteld. Zoodat gy ziet, als gy de regelmate in den grond doorzoekt, dat er niets is dat deze regels niet volgt.

De Nederduitsche woorden gaan nooit op een klinker uit dan nu en dan op een *e*. En de langte of kortte van een lettergreep wordt altyd bestierd van den rang welke zy bekleedt. Waarom het by ons noodeloos is teekens boven de woorden te zetten, om de langte of kortte aan te duiden. Gelyk Johannes Antonides ter snede zegt in zyn lykdicht op Joost van den Vondel

*Hy heeft zyn letters met geen spietsen te verweren;
Sy syn gehart.*

Zie met hoe weinig moeite wy in de gemeene tale het stuk der maatklanken afdoen! Daar en tegen in welk eene kuil liggen hier onze nieuwe taalkonstenaars met hunne tale vol rymverlof, waaraan zy zoo onvoorzigtig offeren ! Ik durve hen hier uitdagen, dat zy in hunne gedwongene/verminkte tale maar eene eenige regel ten dezen opzigte te berde brengen.

Het gene ik met den vinger in den Ilden Reg. aanroerde *dat er oorsprongkelyk in onze tale zeer weinige woorden van een enkele lettergrepe zyn*: dat stellen andere vlak anders, en oordeelen het een groot voorregt van 't Nederduitsch te wezen vol te zyn van éénlettergripige of wortelwoorden: ja om meerlettergripige tot eenlettergripige te maken, bederven en verminken zy die met alle geweld. Maar zy slaan hunne ooggen maar op de oude Hollandsche staatspapieren en gedenkstukken, dan zullen zy schielyk van gevoelen veranderen: zullende daarin vinden,

piâ fuisse *verba* : contrâ rariora e substantivis verba facta : quin ipsas præpositiones *af/ aen/ nunc* monosyllabas , majoribus priscais fuisse dissyllabas *ave/ ane*. Verum utique est (ut pluries jam inculcatum) *populos Boreales* , præsertim *Normannos* in Historiâ dictos , & arma ; & cum armis , linguæ suæ femina in agrum Belgicum tulisse ; quin in ipsos Galliæ fines , queis ab iis & nunc *Normannia* manet nomen. Eorum tunc populorum in monosyllabicis parcimonia altè radices egit in Flandris. Et quæ deinceps Hollandis Zelandisque in usum abiit dialectus , item conscribendi ratio & lima , eam tum nostri Proceres , tum Ecclesia , tum populus jam multa ante secula directè habuerunt à Flandris ; non aliunde. Id quod posset latè adstrui multiplici argumento. Nunc quicquid monosyllabicum redolet , rejectaneum esse penes Flandros , nemo nisi lectionis expers nescit. Originem eam Flandricam ipsi Poetæ , antè laudati , nobis ultrò concedunt ; dum pro *hilein/ hleilt/ teiltien/* constanter hodie nobis tradunt Flandricas voces *hileen/ bleek/ teeltien*. Specimen alterum atque alterum priscaë linguæ Borealis , ut Belgicæ nostræ femina manibus palpari possent , visum fuerat hîc infrâ ad calcem adnectere : verum mutavimus consilium , & populares nostros remittimus ad libellum antè nobis cap. xii. laudatum. Antiquissima quippe inspicienda ; nam recentia , ut longinquâ ævi verustate eandem nobiscum mutationem passa , ad Belgicam rem Etymologicam nè hilum juvant ; *Germanica* etiam minùs ac *Suecica* : tum quod constantior his manet analogia ; tum quod solis populis Borealibus , Suecorum progenitoribus , linguam nostram debemus ; quibus & Germani ferè suam.

dat daar een menigte *werkwoorden* geweest zyn: en maar weinig *werkwoorden* van een *zelfstandig naamwoord* afkomstig. Daarenboven dat de voorzetsels *af* en *aan*, die nu eenlettergrepige zyn, by de ouden tweelettergrepige geweest zyn *ave* en *ane*. t Is ondertusschen zeker waar dat de Noorder volkeren voornamentlyk die *Normannen* in onze geschiedenis hieten, hunne wapenen en met die hunne taalzaden in Nederland gevoerd hebben, tot zelfs op de grenzen van Gallien, welke daarvan nu nog *Normandy* heten. De spaarsaamheid dier volkeren talen in eenlettergrepige woorden heeft diepe wortelen in Vlaanderen geschoten. En de tongval, welke naderhand by de Hollanders en Zeeuwen in zwang geraakt is, insgelyk de wyze en beschavinge in den schryfstyl, hebben by ons de Staten en Kerkelyken en het volk al zedert/voor veel eeuwe rechtsstreeks van de Vlamingen en van anders nergens gehad. Dat in 't breede met velerlei bewyzen gestaafd kan. Nu weet ieder die maar eenigszins belezen is, dat al wat maar naar eenlettergrepigheid riekt by de Vlamingen verworpen wordt.

Dien Vlaamschen oorsprongk staan ons de vorens geprezen dichters van zelfs toe; wanneer zy voor *klein*, *bleik*, *teiken* ons altyd de Vlaamsche woorden *kleen*, *bleek*, *teeken* geven. Het een en ander stukjen van de oude Noorder tale hadde ik eerst gedacht, opdat men de eerste zaden van onze Nederd tale met handen zoude kunnen tasten, hier achter aan te voegen: maar wy hebben ons voornemen veranderd, en verzenden daarom onze landslui tot het boekjen, hetwelk wy in het twaalfde hoofdstuk aangeprezen hebben. Want wy moeten de oudste stukken lezen. Want de nieuwe, die door langheid van tyd dezelfde veranderinge met ons ondergaan hebben, helpen niet met alle tot de woordgrondinge van 't Nederduitsch. De *Hoogduitsche* en *Zweedsche* ook niet regt. Zoo omdat wy hier eene standvastige regelmate hebben, als omdat wy aan de Noorder volkeren alleen; de voorvaderen van de Zweden, onze tale verschuldigd zyn; gelyk veelal de Hoogduitschers de hunne.

C A P. XX.

De Belgicæ Poëſeos legibus.

P Ergimus jam agere de Poëſi. Ea, quam colimus Belgæ, non eſt advena e Græcis aut Latinis; ſed mera indigena & *αὐτόχθον*. Neque ex verſuum ſpecie, quæ eadem eſt apud nos ac apud Italos, Hiſpanos, Gallos, Anglos, argui poteſt noſtrates ab his accepſiſſe; haud magis quam hos à nobis. Sed re verà res ſic ſe habuerit. Veteris Germaniæ populi, quorum nos partem facimus, dum nationibus iſtis ſubjugatis, per integra ſecula imperabant, & iis poëſeos ſuæ rationem fecerunt communem; expulſâ primigeniâ Latinâ. Præpollet quippe ſemper Auſtraliæ imperantis conſuetudo. Invaſerunt quidem ita ac tenuerunt Franci Galliam, Vandali & Suevi Hiſpaniam, iidem unâ cum Gothis Italiam, Germani Boreales Angliam. quod fuſè probat hiſtoria. Germanos autem Veteres, *genus à quo ſanguine noſtrum*, Poëſi addiſtos, quin carmina antiqua iis memoriæ & annalium genus fuiſſe, auctor eſt *Tacitus*. Deinde poſt Chriſti euangelium adſumtum conſtat juſſu Ludovici Pii Imperatoris, qui Karoli Magni fuit filius, ipſam Sacram paginam Teutonico Carmine eſſe redditam.

Interim ſequius ævum id exercitii genus penes ipſos majores noſtros non imminuit, ſed adauxit. Ita nobis eſt præ manibus Rhythmicum Æmilii Stokkii Chronicon Hollandiæ, quo, verſu tripode ac tetrapode, Comitum geſta decantavit; ab ini-

---

20^e Hoofdstuk

Over de wetten van de Nederlandsche dichtkonste

Wy gaan over om over de dichtkonste te handelen. De dichtkonste, die wy beëfenen is niet van de Grieken en Latynen tot ons gekomen: maar zy is zuiver inlandsch en *als in het land geboren*. Ook kan uit de soort der verzen, die by ons dezelfde als by de Italianen, Spanjaards, Franschen en Engelschen is, opgemaakt worden, dat de onzen die van hunne hebben: zoo min als dat zy ze van ons hebben. Maar 't is inderdaad zoo met de zake gelegen. De oude Germanische volkeren, waarvan wy een deel zyn, hebben ter wyle zy eeuwen lang over de van hun te ondergebragte volkeren heerschten, hun ook met verwerpinge van de Latynsche, hunne wyze van dichten meegedeeld. Namentlyk de gewoonte van het hof dryft boven. Zoo zyn de Franken in Gallien gevallen en hebben t vermeersterd, de Wandalen en Zweeven Spanjen, en dezelve met de Gotthen Italien, de oude noorder Germanen Engeland. Hetgeen de geschiedenis in 't breede bewyst. Nu dat de oude Germanen, *waarvan wy afstammen*, liefhebbers van de dichtkonste geweest zyn, leert *Tacitus*. Verder weten wy, dat nadat deze volkeren den Christelyken godsdienst omhelst hadden, de heilige schrift op bevel van keizer Lodewyk de godvruchtige, die een zoon van Karol de groote geweest is, in Duitsche vaarzen gebragt is.

Ondertusschen is in later tyd by onze voorvaders die liefhebbery niet verminderd maar vermeerdert. Zoo hebben wy nog den Hollandschen Rymkronyk van Melis Stoke, waarin hy in drie en viermaats versen de daden der Hollandsche graven opgezongen heeft van

tio ad seculum, quo vixit, decimum tertium. Sed nos rem hodiernam persequamur.

Et primùm, quod attinet ad linguæ Belgicæ usum, Poësis minus venustè ludit in linguâ *Communi*; amœnius autem & prorsus perfectè in metaplasmi figuris detractitiis, quæ proinde *Dialectum* efformant *Poëticam*.

Rhythmus in syllabarum numero est positus; *Metrum* in quantitate. Metrum majoribus nostris, certè ad annum usque 1625, incultius fuit habitum; hodiè sanè nobis summum constituit artificium.

Quod attinet ad Rhythmum, versus nostri *specie* distinguuntur in *Hemipodes*, *Monopodes*, *Dipodes*, *Tripodes*, *Tetrapodes*, *Pentapodes*, *Hexapodes*: neque ulterius! apud nos itur: nisi quod earum specierum unamquamque frequentemus tum *Constrictam* (stacnde /) tum *Protractam* (slepnde.) *Protractio* vulgò conspicitur in unius syllabæ augmento in fine versûs. *Constricti* & *protracti* versus Gallis audiunt *masculini* & *feminini*; at minus propriè.

Exempla.

I. Versûs Hemipodes.

Dzind	Deen
in't	treen /
Wess-	met
nest /	het.
Waez de	slegte
waezde	weg te
naez de	voezen. &c.
aezde	

II. Mo-

hun oorsprongk tot den XIIIden eeuw, waarin hy geleefd heeft. Maar laat ons van den hedendaagsche dichtkonste spreken.

En wat hier het gebruik van de Nederduitsche tale aangaat, dichtstukjens in de *gemeene* tale geschreven, hebben minder aardigheid, maar meer en volmaakt zyn ze wanneer de schryver zich bedient van den kortende figuren van het rymverlof, welke daarom den *dichterlyken tongval* uitmaken.

In de *soorten onzer verzen* ziet men op het getal der lettergrepen, in de *maat* op de langheid of korthheid derzelve. Onze voorvaders zyn tot het jaar 1625 slordig in het stuk der mate geweest; waarin hedendaagsch de hoogste kunst bestaat.

Wat de *soort* der verzen aangaat, die worden by ons onderscheiden in *eenvoetige, tweevoetige, drie-, vier vyf- en sesvoetige*. Verder gaan wy niet. Alleen hebben wy in ieder soort *staande* en *sleepende*. Een sleepende regel heeft op het einde van het vers eene lettergreep meer. De Fransche noemen de staande en sleepende *mannelyke* ende *vrouwelyke*. Maar oneigen.

voorbeelden

1. halfvoetige

<i>Vrind</i>	<i>Heen</i>
<i>in 't</i>	<i>treen</i>
<i>Pest-</i>	<i>met</i>
<i>nest,</i>	<i>het</i>
<i>daarde</i>	<i>slegte</i>
<i>waarde</i>	<i>weg te</i>
<i>naer de</i>	<i>voeren</i>
<i>aarde</i>	

II. Monopodes.

Hiez rust /
 Wieng lust
 En vzeugd
 Was Deugd. &c.

III. Dipodes.

Als 't geboelen	'k Waere u allen
Waer te hoelen	Lang ontballen /
In het woelen /	Dooz het mallen
Dan de vzeugd:	Defter jeugd.

Hæ tres priores species hodiè rardè frequentantur: quia Metri, quod Poëtis nostris jam omnem facit paginam, partes ibi nimis exiguæ.

IV. Tripodes.

Dat Gy mi troost bezeit
 Dan uwe Godplikeid.
 Eilacs! in doodes nagte
 Is wecten nogt gedagte.

V. Tetrapodes.

Of heb ik ooit 't bewesen quaed
 Vergolden met gelyke maet:
 Zoo wensche ik / dat party / verbolgen /
 Op 't allerstzengst my mag verbolgen.

VI. Pentapodes.

Gelyk een boom / aen de openlugtsche kant
 Eens szijschen beels boozdagtelik geplant /
 Ter regter tyd met vrugten is geladen;
 En / onbezwellik / blyft stacn in all' syn' bladen.

VII. Hexa-

II. eenvoetige

*Hier rust
 Wiens lust
 En vreugd
 Was deugd enz.*

III. tweevoetige

<i>Als t gevoelen</i>	<i>'k Waere u allen</i>
<i>Waar te koelen</i>	<i>Lang ontvallen</i>
<i>In het woelen</i>	<i>door het mallen</i>
<i>van de vreugd</i>	<i>dezer jeugd</i>

Deze drie soorten worden heden zeldzaam gebruikt. Omdat het stuk van de maat, op hetwelke het nu onze dichters voornamentlyk gesteld hebben, daar in weinig werkt.

IV. drievoetige

*Dat Gy my troost bereid
 van uwe godlykheid
 Eilaes! in doodes nagte
 is weten nogt gedagte.*

V. viervoetige

*Of heb ik ooit 't bewesen quaed
 Vergolden met gelyke maat
 Soo wensche ik, dat party, verbolgen
 Op 't allerstrengst my mag vervolgen.*

VI. vyfvoetige

*Gelyk een boom, aen de openlugtsche kant
 Eens frischen beeks voordagtelyk geplant,
 Ter regter tyd met vrugten is geladen;
 En onverwelkt blyft staen in all' syn' bladen*

VII. Hexapodes.

Syn hzoone sonder glants/ sijn hultsel sonder eer/
 Weept Gy beragtelph van sijnen schedel neer:
 Sijn' muren stoort Gy om: sijn' hooggezeten' wallen/
 De velligheid sijn's stad's/ doet Gy ter aerde ballen.

Versus hexapodes sive sex pedum, apud Gallos audiunt *Alexandrini*: ex quo ibi, seculo XII, quidam Alexander Paris epos composuit, quod *Alexandri Magni* fert nomen, hoc versuum genere, quod tum quidem per longum tempus rejectaneum fuit, sed post ann. 1500. in usum revocatum.

Quoad *Metrum*, usitamus dissyllabos pedes tres; pyrrichium, spondeum, jambum: item in versus pentapodis aut tetrapodis protracti sine quandoque trisyllabum, nempe dactylum.

In Versibus spectamus *Cæsuras*; *Scansionem*; *recitandi Pausam*.

Cæsura est, cum post pedem superest quasi syllaba quæ finit dictionem. Versus absque *Cæsura* est ingratus. ut

Wie sozgt! en wacht/ en staect/ endzaect/ en ploegt/ en sweet.

Species *Cæsurae* nobis sunt VI.

I. Triemimeris, ubi relinquitur syllaba post pedem primum. ut

En oozebaer van het Land een lastig ampt bezeeet.

II. Pentemimeris, ubi post pedem secundum hæc mollis & venusta.

En waent de menschen aen sijn hzoonijheid te verblinden.

III. Hep-

VII. Sesvoetige

*Syn kroone sonder glants, syn hultsel sonder eer
Werpt gy verachtelyk van synen schedel neêr:
Syn muren stoot Gy om, syn hooggeresen wallen
De veiligheid syns stads, doet Gy ter aerde vallen.*

De sesvoetige verzen worden by de Fransche *Alexandrynsche* genoemd. Sedert dat daar, in de XIIde eeuw een zekere Alexander Paris een heldendicht gemaakt had onder den naam van *Alexander de Groot* in dit soort van verzen, hetwelke toen zeker langen tyd achter de bank gesmeten maar na het jaar 1500 weder opgezocht is.

Wat de *maat* aangaat wy gebruiken drie voeten van twee lettergrepen. vv./- -/v-/. Insgelyks op het einde van een sleepend vyfvoetig en sesvoetige verzen hebben wy somtyds een drielettergrepige, namentlyk -vv.

In de verzen zien wy op de *snydinge afdeeling*e en de *ruste*.

De *snydinge* is wanneer er na een voet eene lettergrepe overblyft, daar het woord mede eindigt. Een vers zonder *snydinge* klinkt onaangenaam als

die sorgt/ en waekt/ en slaeft/ en draeft/ en ploegt/ en sweet.

Wy hebben ses soorten van *Snydinge*.

I. Wanneer er na den eersten voet eene lettergrepe overblyft, als:

Ten oor/baer van het Land een lastig ampt betreet.

II. Als er na den tweeden voet een overblyft. Deze is zacht en aartig, als

En waent de menschen aen zyn vroomheid te verbinden.

III. Heptaemimeris , ubi poſt tertium : hæc dura & ingrata.

En waent aen hem der menſchen bzoomheid te verbinden.

IV. Enneaemimeris , ubi poſt quartum : hæc venuſta & grata.

En waent de menſchen aen ſyn bzoomheid te verbinden.

V. Endekaemimeris , ubi poſt pedem quintum. hæc non prorſus ingrata.

Om dat hy berder alſ de Kezſ en 't Outer gaet:
Om dat ſe berder alſ de Kezſ en 't Outer ſtappen.

VI. Trisdekaemimeris , ubi poſt pedem ſextum. Hæc etiam grata ſatis , at in ſolis protractis ſex pedum verſibus. ut

En waent de menſchen aen ſyn bzoomheid te verbinden.

Scanſio , vulgò *Dimenſio* , eſt Metri in ſuos pedes diſtinctio. in hæc unica figura nobis frequentatur *ſynalæpha* ; (Poëtæ noſtri verterunt Belgicè ſmeltſkilnſter.) & id quidem in Carmine ad recitandum conſcripto ; præterea tum demum ubi poſt pedem ſuperexiſtens , diſtinctionemque finiens , ſyllaba exit in e ; ac vox ſequens cum vocali orditur ; ut in verſus ſequentis pede quinto.

Wittheemſche ballingen van ha'be en huiſ' beroofd.

In verſu , ad canendum composito , vocalis elidenda nunquam ſcribitur ; ſic jubentibus Notis Muſicis.

Pauſa

III. Als er na den derden voet een overblyft. Deze is hard en onaangenaam, als

En waent aen hem der menschen vroomheid te verbinden.

IV. Als er na den ivden voet eene overblyft. Deze is schoon en aartig.

En waent de menschen aan zyn vroom/heid te verbinden.

V. Als er na den 5den eene overblyft. Deze is niet geheel onaangenaam.

*Omdat hy verder als de kerk en 't ou/ter gaet:
Omdat se verder als de kerk en 't ou/ter stappen.*

VI. Als er na den 6den eene overblyft. Deze snydinge is gantsch niet onaangenaam, maer heeft alleen plaatse in een sleepend sesvoetig vers. Als:

En waent de menschen aan syn vroomheid te verbin/den

De *verdeeling* is eene *onderscheiding* van een mate in hare voeten. Hierinne hebben wy alleen eene figuur de *smeltinge*, en dat wel in een gedicht, gemaakt/geschreven om opgezegd te worden. Daarenboven dan alleen als zy na den voet overzynde, en een woord eindende uitgaat op *e*, en het volgende woord van een klinker begint; als in den 5den voet van dit vers

Uitheemsche ballingen van ha/ve en huis beroofd

In een lied, wordt de *e* wanneer zy smelten moet, nooit geschreven, dewyl dit de noten in de zangkunst eischen.

Pausa est spiritus nostri, in recitando versu, quasi statio ac alternatio: signaturque apud nostrates duplo Commate,,. Hæc quidem, recitantibus nobis versum hexapodem, incidit vulgò simul cum tertio pede; cum secundo autem in versu pentapode. in minoribus speciebus *pausæ* minorem habemus rationem.

Quando versus sex pedum habet Cæsura pentameterin, item pedem tertium Pyrrichium; *pausa* admodum gratè coincidit cum syllabâ quinta. ut

De bleike schimmen // die ons tzeuzig tegenquamen

Hoc idem & commune est versibus quatuor pedum. ut.

Komt u dan ontweert // van den haet.

Similiter si versui pentapodi est Cæsura triemeteris, simulque pes secundus pyrrichius, *pausa* incidit cum syllabâ tertiâ. ut

Op spzuiten // van den ouden Hadmus / hoe!

Quod ipsum & iterum evenit in versu tetrapode, ut.

Doosloothheid // van beleid en oozdel.

Monita hæc, aptè observata, mirabilem habent potentiam: ut in Poëmatis nostratium videre datur.

Similiter desinens in eo est nobis, quod in clausulâ respondet versus constrictus constricto, protractus protracto: idque vel immediatè & subsequenter; ut supra in variis iis exemplis liquet: vel alternatim. ut

Eneas /

De ruste is als eene standplaatse en de verkwikkinge van onzen adem in het oplezen van een vers, en wordt by de onzen geteekend met „. Deze ruste valt wanneer wy een vers lezen van 6 voeten in na den derden voet. Na den tweeden in een vers van 5 voeten. In korte verzen heeft *de ruste* weinig of geene plaatse. Wanneer de snydinge in een vers van ses voeten valt na den tweeden voet ins gelyks na den derden voet zynde vv valt de rust heel aangenaam met de vyfde lettergrepe in. Als

de bleike schimmen// die ons treurig tegen quamen.

Dit is ook heel gemeen in viervoetige verzen. Als

Komt u dan onweer// van den haet

Insgelyks indien een vyfvoetig vaars de snydinge na den eersten voet heeft, en tegelyk de tweede voet vv is valt de ruste na den derden lettergrepe. Als

Gy schimmen van den ouden Kadmus, hoe !

Het welk ook al gebeurt in een viervoetig vers:

Doorkooktheid// van beleid en oordeel.

Het wel waarnemen van deze lessen, wel waar genomen, heeft een wonderbaar vermogen. Dat men in de verzen van onze dichters zien kan.

Daarin bestaat by ons het rym, dat het eind van een staand vers met een staand, van een sleepend met een sleepend vers in klank overeenkomt, ende dat of onmiddelyk of de een op den anderen volgende, gelyk boven uit verscheidene voorbeelden blykt: of by beurten. Als

Eneas / de goddzugte en ſtyphare oorloggheld /
 Verholgt van Junoos wroet / en dolende om te landen
 In 't oud Italië / verbalt dooz 't woest geweld
 Der Siciliaenſche ſee in 't ende aen D'hoos ſtranden. 1

Ac habetur ea ſoni ſimilitudo pro binis conſtri-
 ctis in ſyllabâ ultimâ: pro binis protractis in ſylla-
 bâ ultimâ pariter & penultimâ. Imò quoties in
 protracto verſu augmentum eſt duarum ſyllaba-
 rum (ut rarò fit) ſonus evadit ſimilis in antepe-
 nultimâ, penultimâ & ultimâ. ut.

Deertuimelt in de ſee, de golf met ſterke bingeren
 Deet bytemael 't gantsche ſchip / met hragt / condom te ſtingeren.

Tandem non poſſum abeſſe quin moneam, ju-
 venturi noſtrac magnum fore in promovendâ Poëſi
 auxilium, ſi publicæ darentur luci omnia linguæ
 Belgicæ *ῥημοσιόλιυτα*; item *ἰπίβητα*: quod in Latina
 Poëſi dudum eſt præſtitum.

Genera *Carminum* totidem nobis uſcantur,
 quot verſuum ſpecies antè enumeravimus; neque
 plura aut alia: contrâ ac quibuſdam tentatum,
 qui & Latinorum ac Græcorum ſingulares ſpecies
 inducere moliti ſunt; velut Sapphica, Anacreon-
 tica &c. ſed pari modo ut apud Gallos, caruit
 ſucceſſu iſte conatus.

Carmen conſtans ex omnibus *ſtriētis* (ſtaccide)
 verſibus, aut ex omnibus *protractis* (ſtaccide)
 haud eſt venuſtum: quare debet conſtitui ex verſi-
 bus & conſtriētis & protractis ſibi mutuò alternatis.
 Alternantur conſtriēti protractis, vel alter alteri,
 vel bini binis: de quo exempla ſuprà. Plus quàm
 binaria alternatio vulgò non probatur; ceu ve-
 nuſta minùs. pari modo, ut de Carmine, ver-
 ſu verſui alternato, ſedulò eſt cavendum in hexa-
 podibus

*Eneas de godvrugte en strydbare oorlogsheld
 Vervolgt van Junoos wrok, en dolende om de landen
 In t oud Italie, vervalt door t woest geweld
 Der Siciljaensche zee in 't ende aen Didoos stranden.*

En die gelykheid van klank wordt voor een paar staande gehouden in de laatste lettergrepe. In de laatste en naastlaetste voor een paar slepende. Ja zoo menigmaal er in een slepend vers twee lettergrepen overblyven, dat zeldzaam geschiedt, zyn de laatste, de laatste op een en op twee na in klank gelyk. Als

*Neêrtuimelt in de zee. de golf met sterke vingeren
 Weet driemaal 't gantsche schip, met kragt, rondom te slingeren.*

Eindelyk kan ik niet nalaten hier te vermanen, dat het onze jeugd veel helpen zou in het voordzitten van de dichtkonste, indien eens alle de rymwoorden der Nederlanderen en eigen-naamwoorden uitgegeven wierden gelyk dat voorlang in 't Latyn geschied is.

By ons zyn zoo veel soorten van *gedichten* in gebruik als wy daadlyk soorten van verzen opgeteld hebben. En geene andere noch mierdere. Schoon deze en gene wel anders ondernomen hebben, en getracht de byzondere soorten van de Latynen en Grieken als Sapphische en Anakreontische &c. maar dat is by ons evenals by de Franschen ongelukkig uitgevallen.

Een gedicht dat geheel uit *staande* verzen, gelyk ook dat geheel uit *slepende* bestaat, heeft geen aartigheid. Weshalven het bestaan moet uit staande en slepende op elkander volgende. De staande en slepende volgen elkander zoo, dat een staande op een slepend of slepend op een staand of twee staande op twee slepende of twee slepende op twee staande volgen. waarvan wy boven verscheidene voorbeelden zagen. Eene verwisseling van meer dan twee draagt geene goedkeuringe omdat het minder aangenaam is. Op gelyke wyze als men zorg moet dragen dat een

podibus item pentapodibus, ne sit nimis longum; ad hibeaturque id quidem in præfatiunculam aut dedicationem; minimè autem in totum Epos, totamve Comœdiam vel Tragœdiam.

Itidem cavendum, ne toti versus in Carmine incedant per solos pedes jambos, vel solos spondeos, vel solos pyrrichios; sed sint pedes si eleganter inter se permisti: cui permissio & suæ tribu possent Regulæ; sed nolo his immorari.

Porro & alia nobis in Carmine est alternatio ac vicissitudo: scilicet, quâ, servatâ clausulæ similitudine, alternamus versuum speciem speciei, omnimodam omnimodæ: idque in Carmine eodem. Exemplorum talium acervum instructissimum nobis præbuit tum Poëta eximius *Joachimus Oudanus* in Rhythmicâ explanatione libri *Jobi*; tum *Psalmodia Davidis*, multorum insignium Poëtarum metro Batavo decantata.

Hanc versuum & specierum inter se alternationem primus induxisse fertur apud Gallos *Clemens Marottus*.

FINIS POETICES.

LIN-

zes of vyfvoetig vers, waarin ze beurtelings een tegen een verwisseld worden, niet te lang en dat maar alleen tot een voorreden of opdracht gebruikt werde, en geenszins tot een heel heldendicht, treur- of blyspel.

Insgelyks moet men zorge dragen dat een geheel vers niet uit v of uit - - of v v alleen besta maar dat dat soort van voeten fraai met elkander vermengd werde. Voor welke vermenginge ook regels zouden kunnen opgegeven worden. Maar ik wil my hier niet mede ophouden.

Wy hebben verder in onze gedichten nog een andere verandering en verwisseling; teweten wanneer wy; behoudens het rym soort aan soort verwisselen; en dat alles door elkander en wel in een gedicht. Van zulke voorbeelden heeft ons de uitmuntende dichter *Joachim Oudaan* een aanzienlyken hoop gegeven in zyn beryminge van het boek *Jobs*, en in de menigvuldige berymingen van de *Psalmen Davids* door verscheiden uitmuntende Hollandsche dichters gedaan.

Men zegt dat *Klement Marot* de eerste geweest zy die deze vermenginge van soorten het eerste uitgevonden heeft.

Einde van de Schetse van de dichtkunste.

L I N G U Æ
 B E L G I C Æ
 I D E A
 R H E T O R I C A .

C A P . XXI.

*De Rhetoricâ Belgicâ , seu vocum ordine
 artificiali.*

Estat nunc unicè dicere , quæ sint
 linguæ nostræ partes in ipsâ *conscri-*
bendi praxi , sive ligatâ sive solutâ.
 Et quidem utramque hîc faciunt pa-
 ginam *Idioma congruum* & *Oratio nu-*
mersa : illud modo didicimus com-
 ponere in Grammaticâ ; isthanc jam ibimus tracta-
 tum.

In Oratione adhibetur dictionum ordo , non qui
à naturâ manat solus & simplex ; sed etiâ qui
ab arte. Exigit quidem series ut *naturalem* ordi-
 nem noscamus priùs : hîc quando cum Belgis ita
 agitur ut cum Latinis ; valdè ex instituto fuerit
 pro isthoc ordine *naturali* inspicere caput singula-
 re,

**Redenkundige schetse
van de
Nederduitsche tale**

21e Hoofdstuk

*Over de Nederduitsche Redenkunste, ofte de
konstige woordorden*

Nu is er alleen nog over te zeggen, wat het werk van onze tale is in de *oefeninge van schryven* zelf, hetzy in rym ofte onrym. Ende hier komt het voornaamtlyk aan op de *zuiverheid en fraaiheid der reden*. Dat hebben wy zoo even in de letterkonste geleerd: over dat zullen wy zoo aanstonds handelen.

In eene reden bedienen wy ons niet alleen van die eenvoudige order welke alleen *natuurlyk* is, maar ook van de *konstigen*. De schakel eischt dat wy eerst van de *natuurlyke* handelen. Wanneer wy hier met het Duitsch als met het Latyn handelen zal het zeer met ons oogmerk overeenkomen over deze *natuurlyke* orden dat sonderlinge hoofdstuk in te zien,

re, quod plurics laudatus Gerh. Joh. Vossius ei dicavit in suâ Grammaticâ.

Tum porrò constabit *Artis* opus in cunctâ *naturalis* illius ordinis *transpositione*, quam genius nostræ linguæ fert.

Ille genius hîc unicus est Deus-Terminus ac limes, *usu* solo definitus; quemque transilire nefas; ac nulla hîc gratia; præsertim in solutâ oratione: nam in ligatâ quandoque licentia admittitur.

Quantùm attinet ad *numerum*, (Gallis, *cadance*) est ille pro duplici Orationis genere aut Poëtico aut Oratorio: de *Poëtico* modò actum. De *Oratorio* in universum, item quatenus tropos & figuræ, prælibari est maximè consultum quæ idem Vossius vel alius Grammaticus est persecutus, quoad linguam latinam, in Rhetoricâ; & tum inde vocari quæ ad nostram spectant. Ad cujus concentum & harmoniam identidem dictio seligenda, alius non est nisi *numerus*: idem ille qui metaplasmo Grammatico locum facit: denique *numerus*, ad eumque dictionis delectus & *transpositio*, id apud nos est, à quo pendet omnis styli proprietas, sive magnifici, sive humilis, sive mediocris. In dictionum delectu plurimùm juvamus a multiplici, quâ mirificè pollemus, *compositione* & *decompositione*: in eâ enim vel Græcos longè prævertimur; uti & omnem aliam linguam gentis vicinæ. Praxis hæc *seligendi* & *transponendi*, ante seculum minùs tentata, linquebat majorum nostrorum stylum magis siccum. Etiam versio Biblica Dordracena, quod ibi, ob materiæ pondus, in praxi isthâc non licuit ex animo vagari, indè evadit aliquantò jejunior: disertè enim curarunt Proceres ibi non metaplasmicam linguam adhibitam, verùm communem & analogiæ tenaciorem; nec plus Rhetorices, quàm præ-

hetgeen G. J. Vossius in zyne letterkonste gewyd heeft. Dan zal vervolgens het werk van de *konstige* bestaan in alle *verzettinge* van die natuurlyke orden, welke de aart van onze tale toelaat.

Die aart is alleen hier de grenspaal, alleen door 't *gebruik* bepaald; welke wy niet overschreden mogen; ende hier is geene oogluikinge, vooral in ongebonden styl: want in gebonden styl wordt soms iets over 't hoofd gezien.

Wat de *rollinge* aangaat, die is naar het dubbele soort van reden, of dichterlyk of op zyn redenaars. Over de *dichterlyke* is zoo even gesproken: over *die der redenaars*, insgelyks wat aangaat de afgeleide beteekenisse en figuren, is het best, dat men eerst leere hetgene Vossius of een andere letterkonstige verhandeld heeft, wat aangaat de Latynsche tale, in zyn Redenkunste; en dan daaruit halen, hetgene tot de onze behoort. Om de zangerigheid en welluidendheid daarvan aan te duiden moet men een woord zoeken, en dit is geen ander dan de *rol-linge* dezelfde, die plaatse maakt voor het letterkonstige rymverlof. Eindelyk is de *rollinge*, en de verkiezinge van woorden en derzelver *verplaatsinge* datgene by ons, waarvan afhangt de gantsche eigenschap van styl, hetzy hoog, laag of middelmatig. In de keure van woorden worden wy zeer geholpen van de menigvuldige *enkele* en *dubbelsaamgestelde*, die wy verwonderlyk hebben: want daarin gaan wy zelfs de Grieken verre te boven, gelyk ook alle andere tale van de naburen. Deze konste van *uitkiezen* en *verplaatsen*, daar men voor een eeuw niets aan deed, liet den styl onzer voorouderen droog/stroef. Hiervan komt het dat ook de Dordrechtsche bybelvertalinge omdat men daar om het gewigt der stoffe, zich in dat stuk niets mogt toegeven, min of meer stroef is: want slands staten hebben zorge gedragen dat daar niet de geklemde spraakvormen maar de gemeenenlands tale, die zich aan de regelmate houdt gebruikt is; en van het redenkonstige niets meer

præfert textus authenticus: quod probè animadvertant, quorum intemperantia hic ad res novas propeudit. Verùm ex quo auctores eandem praxin coluerunt laxioribus habenis (uti jam statim, post habitum Cœtum Grammaticum antè memoratum, facitari est ceptum ab alio atque alio bono scriptore) via est strata ad Eloquentiæ nostræ Belgicæ incredibile fastigium.

Repetimus hic, linguâ Belgicâ, quæ Rhetorices objectum, nullâ aliâ opus esse nisi *communi*: licet enim quidam hic in prosâ *dialectum poeticam* adhibeant, planè non sine ornatu; (ut *Hoofsius* ac *Vondelius*) id tamen minimè ad Rhetorices nostræ essentiam pertinet. Logici distinguere, linguam communem et Rhetorices Belgicæ objectum propriè ac *per se*; Dialectum metaplasmicam *per accidens*.

Adducemus jam ordinis *naturalis* quædam specimen; quæ ibimus *transpositum*, quantum linguæ nostræ genius fert.

Ordinis *naturalis* exemplum I. ubi Verbum est *activum ac non auxiliare*; oratioque *affirmans*.

1. *Alle* / 2. *byenige* / 3. *heden* / 4. *acu de byuid* / 5. *den bloemstrang* / 6. *van de hofstede* / 7. *te huis* / 8. *cierlijck geblogten* / 9. *om daer mede te prouken*.

Adnotari hic debet, hunc esse linguæ nostræ genium in *ordine naturali*, ut primam sibi sedem vindicet nominativus qui a fronte erit verbi: II. Ipsum verbum activum. III. Adverbium temporis. IV. Dativus, cui. V. Accusativus patiens. VI. Ablativus à quo: VII. Adverbium loci. (Ac in terminis his VII. subsistere possit omne periodi segmentum.) Porro tunc VIII. accusativi patientis circumscriptio formâ aut modo. IX. Causa, ratio,

dan de grondtekst zelfs had: waarop zy wel moeten letten, welker onvoorzigtigheid hier gaarne iets nieuws zou willen. Maar sedert dat onze schryvers in dat stuk zich zelf den ruimen teugel gegeven hebben, gelyk al aanstonds na het houden van de letterkonstige vergaderinge, waarvan hiervoren gesproken is, van een en ander goed schryven ondernomen is, is de weg gebaad tot eene ongeloovelyke hoogte in de Nederduitsehe welsprekendheid.

Wy herhalen hier dat wy geene andere Duitsche, welke het voorwerp van de redenkunste is, noodig hebben, dan de *gemeene* tale: want schoon sommige van de *dichterlyke spraakvormen* zich bedienen in het onrym en dat gantsch niet zonder sieraad, gelyk *Hooft* en *Vondel*, behoort dat echter tot het wezen van ons welzeggen niet. De redeneerkundigen zouden by onderscheidinge zeggen, dat de gemeene tale uit *zich zelve* en de geklemde spraakvorme *by toeval* het voorwerp der redenkunste was.

Wy zullen nu een en ander voorbeeld van de *natuurlyke* rangschikkinge der woorden bybrengen: welke rangschikkinge wy naderhand veranderen zullen, zoo verre de aart onzer tale medebrengt.

1. *Ik* 2. *brenge* 3. *heden* 4. *aan de bruid* 5. *den bloemkrans* 6. *van de hofstede* 7. *te huis*: 8. *cierlyk gevlogten* 9. *om daar mede te pronken*

Hier moet men aantekenen dat dit de aart onzer tale in de *natuurlyke order* is, dat de noemer welke voor het woord gaat zich de eerste plaats neemt dan II het dadelyk woord zelf III het tydaanduidend bywoord IV den gever, aan wien V den lydenden beschuldiger VI den nemer, van wien VII het plaatselyk bywoord (en tot deze VII bepalingen kan alle redenshiftinge gebragt worden) dan ten VIII alle omschryvinge in vorm en wyze van den lydenden beschuldiger. IX De oorzaak,

ratio, finis, pretium, &c. neque ulterius abire necesse.

II. Exemplum, *ubi Verbum itidem est activum ac non auxiliare; sed oratio negans.*

1. *Alte* / 2. *en* / 3. *bzenge* / 4. *heden* / 5. *aen de bzuid* / 6. *den bloemkrans* / 7. *van de hofstede* / 8. *niet* / 9. *te huis*.

Omnia ut antè: nisi quòd antecedens negandi particula *en* præcedit Verbum immediatè; particula consequens *niet* post verbum venit, idque immediatè ante adverbium loci.

III. Exemplum; *ubi Verbum habetur activum cum auxiliaribus sullen vel hebben; oratioque est affirmans.*

1. *Alte* / 2. *sal* / 3. *heden* / 4. *aen de bzuid* / 5. *den bloemkrans* / 6. *van de hofstede* / 7. *te huis* / 8. *bzengen*.

1. *Alte* / 2. *hebbe* / 3. *heden* / 4. *aen de bzuid* / 5. *den bloemkrans* / 6. *van de hofstede* / 7. *te huis* / 8. *gebragt*.

Ubi verbum est passivum: quando adhibentur auxiliaria sijn / worden: etiam par ratio est.

1. *De bloemkrans* / 2. *is of word* / 3. *heden* / 4. *aen de bzuid* / 5. *van de hofstede* / 6. *te huis* / 7. *gebragt*.

Qui in activo erat accusativus patiens, hic nominativus est, primamque ergo sedem occupat.

IV. Exemplum, *ubi verba adhibentur auxiliaria, oratioque est negans.*

1. *Alte* / 2. *en* / 3. *sal* / 4. *heden* / 5. *aen de bzuid* / 6. *den bloemkrans* / 7. *van de hofstede* / 8. *niet* / 9. *te huis* / 10. *bzengen*.

1. *Alte* / 2. *en* / 3. *hebbe* / 4. *heden* / 5. *aen de bzuid* / 6. *den bloemkrans* / 7. *van de hofstede* / 8. *niet* / 9. *te huis* / 10. *gebragt*.

rede, einde, prys enz. en het is niet van nood dat men verder gaat.

II. Een voorbeeld, dater zo een daadlyk werkwoord geen hulpwoord is; maar eene ontkennende reden.

1 Ik 2 en 3 brenge 4 heden 5 aan de bruid 6 den bloemkrans 7 van de hofstede 8 niet 9 te huis.

Alles als voren. Behalve dat het ontkennend woordtjen *en* het werkwoord onmiddelyk voorgaat; het daarop volgend woordtjen *niet* het werkwoord volgt, en dat onmiddelyk voor het bywoord van eene plaatse.

III. De voorb; *daar men een dadelyk werkwoord met de hulpwoorden sullen en hebben heeft in eene bevestigende rede.*

1 Ik 2 sal 3 heden 4 aan de bruid 5 den bloemkrans 6 van de hofstede 7 te huis 8 brengen.

1 Ik 2 hebbe 3 heden 4 aan de bruid 5 den bloemkrans 6 van den hofstede 7 te huis 8 gebragt.

Als het deelwoord lydelyk is, wanneer de hulpwoorden zyn en worden gebezigd worden: is de reden even eens.

1. De bloemkrans 2 wordt of is 3 heden 4 aan de bruid 5 van de hofstede 6 te huis 7 gebragt.

Het gene de lydelyke beschuldiger was in den dadelyken zin, is hier de noemer, en neemt daarom de eerste plaatse in.

IV. voorbeeld. *Daar men hulpwoorden gebruikt en de zin ontkennend is.*

1 Ik 2 en 3 sal 4 heden 5 aan de bruid 6 den bloemkrans 7 van de hofstede 8 niet 9 te huis 10 brengen.

1 Ik 2 en 3 hebbe 4 heden 5 aan de bruid 6 den bloemkrans 7 van de hofstede 8 niet 9 te huis 10 gebragt.

1. De bloemkrans / 2. en / 3. is of word /
4. heden / 5. aen de hzuid / 6. van de hofstede /
7. niet / 8. te huis / 9. gebzagt.

Omnia ut exemplo II. en præmittitur immédia-
tè verbo auxiliari; niet adverbio loci.

Sequuntur monita quædam de eodem ordine na-
turali.

I. Qualitas, modus, dictioni si adjicitur; im-
mediatè eam comitatur: *antè*, ubi adjectivum; *post*,
ubi adverbium aut participium passivum. Ut, den
cieelijken bloemkrans: den bloemkrans geheel-
lijk: den bloemkrans ongeschonden.

II. E Vossio addo. Si adhibetur particula exci-
tandi; ut interjectiones adverbialque optandi, hor-
tandi, vocandi, demonstrandi, rogandi: ea po-
nenda ante primam sedem: nec non adverbia pro-
hibendi aut similitudinis; item relativa, ut *cum*,
quando, *donec*. &c. conjunctiones causales & ra-
tionales, *quandoquidem* &c. item vocativi, & no-
mina vel pronomina interrogativa; ut *quis*, *uter*,
cujus, *cujas* &c.

III. Pronominis demonstrativi, ad antecedens
relati, adhibitio; item oratio interrogans; invertit
locum particularum negativarum. Ut, sine pro-
nomine, de man en hzengt niet. Contrà cum
pronome, de man / die niet en hzengt. Porro
interrogativè affirmando. Is de bloemkrans ge-
bzagt? negando. En is de bloemkrans niet ge-
bzagt? &c.

IV. Inverso eadem contingit etiam cum con-
junctionibus plurimis.

Superiora quatuor exempla sic transponere ag-
gredimur. Exemplum I, in naturali ordine, no-
bis erat. 1. Is / 2. hzenge / 3. heden / 4. aen
de hzuid / 5. den bloemkrans / 6. van de hof-
stede /

1 *De bloemkrans* 2 en 3 *is of wordt* 4 *heden* 5 *aan de bruid*
6 *van de hofstede* 7 *niet* 8 *te huis* 9 *gebragt.*

Alles als in 't tweede voorbeeld. *En* gaat onmiddelyk voor het hulpwoord; *niet* voor het plaatselyk bywoord. Daar volgen eenige lessen aangaande de zelfde natuurlyke rangschikkinge.

I. Indien de hoedanigheid of wyze by een werkwoord gevoegd wordt, moet die er onmiddelyk bystaan; en wel voor als het een byvoeglyk naamwoord *na* als het een bywoord of lydelyk deelwoord is. Als *den cierlyken bloemkrans*; *den bloemkrans geheelyk*, *den bloemkrans ongeschonden*.

II. Ik doe er uit Vossius by. Indien men een woordtjen van opwekkinge gebruikt als de tusschenwerpsel of bywoorden van wenschen vermanen, roepen, aanwyzen, vragen: die moeten voor de eerste plaatse gezet worden; gelyk ook de bywoorden van verbod of gelykenis; noch al de betrekkelijke, als, *als*, *wanneer*, *totdat* enz. De koppelwoorden van oorzake en redengevinge, als *alhoewel* enz. insgelyks de roepers en ondervragende naam- en voornaamwoorden; als *wie*, *wie van beide*, *wiens*, *van wat land* etc.

III. Het gebruik van een aanduidend voornaamwoord tot zyn voorgaand naamwoord gebragt; insgelyks een ondervragende reden, keert de order der ontkennende woordtjens om. Als sonder voornaamw: *de man en brengt niet*. Daar en tegen met een voornaamw. *de man, die niet en brengt*. Verder wanneer men by ondervraging bevestigt: *Is de bloemkrans gebragt?* Door te ontkennen. *En is de bloemkrans niet gebragt?* Enz.

IV. Diezelfde omkeeringe geschiedt ook met zeer vele koppelwoorden.

Wy beginnen de vier vorige voorbeelden dus te verschikken. Het eerste voorbeeld in de natuurlyke order was by ons 1. *Ik* 2. *brenge* 3. *heden* 4. *aan de bruid* 5. *den bloemkrans* 6. *van de hofstede*

stede / 7. te huis. Id potest congruè transponi sic.

I. 1. Ik / 2. bzenge / 3. heden / 5. den bloemkrans / 4. aen de bzuid / 6. van de hofstede / 7. te huis.

II. 1. Ik / 2. bzenge / 3. heden / 5. den bloemkrans / 6. van de hofstede / 4. aen de bzuid / 7. te huis.

III. 1. Ik / 2. bzenge / 3. heden / 6. van de hofstede / 5. den bloemkrans / 4. aen de bzuid / 7. te huis.

IV. 3. Heden / 2. bzenge / 1. ik / 4. aen de bzuid / 5. den bloemkrans / 6. van de hofstede / 7. te huis.

V. 3. Heden / 2. bzenge / 1. ik / 5. den bloemkrans / 4. aen de bzuid / 6. van de hofstede / 7. te huis.

VI. 3. Heden / 2. bzenge / 1. ik / 6. van de hofstede / 4. aen de bzuid / 5. den bloemkrans / 7. t'huis.

VII. 4. Aen de bzuid / 2. bzenge / 1. ik / 3. heden / 5. den bloemkrans / 6. van de hofstede / 7. t'huis.

VIII. 4. Aen de bzuid / 2. bzenge / 1. ik / 3. heden / 6. van de hofstede / 5. den bloemkrans / 7. t'huis.

IX. 5. Den bloemkrans / 2. bzenge / 1. ik / 3. heden / 4. aen de bzuid / 6. van de hofstede / 7. t'huis.

X. 5. Den bloemkrans / 2. bzenge / 1. ik / 3. heden / 6. van de hofstede / 4. aen de bzuid / 7. t'huis.

XI. 6. Van de hofstede / 2. bzenge / 1. ik / 3. heden / 4. aen de bzuid / 5. den bloemkrans / 7. t'huis.

7. *te huis*. Dit kan dus gemakkelijk verschikt worden.
- I. 1. *Ik* 2. *brenge* 3. *heden* 5. *den bloemkrans*
4. *aan de bruid* 6. *van de hofstede*
7. *te huis*.
- II. 1. *Ik* 2. *brenge* 3. *heden* 5. *den bloemkrans*
6. *van de hofstede* 4. *aan de bruid*
7. *te huis*
- III. 1. *Ik* 2. *brenge* 3. *heden* 6. *van de hofstede*
5. *den bloemkrans* 4. *aen de bruid*
7. *te huis*.
- IV. 3. *Heden* 2. *brenge* 1. *ik* 4. *aan de bruid*
5. *den bloemkrans* 6. *van de hofstede*
7. *te huis*.
- V. 3. *Heden* 2. *brenge* 1. *ik* 5. *den bloemkrans*
4. *aan de bruid* 6. *van de hofstede*
7. *te huis*.
- VI. 3. *Heden* 2. *brenge* 1. *ik* 6. *van de hofstede*
4. *aan de bruid* 5. *den bloemkrans*
7. *te huis*.
- VII. 4. *Aan de bruid* 2. *brenge* 1. *ik*
3. *heden* 5. *den bloemkrans* 6. *van de hofstede*
7. *te huis*.
- VIII. 4. *Aan de bruid* 2. *brenge* 1. *ik*
3. *heden* 6. *Van de hofstede* 5. *den bloemkrans*
7. *t'huis*.
- IX. 5. *Den bloemkrans* 2. *brenge* 1. *ik*
3. *heden* 4. *aan de bruid* 6. *van de hofstede*
7. *t'huis*.
- X. 5. *Den bloemkrans* 2. *brenge* 1. *ik*
3. *heden* 6. *van de hofstede* 4. *aan de bruid*
7. *t'huis*.
- XI. 6. *Van de hofstede* 2. *brenge* 1. *ik*
3. *heden* 4. *aan de bruid* 5. *den bloemkrans*
7. *t'huis*.

XII. 6. Dan de hofstede / 2. byenge / 1. iit /
3. heden / 5. den bloemkrans / 4. aen de byuid /
7. t'huig.

In II. exemplo, ubi oratio est negans, eadem planè transpositiones obtinent: modò animadvertas particulam eni adnecti verbo 2; niet adverbio 7: utramque præcedenter.

III. Exemplum, cum auxiliari sullen / recipit transpositiones has octodecim

I. 1. 2. 3. 5. 4. 6. 7. 8.	X. 4. 2. 1. 3. 6. 5. 7. 8.
II. 1. 2. 3. 6. 5. 4. 7. 8.	XI. 5. 2. 1. 3. 4. 6. 7. 8.
III. 3. 2. 1. 4. 5. 6. 7. 8.	XII. 5. 2. 1. 3. 6. 4. 7. 8.
IV. 3. 2. 1. 5. 4. 6. 7. 8.	XIII. 5. 2. 1. 3. 6. 7. 8. 4.
V. 3. 2. 1. 6. 5. 4. 7. 8.	XIV. 5. 2. 1. 3. 7. 8. 4. 6.
VI. 3. 2. 1. 4. 5. 7. 8. 6.	XV. 5. 2. 1. 3. 7. 8. 6. 4.
VII. 3. 2. 1. 5. 6. 4. 7. 8.	XVI. 6. 2. 1. 3. 4. 5. 7. 8.
VIII. 3. 2. 1. 5. 4. 7. 8. 6.	XVII. 6. 2. 1. 3. 5. 4. 7. 8.
IX. 4. 2. 1. 3. 5. 6. 7. 8.	XVIII. 6. 2. 1. 3. 7. 8. 5. 4.

Cum auxiliari hebben: has viginti.

I. 1. 2. 3. 5. 4. 6. 7. 8.	XI. 4. 2. 1. 3. 5. 7. 8. 6.
II. 1. 2. 3. 6. 5. 4. 7. 8.	XII. 5. 2. 1. 3. 4. 6. 7. 8.
III. 1. 2. 3. 6. 7. 8. 5. 4.	XIII. 5. 2. 1. 3. 6. 4. 7. 8.
IV. 3. 2. 1. 4. 5. 6. 7. 8.	XIV. 5. 2. 1. 3. 4. 7. 8. 6.
V. 3. 2. 1. 5. 4. 6. 7. 8.	XV. 5. 2. 1. 3. 6. 7. 8. 4.
VI. 3. 2. 1. 6. 4. 5. 7. 8.	XVI. 5. 2. 1. 3. 7. 8. 6. 4.
VII. 3. 2. 1. 6. 5. 4. 7. 8.	XVII. 5. 2. 1. 3. 7. 8. 4. 6.
VIII. 3. 2. 1. 6. 7. 8. 5. 4.	XVIII. 6. 2. 1. 3. 4. 5. 7. 8.
IX. 4. 2. 1. 3. 5. 6. 7. 8.	XIX. 6. 2. 1. 3. 5. 4. 7. 8.
X. 4. 2. 1. 3. 6. 5. 7. 8.	XX. 6. 2. 1. 3. 7. 8. 5. 4.

XII. 6. *Van de hofstede* 2. *brenge* 1 *ik*
 3. *heden* 5. *den bloemkrans* 4. *aan de bruid*
 7. *t'huis*.

In het tweede voorbeeld, daar een ontkennende reden is, hebben dezelfde verschikkingen plaatse: zoo gy maar oplet dat het woordtjen *en* by het werkwoord 2 en *niet* by het bywoord 7 gevoegd wordt en wel by de voorgaande.

Het IIIde voorbeeld met het hulpwoord *zullen* laat deze 18 verplaatsingen toe.

I. 1, 2, 3, 5, 4, 6, 7, 8.	X. 4, 2, 1, 3, 6, 5, 7, 8.
II. 1, 2, 3, 6, 5, 4, 7, 8.	XI. 5, 2, 1, 3, 4, 6, 7, 8.
III. 3, 2, 1, 4, 5, 6, 7, 8.	XII. 5, 2, 1, 3, 6, 4, 7, 8.
IV. 3, 2, 1, 5, 4, 6, 7, 8.	XIII. 5, 2, 1, 3, 6, 7, 8, 4.
V. 3, 2, 1, 6, 5, 4, 7, 8.	XIV. 4, 2, 1, 3, 7, 8, 5, 6.
VI. 3, 2, 1, 4, 5, 7, 8, 6.	XV. 5, 2, 1, 3, 7, 8, 6, 4.
VII. 3, 2, 1, 5, 6, 4, 7, 8.	XVI. 6, 2, 1, 3, 4, 5, 7, 8.
VIII. 3, 2, 1, 5, 4, 7, 8, 6.	XVII. 6, 2, 1, 3, 5, 4, 7, 8.
IX. 4, 2, 1, 3, 5, 6, 7, 8.	XVIII. 6, 2, 1, 3, 7, 8, 5, 4.

Met het hulpwoord *hebben* deze twintig.

I. 1, 2, 3, 5, 4, 6, 7, 8.	XI. 4, 2, 1, 3, 5, 7, 8, 6.
II. 1, 2, 3, 6, 5, 4, 7, 8.	XII. 5, 2, 1, 3, 4, 6, 7, 8.
III. 1, 2, 3, 6, 7, 8, 5, 4.	XIII. 5, 2, 1, 3, 6, 4, 7, 8.
IV. 3, 2, 1, 4, 5, 6, 7, 8.	XIV. 5, 2, 1, 3, 4, 7, 8, 6.
V. 3, 2, 1, 5, 4, 6, 7, 8.	XV. 5, 2, 1, 3, 6, 7, 8, 4.
VI. 3, 2, 1, 6, 4, 5, 7, 8.	XVI. 5, 2, 1, 3, 7, 8, 6, 4.
VII. 3, 2, 1, 6, 5, 4, 7, 8.	XVII. 5, 2, 1, 3, 7, 8, 4, 6.
VIII. 3, 2, 1, 6, 7, 8, 5, 4.	XVIII. 6, 2, 1, 3, 4, 5, 7, 8.
IX. 4, 2, 1, 3, 5, 6, 7, 8.	XIX. 6, 2, 1, 3, 5, 4, 7, 8.
X. 4, 2, 1, 3, 6, 5, 7, 8.	XX. 6, 2, 1, 3, 7, 8, 5, 4.

Cum Verbis auxiliariis *sijn* / *woorden* : has
quatuordecim.

I. 3. 2. 1. 4. 5. 6. 7.	VIII. 4. 2. 1. 3. 6. 7. 5.
II. 3. 2. 1. 5. 4. 6. 7.	IX. 4. 2. 3. 1. 5. 6. 7.
III. 3. 2. 1. 4. 6. 7. 5.	X. 4. 2. 3. 1. 6. 7. 5.
IV. 3. 2. 1. 5. 6. 7. 4.	XI. 5. 2. 3. 1. 4. 6. 7.
V. 3. 2. 1. 6. 7. 5. 4.	XII. 5. 2. 3. 1. 6. 7. 4.
VI. 3. 2. 1. 6. 7. 4. 5.	XIII. 5. 2. 1. 3. 4. 6. 7.
VII. 4. 2. 1. 3. 5. 6. 7.	XIV. 5. 2. 1. 3. 6. 7. 4.

In IV. exemplo omnia eadem; modò pro parti-
culis negativis eadem cautio quæ admonita ad exem-
plum II.

Tu hæc satis indagabis. Nos digito monstrasse
contenti sumus, fundamentaque posuisse in pusil-
là hæc congerie, è quibus omne reliquum possit
deduci. Et si quis alius, præter te, ista viderit; ei
ex allatis exemplis cunctum reliquum erit facile,
præsertim ubi lingua vivit, locusque datur in ipsâ
patriâ ad vivum fontem, USUM nempe, acce-
dere.

C A P. XXII.

Conclusio Tractatus.

Quænam dictionum ordinem, aut naturalem
aut arte transpositum, in oratione tuâ adhibe-
bis; id a *numero* & observatione pedum modera-
men recipit. *Numeri* lex varia pro triplici conscri-
bendi

Met de hulpwoorden zyn, worden, deze veertien.

I. 3, 2, 1, 4, 5, 6, 7.	VIII. 4, 2, 1, 3, 6, 7, 5.
II. 3, 2, 1, 5, 4, 6, 7.	IX. 4, 2, 3, 1, 5, 6, 7.
III. 3, 2, 1, 4, 6, 7, 5.	X. 4, 2, 3, 1, 6, 7, 5.
IV. 3, 2, 1, 5, 6, 7, 4.	XI. 5, 2, 3, 1, 4, 6, 7.
V. 3, 2, 1, 6, 7, 5, 4.	XII. 5, 2, 3, 1, 6, 7, 4.
VI. 3, 2, 1, 6, 7, 4, 5.	XIII. 5, 2, 1, 3, 4, 6, 7.
VII. 4, 2, 1, 3, 5, 6, 7.	XIV. 5, 2, 1, 3, 6, 7, 4.

In het IV. voorbeeld is alles het zelfde; zoo men ten opzichte van de ontkennende woordtjens maar in acht neemt, dat by het II voorb geleerd is.

Dit zult gy gemakkelyk nagaan. 't Is ons genoeg en het maar aangestipt te hebben, en in deze kleine versameling de grondslagen gelegd te hebben, waarop al het andere gebouwd kan worden. En, zoo iemand anders, buiten u, het gezien zal hebben, dien zal uit de by gebragte voorbeelden alles gemakkelyk vallen: voornamentlyk daar 't eene levendige tale is, en gelegenheid om in ons vaderland zelve, tot de levende bron, het gebruik, te gaan.

22^e hoofdstuk

Besluit van de verhandeling

Welke woordorder, hetzy de natuurlyke of konstig verplante gy in uwe redenvoeringe gebruikt; dat wordt van de rollinge en het waarnemen der voeten geregeld. Daar is naar de drieerlei schryfstyl,

bendi charactere aut stylo; magnifico, humili, mediocri. Hæc characterum distributio normam primum est mutuata à *personis* à quibus sermo profertur, aut ad quos dirigitur, vel etiam refertur. Suntque *Deus*, Summa Potestas, subjecti, æquales, &c. hinc protinus clarescit characteris decetia. Sique in sermone nulla personæ relatio intercedit; ut in artis, scientiæ tractatione; congruit character mediocris.

Ubi Deum loquentem adducimus, characterè utendum summè magnifico: ubi ad Majestatem Divinam sermo dirigitur, idem deceret; verùm enim verò cum is ita debeat esse affectus, ut ab ingeniis tenuissimis, quin à pueris, capiatur; suffecerit hinc character mediocris. In Potestates supremas quadrat character magnificus, sive ab iis profertur sermo, sive ad eas dirigitur, refereturve.

Numerus, sive pedum ordo per quos soluta incedet oratio, versum minimè debet redolere; considerandusque in principio, in medio, in clausulâ.

Disquisitio, quænam sint linguæ nostræ partes in unoquoque characterè, (quod nobis hic res) propriè est qualiter sit pedum incessus, ut stylus necessariò prædeat aut *magnificus*, aut *humilis*, aut *mediocris*: „Pro hæc omne versatur punctum „*primò* in triplicis ejus pedum incessûs determinatione; *secundò* in seligendo, eique numero aptando, dictiones quæ, sive naturali sive transposito ordine, periodum ejusve segmenta constituent. Determinato primo, alterum haud omninò difficile erit.

Jamque eò tandem devenimus, ut unicè restaret

verheven, lage en middelbare een onderscheide regel op de rollinge. Deze verdeelinge van styl heeft zyn eersten regel ontvangen van de personen, welke spreken of tot wien gesproken wordt, of daar het opzigt op heeft. Die zyn of God, de hoogste overigheid, onderdanen, gelyken etc. Hier uit blyk aanstond wat styl ieder past. En indien in een reden er geen opzigt van een persoon als in eene verhandeling over een konst of wetenschap: dan komt de middelbare styl best te pas.

Als wy God sprekenden invoeren, moeten wy den allen allerverhevensten styl gebruiken! Als wy onzen reden richten tot de goddelyke majesteit zoude hetzelfde betamen; maar dewyl die zoo moet zyn, dat zy van de geringste verstanden, ja van kinderen, verstaan kan worden; zalhier de middelbare styl genoeg zyn. Hetzy de hoogstmagten spreken, of tot of van hun gesproken wordt, altoos voegt daar de verhevene styl.

De maat in ongebonden styl moet niets gemeen met een vers hebben. Dan men moet die in acht nemen in 't begin, midden en 't slot.

Het onderzoek, wat het werk van onze tale in iedere styl zy, dat hier onze zake zy, is eigentlyk, welke maat plaatse hebben moet, opdat de styl verheven, laag of middelbaar zy. Hiertoë draait de gantsche spil I in de bepalinge van deze 3erlei soort van maat II in het kiezen en in die maat te brengen van woorden, welke in hunne natuurlyke of konstige order een reden of deszelfs deelen uitmaken zullen. Als het eerste bepaald is, zal het ander niet verre te zoeken vallen.

Dus zyn wy daar eindelyk gekomen, dat er niet anders

ret manum operi admovere & cujusque styli exemplum in medium proferre. Verum hic, dilecte *****, anchoram de prorâ jacere constitui: dum interim tu, monitis his imbutus, ipsemet profectus tui periculum facies: incrim Methodus, hic in linguâ Belgicâ rectior, est ista: primò Oratiunculas scripto concinnare omni, quam ars ferat, elegantia, energiâ, dispositione: tum in stylo magnifico, tum in mediocri. (Pro humili ne operæ quidem est pretium) secundò, identidem eloquendo, earum numerum & *Cadentiam* (liceat mihi ita dicere) ad summâ venustatis amussim volvere, revolvere, emendare. Tertio, ubi sic omne punctum tulisse tibi videberis; periodos aliquas digerere in pedes poëticos, spondeum, iambum, pyrrichium, dactylum, &c. quartò, eum pedum incessum forsimum in tabellam referre, ut normæ tibi inserviat ac exemplari, cui dictionis selectus & dispositio presertim respondeat; planè eundem in modum ut versus respondent metro & rythmo. Atque factio isthæc, aliquoties tentata & repetita, in habitum brevi commutabitur; conciliabitque tibi, in exornandâ ad stylum quemvis oratione, firmitatem, imò Geometricam certitudinem, eandem, quæ Poëtæ est in componendâ quâcunque specie versûs. Neque casui aut fortunæ tunc amplius locus; sed ex normæ & exemplaris determinatâ synthesi omne fluet necessariò, & à priori. Linguæ Belgicæ peculiaria hic non adfero, sed jam olim familiaria & calcata Oratoribus Græcis ac Latinis: quin pedum observationem tanti fecit Tullius, ut affirmet conciones sæpè exclamasse, cum verba aptè cecidissent. Porro si, in summâ temporis brevitate, quo hæc congella, quid parcius enu-

overschiet dan hand aan t werk te slaan en voorbeelden van ieder styl te berde te brengen. Maar hier, geliefde ... hebbe ik vastgesteld het anker te laten vallen: dewyl gy ondertusschen, na het wel vatten dezer regels zelfs proeven van uwe vorderinge nemen zult: ondertusschen is de beste manier in het Duitsch deze. Schryft eerst met alle mogelyke cierlykheid, kracht en schikkinge die de kunst toelaat kleine redenvoering-en, zoo in de verhevene als middelbare styl (in de lagere is het de moeite niet waardig). Ten anderen: tracht door die uit te spreken derzelve maat en *cadance* (vergeeft my dat woord) tot de uitersten trap van schoonheid te brengen door het weder en weder te veranderen ende te verbeteren. Ten derden, als gy meent, dat gy het dus in de juiste order hebt, zoekt dan eenige redenen in dichterlyke voeten te brengen als - -, v -, v v, - v v etc. Ten vierden maak dan van die voetmaat een lystjen, om u tot een regel en voorbeeld te dienen, waarmede uw woordenkeur en schikkinge over een komen moet. Net op die zelfde wyze als de verzen in maat en lettergrepen overeenkomen. En als men dit by herhalinge doet, zal men er in korte een hebberlykheid van krygen. En gy zult in het schryven van eene redenvoeringe in allerlei styl diezelfde vastheid ja wiskonstige zekerheid krygen, welke een dichter in allerlei soort van gedichten heeft. En dan heeft er geen geval of geluk meer plaatse; maar uit een bepaald opstel van een regel en voorbeeld vloeit alles noodzakelyk en als van voren. Ik brenge hier geen byzonderheden uit het Dietsch voort, maar dingen die by de Griekse en Latynsche redenaars gemeen en bekend zyn. Ja Tullius heeft met de maat zoo veel opgehad dat hy verklaart dat de vergaderingen somtyds het uitschreeuwden als de woorden wel vielen. Verders zou in de grootste korthed van tyd, waarin ik dit opgesteld hebbe, iets te kort en niet naauwkeurig genoeg gesteld is

enucleatum invenies ; id tu ipse supple ; memor-
que esto augusti ejus verbi Imperatoris nostri Julli-
niani in l. 2. §. 14. C. de ves. jur. enucl. *O-*
mnium habere memoriam & penitus in nullo peccare,
divinitatis magis quam mortalitatis esse.

F I N I S.

vult gy dat aan en zyt gedachtig aan dat schoone zeggen van onzen keizer Justiniaan in L. 2 § 14 *cod. de vet. jur. enucl.* *Over al op te denken, en geheel nergens in te zondigen, is meer goddelyk dan menschelyk.*

Einde

Handwritten notes in the left margin, including the words 'INDEX CAPITULUM' and 'INDEX PHOTOLITHICUS'.

Vertical handwritten notes in the right margin, including the words 'INDEX PHOTOLITHICUS' and 'INDEX CAPITULUM'.

INDEX CAPITUM.

IDEA GRAMMATICA.

CAP. I. <i>De Orthographiâ.</i>	pag. 1
II. <i>De Etymologiâ, Usu, & linguæ communis analogiâ.</i>	4
III. <i>De partibus Orationis.</i>	12
IV. <i>De Generibus.</i>	13
V. <i>De declinatione Articulorum & Substantivorum.</i>	19
VI. <i>De Adjectivorum declinatione & comparatione.</i>	24
VII. <i>De Derivativis.</i>	25
VIII. <i>De Pronomine & Numerali.</i>	29
IX. <i>De Adverbio.</i>	31
X. <i>De Præpositione.</i>	33
XI. <i>De Conjunctiõne & Interjectiõne.</i>	34
XII. <i>De Verbi analogi conjugatione.</i>	34
XIII. <i>De Verbi anomali conjugatione.</i>	46
XIV. <i>Conclusio de Verbo.</i>	49
XV. <i>De Verbalibus aut Infinitivalibus.</i>	50
XVI. <i>De Participialibus.</i>	51
XVII. <i>De Metaplasmõ, & linguæ Belgicæ in conscribendo Dialectis.</i>	53
XVIII. <i>De Syntaxi Belgicæ.</i>	64

IDEA POETICA.

XIX. <i>De Prosodiâ.</i>	68
XX. <i>De Belgicæ Poëseos legibus.</i>	73

IDEA RHETORICA.

XXI. <i>De Rhetoricâ Belgicâ quoad vocum ordinem artificialem.</i>	81
XXII. <i>Conclusio Tractatus.</i>	88

Inhoudsopgave

Letterkundige schetse van de Nederduitsche tale

Hoofdstuk 1: Over de spelling	1
Hoofdstuk 2: Over de woordgronding, het gebruik en de regelmaat van de gemeenen landstaal	4
Hoofdstuk 3: [Over de rededelen]	12
Hoofdstuk 4: Over de geslagten	13
Hoofdstuk 5: Over de verbuiging van de lid- en zelfstandige naamwoorden	19
Hoofdstuk 6: Van de verbuiging en vergelyking der byvoeglyke naamwoorden	24
Hoofdstuk 7: Over de afgeleide woorden	25
Hoofdstuk 8: Over de voornaamwoorden en telwoorden	29
Hoofdstuk 9: Over de bywoorden	31
Hoofdstuk 10: Over de voorsetsels	33
Hoofdstuk 11: Over de koppelwoorden en tusschenwerpsels	34
Hoofdstuk 12: Over het werkwoord en byzonder het regelmatige en deszelfs vervoeginge	34
Hoofdstuk 13: Over de vervoeginge van het werkwoord, by onze letterkonstenaars onregelmatig/ ongelykvloeiend of andersvervoegd genaamd	46
Hoofdstuk 14: Besluit aangaande het werkwoord	49
Hoofdstuk 15: Over de van werkwoorden afgeleide woorden	50
Hoofdstuk 16: Over de van deelwoorden afgeleide	51
Hoofdstuk 17: Over het rymverlof en onze spraakvormen in den sierstyl	53
Hoofdstuk 18: Over de Nederlandse woordvoeginge	64

Schetse van de poësie in de Nederduitsche tale

Hoofdstuk 19: Over de gevorderde behandeling, welke is over de wyze van opstellen en maatklanken	68
Hoofdstuk 20: Over de wetten van de Nederlandsche dichtkonste	73

Redenkunstige schetse van de Nederduitsche tale

Hoofdstuk 21: Over de Nederduitsche Redenkunst ofte de konstige woordorden	81
Hoofdstuk 22: Besluit van de verhandeling	88

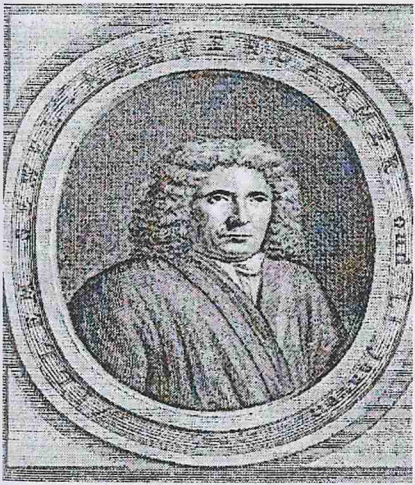

David van Hoogstraten (1658-1724)

Arnold Moonen (1644-1711)

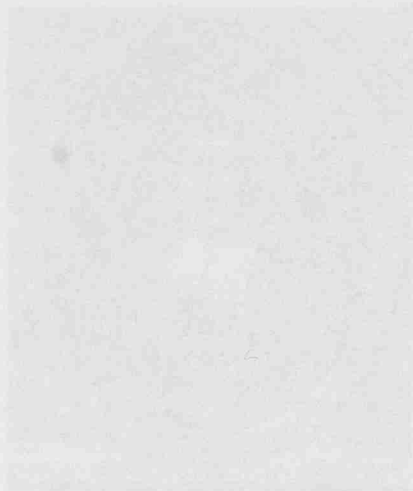

Willem Séwel (1654-1720)

Adriaan Kluit (1735-1807)

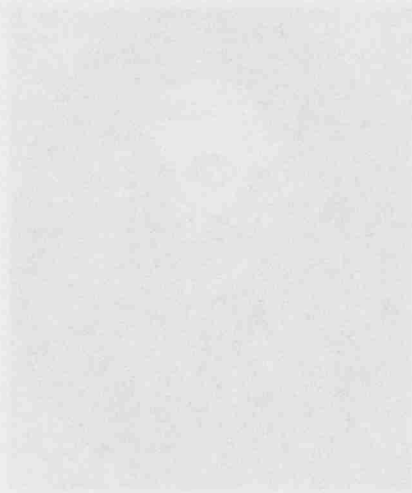

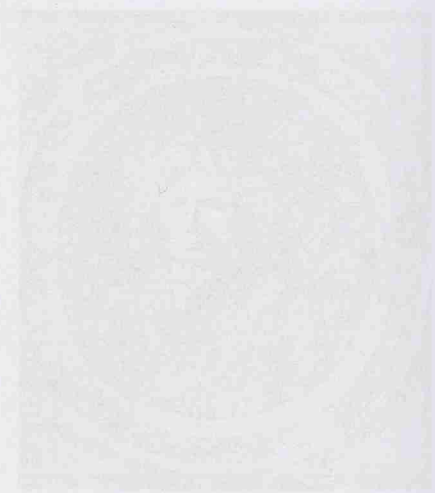
Portrait of a man (1844-1850)

David van Hogstraten (1844-1850)

Portrait of a man (1844-1850)

Portrait of a man (1844-1850)

BRIEF, door den ongenoemden Schryver der *IDEA*, of *SCHETSE DER NEDERDUITSCHER SPRAEKKUNST*, aen den Heere *DAVID VAN HOOGSTRATEN*.

Myn Heer en zeer geachte Vriendt ;

Na dat, nu ruimer dan een Jaer, myne opteikeningen over onze Nederduitse tael den openbaren druk zagen onder den titel van *Linguae Belgicae Idea Grammatica, Poëtica, Rhetorica* (wes ik U.E. nogmaels dank betuige voor 't deel nemen aen de Drukbezorginge) quamen my, in 't omschudden van verdere papieren, noch wel merkenswaerdige stukjes te voren; welke 't my pynde dat, voor dat uitgaen, my almede niet voor de hant en vielen. aen den haest der verzameling, en oneigenheit van zulke bemoeyenisse voor my, valt die schult te wyten. ondertussen, om dat U.E. my tukkelt om die te zien, zelfs met oirlof tot mededeeling aen vrienden, hebbe ik eindelyk onzer oude vrientschap geerne dat noch willen ten beste doen: echter met deze bede oft voorwaerde, dat het geringe daer van in verschooning opgenomen wer- [525]de; ook, U.E. of den mede-lief-hebberen iets opkomende wegens onze tael-bouwing, men het insgelyx my gemeen make. behalven dat het opofferen van deze myne nalezing aen U.E. boven eenen ander noch steunt op myn deel in het byzonder, 't welk ik stae aen de lantgemeene verplichtinge, die ons heele Nederduitsch Gewest U.E. erkennen moet voor het toedienen, in den jare 1700, van hare uitgelezene verzameling der loffelyke *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden*: een werkje, waarmede U. E., de allereerste, ons lant de kaers inde hand stak, ook (gelyk brave schryvers afgeven) het voetspoor aenwees tot eenen volslagen doorgang in die gantsche bevlytiging; en waer van ik de waerdye niet woordelyk uitmete; vermits de gretige vertieringe daer over werkelyk getuigt: terwyl we U.E. tweede en vermeerderde uitgeving, uit de allerzinlykste, en louter liefhebberige, drukperse vanden nyveren Heere *Francois Halma*, verlangend', te gemoet zien.

Om hier in niet al te blint te beginnen, nochte'er intevallen gelyk een eent in een byt, vinde ik raetsaem uit myne *Idea* wat nader te verduitschen; Dat het middel om tot onze Nederduitse Tael-geleertheit te raken, zig betreft tot twee hoofstukken; te weten een eenvoudige en laeg, 't welk eigentlyk is *Taelgront*; anders *Letterkunst* geheten: ende noch een ander dat verhevener is; bestaende in *Schryf-oeffeninge*. yder hier van wort weder tweeledig

verdeelt: als, die lage *Taelgront* in *Woord-eigenschap*, en in *Woorden-voeging*; [526] zoo als van gelyken de *Schryf-oeffening* in *Gemeene-Lants-styl*, ende in *Cieraet-styl*; beide deze laetste te verstaen rigtig in Letterkunst.

Door *Gemeenen Lants-styl* verstaen we den schrijfrant by onze Hooge en lage lantsaten algemeenlyk gebruikt in al hun voorvallend bedryf, tot de onderdeelingen hier van, nagerade van yder lantzaets byzonder beroep, laten wy ons nu niet in.

Door *cieraet-styl* (ciertael zeit de Drost P.C. Hooft) vatten we een tael, welke boven hare rigtigheit in letterkunst men noch byzonder doet rollen en vloeyen op zekere uitgekoren Zingmate, oft Zangerige vloeyentheit: zoo 't die opgemelte groote man noemt. ende verdeelt zig deze ciertael dan in Rym en in Onrym.

'K voege hier nog by, dat van deze Schrijf-oeffeninge in beide die stylen is de *spreek-taal* zoo veel als de afval, ende als de brokken en kruimelen; wezende tweederley, te weten *straet-tael* ende *achterstraet- of dorp-tael*. het plegtig *opzeggen* oft *redenvoeren* (*wel-zeggen* noemt het de Drost) blyft van die spreektael onderscheiden.

Onze Nederduitsche tael, nu, (gelyk wy inde voorreden onzer *Idea* aanghaelt hebben) is van afkomste uit de tael van 't Gottisch Evangeli. dit is een zoo aller zekerste waarheit; dat sedert een onze medeliefhebber tot uwent eene geheele lyst daer uit heeft by een getrokken van onze meeste gront woorden, met die Gottische daer neffens by na letter op letter samenstemmende; welke t'eeniger [527] tyd noch wel den dag ziet. zulx dat dit Evangeli een plaets waardig is in alle boekenkassen onzes Lants. een onderzoeker mag daer veilig in rusten. Vande Gotthen is de tael tot ons gekomen uit het Noorden lanx den weg van Zweden; waar mede de onze noch huden hare naeste woord- en klank-gemeenschap behoud. onze voorouders noemde hen alle in 't gemeen *Noormannen*. wy behoeven om geenens oirspronk te loopen by de Hoogduitsche-tael, als die, met noch verdere naburige, dezelve Gottische afkomst moet erkennen voor eene algemeene en gezamentlyke bron.

Ten opzichte der gestaltenisse is'er niet meer dan eenerley Nederduitsche-tael; die namelyk, welke te lezen is in onze *Statenoverzettinge des Bybels*. dat ik dit boek noeme is niet uit eenzydige zugt of tocht, weet U E: maer ik noeme 't, om dat, de zaek vanden grond op inziende, my nocht gereeder nocht richtiger tael-proef en kan gewezen worden: Ende zoo dit bewaerstuk onzer regelmatige Gemeenen-Lants-tale weg gemoffelt oft ondergestoken raekte; wy waren 't heele kompas onzer tael-geleertheit voor altoos quyt met de zeil-kaart daer by. Al wat onze schrijf-oeffenaers, en voornamelyk onze cieraet-schryvers, daer van quanssuis verschillend komen

op te brengen, is niet anders dan die eigen zelfste tael van woort tot woort: alleen, daer inde Bybeloverzettinge de woorden staen in hunne *geheelheit*, ook gevoegt in onzer tale *naturely*- [528] *ke* orden: zoo komen zoodanige zelfde woorden in onze cieraet-schryvers, om der zangerige vloeyentheit wille, (als de Drost Hooft spreekt) aen de eindens en uitgangen, ietwes gesnoeit oft geplooit, oft anders ook gevoegt in zekere *cieraet-kunstige* orden, inde plaets van onze *naturelyke*. Zie daer het heele geheim! ende min nochte meer en zit daer niet op. Wyders, die woorden onder ons, aen welker uitgangen die plooi oft snoeying, uit zulken hoofde by onze cieraetschryvers, aldus gepleegt wort, zyn gantsch weinigerhande. 't is, by voorbeelt, al te doen om een aflatingtje van *e*: om *en* in plaetse van *ende*: om 't loochenend *en*, eigentlyk tot het wezen van ons Nederduitsch behoortig, eens over te slaen: en diergelyke geringheitjes meer. Die woorden-plooi oft snoeying heet in onze tael *Rymverlof*: om dat onze Digtters en Cieraet-schryvers die nootwendig moeten bezigen in ons rym; ende sedert 80 of 90 jaren, uit enkele genoeghelykheit, ook overbragten in hun onrym. ze wort verders van onze gemeente, ja ook hier van ons in dezen brief, buiten gemeene-Lants-taelschrift, al om gemaks halven gevolgt.

Al wie dan onzen taelgront, of Letterkunst, aenleeren wil, moet voor eerst ons Nederduitsch ter hant nemen in zulk een tale gelyk die *Statenuverzettinge*; ende daer lanx tot meerder verhevenheit gevordert kan dan, voor een tweede, gaen weiden in die geplooide, gesnoeide, oft ook kunstig-vervoegde cieraet-taal: waer toe iemant het spoor als [529] dan wel kan gewezen worden, in korte uren; daer hy, zonder deze streek te houden, zyn leven nooit een recht Tael-geleerde by ons worden kan.

Hier uit kan dan licht bezeft worden, dat men louter ydel spreekt, *dat ons Nederduitsch nu na den tyt van die Bybelsche overzettinge zou verbeterd zyn*. men moet zeggen: *de Cieraetschryving by ons is verbeterd; maer geenssins de Tael*. Want zonder dat het de Hooge - Overigheit by ons doe, is onze tael gantsch onontfankelyk van veranderinge in 't stuk van *Gebruik*: Zy is 't alleene welke oppermogentlyk kan gebieden en ook doen gehoorzamen, dat het gene nu *tarwe* heet, morgen *rogge* moet heten; ende onze onderhandeligen in koopmanschap daer na ingerigt, en in 't Geregt gevonnist, mosten werden. En zoo alles vervolgens na Haer believe: even als dat een schelling, die heden 6 stuivers doet, morgen 5½ stuivers moet doen. Byzondere ende onbeampte onderdanen, ook heele by eenkomsten der zelve, en konnen een *tael gebruik* nocht af-, nocht aen zetten. Hier af zyn onwedersprekelyke redenen te geven uit den Rechten; zoo Lantstand-rakende als Borgerlyke. Maer dit is'er af; eerstelyk, dat onze Regering, zoo lang 't Haer regt, oft

dat vanden evennaesten, niet en verlet, 't zig nooit aantrekt ende voor zoo verre inde vryheit laet; dat de onderdaen uit den woorden-voorraet des Lants zoodanig in zyne byzondere schryf - oeffeninge *kieze, schikke, plooye en voege*; gelyk 't [530] zyn goede raet gedraegt: hoewel zulx dan te verstaen zy *onder verbeteringe, ende voor behoudens gelyk regt aan elken mede onderdaen*. Ten tweede is 'er dit mede af; dat zulke *kiezing, schikking*, enz. op den voorgang van den eenen en den anderen naemruchtigen, hoewel onbeampten, Cieraet-schryver, eens wel zoo vele navolgers ontmoet; dat het gene daer van verschilt, onder den onderdaen als heel buiten dagelyxe verkiezinge raekt; en als enkel opgesloten in de schriften van 's Lants-Overigheid. Hoedanig verschillend dan metter daet is ouder - wetsche tael. En dit zal 't wezen, dat by eenige menschen, hoewel tegens eigentlykheit en waerheit, dan met den naem van *Gebruiks-verandering* wort gedoopt. Eindelyk, als byzondere en onbeampte borgeren dit Hoog gezag naging van, door hunne schryf-verkiezing en schikking, een *gebruik* in onze tale te konnen af-, ende aen-zetten; zoo haddenze in hun macht, om de tael van onze oude Hantvesten en Keuren, daer we naer leven, van *gebruik* te doen verwisselen; en gevolgelyk de heele Hantvesten en Keuren zelve: 't welk eene gapende ongerymtheit is. als gezegt is, de cieraet-schryving is 't alleene, die zulke verandering ontfangen kan. Daer is hier een tyt geweest, dat dit niet eens stof van geschil was: doch om dat het, alleen loopender wyze by my in myne *Idea* aangeraekt, eenig tegendenken bejegent heeft; zoo hebbe ik dat voor U.E. wat nader willen uithalen.

Wyders onze Nederduitsche *Cieraet-schryf*- [531] *ving* (wy verstaen in *onrym*) betreft zig nu tot twee noemens-waerde, en voorbeeldelyke *tranten*; den eenen van den Drost *Pieter Corneliszoon Hooft*; den anderen van *Joost van den Vondel*. Al wat latere liefhebbers hebben voortgebracht, is tot deze, als voorbeelt, henen te wyzen. Een *schryftrant* is, naer vergelykinge, hier 't zelfde, dat in de Schilderkunst heet *Manier*; by de Italianen *Gusto*; by de Franschen *Goust*. zoo verkiest een liefhebber in zyn schilderoeffeninge naer te bootsen de *manier* van *Rafel van Urbyn*; van *Titiaen*; van *Antoni van Dyk* enz. die van *Lukas van Leiden* is heel buiten verkiezing geraekt.

Nu wil ik U. E. myn gering berigt, onder verbeteringe, over den *schryftrant* van onze twee genoemde Meesters wel eens kort byzetten. maer eerst moet dit voor af gaen, 1. dat, namelyk, in de woorden, behalven dat ze zig laten voegen in eene zangerige vloeyentheit (ik houde my al by 't gezeg van den Drost *Hooft*) een hooftpunt is het wel waernemen van 't *geslagt* en *naemval*: 2. dat als we, beide deze aengaende, den streekloop onzer Neder-

uitsche tale eens gaen nageleiden, wy over dat *geslagtwerk* naest moeten erkennen en vast stellen vier groote *Tyt - beurten*. (*Periodi*).

De *eerste Tytbeurte* stelle ik, van de wiege onzer tale af tot de eeuwe van onzen Nederlantschen Kronyk-rymer *Melis Stokke* toe, te weten, den jare 1200 na onzen Zaligmaker. welk een vorm onze tael hier in gehadhebbe in plantinge, in opgang en in voortgang, legt [532] in groote nevelen bedommelt ; om 't gebrek van Nederduits schrift voor den tyt der gemelte eeuwe: zelfs Hantvesten van onze oppermachten en vindenwe geene dan in 't Latyn: en onze voorouders, noch na die eeuwe, konden al vele zoo weinig lezen en schryven ; dat, als ze te Recht zaten, zy uit het naeste Klooster eenen Klerk ofte geestelyken riepen om by hen de pen te voeren. Egter is klaer en handtastelyk, dat hoe ruw onze tael middelerwyl geweest hebbe, zy op *Melis Stokkes* jeugt, al richtig in de Letterkunst was. deze *eerste Tytbeurte* noeme ik de *Duistere* oft *Onheldere*.

De *tweede Tytbeurte* is van dien tyt van *Melis Stokke*, ofte eeuw van 1200, af tot het Graefschap van Vrouw *Marie* van Borgonje ; te weten, 't jaer van 1477 toe: in welke het is gebleven, ontrent het *geslagt* en *naemval*, by die fraeye richtsnoer, die ons in de Rymkronyk te zien gegeven wort: waerom we deze *Tytbeurte* noemen de *Regelmatige*.

De *derde Tytbeurte* is, van dat Graefschap van onze Vrouw *Marie* van Borgonje af tot de *Letterkunstige vergaderinge* toe, die tot Amsterdam kort voor 't jaer 1624 is gehouden, en waer van Joost van den Vondel, haer met Mr. Antonis de Hubert persoonlijk bywonende, in zynen ouden *Palamedes* vertelling doet. Hier onder zag men Nederlant jammerlyk geslingert en geschudt; vol roering en vol allerlei oirlog, uitlantsch, inlantsch en borgerlyk; de gemoederen onzer inwooneren met wreede vervolginge geplaegt ; 't weg- [533] vlugten der borgeren uit alle oorden; geleertheit-hanteringe alom in verstorenisse en ban; de penne-voering in ongeletterde handen; eindelyk den heenloop van alle geslagt van Nederlanders, van allerlei aert en tonge, tot dit ons Hollant als tot eene uiterste schuilplaets voor lyf en voor ziele. Staende dezen tyt, welke wy de *Verloopene Tytbeurte* heten, had onze tael in 't *geslagt* en *naemval* ik wete niet welk een verloop en verbastering aangetrokken.

De *vierde Tytbeurte* neemt haren aenvang met die gemelte *Letterkunstige vergaderinge* ; ende daer onder leven wy dan nu voortaan. wy noemen haer de *herstelde Regelmatige*.

Uit deze verdeeling is openbaer, dat, wanneer men wegens de Letterkunstige rigtsnoer van eenigen schryver zal gaen oordeelen, men voor alles heeft in te zien, onder welken *Tytbeurte* hy geschreven hebbe.

Voorts is ons overgelevert, dat, als in het te werk treden met de nieuwe overzetting des Bybels, wiert vereischt eene Letterkunstige eenvormigheid van tale, onze Hooge Overigheid beschreef eene byeenkomst van mannen binnen uwe Stadt Amsterdam, daer de *Kamer in liefde bloeyende* naemrugtig was van onze taelbouwing: en dat daer de Letterkunst onzer tale is gerigtsnoert, ende van 't verloop der *derde Tytbeurte* gantsch gezuivert en weer te regt gebracht. Het is bekend, dat in de *tweede* oft *Regelmatige* Tytbeurte de buiging onzer zelfstandige naemwoorden deze richtigheid had; dat, in 't *mannelyk*, de eerste naemval [534] van ons Litwoort was *de*; de tweede, *des*; de derde en vierde, *den*: als *de stant*, *des stants*, *den stant*. hier in was, staande die woeste *derde Tytbeurte*, dit verloop gekomen en die rigtigheid zoo verre van haere streke geraekt; dat men, namentlyk, schreef *den* voor *de*; en *de* voor *den*: tot groot misverstant in de schryfoeffeninge. ook was het onderscheit tusschen *mannelyk* en *vrouwelyk* heel veer inde warr'. ende was zulk schryven geworden als een *Lant-gebruik*; terzake dat het niet alleen was aengenomen by onze grootste mannen van die eeuw; gelyk den Hr. van St. Aldegonde, Simon Stevyn, Hugo de Groot, Jacob Kats, Konstantyn Huigens van Zuilichem, Franciscus Junius, ook Joost vanden Vondel; maar ook wyders by onzen Staet en 't Hof zelf. nu was dan, daer ter byeenkomste, een voornaem stuk van raetslag; of men te volgen hadde 't gebruik der *Regelmatige*, of 't misbruik der *verloopene* Tytbeurte: ende dat wettelyk besluit genomen is, die oude *Regelmatige* te herstellen en op te volgen: zoo als die gantsche Bybelsche overzetting daer na eenparig is ingerigt: ook Joost vanden Vondel, zoo hy zelf bekend, zyne tael daer na sedert veranderde en verbeterde. Wegens den Drost Hooft is my niet te voren gekomen, dat hy te dier vergaderinge mede geweest hebbe. maer uit in zynen *Henrik den Grooten*, die in den jare 1626 uitquam, blykt dat hy insgelyks die *herstelde* regelmaet voor de zyne aengenomen heeft gehad. voorts wiert aldaer ook toegestelt eene *Letterkunst* ende *Lyst der geslachten*; waer- [535] naer die Bybel-overzetters, schoon afzonderlyk van elkanderen werkende, evenwel daer in eenvormig konden zyn.

Uit dit geschiedenis-verhael is dan kennelyk, dat, al wat men zig tegenwoordig voor rigtsnoer in 't *geslagt* en *naemval* te voren brengt in 't Nederduits; ja de volmaektheden van Hooft en van Vondel zelve; enkel moet verstaen worden als herkomstig van die opgamelte Amsterdamsche Letterkunstige vergaderinge, en behoortig tot deze *vierde Tytbeurte*, onder welke wy thans leven.

Nu ben ik in staet om U. E. te berigten, op welken trap wy en den Drost Hooft, en Joost vanden Vondel, yder in hun cieraetschryven, hebben te setten.

Zy staen gelyk in 't bezigen van 't Rymverlof in hunne *prose*; in 't voegen, plooyen en snoeyen hunner woorden tot zulk eene zangerige vloeyentheit, (*Cadance*) als zy zich verkiesen: met dit onderscheit egter, dat Joost van den Vondel zig, in zyn' trant, heeft gaen fabryken zekere regelmaet omtrent de letterkunstige buiging en naemvallen van die woorden die in *inge*, en in *nisse* uitgaen; welke regelmaet hy stipt onderhoudt. Hooft daarentegen keert zig in 't zyne aen zoo eene gefabrykte regelmaet niet; rigtende alles maer naer 't cierlyk en voeglyk rollen van die maetvloey; welke in hem ook daerom ook grootscher opkomt, dan in Vondel: en Hooft, terwyl hy hier aen by na alles ten beste geeft, (zelfs wel bekende tael-rigtigheden) is daarom in zyne proeve niet alleen grooter zang- [536] meester dan Vondel; maer voert ook een velerleyer kracht uit met te draven op allerhande toon en mate, naer vereisch der stoffe: in welke verscheidenheit Vondel verre beneden hem blyft, als die doorgaends maer eenen gelyken ende evenmatigen tredt houdt; mogelyk dier verscheidenheit niet magtig geweest zynde in zynen geest. Hooft draeft als die groote Zangmeesters, die om der verscheidenheit zig 't gebruik der valsche toonen met bevalligheid niet en ontzien: en zou men zynen zingstyl, in 't Italiaens, heten *Grave*, dien van Vondel daer entegen maer *andante*, dat is *stapgaende*. de Algebraïstten kroonden Hooft wel met hun hoogste trap-woort *transcedentalis*. Hooft is ook immers voor grooter Nederduits tael-geleerde te houden in oud en in nieuw, dan Vondel: om 't welk te monsteren hy by wylen noch wel ietwes liefhebbert in 't ouderwetsche. met deze oogen heeft men beide deze bazen te lezen. ondertuschen maekt Vondel weder bevalliger veerzen; onderhoudt gantsch stipt, inde zelfstandige naemwoorden, 't *geslagt* by zyne Letterkunstige byeenkomste, daer hy een lidt van was, bepaelt: waerom, als ook om zyne gefabrykte regelmaet inde *naem-vallen*, hy die geen is, in wien de aanvangeling den Cieraetstyl *eerst* moet gaen lezen en leeren; die geen, wiens Ciertael men zig veiligst 't allereerst ten voorbeelt moet stellen; 't welk men, om die hoogdravende en ongebonden uitweidinge, zoo wel niet doen en kan met Hooft, wien men daerom inde *tweede* plaetse moet [537] beoeffenen. uit hoofde van dit gefabrykte en regelmatige, bestipter in Vondel dan in Hooft, wierpen zommige Hooft in 't geheel wel achter Vondel: doch dezen gebrak hier 't regte gezigt.

Dus bezeft men nu de reden, waerom de Hr. *Arnold Moonen*, mede een louter Cieraetschryver, en althans als de eerste, ons van zyne tael-verkiezinge eene *Spraekkunst* schaffende, gelyk gehad heeft van den styl van Joost

vanden Vondel tot zyn voorbeeld te nemen. al wat wy strax dieswegen aenroerden, wort by zyn E. voldoenlyk geleert en aangewezen; waer in zyne Spraekkonst alom goed is, ende eenen doorlugtigen prys in ons Nederlant verdient. ik zelf volge zyn E. in alle geschryf, daer vryheit is om buiten Gemeenen - Lants - styl te treden: ende dit kan elk zoo doen.

Myn berigt der vier *Tytbeurten* schaft ons het eigentlyke licht inde rigtheid der schryveren te oordeelen; elk in zyn bende by voorbeeld: *de Inleiding tot de Hollandsche Rechtgeleertheit van Mr. Hugo de Groot* houdt in 't *geslagt* en naemval, wel geen proef van de rigtsnoer der tytbeurte daerwe nu in leven, te weten, de *vierde*; maer zy is geschreven inde *derde*; ende aen die regelmaet voldoetze; derhalven volmaekt in hare eeuwe. En hooger kan men niet afvorderen. Op de *Schilderkunst der Antyken by Franciscus Junius* mogelyk wel na 't opluiken der vierde tytbeurte geschreven, doch al bevoers uitlandig, past dit zelfste oordeel. zulke mannen [538] zyn het, wien onze *Taelgeleertheit (Philologia Belgica)* het erkennen moet, dat ze nog dus verre als uit den brant en waternoot geborgen blyft; en welker voetspoor wy in onzen tyt daer in hebben zien volgen: eene oeffening, onzen Lande immers zoo waerd als de Cieraetschryving; ook waerom de *Gemeene tael des Lants* nootwendig moet in bewaernisse blyven.

De Gottise en Noortsche herkomste onzer tale, hier voor aengeraekt, wort krachtig bewaerheid door dat Zeeuwsche proefstukje van outhet van NEHALENNIA; een overblyfsel van het Heidensch afgodendom; opgedolven in 't jaer 1647 aen het strant van *Walcheren* voor Domburg; bestaende in Tempelafbreuk, en altaren alzoo opgeschreven en toegeeeigent. 's Lants Opperleeraer tot Leiden *Markus Zueris van Boxhooren*, leide zyn pen te werk om hier van verklaring te schaffen uit de Grieken en Latynen: maer hy was van den weg af: 't moet in 't Noorden gezocht worden. men vindt hier penningen by van de Keizeren *Septimius Severus* en *Karakalla*. En zoo is 't verstant, dat *Severus* en zyne zonen *Karakalla* en *Geta*, overstekende (ontrent 't jaer 207 na den Zaligmaker) van de Nederlantsche Kust na Brittanje, aldaer op dat strant van Zeelant zulk een kerkje gestigt hebben met altaren ter eere van *Neptuin*, ook van zyn wyf *Amfitrite*. De bouwkunde der nissen, perken en altaren is louter Romeins. Op *Neptuin*, dolf men daer toen noch eenen altaer, onverandert in opschrift: maer aen die [539] op *Amfitrite* oft de *Neptuninne* stelt men de opschriften verandert te zyn in NEHALENNIA; en dat door de Noormannen, (naest Sueo Gothen, of volkeren hun onderhoorig) in 't jaer 432, zoo Matthys Vander Hoeven ons meldt in zyne *Hantvestkronyk*, allereerst in Nederlant gevallen. Te weten, *Neptuin* (zoo als nu nog in Zweden) wezende NEK, of *Nekken* of *Nekkel*; (ons woort *Nikker* komt daar

van af) zoo was de *Amfitrite* oft *Neptuninne* by die volken NEKHELINNE. De Gallische Franken nu, by wien de H de kragt van KH hadt, dat strant van Walcheren bereizende, ende in hunne beêvaerten, hunne geloften aldaer aen deze *Nekhelinne* afleggende, stelt men dat dan die gene geweest zyn, die zulx in hun laeg gevallen Latyn in steen onder de altaren hebben gehouwen, met het woord NEHALENNIA. van aen de *h* de kragt van *kh* te geven is op onze straten noch dit overblyfsel, *nihil op 't request*.

Op de hoeve van wylen den Heere ontfinger vander Stringe staet' er een altaer van, zeer aenzienlyk; by *Januarinius Ambachthius*, ongetwyffelt eenig Overheer onder die Franken, voor hem en den zynen ingewydt. Dit is van dit stuk der outheit de naeste bedenking; insgelyx dat de eeuw dezer beêvaertopschriften aen *Nehalennia* zy tusschen dat voormelte jaer 432, en tusschen dat het Frankisch Gallie de Christenheit aennam.

Verdere *algemeene* byvoeging op myne *Idea* en komt my nu niet te binnen. My waere het liever dat ik deze moeite in 't ge- [540] heel had konnen sparen. Maer ik kan niemant bejegenen, die myne bezeffingen hier van tot myn genoegen, aen anderen wiste mede te deelen.

Wegens de eene en d'andere *byzonderheitjes*, believe 't U E. meê te dragen.

Bladz. 16. beneffens de *verzamelingswoorden*, die 't *onzydig* aantrekken, zyn ook te rekenen, die eenige byzondere aentooning beduiden. als de mensche, het mensche. de stoffe, het stof. de oore, het oor. de ooge, het oog. de vonnisse, het vonnisse. de loon, het loon. de snoer, het snoer. en 't is gewis dat vele *onzydige* alzoo geboren zyn. Daer moet werk gemaekt worden van taelgeleertheit, (*Philologia Belgica*) en dan wort men deze kraem alle meester.

Geslagregels by optellinge oft opnoominge by de ry maer mank in anderen, behagen my niet. Ik meene, dat onze voorouders, in 't planten onzer tale, de *geslagten* gericht snoert gehad hebben, na der zaken beduidenisse. maer daer over onderhoude ik U. E. wel eens wat dieper.

Bladz. 26. onze verkleiningwoorden hebbenwe niet uit het Noorden: maer en Wy, en de Hoogduitschen hebben die gezamenhand van de Latynen. Voor ons *boekje*, der hoogduitschen *buchlein*/ hebben de Zweden noch huden *lytl book*. en zoo overal.

_____ 29. *een*, het getal beteikenende, lydt geen buiging in den naemval: (*indeclinabile*). ik vinde 't eene vaste wet, doch veel verwaerloost. *Ik ontfange een en twintig daelders*; niet *eeenen twintig. enz.*

[541]_____ 30. Van *my, gy, wy, zy*, maekt men, by rymverlof, *me, ge, we, ze*. nu, vermits *zy*, en gevolgelyk ook *ze*, is in 't meervoudig de eerste naem-

val: zoo wort, naer de eigenschap onzer tale, eene onverschoonlyke fout begaen tegens de rigtige Letterkunst met *ze* in 't meervoudig te gebruiken in den derden en vierden naemval. en al vint men 't in de Bybelsche nieuwe overzetting, zoo valt 'er evenwel niet een Duitsch woort voor te spreken. deze fout is een Gebruik, afzonderlyk voor der Cieraetschryveren en Dichteren rekening alleen loopende. 't Hof wraekt die zoodanig, dat de minste klerk zig daer van wacht; verkiezende *die, dezelve, hen, haer*.

_____ 30. de voornamen *myn, uw, zyn, die, deze*, by Zelfstandigen op zyde gevoegt, en gedoogen geen lidwoord: *de myne vrouw, de uwe dochter, de zyne zoon, de die kamer, de deze stad*, zyn ondraeghelyke fouten: ook *ten dien inzigte, ten dien einde, ten dien dage*; 't moet wezen *te dien inzigte, enz.* alleen de Italianen schryven *la mia, la nostra Casa*. Doch 't zelfstandige niet op zyde hebbende, wort het lidwoord gedoogt. *die vrouw is de myne*.

_____ 30. *Die, Wie*, hebben in den tweeden naemval, in 't mannelyk, *Diens, Wiens*; in 't vrouwelyk, *Dies, Wies*: en alzo *Dier, Wier*; de *s* in *r* verkeerende: gelyk ons gemeen is in meer woorden.

_____ 31. het loochenend *en* in prose is het doelwit van de gramschap en ongenade onzer [542] Cieraetschryveren; hoewel onschuldig: Want 't is waerlyk eene wezentlyke toebehoorte van onze tael. Wylen de Prediker *Joannes Vollenhove*, was als Voorzitter van deze straffe vierschaer; daer nocht Hooft nocht Vondel ooit van geweest en waren. ondertusschen niets hing hier in van *J. Vollenhove* af. al 't geringe wat hy'er in vermocht, was dat hy (als te voren aengeroert) vryheit had van te kiezen voor hem zelven; *onder verbeteringe, enz.. Monsieur de Voiture*, Fransch Cieraetschryver, melt in zynen LIII. brief schimpender wyze van diergelyken wind in de Fransche Akademie tegens 't Fransch woort *Car*, doch die van zelf bedaerde.

_____ 33. steiloorig te zyn met nooit *tot* te gebruiken; of nooit *te*; in cieraetstyl; is van 't zelfde laken een pak. *Melis Stokke* gebruikt *te*; ook *tot*: *Hooft* mede. van *Vondel* hebben we niet alles gelezen. *Antonides* draegt zynen Ystroom op aen eenen Admiraliteits-Heer *tot* Amsterdam. *de Dortsche Overzetter*s gebruiken meest *te*; ook *tot*. *Genes. XIV. 7. XIX. I. Numer. XXXIII. 5.* maer het *te* in deze kan men te meer inschikken; om dat *tot* by hen is *aen*. *Zegt tot Tyrus. Ezech. XXVII. 2.* en zoo ontelbaer. doch in schrift van en tot onze Overigheit wort *tot* gebruikt, als grootscher; en niet *te*. Dus behooren de Letterkunsten ons alles aen te wyzen, elk in zynen schryfstyl.

_____ 39. *zullen* is ons van Gottisch SKULA; *hebben* van HABAN.

_____ 43. in Zuithollant schreef men altoos [543] inden tegenwoordigen tyt der aantoonende wyze, *ik werde, ik werpe, ik sterve, ik derve*: in

Noorthollant: *ik worde, ik worpe, ik storve, ik dorve*: op 't eerst past inden onvolkomen tyt *ik wierde, ik wierpe, ik stierve, ik dierve*. op 't tweede, oulinx, *ik warde, ik warpe, ik starve, ik darve*; en nieulinx, *ik werde, ik werpe, ik sterve, ik derve*. Beide is 't even goed Nederduits. elk heeft te kiezen of 't Zuithollants of 't Noorthollants. onze Cieraetschryvers verkiezen 't laetste; 't welk in 's Lants Gemeenen styl in *uiterste willen, in verklaringen, in vonnissen, enz.* voorzeker niet en zou aengaen: alles raekte wel in de warr'. In *Mr. Hugo de Groots Inleidinge* heeft men, volgens dezen Lantstyl, zeer net het Zuithollantsche *ik werde; ik wierde; werden*.

81. tot de naturelyke orde, behoort *de tempel Salomons*: tot de kunstige, *Salomons tempel*: beide even goed Duits.

Iets, is 't rymverlof van *ietwes; niets*, van *nietwes*: 't koppelend *en* van *ende*.

Ik vinde noch al meer: maer ik moete'er nu hierby uitscheiden: blyvende met schuldige eerbewyzinge

tuus ex animo,

Geschreven uit Rot -
terdam den 18.
Junius 1708.

ANONYMUS BATAVUS

[544] NASCHRIFT.

Voor 't bestellen dezès gewort my zekere *Nederduitsche Spraak-konst, waar in de Gronden der Hollandsche taale naauwkeuriglyk opgedolven zyn, enz.* door W. Sewel. 1708.

U.E. zal, mogelyk, benieuwt zyn wat proeve die by my hale: waerom ik nu al met eenen myne gedachten daer van aen U. E. mededeele; als meenen-
de in lang niet weder te schryven.

't Kan onzen landzaten niet anders dan heughelyk te voor komen, dat hunne tael in zoo hoog een waerde stygt by vreemde tongen; dat deze ook toetreden om daerin te liefhebben. De Schryver (zoo ik niet dwale) zal wezen *William Seewel*, van Engels lantvolk; te Amsterdam, gelyk hy zeit, geboren. de Engelsche naem *Seewel*, by zynen vader en hem eigentlyk gevoert, (zoo ik hoore) en slaet niet af, maer belooft wat *doorzigtigs*: hy betei-

kent by ons *Ziet wel*. nu, zienwe, spelt hy *Séwel*. Hy noemt het *Spraak konst*, en belooft op het tytelblad de *gronden* naeukeurig op te delven, en zelfs voor geringe verstanden duidelyk aen te wyzen; draegt wyders het op aen eenen uwer Stede regerenden Borgermeester; ten einde het onder de vleugelen zyns naems in 't licht verschynende daer door te meerder aenzien bekomme. ik schatte echter, dat men, ongeacht die opdragte, zonder vreeze voor zwaarigheid zyn verstant hier op zal vermogen te uitten met betamelyke bescheidenheit.

[545] Letterspelling is wel geenssins een stoffe naer myn lyf: maer 'k moete evenwel eens toonen waer in hy aen de klanken van onze stadt, niet alleen, maer van ons Lant niet genoeg doet. 't Is indit stuk kenbaer, 1. dat wy, om maer eens by Hollant alleen te blyven, (de tytel mogt daertoe ligt getrokken worden) inde uitsprake, daer onze Groote Steden en Hooge Raetsvergaderingen zeker in t'samenstemmen, onloochebaer hebben zekere klanken; welke, als algemeen doorklinkende, men noemen moet *klanken des Lants*. 2. datwe daer toe alleen hebben het behulp van 5 klinkletteren *a, e, i, o, u*. 3. dat, deze 5 enkelgenomen by ons Lant van alle tyden niet genoegsaem gaegt om uit te drukken die opgemelte *klanken des Lants*, men 't geneesmiddel heeft gezogt en gevestigd in derzelve 5 klinkletteren verscheidentlyke samenvoeginge; 't sy 2 by een tot tweeklanken, ook verlengingen; voor zo verre'er eenige zyn: 't sy 3 by een, tot drieklanken. Welk geneesmiddel wel zoo verre gaet als 't kan: maer evenwel hebbenwe dan noch meer *klanken onzes Lants*, dan uitdruksels. Nu wort dit vereist in een' schryver, dat hy zyne uitdruksels zoodanig inrichte, dat'er voldaan werde aen alle de zoogenaemde *klanken onzes Lants*: ten tweede dat hy als zoodanige niet en verdigte eenige uitdruksels die klanken verbeelden, welke niet en zyn *klanken des Lants*. Hoe doet zig dit nu op in *Willem Sewel*?

Wegens *e* gaet hy maer twee klanken vast stellen: en juist heeft'er ons Lant 3; welke alle [546] hier te Rotterdam, en in onze Hooge vergaderingen, worden gevonden in 't woord *eedtzweren*. inde eerste silb komt der Grieken η, of der Franssen *ai*: inde tweede de lange *e*; inde derde de korte *e*.

Desgelyx vande *o* gaet hy maer drie klanken vast stellen: en juist heeft'er ons Lant 4: te weten 1 in *bol*, (*convexus*) 2 in *bol*, (*globus*) 3 in *koper*, (*æs*) 4 in *kooper*, (*emptor*) 't laetste is der Grieken ω, of der Fransschen *au*.

Hier doet *Willem Séwel* dan te kort aen onze voorschreven eerste vereysching; nalatende een uitdruksel op te leveren voor 1 klank zoo inde *e* als inde *o*.

Dan openbaert zig wyders, dat W. S. overtreedt onze tweede verversching; voor zoo veel hy *aa* gaet verdigten voor uitdruksel van eenen *klank*

des Lants: (want zoo vatte ik hem, omdat zyn tytel spreekt vande tale van Hollant) daer zulx 'er zoo verre van daen is als 't Oosten van het Westen. *aa* is uiterlyk maer een klank van deze of gene straet in eenige stadt: alwaer ook mogelyk wel zoo wyt wort gegaaapt, dat W. S. het niet met *aa*, maer met *aaa* en *aaaa* zou moeten uitdrukken. Hier te Rotterdam en aen de Hooge Raets-vergaderingen onzes Lants gapen wy zoo niet: *gyl*: tot uwent al door ook niet. ende alle uitdruzel, eenen *klank des Lants* verbeeldende, moet het onze voorzeker daer onder behelzen. verlenging op te werpen komt niet te pas: want die geschiet 'er inden *klank des Lants* niet, als wezende geene wy-[547] der gaping dan de tweeklank *ae*. Zo'er eenige straet ergens verlengt, al klonkze *aaa*, en noch wyder: dat kan inde schryfoeffening geen rooi zetten.

'k Voeg hier noch by; dat het Amsterdamsche verwarde uitdruzel *ee* en *oo* in *beken*, *steken*, *schromen*, *vromen*, daer 't *Lant* geen Griexe η of ω klinkt, onder geenerlei voorwentsel kan doorgaen voor een *klank des Lants*; ook, in 't schryven, geheel nooit duldelyk; om verwarringe, die zulx inbrengt. en voorts gedrage ik my tot myn *Idea*. pag. 60 enz.

Dat deze aengetoonde gebreken hunne voor- en nagangers hebben, verschoont niet. Ik afgodére met niemant, hoewel ik, der klinkeren uitdruksels wel waergenomen wordende, in al de rest gants verdraegsaem bestae. 't is zeer gedenkwaardig, dat Joost vanden Vondel ons vertelt; hoe 't punt onzer Letterspellinge opdie *Wettelyke* Letterkunstige vergadering ook wiert geredenzift; maer dat partyen daer over tot geen vast besluit en quamen. Waerop wy vinden, dat de Overzetters onzes Staten Bybels maer hebben hunnen gang gegaen ende ons geschaft die spelling der klinkletteren welke waerlyk des Gemeenen Lants altoos geweest was ende nu ook noch is; niet alleen van Hollant maer van alle de Vereenigde Landen. kan heel Europe elkanderen verstaen inde uitdruxels der getallen? Waerom wy Nederlanders ook niet inde uitdruxels van 's Lants klanken? waer in dog alle nieuweling of tegenstrever altyt het een [547] ey buiten 't nest laet vallen of het ander. Mr. *Hugo de Groot* verdeelt, in zyn *Inleidinge*, de gewoontens in Regte in *plaetselyke*, en in *lantgemeene*. alzoo is 't met de tael- en letter-kraem ook. nu begaet iemant wel geen zonde, die eene plaetselyke Letterkunst schryft: maer 't voldoet niet: men moet eene lantgemeene beschryven; ende dat niet over de spreektaale, maer over de schryftaale; ook niet van Hollant, maer van 't Vereenigd Nederland; want deze schoeit geheel op eene leest. Nu wort tot Amsterdam en in Noorthollant *aa*, *aaa* en *aaaa* gegaapt; gelyk weder in Zuithollant wel zoo smal en kort afgebeten, dat'er geen uitdruzel toe te vinden zy: en dit is ook geen klank des Lants. Waerom men dan vind, dat de lantgemeene klank, indezen, met zyn uitdruzel *ae* ons van de Overigheid

toebedient van outs her, is metter daet een middelklank tusschen die wyde gaaping in Noorthollant, ende die korte afbyting in Zuithollant. Wy hebben in die uitdruksels des Lants by na nooit verscheidenheit gehad, omdat de klanken des Lants altyt onverandert gebleven zyn. onzer Graven Hof heeft eens, eenigen tyt, eene walsche spelling gebruikt in *hair* en *oir*: dat begon in 1300, met den overgang onzes Graefschaps tot den huize van Henegouwen, en duerde tot aen 1400; als ons Graefschap was by 't huis van Oostenryk, en het Hof binnen Brussel.

Ik kan my indit letterperk niet langer ophouden; maer zal 't verdere aen anderen [549] overlaten: met deze vermaning aen wien 't dan zy, dat nooit iemants opzettelyke spelling, by nadruk, behoort verandert te worden. 't welk my te binnen komt in 't zien van W. Sewels aengehaelde *zo* uit J. Antonides: 't welk hy heeft uit den laetsten druk by *Ten Hoorn*, die slordig genoeg is. want de eerste druk, by *Pieter Arents* uitgekomen, heeft overal *zoo*, gelyk de lezer vinden zal.

Rakende nu wyders de taelverhandeling zelf: een *algemeene* aanmerking komt'er my in voor. dat is; 't sy hoedanigen doelwit W. S. zich indit boekje moge te voren gelegd hebben, wanneer ik 't boekje zelf inzie, zoo en kan ik niet anders gewaer worden dan dat het gegrontvest is, niet op tael van schryfoeffeninge (gelyk deze alleen het voorwerp moet, en kan wezen van verhandelingen van kunst) maer klaer en enkel klinkt op de *Spreektale*: zoo dat we voor *Spraakkunst*, wel *Spreekkunst* zouden lezen moeten: ten tweeden, dat het (verre vanden lezer te brengen tot onze taelgeleertheit) den zelve Lezer enkel ook maer in de *Spreektael* onderwyst. W. S. bevroedt zig wel, dat men indit Letterkunstmaken zig iets moet te voren stellen, als grontvest en als leest. 't is ook nootsakelyk: maer deze en moet de *spreektael* niet wezen. eensdeels, om dat we reets verders henen zyn: wy hebben een taelregelmatig boek in onze Vereenigde Nederlanden, voor zoo veel 't Letterkunstige aengaet; te weten de *Nieuwe Bybelsche Overzetting*: daer konnenwe als grontvest en als leest van beginnen. [550] Ende ik verzekere W. S. zoo hy, enkel oeffeningsgewyze, dit eens doet, en daer dan toe gaet nastappen de verkiezingen en 't rym-verlof van *Hooft* en van *Vondel*; dat hy geen jaer en zes weken ouder wezen zal, of hy zal vry wezen in plaets van nu noch *slaef*, en in 't heele werk onzer tale wezentlyker oogen en pen bezitten. Inde Zingkonst is 't even eens gestelt: nu wy zoo verre henen zyn in 't wiskunstig en in 't Italiaensch muzyk; moetenwe voor grontvest en leest daer in niet meer opvatten het straetgequeel. Ten anderen de *spreektael*, welke is de tael der geschikte *straet*, voor onze grontvest nu opnemende; zoo is Hollant in zig zelve geheel inden dwarrel. want welke zal die stad wezen, en welke

straten der zelve, die de leest verstrekken? Amsterdam believe dit aen ons Zuithollant ten goede te houden, dat wy haer gebrekkelyke Spraek ons niet ten rigtsnoere kunnen laten opdringen. *men zegt. enz.* zeit W. S. en 't zyn altemael bewoordingen, Amsterdam en Noorthollant afzonderlyk eigen. doch al dat *men zegt* valt om verre met onze betooning, dat de *spreektael* geen leest vande tael des Lants moet zyn. lang willen we hier over niet gaen: want wy vermoeden dat W. S. deze reden zal plaets geven.

Het *ik achte*, dat W. S. in zyne richtsnoeren gebruikt, mag inde Letterkunst even zoo weinig toegelaten worden als de *spreektael*. met *achten* en met *eigendunken* raekt de heele tael te grabbel van al wie maer waen en vermetelheit bezit. als W. S. op myne streke eens [551] wil bezoeken te zeilen, zal hy zoo veel landt onder zyne voeten vinden, dat *achten* en *eigendunken* geen plaets meer behoeven te hebben. een Letterkunst moet eigentlyk wezen een *berichtschrift*, omden kenner te erinneren en den onkundigen te wyzen den weg, om in onze, 't zy nootsakelyke, 't zy uitgelezene, boeken het regelmatigte te kunnen nageleiden, en 't onregelmatige daer van met reden te onderscheiden: niet anders dan een Lantkaart, welke den reiziger vertoont niet des uitgevers *eigen schikking* der wegen en stroomen; en hoedanig men die, een nieuw Landt stigende, voeglyx verdeelen moest: maer in 't tegendeel de waeragtige en dadelyke strekking, hoedanig die ook loope. men kan zyn *eigen dunken* daer na wel opzig zelf buiten de Letterkunst voortbrengen. anders doende, zoo vele hoofden, zoo vele zinnen: en zoo vele ondernemers, zoo vele Letterkunsten; tot groote verwarringe, ja ergernisse, vanden Uitlander, die niet weet hoe hy 't heeft; endat in een tael die in een levenden gang is.

By dit *algemeene* had ik 't kunnen laten: maer 't zal W. S. niet ongevallig zyn noch in 't *byzondere* mede iets aen te merken.

Bladzyde 54.64.97. *des vrouws, des moeders, stadts, werrelts, boots, gelegenheits, roerings*, zyn ouderwetsche overblyfsels der derde tytbeurte; waer van inden vorenstaenden brief.

_____ 57. *handschoen. vr. en schoen m.* dit staet regt anders: Rymkronyk (?) pag. (?) melt [552] *handschoen m.* en onze bybel. *schoe. vr. Ruth IV. Ps. LX.* hoewel na myne *Idea*, pag. 18, moet *handschoe vr.* wezen.

Bladzyde 138. 158. *ik wierde.* ziet de ontdekking hier in dezen vorenstaenden brief.

_____ 142. *moeten. ik most.* inden gront onzer tale heeft de *onvolkomen* tyt *regelmatiglyk voor uitgang* de. ik leere, ik leerede of leerde. *Doch zoo menigmael zulke regelmaet verwarring maekte inde Spreektale hebben onze voorouders het tusschen-laschen eener letter daer op voor geneesmid-*

del bedacht: als, *ik moet, ik moestede*, en zoo verkrygt men *ik moeste, ik moste*: beide even goed. desgelyx *ik konne, ik konnede, ik konstede, ik konste, ik koste*. altemael, met bykomend rymverlof, even gelyk in goed gebruik.

_____ 159. hier schift W. S. onze werkwoord-vervoegingen in 8 Scholen; gants dezelve met Christian van Heulen, in den jare 1624, die 'er 4 maekt; louter de zelve als de IV eerste van W. S. En de *onregelmatige*, by *Chr. v. Heulen* in een blok gemengelt, schift W. S. noch in 4 scharen: en alzo ontstaen de 8. dit is zoet en zeltzaam, zonder *Chr. v. Heulen* ooit gelezen te hebben. gelukkige invallen van geest ! maer dat W. S. dit zoo uit hem zelve zou hebben, wort by my niet gelooft.

_____ 145. 156. 157. de *vervoegingen* zelve belangende; *ik leer* stelt hy voor regelmatig Letterkunistig inden *tegenwoordigen tyt der aentoonende wyze*. 't *Gebruik des Landts*, 't welk hier de wet maekt, is *ik leere*: Ende [553] de groote Bouwmeesters van onze Cieraetschryvinge, *Hooft en Vondel*, schreven nooit *ik leer*, dan by kennelyk rymverlof. De proef op deze som is; als ze, in loutere gelykheit van geval, dan eens *ik leere*, dan weder *ik leer*, schryven: al nadat het hun inde kraem der Zangerige vloeyentheit te passe quam. de voorbeelden hier van zyn sprekende; in *Vondel*, om der veelvuldigheid zelfs in 't rym, niet eens aenroerens noodig. in *Hooft*, onder onderen in *Tacitus*, *ik vinde, ik bevinde, ik schame my, ik hate u. in Medicis. ik houde, ik schatte, ik meine*. met *Antonides* is 't even zoo. kort om; hoe zeer men in 't rymverlof weide, of afgodére, men moet altoos ook 'er by eens laten doorschynen dat men de *tael des Lants* kenne en waerdére: en dit 's by die groote bazen de styl van huishouden. de aengehaelde schriftuerplaetse uit de rymkronyk _____ 157. bevestigt dit rymverlof. Want 7 veerzen vroeger inde voorreden staet

Dese pine ende dit gepens
Gheve ik den Grave Florens.

Niet *geef*. en zoo verders. De Fabrykzieke opwerping vandat kostelyk onderscheit, dat men daer meê aenwyst tusschen de *aentoonende wyze*, en de *aenvoegende oft wenschende* levert geen onderdaen Regt om in de tael regelmaten te verdigten tegen 't gebruik *des Lants*: wy zyn maer Lantkaertschryvers, geen' Lantverdeelers. de onder- [554] daen heeft hier in geen *recht* om een stroo aen stukken te byten. ik heb my, hier voor, daer over al verklaert. ja (dat ik' er nog zoo veel toedoe) de Wet zeit duidelyk in l. 7. ff. *de supel. leg. Non ex opinionibus singulorum, sed ex Communi usu nomina exaudiri debere*. dat is, dat de eigenschap vande tael niet af en hangt van

eenig eigen denken van dezen of genen Schryver in 't byzonder; maer van een gebruik des Lants. Voorts, moet'er eens onderscheit inde rede waergenomen worden; volg Hooft en Vondel, en gebruik een rymverlof, 't welk doch een wezentlyke eigenschap is van onze Letterkunst: hoewel een dubbelzinnigheitje, en dat zich weet te ontknoopen, de ziel is vanden cieraetstyl. maer steek u, in fabrykziekte, niet in een harnas, waer in gy by voorval van vloeyentheit, u zelve niet en kunt buigen om cieraet aen uwe rede te geven. de uitmonsteraers van 't loochenend *en* staen'er net even zoo mede; in 't onrym. de eerste, die van *ik leer* een wet in de Letterkunst maekte, was een steiloorige worm; die niet eens wist, dat in een tael op Zangerige vloeyinge viel te letten.

Spreektael, herhale ik noch eens, moet nooit de grontvest uwer Letterkunst wezen: want gy zoudt uwen Haerlemmerdyk en Bikkerseilant gants ten goede moeten houden dat ze ook opquamen, en 'er by vereerden *ik leer, jy leert, hy leert: wy leere, jyluy leeren, zy leere, enz.* en haer bewysreden ware de zelfde als de uwe. *Hoewel men voormaels plagt te schryven, enz. egter zegt men door-* [555] *gaends, enz.* ____ 69. 51. 68. 112. en ten minste 't waer zoo wettig als ____ 85. lin. 25. *Gronden*, by het tytelblad belooft, zouden zich aldus nooit laten op-, maer wel onder-delven.

Bladzide 192. in 't veroordeelen van *ik vreeze dat zy haer zullen vergissen*, vergist hem W. S. de woorden *hem, haer, zich*, hebben wel een kenne-lyk onderscheit; maer al waer men *zich zelve* zal meenen, is dit de Regel. Als 't vervoeging-woort ook beteikent een werking, die vanden doender van daen overgaet tot eenen anderen persoon; (*verbum transitivum*) is *zich* alleen voldoende: gelyk in *bezeeren, bederven, bedwingen*. Doch geene andere werking beteikenende, dan welke binnen den doender blyft; (*neutrum*) zoozyn *hem, haer*, ook voldoende: gelyk in *vergissen, verzinnen, aenmatigen*. in Vlaenderen en Zuithollant, alwaer 't Noortse woort *zich* wat hardt klinkt, schreven de Voorouders ook, in 't voorgemelte eerste geval, *hem, haer*; het woort *zelf* daerby parende: want dan blyft alle dubbelzinnigheit geweert. maer dat *zelf* geraekte'er in Ciertael wel eens af. Een goed schryver zal nu wel weten, hoe hem zelve te gedragen.

Myn Heer, ik konde meer zeggen. maer ik hebbe mynen geest reets al te lang op deze geringe pynbank gehad. ik zegge, *geringe*; maer nootwendige in 't Gemeenbest om naer den eisch behandelt te worden, niet door geringe, maer door de grootste menschen: gelyk men ziet aende boeken van *Julius Caesar* [556] *de analogia*, dat zoo een man zig daer aen te werk gezet heeft, of, mogelyk om 't dreigend verloop der tale, wel moeten zetten. Ik stelle

vast, zoo W. S. wien ik hier mede welvaren wensche, eenmael de rechte oogten bekومت, dat wy noch veel fraeys van hem kunnen zien.

Hier voor is overgeslagen geweest te zyner plaetse, hoe dat Mr. Antonis de Hubert, by my met achtinge aengeroerd, schreef onder onze vierde tyt-beurte eenen keurlyken Gemeenen-Lants-styl; rontom volmaekt in Letter-kunst. Men leze zyne opdragt op 't *Psalm-boek* oft *Lofboek Davids*, by hem berymt.

*BRIEF van W. SÉWEL aan zekeren Vrind, behelzende
BEDENKINGEN over het Naaschrift eens Briefs van Anonymus
Batavus, gevoegd in de Boekzaal van May en Juny 1708.*

Zeer geachte en Gunstige Vrind.

Belófte maakt schuld, zegt het spreekwoord. Ingevolge van onze onderlinge t'zamspraak over het Naaschrift des Briefs van zekeren *Anonymus Batavus* wegens myne Nederduytsche spraakkonst, zo als ik die vinde in de Boekzaal van May en Juny 1708. stel [128] ik myne gedachten deswege op 't papier. Het schynt, dat het licht, het welk etlyke persoonen uyt de gemelde spraakkonst getrokken hebben, sommigen te sterk in 't oog straalt. Of nu evenwel de Schryver van dat Naaschrift, die niet willende bekend zyn, zich onder den vermomden naam van *Anonymus Batavus* verbergt, onder deeze laatsten te rekenen zy, zoud ik niet kunnen zeggen; maar nógtans kon het vooroordeel van anderen hem wel omgezet hebben; onaangezien hy blyken van verstand aan de waereld gegeven heeft. Dóch niet zonder verwonderinge zie ik, dat hy my, dien hy niet schynt te kennen, onder de *vreemde tongen* stelt, en van *Engelsch lantvolk* acht te weezen, schryvende daarom mynen naam ook *William*, 't welk ik niet weet, óf ik zelf ooit gedaan hebbe. Is myne schryfstyl óf uytpraak dan, zonder dat ik 't zelf weete, zo op zyn Engelsch, dat 'er reden is om my te tellen onder die welke van Engelsche ouders zyn gesprooten? Nooit is my dit nóg voorgekomen, dan nu, en dat onder eene bewoordinge die zo is geschikt, dat zulke, die niet gewoon zyn op de tekens der zinscheydinge te letten, daaruyt moogelyk zullen leezen, dat ik *van Engelsch landvólk te Amsterdam gebooren* ben, want dus loopen des Schryvers woorden. En genomen dit waare zo, kond ik daarom niet in staat geweest zyn om immer zo grondig van de Hóllandsche taal te kunnen oordeelen, als zulke welke ouders en voorouders ook in Holland gebooren waaren? En men heeft Vondels oordeel over onze [129] taal goed gekeurd, schoon hy niet eens een inboorling van Nederland was. Maar met my is 't heel anders hier gelegen.

Dat ik hier te Amsterdam gebooren ben, is waar; dóch geensins *van Engelsch*, maar van Hóllands en Utrechts *landvólk*; want myne moeder was, zo wel als ik, te Amsterdam gebooren; en hoewel haare ouders geene Am-

sterdammers waaren, nógtans waaren zij niet van vreemde tongen, 't en waare men de Vlaamsche spraak niet onder de Nederlandsche wilde rekenen; ja dat meer is, zelfs haare moeder was eene Hóllandsche, die te Haarlem, wel eer 't Hóf van Hólland, het eerste licht zag, en daar geteeld was van ouderen, welke aldaar uyt Vlaandre, om de vervólging wegens de Gódsdienst te ontgaan, met der woon gekomen waaren: En myn moederlyke grootvader was van Keulen, (de geboorteplaats van den vermaarden opbouwer onzer taale *Joost van den Vondel*) en zo wel als hy, al in zyne jonge jaaren t'Amsterdam opgetrokken. Myn vader was van Utrecht geboortig, en zyne moeder insgelyks, maar zyn vader was een Engelschman, geheeten *William Sewel*, en niet *Seewel*, naar wien myn vader my noemde. 't Is nu ruym eene eeuw, zo ik meen, geleeden, dat hy nevens andere Bruynisten uyt Engeland quam, om zyn gemoed vryer hier te lande te moogen beleeven, dan in zyn Vaderland onder de Bisschoppelyke Kerkregeeringe; anders was hy'er om zyne konst bemind; want hy was een Fynschilder; ook heb ik veele jaaren eenen brief van zyne [130] zuster uyt Engeland aan hem in bewaaringe gehad, waarin zy hem verzócht eens over te komen ten gevalle van eenige die gaern van hem uytgeschilderd waaren. Deeze afkomst is 't alles wat ik van 't Engelsch bloed bezit: alhoewel ik 't my voor geen oneere zou behoeven te rekenen, van Engelschen afkomstig te zyn. Maar ondertusschen kan men genoeg zien wat er meê beoogd wordt, dat men my onder de afkomingen van Engelsch landvólk gaat stellen; want dus doende reket men my onder de *vreemde tongen*; 't welk, hoe glimpig het ook voorgedragen wordt, nógtans stilzwygens zegt, dat zoodaanig een, als ik, niet in staat is om zo wel van de eygenschap der Hóllandsche taale te kunnen oordeelen, als oprechte Hóllanders; onaangezien ik moogelyk zo onvervalscht een Hóllander ben als onze Schryver. Is hy *Anonymus Batavus*, ik ben *Sevelius Batavus*, naamelyk zo wel een Batavier als hy. Alles dan ingezien zynde, twyfel ik óf het vierde deel van Hóllands inwoonderen wel oprechter Hóllanders zyn dan ik: want hoewel Utrecht, myns vaders geboortestad, eene byzondere Provincie maakt, nógtans mag het niet als eene vreemde, ten aanzien der Hóllandsche landaard, aangemerkt worden: ook beginnen die van Utrecht hunne spraak al wat meer na 't Hollandsch te schikken, dan voor veertig en meer jaaren.

Ik kom nu tót mynen toenaam *Séwel*, die *Anonymus* zegt op 't Engelsch *Seewel* te zyn, en *by mynen vader en my eygentlyk gevoerd*, even als óf myn grootvader die niet gevoerd [131] hadde. Dat deeze naam *Seewel* zoude zyn, is even waar als dat de Engelsche *ea* (gelyk de Verdeediger van A. Moonens spellinge beweert) den klank van de Fransche *ai*, [of 't gblaet der schaapen]

heeft. Maar dat *Seewel* gezegd wordt *Ziet wel* te betekenen, is niet tegen de waarheid: dóch ondertusschen is 't my nooit meer voorgekomen, dat iemand dusdanig een uytlegging over mynen naam gedaan heeft; maar meer dan eens is het gebeurd, dat Engelschen, hoorende my *Séwel*, volgens onze Hóllandsche uytpraak, noemen, al lachgende *Sai-well*, dat is *Zeg wel*, daarvoor zeyden. Dan de naam, zo als die by de Engelschen geschreeven wordt, is *Sewel*, een woord dat by hen onder de verouderde geteld, en door Dr. J. Bulloker in zynen *Expositour* gezegd wordt te betékenen, een doek óf kleet dat men spant óf ophangt om een hert te beletten ergens in te komen. Dóch myn vader, die grooter liefhebber van de Latynsche, dan van de Hóllandsche taale, en juist de netste speller niet was, schreef zynen naam *Jacob Willemsz. Zeeuwel*, daartoe aangeleyd eensdeels, zo ik acht, omdat de Engelschen *Sewel* doorgaans uytspreeken *Suwel*; want de *ew* heeft by hen de klank van *uw*, als blykt in de woorden *Few, new, sewet*, enz. welke zy uytspreeken *Fuw, nuw, suwet*; andersdeels opdat iemand voor *Séwel* niet zoude leezen *Sewél*, gelyk sommige uyt onkunde mynen naam uytgesprooken, en de kracht der klank op de laatste lettergreep gebragt hebben. Hoewel nu dat ik nóg jong [132] zynde plagt te schryven *Zeewel*, 't welk voor Nederduytsch kon doorgaan, nóg tans heb ik, naa dat ik in Engeland komende mynen naam gespeld zag zo als ik dien nu schryf, daarin de Engelschen gevólgd, rekenende 't my geen schande, dat myn grootvader, die eenen goeden naam naagelaaten heeft by de genen die hem kenden, een Engelschman was.

Het schynt ook in 't oog te loopen dat ik in myne opdragt aan den Burgermeester, dien Heer verzoeke mynen arbeyd gunstiglyk te aanvaarden, *opdat myne Nederduytsche Spraakkunst onder de vleugelen zyns naams in 't licht verschynende, daardoor te meêr aanziens bekome*. Het berouwt my nóg niet dat ik zo gedaan hebbe; want wien kon ik beter tót Schutsheer van het letterwerk eens gebooren Burgers van Amsterdam, gelyk ik ben, verzoeken, dan eenen Regeerenden Burgermeester dier stad, wiens bloedverwant de Ridder *P. C. Hoofst* zulk een uytmunten opbouwer onzer taale geweest is, dat nooit moogelyk eenig Nederduytsch werk zulken lóf behaald heeft, als dat van dien weergaaloozen Schryver.

Ik zie my beschuldigd, dat ik *aen de klanken van ons land niet genoeg doe*, en dat ik *wegens e maer 2 klanken vaststelle*, daar *ons land 'er juist 3 heeft*. Dit is iets, dat ik, schoon een opregt Hóllander, nooit geweeten heb. 't Is waar onze *Anonymus* zegt dat die te Rotterdam gevonden worden in 't woord *eedtzwéren*, en dat in de eerste silbe komt der Grieken η , óf der Franschen *ai*; in de twee- [133] de de lange *e*, in de derde de korte *e*. Dat ik aan de *e* maar twee klanken in myne Spraakkunst geeve, is waar; dóch ik tel

daar onder niet de *ee*, want van dien tweeklank handel ik byzonder. Maar dat men te Róterdam aan het woord *eed* dien zelfden klank geeft, welken van 't gemeene volk te Amsterdam aan 't woord *straet* gegeven word, meende ik niet gehouden te zyn aan te wyzen, achtende het eerste niet minder tegen de rechte uytpraak des lands te stryden, dan het laatste; zo 't anders is, eysch ik bewys.

Van de *o* klaagt men desgelyks, dat *ik maar drie klanken vaststelle*, en men zegt dat 'er ons land vier heeft, te weten 1 in *bol* (*convexus*), 2 in *bol* (*globus*), 3 in *koper* (*æs*), 4 in *kooper* (*emptor*). 't Laatste wordt gezegd der Grieken ω óf der Franschen *au* te zyn. Indien dit zo is, dan zoud het waar schynen, *dat ik aan de klanken van ons land niet genoeg doe*; dóch hiervan vind ik my nóg niet overtuigd. Als *bol* voor *zacht* gebruykt wordt, dan klinkt de *o* ook *zacht* en *dof*; maar alles wat *convexus* (*uytpruylend*) is, is juist niet *bol*, schoon het zich bólswyze vertoont, en ik heb my altoos verbeeld dat een *ból* (*globus*) ook *convexus* was. Het onderscheyd in den klank tusschen *koper* (*æs*) en *kooper* (*emptor*) is my al zo weynig bekend als dat tusschen *kool* (*brassica*) en *kool* (*carbo*). Maaken de Rotterdammers onderscheyd in die klanken, dan munten ze daarin boven anderen uyt, en 't is nóg onbeslecht dat zulks de rechte landspraak zy.

[134] Ik vind wyders dat ik van overtredinge beschuldigd worde, *voor zo veel ik aa gae verdichten voor uytduxel van eenen klank des lants*. Hoe! gaa ik dit verdichten? Immers is dit al verdicht geweest, zo het *verdichten* heeten moet, door die van de Kamer in Liefde bloeiende te Amsterdam, voor meer dan honderd en twintig jaaren: want die konstgenooten, oordeelende *aa* beter dan *ae*, zeggen in hunne *Tweespraak*, dat *de Zeeuwen niet te beschuldigen zyn, als zy Jae 't, Maet, quaalyk uytspreeken, dewyl wy 't al t'zamen quaalyk schryven*: En de leden deezer Kamer waaren van de deftigsten onzer stad, onaangezien *Anonymus* zegt, *dat aa uysterlyk maer een klank is van deze óf gene straet in eene stadt: alwaer ook mogelyk wel zo wyt wort gegaaapt, dat W. S. het niet met aa, maar met aaa en aaaa zou moeten uyt-drukken*. Zouden onze stadsgenooten dit voor eene ontwyfelbaare waarheyd aanneemen? Ik kan 't my niet verbeelden. Onze voorganger de Ridder *Hooff* was zekerlyk van dat verstand niet; onaangezien hy schreef *Zaalig, Waapen, Waater, genaade* enz. Welke woorden ik, op 't voorbeeld *Vondel*, liever met ééne *a* schryven wil; alhoewel ik, gelyk zeer veele keurige kenners onzer taale lang voor my, en nu nóg nevens my, *aa* gebruyke in *Maet, quaad, raad, slaat, slaan, gaan, vaandel, maatig* enz. zonder daarom zo wyd te gaapen, dat men 'er *aaa*, veel min *aaaa*, toe van noode zoude hebben, om dien klank uyt te drukken. Maar zo gaat het; zyn eygen gebrék wil men [135]

somtyds met eens anders gebruyk verschoonen. Misschien zullen sommige Haarlemmers, als zy ons hooren zeggen *Vader*, waarvoor zy *Væder* zeggen, zich ook wel inbeelden dat wy te wyd gaapen; maar die van andere Hóllandsche steden zullen dat daarom niet denken. Dóch wat 'er ook van dit wyd gaapen gezegd wordt, het is zeker dat die zo doen, geensins van de geringsten onzer stad zyn, en door eene goede opvoeding wel geleerd hebben den mond in 't spreken niet te wyd open te sperren, schoon zy in 't zingen somtyds al vry wyd gaapen; maar dat doen de Róttedammers ook. Onder-tusschen zyn veele Amsterdammers, die in de achterstraaten onzer stad woonen, zo verre van dus wyd te gaapen, dat zy den mond niet wyd genoeg open doende, doorgaans zeggen *gæn, stæn, stræt*, enz. En dewyl dit maar den geringsten gemeen is, en in andere steden niet gebruykelyk, denk ik niet dat iemand van verstand, dit de taal onzes land zal achten te zyn; onaangezien zulke praaters zich ook misschien wel laten voorstaan, dat zy, die *straat, slaan, gaan*, enz. zeggen, al te wyd gaapen, omdat zy zelve in 't uyt-spreken dier woorden den mond niet zo wyd open doen als 't wel behoorde.

Wegens 't gene 'er gezegd wordt van *het Amsterdamsche verward uyt-druxel ee en oo in beken, steken, schromen, vromen, daar van 't lant geen Griexe η of ω klinkt*, weet ik niet wat ik denken zal; want hier te Amsterdam, en in andere Hóllandsche steden, zegt men *beeken*, [136] *steeken*, en geensins met den klank der Grieksche η, *bæken, stæken*. En indien zy die te Róttterdam, en elders, zo spreken, dit voor goed Hóllandsch willen doen doorgaan, zullen zy meer werks daarin vinden, dan zy zich moogelyk verbeelden. Laat het eerst bewezen worden, dat zulk een klank in die woorden goed Hóllandsch is; zo lang dit niet geschiedt, zyn zulke en diergelyke tegenwerpingen, tót kleynachtige myner Spraakkonst, myns oordeels van geen klem.

Onze *Anonymus* geeft eene vermaaning, *dat nooit iemants opzettelyke spelling by nadruk behoort verandert te worden*. Ik geef hem daarin gelyk; en ik heb die lesse in myne Spraakkonst op veele plaatsen ook gevólgd; maar 't schynt dat ik 't woordje *zoo* uyt *Antonides* aanhaalende, daar voor geschreeven heb, *zo*. Dóch wat valt daar op te zeggen? Immers zeg ik niet dat *Antonides* zo schryft, maar ik zeg slechts dat hy zo zegt; en ik haal dat vaers uyt zyn Trazil alleenlyk aan, om te toonen dat het woordje *zo*, zo wel kort als lang is; en ik oordeel dat men het daarom met geen *oo*, behoeft te spellen, schoon zelfs zuynige spellers daarvoor schryven *zoo*. Wat heeft dan dusdanig eene beschuldiging tóch in? Is dit niet eenen knoop in eene bieze gezócht? En hoewel 'er rond uyt gezegd wordt, dat ik zulks *uyt den laetsten druk by Ten Hoorn hebbe, die slordig genoeg is*, ontken ik dit echter; want

ik heb dien druk nooit gezien, en ben derhalve niet in staat om 'er van te kunnen oordeelen, óf die slordig zy óf niet. Ik heb den druk van *P. Arentsz*; maar om de rechte [137] waarheyd te zeggen, toen ik het bewuste vaers van *Antonides*, dat met *zoo* begint, aanhaalde, schreef ik het maar uyt myn hoofd, zonder my te verbeelden, dat ik ooit beschuldigd zoude worden van zyne spelling opzettelyk veranderd te hebben; want daar kon voor my geen voordeel in steeken, omdat myn bewys niet min krachtig geweest zoude geweest zyn, dan het nu is, schoon ik *zoo* geschreeven hadde.

Ten aanzien myner Spraakkonst vind ik door onzen Schryver ook gezegd, *dat hy niet anders kan gewaer worden, dan dat myn boekje gegrontvest is, niet op tael van schryfoeffeninge, maer enkel op de spreektael: zo dat we voor spraakkunst wel spreekkunst zouden lezen moeten; en dat het (verre van den Lezer te brengen tót onze taelgeleertheit) den zelve Lezer enkel ook maar in de spreektael onderwyst.* Dus ziet men hoe 't er op toegelegd schynt, om myne Spraakkonst, waare 't moogelyk, in kleynachtige by de menschen te brengen, door hen wys te maaken, *dat zy den Lezer enkel ook maar in de spreektaal onderwyst.* Maar dit zal 't niet doen; daar zyn reeds al te veele persoonen die zich niet ontzien hebben te bekennen, dat zy nóg nooit uyt eenige Nederduytsche Spraakkonst zo veel onderrechtinge wegens onze taale bekomen hebben, dan uyt de myne: want ik ben altoos geneygd geweest om mynen leergierigen landsgenooten, dien 't meer uyt gebrék van gelegenheyd, dan van lust, niet heeft moogen gebeuren in de taalen der geleerden onderweezen te worden, te hulpe [138] te komen, en zo verstaanlyk voor hen te spreken, als 't my doenlyk was. Ja had ik aanmoediginge genoeg daartoe gehad, moogelyk zoud ik eene Latynsche Spraakkonst in 't Nederduytsch, by wyze van vraage en antwoord, waaruyt iemand, die tót jaaren van verstand gekomen was, zonder behulp van eenen leermeester, het Latyn zoude kunnen leeren, in 't licht gegeven gehad hebben. Dat ik het maaken van zulk een Spraakkonst doenlyk acht, steunt op goeden grond; want ik ben zelf langs zulk een leerweg onderweezen: En schoon myn leermeester een Hoogduytsch Student was, die niet dan zeer gebreklyk Neerduytsch schreef, nóg tans schreef hy my by stukken en brókken veele vraagen en antwoorden in 't klad voor, welke ik dan naaschreef, en van buyten leerde; waar door ik byna al spelende binnen den tyd van een half jaar, in den ouderdom van elf jaaren, de *Etymologia* kende, en in 't vólgende half jaar de *Syntaxis* verstond: ondertusschen leerde ik het Latynsch Testament verstaan, en 't jaar daar aan vólgende verklaarde hy my de Roomsche Historie van *Florus*; waarna hy my, nóg naauwlyks dertien jaaren oud, verliet; maar evenwel zulke zaaden van geleerdheyd in my gezaaid had, dat ik voortaan

door eygene oefening verkreeg het gene ik van het Latyn bezit. De gemelde geschreevene *Grammatica* is al voor ontrent veertig jaaren, zo ik meen, onder scheurpapier versmeeten; en was, gelyk ik naderhand wel zag, toen ik de *Grammatica* van *Vossius* en [139] andere Letterkonstenaaren begon te leezen, zeer gebreklyk; en evenwel was ik 'er zo spoedig door gevórdert. 't Is al veele jaaren geleeden dat ik eens een begin maakte van diergelyk een Latynsche Spraakkonst op te stellen; welke merkelyk beter zoude geweest zyn dan die waaruyt ik geleerd had; maar dewyl het schynt dat men in ons land liever wil dat het leeren van Latyn veel tyd en moeite kóste, heb ik niet kunnen besluyten mynen tyd te vergeefs aan zoodaanig een werk te verspillen. Hierna mag moogelyk eens eene eeuw komen, waarin zulk een werk met graagte zal ontfangen worden.

Dóch deeze uytweyding heeft my geheel afgeleyd van 't gene 'er wegens de *Spreekkunst* gezegd is. Wie weet óf een ander met der tyd myn werk niet *Praatkonst* noemen zal; maar dat zal 't evenwel niet kunnen in verachtinge brengen. Daar de daaden spreken, valt het zo gemaklyk niet, die uyt de gemoederen der menschen te wisschen. Om nu evenwel nóg iets van de spreektaale te zeggen; immers gaat het spreken voor 't schryven: Hoe zouden onze aaloude voorvaders kunnen geschreeven hebben, indien zy niet eerst hadden leeren spreken? En die órde houdt nóg stand; waarby komt, dat zelfs de voornaamste opbouwers onzer taale hunnen schryfstyl al veel naar de spreektaal gericht hebben, als onder andere in de Gebiedende wyze van 't eenvoudig getal; want die plagt voor deezen altoos met eene *t* achteraan geschreeven [140] te worden, als *hoort, ziet, doet, komt*; maar Vondel heeft ons voorgegaan met volgens de spreektaal ook te schryven *Hoor, zie, kom, doe*, enz. Zo heeft men ook de woordtjes *Toen, te, tóch*, naar de spreektaal begonnen te schryven, waarvoor men eertyds schreef *Doe, tót, dóch*. En onze naauwkeurigste taalkenners hebben zulks goedgekeurd; ook komt het my niet ongerymd voor, dat zulke, de Spreektaal vólgende, bestaan hebben te schryven *Kantoor*, in plaatse van 't Fransch woord *Comptoir*. En, om wat nader te komen, wat beoogt onze *Anonymus* tóch met zyne spellinge van *Zeltzaam*, waarvoor ik en andere schryven *Zeldzaam*, dan dat hy zich verbeeldt daardoor nader aan de gemeene Spreektaal te komen? Wat valt 'er dan op de benaaminge myner *Spraakkonst* te zeggen? want genomen dat onze Schryver gelyk had, wanneer hy beweert dat ze maar eene *Spreekkunst* is; zoud hy daarmede iets winnen? óf is 't hem uyt de geheugenisse gegaan, dat de *Grammatica* van *Vossius* met deeze woorden begint, *Grammatica est ars bene loquendi*, dat is, *De Letterkunde* (óf *Spraakkonst*) *is eene konst van wel te spreken*. En door *wel te spreken* verstaat men niet de gemeene huys-

óf straat-taal, nóch ook de spraak van 't platte land; maar die taal welke men in vertoog, óf in een ernstig gesprek, behoort te spreken; en deeze is 't die men ook schryven moet. Dusdaanig een taal voor te draagen is 't gene waar-toe ik in myne Spraakkonst my bevytigd heb; en weet ie- [141] mand iets beters voort te brengen, 't staat hem vry. Ik heb getracht my zo dicht aan 't gebruyk te houden, als 't gevoeglyk geschieden konde; dóch dat weet men is niet bestendig. Hierom zoud het kunnen gebeuren dat het gebruyk naa lang verloop van jaaren merkelyke verandering in onze taale invoerde.

Tempora mutantur, & nos mutamur in illis.
De tyden veranderen, en wy en onze taal insgelyks.

Indien overzulks de verouderde, en ook eenige nieuwe woorden hierna in de spreektaal quamen stand te grypen, buyten twyfel zouden zy met der tyd ook in de schryftaal ingevoerd worden. En zo 't ooit door eenig toeval quame te gebeuren dat eene groote menigte van Vlaamingen en Brabanders zich met der woon in Hólland neersloeg, moogelyk zou men dan hier te lande, zo wel als in Vlaandre en Braband, schryven *Meersche* en *Bussel* in stede van *Moeras*, en *bos* óf *bundel*. Dewyl nu alles dus verandert, zo vólgd daaruyt dat niet alle bewoordingen en spreekwyzen, die van ouds goed waren, zulks nu nóg zyn. Geheel anders was 't er meê gelegen, zo onze taal eene versturvene was, gelyk 't Latyn; want dan zou men die vryheyd van beschaaven niet hebben, welke niet alleen wy, maar ook andere Europeaanen, inzonderheyd de Engelschen, gebruyken. En wat sommige Hóllanders ook van 't Engelsch moogen zeg- [142] gen, 't is zeker dat die taal in de laatstvoorgaande eeuw zo gepolyst en beschaafd is, dat zy in bevalligheyd, zo wel van spreekwyzen als woorden, verre uytmunt boven 't gene zy, eene eeuw geleden, was. En waarom tóch zoud 'er in de taalen niet zo wel verandering moogen komen, als in de Bouwkonst? En die daarin iets nieuws uytvinden, worden niet gelaakt, schoon zy in sommigen opzigte op de gronden, door anderen voor hen gelegd, bouwen. Zo behoort het ook in de taalkunde te zyn; en evenwel gaat het veelyds anders. Wat een doorwrocht werk is de laatste druk van *ComenI Janua Linguarum* ! en nógtans stak het den Jesuit *Pexenfelder* zo sterk in 't oog, dat hy *Comenius* zynen lóf eenigermate misgunde, omdat hy zelf bekende uyt zeker ruuw ontwerp, door de Ignatiaanen opgesteld, aanleyding tót zyn werk gekreegen te hebben: weshalve *Pexenfelder*, om zynen arbeyd te verkleyne, daar van zegt dat *Comenius* het werk dier Jesuiten met eenig nieuw bywerk verciert had. Belangende nu myne Spraakkonst, wat 'er ook zou moogen in zyn 't gene by anderen gevonden wordt,

zy is nógtans myn eygen werk; en wat ook sommige daarvan moogen denken, ik heb nóg geen reden van berouw te hebben over den arbeid welken ik in het tzamenstellen derzelve, ten dienste myner landslieden ondernomen heb: Had zy zo slecht geweest, als menze tracht te verbeelden, zy zou zo veele liefhebbers niet gehad hebben, en misschien minder tegenspraak onderworpen geweest zyn.

[143] Dat ik *Schoen* manlyk, en *Handschoen* vrouwelyk stelle te zyn, vindt ook al tegenspraak, het laatste evenwel keurt onze Schryver niet af; maar in onzen Bybel, zegt hy, is *schoe* vrouwelyk. Hierop zoud ik wel vraagen, óf *schoe* goed Hóllandsch is? Immers zegt men in 't meervoudige *schoenen*. Ik weet wel dat de Gulikers, Oost Friezen, en Westfalingen *schoe* zeggen; maar ik tel die niet onder de Nederlanders. En waarom mag *schoen* niet zo wel manlyk zyn als vrouwelyk? Ik acht het verschil geen twist waard?

Onze Schryver zegt dat ik onze *Werkwoort-vervoegingen in 8 scholen schifte, gants dezelve met Christiaan van Heule, in den jaare 1624, die 'er 4 maakt, louter dezelve IV eerste van W. S. En de onregelmatige by Chr. V. Heule in een blok gemengelt, (dus vervólgd hy) schift W. S. nog in 4 scharen; en alzo ontstaan de 8. Dit is zoet en zeltzaam, zonder Chr. v. Heulen ooit gelezen te hebben: gelukkige invallen van geest! Maer dat W. S. dit zo uit hem zelve zou hebben, wort by my niet geloofd. Wat kan ik 't helpen dat men een' eerlyk' man niet by zyn woord geloofd. Dit overweegende heb ik myne afkomst wat omstandiger verhaald, dan ik anders gedaan zoud hebben; opdat niet iemand met eenigen schyn van reden zou moogen zeggen, 't Wordt by my niet geloofd. Wat nu ook deeze óf gene mag denken; het is en blyft nógtans waar 't gene ik reeds, in myne *Aanmerkingen op* [144] *de Verdediginge van A. Monens spellinge* gezegd heb, dat ik de *Spraakkonst van Chr. van Heule* nooit gezien had voor al lang naa dat de myne afgeschreeven en voltooid was. Is'er eenige gelykheyd tusschen hem en my, dat bekrachtigt de zaak des te meer; en dat twee persoonen in 't naavórschen eener zaake de zelfste gedachten zouden hebben, is zo ongelooflyk niet; maar zeer wonderlyk zoud het inderdaad zyn, indien zy hunne gedachten met ééne en de zelfde bewoordingen quamen te uytten. Dóch wat aangaat de vier *Vervoegingen*; waar heb ik gezegd, dat ik nooit iets zulks van anderen vernomen had? Verre daarvandaan zeg ik op de 170ste bladzyde myner *Spraakkonst*, dat het ongerymd is het Nederduytsch aan vier *Conjugatien*, vólgens 't Latyn te bepaalen.*

Hieruyt blykt dat ik geweeten moet hebben dat zulks geschied was; en dit had ik ook al voor zeventien jaaren in 't Engelsch, in den eersten druk myner *Nederduytsche Spraakkonst* in die taale gezegd, omdat ik toen al myne acht

verdeelingen, onder 't maaken en naazien van myn Woordenboek, opgesteld had. Om dan wat duydelyker ter zaake te spreken, 't was in de *Nether dutch Academy* van *Edward Richardson* dat ik van vier *conjugatien* in 't Nederduytsch, gerept vond. Waar hy zulks uyt gehaald had, is my onbekend; moogelyk heeft hy 't in eene andere Spraakkonst gelezen. Onder zyne eerste *Conjugatie* stelt hy, *Ik Oordeel, oordeelde*; onder zyne tweede, *Ik Gaap, gaapte*; onder zyne derde, *Ik* [145] *Vlugt, vlugtte en vlugtede*; en onder zyne vierde, *Ik schryf, ik schreef*. Daarnaa geeft hy een opstel van onregelmaatige werkwoorden. Ik dit gansche werk zeer gebreklyk vindende, liet 'er myne gedachten verder over gaan, en vond dat 'er acht onderscheydene veranderingen waaren, die men elk onder een byzondere verdeelinge brengen kon; en dan bleef 'er evenwel nóg een schók onregelmaatige over. Zal onze Schryver my nu gelooven kunnen? Wie kan ons verzekeren dat *Chr. van Heule* de eerste uytvinder van die vier verwoegingen was? 't Blykt uyt zyn werk dat hy andere Nederduytsche Spraakkonsten gelezen had: ook gaat het dagelyks zo in de wereld, dat de uytvinding van den éénen, aan den anderen aanleyding geeft om iets beters te bedenken: en de laatste ontziet zich daarom niet zyne t'zamenstelling voor zyn eygen werk uyt te geeven, als onder andere, niet alleen *Comenius*, reeds gemeld, maar ook *Vossius*, die de *Grammatica*, in onze schoolen gebruykelyk, op zynen naam uytgegeeven heeft, gelyk de tytel uytwyst; daar hy nóg tans zelf bekend, die van *Lithocomus* in 't grós gevólgd te hebben.

Dat *Ik leer*, by my voor regelmatig in den Tegenwoordigen tyd der aantoonende wyze gesteld wordt, zie ik dat onze Schryver ook niet goedkeurt, en ik verwonder my daar over niet; want my is genoeg bekend dat weynige Schryvers daarop toegelegd hebben, dat 'er een onderscheyd tusschen de *Aantoonende*: en de *Aanvoegende óf Wenschende wyze* [146] waargenomen wierdt. Dewyl nú *Ik leer* in de Aantoonende wyze de gemeene spreektaal is, niet alleenlyk van de *Haarlemmerdyk* en 't *Bikkers-eyland*, (gelyk onze *Anonymus* die bybrengt, als of daar niet anders dan een laffe straattaal gesproken wierdt; hoewel op de *Haarlemmerdyk* nóg al veele fatsoenlyke luyden wonen), maar zelfs van de aanzienlykste inwooners van Amsterdam niet alleen, maar van andere voornaame Hóllandsche steden; wat ongereymdheyd steekt 'er dan tóch in, dat men zulks ook in 't schryven naavólgd, nademaal dit ons met ééne zulk een goed onderscheyd, als reeds gezegd is, aan de hand geeft? onaangezien myn Bestryder daarop zegt, *De fabrykzieke opwerping van dat kostelyk onderscheit, dat men daer meê aenwyst tusschen de aantoonende wyze, en de aenvoegende oft wenschende, levert genen onderdaen regt om in de tael regelmaten te verdigten tegen 't*

gebruik des lants. Moet dit heeten *Verdichten tegen 't gebruyk des lants*, als men schryft gelyk byna ieder een spreekt? En genomen dat 'er onder honderd eens één is, welke spreekend zegt, *Ik leere Latyn: Ik hebbe dorst* enz. die munt daarin zo sterk uyt, dat men 'er veelyds om lacht, en zulks een gemaakt taale noemt. Hoewel men nu, tót voorstand daarvan, zegt, dat men nógtans dus doende een kennelyk onderscheyd tusschen de Aantoonende en de Gebiedende wyze maakt, zo kan daarop geantwoord worden, dat wy veele Werkwoorden hebben, welke, dus verschikt, eene twyfelachtigheyd [147] kunnen baaren: want zo iemand zegt, *Ik wachte u met verlangen*, men zal 't heel ligt neemen voor *Wachtede*; en schoon men in 't schryven daarvoor stelt *Wachtte*, nógtans zyn 'er veele Leezers en Schryvers die dit naauwkeurig onderscheyd niet waarneemen, en daar door dan in verbysteringe gebragt kunnen worden; maar daar van loopt men geen gevaar, als men in de Aantoonende wyze zegt en schryft, *Ik wacht*. 't Zelfde zy ook gezegd op *Ik wierd*, het welk ik mede aangehaald vind; want stelt men daarvoor *Ik werd*, dan vervalt men insgelyks in eene dubbelzinnigheyd; vermids 'er veele zyn die in de Aantoonende wyze schryven *Ik werd, óf ik werde*, hoewel *worden* de gemeene spreektaal is; en evenwel zie ik dat onze Schryver *wort* en *worden* schryft, zonder, zo 't schynt te denken, dat hy in my het schryven der spreektaale laakt, alhoewel hy moogelyk in zyne jonkheyd wel zal van buyten geleerd, óf ten minsten geleezen hebben'

*Quæ culpæ soles, ea tu ne feceris ipse:
Turpe est doctori, quum culpa redarguit
ipsum.*

Indien ik gezind waare steekelig te schryven, ik zoud meer zeggen; immers zoud 'er al vry wat te zeggen vallen op 't gene onze Schryver zegt dat *de eerste, die van ik leer een wet in de Letterkunst maakte, een steiloorige worm was*. Dóch dewyl ik verzekerd ben dat vreedelievendheyd de pligt eens Chris- [148] tens is, wil ik my zelven den ruimen toom niet geeven om alles op 't papier te brengen wat my onder 't schryven in den zin komt. Zo onze *Anonymus* alleen den welstand onzer taale beoogt, dan hebben wy beyde één doel; en schoon hy met my niet overeenstemt, ik zal hem daarom niet bestryden; want ik dring myne bevattingen niemand op: kunnen ze hem niet overtuigen, hy vólge zynen zin. Ik meen tegen hem niet in 't strydpark te treden, al is 't dat ik in zyne *Idea* veel gevonden heb, dat niet alleen ik, maar ook anderen, die in der daad lieden van verstand zyn, niet goedkeuren. En zeer zonderling is ook het gene hy in zynen *Brief aan D. van Hoogstraaten* zegt

dat de Hooge Overigheid oppermogentlyk kan gebieden en ook doen gehoorzamen, dat het geene nu tarwe heet, morgen rogge moet heeten: want schoon de Pausgezinde Overheyd hier te lande wel eer goed vindt aan vroomen menschen den naam van *Ketters* te geeven, nógtans hebben de beste en deftigste ingezetenen zich geensins gehouden geacht zulks naa te volgen: alhoewel 't zou kunnen weezen dat indien het onze Hooge Overigheid beliefte te beveelen dat men in plaatse van de plumpe spreektaal *gy* en *jou* voortaan *gy* en *u* zoude moeten zeggen, en zy de gemeente daarin met haar voorbeeld voorging, het grootste deel der fatsoenlykste ingezetenen zulks naavolgen, en door dat middel die lompe bewoording in de voornaamste steden onzes lands byna verbannen worden zoude. Dóch ik gaa onzen Schryver [149] niet verder tegen, dan dat ik my verdedige; en dit meen ik dat ieder eerlyk man schuldig is, mids dat het met bescheydenheyt geschiede.

Wat komt het tóch te passe, dat men my de straattaal *gy leert, wy leere, jy luy leeren*, enz voor de scheenen werpt? daar ik nergens de straattaal voorspreke, maar met uytdrukkelyke woorden op de 200ste bladzyde myner Spraakkonste aanraade, *dat men straattaal vermyde*, immers in 't schryven van gewigtiger stoffe. Belangende nu zulke, die zeggen *gy luy leeren*, die zeggen ook, *jy hebbe my niet ezien*; en evenwel acht onze Schryver *haer bewysreden de zelfde te zyn als de myne*, naamelyk *Men zegt doorgaans*, enz. Is dit ernst? of boert?

Onaangezien onze onbenoemde Schryver zegt, *dat W. S. hem vergist in 't veroordeelen van [Ik vrees dat zy haar zullen vergissen]*, nógtans vind ik 'er my niet van overtuygd. Immers kan hy hier uyt wel zien (zo hy wil) dat ik de gewoone spreektaal niet altoos in 't schryven volge, nóch pooge te volgen, gelyk hy voorgeeft; want veele Hóllandens zyn gereed, het Mofs te noemen, als zy iemand hooren zeggen, *Hy heeft zich bezeerd*; om dat de gemeene spreektaal daar voor stelt *hem*. De reden nu die 'er bygebragt wordt tegen *zich vergissen*, naamelyk, *dat zich alleen voldoende is in een Verbum transitivum*, en dat men daarom wel zeggen mag, *zich bezeeren*, dóch niet, *zich vergissen*, komt my voor als iets dat enkelyk bedacht is om my teegen te spreken: 't sluyt óf het sluyt niet: want vól- [150] gens deezen regel zou men ook niet moogen zeggen, *zich ergens na toe begeeven*, óf, *zich ergens bevinden*.

Noopende de *Fabryziekte*, die men my te laste legt, is het wel der pyne waard te overweegen óf niet de Dróssaard *Hooft*, en ook de roemruchtige Dichter *Vondel*, ruym zo veel daarmede zyn behebt geweest, dan ik? 't Is altoos zeker dat de styl des eerstgenoemden veel meer van den gemeenen trant afwykt, dan de myne, en nógtans prees *Vondel* dien ten hoogsten. Wat

zal men denken van het woord *Afgoderen*, 't welk onze Schryver in zyn Naaschrift meer dan eens gebruykt? Is het niet van zyne fabryk? ten minsten hy schynt de nieuwe fabryk daar van goed te keuren. En daar hy spreekt van *Ik leerede, ik moestede, ik konnede, ik konstede, ik konste*, verhaalt hy hoe onze voorouders het tusschen lasschen eener letter bedacht hebben. Hebben zy zulks bedacht? en hebben zy dan niet geoordeeld recht te hebben om in de tael *regelmaten te verdichten*? 't gene onze *Anonymus* nógans geenen onderdaan toestaat. Wie heeft tóch de woordjes *hen* en *hun* verdicht? Waaren die van de Kamer in liefde bloeiende geene onderdaanen van ons land? en moogelyk zyn zy de eerste geweest die deeze voornaamwoorden in de Letterkonst ingevoerd hebben.

Myn tegenspreker zegt op 't laatste. *Ik stelle vast, zo W. S. eenmael de regte oogen bekomt, dat wy noch veel fraeys van hem kunnen zien*. Wat hy door *rechte oogen* verstaat, weet ik niet, en naar eenen **Naame-* [151] *loozen* (gelyk hy zich zelven noemt) te verneemen, om te weeten wat hy daar mede meent, zou my moogelyk weynig kunnen baaten; want het is by my vermoedelyk, schoon ik hem als uytvonde, dat hy voor my niet zoude willen bekenennen dien *Anonymus Batavus* te zyn, welke dus tegen my de penne opneemt; en daarom dunkt my niet dat ik hem voor deeze zyne gewaande goedgunstigheyd eenigen dank verschuldigd ben.

Zie daar, gunstige Vrind, myne bedenkingen over 't gene de vermomde *Anonymus Batavus* tegen myne Spraakkonst in 't licht gegeven heeft.

W. SEWEL

Amsterdam den laatsten
Van Oogstmaand 1708.

---

* *Anonymus* verschenen in October 1708, 141-177.

De wetgever moet de wetten niet alleen opstellen, maar ook handhaven. Het is niet genoeg om de wetten te laten liggen, maar men moet er ook voor zorgen dat ze worden toegepast. Dit is de taak van de rechter. Hij moet de wetten uitleggen en toepassen op de concrete gevallen die voor hem komen. Het is van groot belang dat de rechter onpartijdig is en niet wordt beïnvloed door andere factoren. Hij moet de wetten strikt toepassen en niet proberen om ze te omzeilen of te wijzigen. Het is ook belangrijk dat de rechter de wetten uitlegt op een manier die de bedoeling van de wetgever doet blijken. Het is niet de taak van de rechter om de wetten te wijzigen of te schraken, maar om ze te handhaven en toe te passen op de concrete gevallen die voor hem komen.

De wetgever moet de wetten niet alleen opstellen, maar ook handhaven. Het is niet genoeg om de wetten te laten liggen, maar men moet er ook voor zorgen dat ze worden toegepast. Dit is de taak van de rechter. Hij moet de wetten uitleggen en toepassen op de concrete gevallen die voor hem komen. Het is van groot belang dat de rechter onpartijdig is en niet wordt beïnvloed door andere factoren. Hij moet de wetten strikt toepassen en niet proberen om ze te omzeilen of te wijzigen. Het is ook belangrijk dat de rechter de wetten uitlegt op een manier die de bedoeling van de wetgever doet blijken. Het is niet de taak van de rechter om de wetten te wijzigen of te schraken, maar om ze te handhaven en toe te passen op de concrete gevallen die voor hem komen.

De wetgever moet de wetten niet alleen opstellen, maar ook handhaven. Het is niet genoeg om de wetten te laten liggen, maar men moet er ook voor zorgen dat ze worden toegepast. Dit is de taak van de rechter. Hij moet de wetten uitleggen en toepassen op de concrete gevallen die voor hem komen. Het is van groot belang dat de rechter onpartijdig is en niet wordt beïnvloed door andere factoren. Hij moet de wetten strikt toepassen en niet proberen om ze te omzeilen of te wijzigen. Het is ook belangrijk dat de rechter de wetten uitlegt op een manier die de bedoeling van de wetgever doet blijken. Het is niet de taak van de rechter om de wetten te wijzigen of te schraken, maar om ze te handhaven en toe te passen op de concrete gevallen die voor hem komen.

Noopende de Faby-keizer, die men my te laas legt, is het wel dat ik wald te overwegen of niet de Druasard Hacht, en ook de rouwigheid de Druasard Fandol, ruys te veel daarmee zyn necht geweest, dan ik te sille e rker dat de zyl der zussigmoander veel meer van der geyde voor afwykt, dan de zeyne, en nogans precz Fandol die s ten haryng. Het

BRIEF, door den ongenoemden Schryver der IDEA GRAMMATICA, &c. ofte SCHETSE DER NEDERDUITSCHER TAEKUNST aen den Heere DAVID van HOOGSTRATEN over de echte Nederduitsche Vocaelspelling.

M Y N H E E R .

Ter gelegenheit van al dat driftig omhalen, van sommigen tot uwent tegen 's Lants echte letterspelling in de klinkletters onzer Nederduitsche woorden, vraegt U. E. my; of ik in 't doorloopen onzer Taeloutheden niet hebbe bejegt 't gene hier omtrent van zaekbeslissing mogte zyn. Ik antwoorde daer op, Ja. En niettegenstaende dat dit heele spellingwerk eenen regtschappen oeffenaer niet eens zoo hoog aen 't herte behoorde te leggen, dat hy onder eenig voorwentsel afweke van de oude eenstemmige en welgegronde Inzettinge van heel Nederlant; doch dat men echter tot uwent ziet, dat de nieuwigheit, welke zoo nu en dan eenig Schryver van name na eigen verkiezinge en voorstellender wyze slegts eens opbragt, nu langer wort geveilt voor een vaste Lantgewoonte; en dat met zoo [354] yverig een Geestdryvery, dat *woorden, ja zaken*, 'er van in de warre komen: zoo hebbe ik my (ik mag vry zeggen tegens onzer beide heuge en meuge) niet willen onttrekken van zoo veel gedult eens aen deze pedanterye op te offeren, dat ik 'er U. E. dit volgende van mededeele: of, mogelyk, die stoffe zoo eenmael hare voldoening krege.

Daer is geen geregelt Lant in Europe, of 't heeft in de uitsprake der klinkletteren zyne lants-eigene en gezette klanken, welke, voor zoo verre ze in de Hooge Vergaderingen alom doorklinken, men daerom ook gehouden is aldaer te noemen *klanken der Republyke, ofte des Lants*. Gelyk dan ider Republyk mede tot die klanken heeft hare lants-eigene en gezette uitdruxels. Om niet henen te loopen tot Italie, Vrankryk, of andere Staten, laet ons alleen maer hier digt by, tot voorbeelt op nemen de Republyk van Engelant: alhier, ons keerende tot de Hooge Vergadering des Parlements, zal ons aenstonts gewezen worden, welke, midden onder de allerleye klanken der gemeente, den naem dragen van klanken der Republyke; ook welke daer van, in 't schryven, zyn 's Lants uitdruxels. En ofwel in yder Hooge Verga-

dering alom ledematen verschynen, af- en aen gaende uit oorden van verbasterde uitspraak, zoo brengt dat egter geen missing in dezen mynen regel: om dat de aenblyvende en der Vergaderinge naestaengeborene leden de echte klanken der Republyke altoos gaef konnen bewaren. Dan komt nog voor een derde; dat'er geen Lant-[355] Gebiet in Europe is, of daer in is altyt zeker oordt in 't byzonder, alwaer de *klanken des Lants* alleredelst, zuiverst en volmaektst geklonken worden; in Steden alom ook beter dan ten platten lande. zoo zeit men in Italie *Lingua Toscana*, in *bocca Romana*. in Vrankryk, Hoogduitslant, Spanje, Portugael en Engelant heeft dit meer zyne gewisse waerheit: in ons Nederlant van gelyken. En ten vierden, mag in 't geheel geen plaats hebben dat men over de gronden van 's Lants vocaelklanken, (te weten ofze *eigentlyk* of *oneigentlyk* zyn ingestelt) mitsgaders van 's Lants uitdruxels zig onderwinde te filozoferen. Want deswegen en is geen *eigen* of *oneigen* inde Nature: alles hier omtrent hangt maer puer af van de aenneming by yder Republyk: zonder dat de rooy der eene de wet oft rigtsnoer zette aende andere. En alle de rol, welke de Redenkaveling oft de Filozofy in dit spel heeft, bestaet maer in een roer in 't water te houden, en, zoo lang de Republyk by 't aengenomen volhardt, de dolende inbreuken aen te toonen.

Op onze Nederduitsche spraek nu komende, zoo moet niemant haer, inden gront, aenmerken als een tael van eene Provincie alleen, veel min van eenige enkele Stadt; maer als een tael der negen Nederduitsch-sprekende Provincien; te weten, der zeven nu vereenigt; en van Vlaenderen en Brabant daer noch by tot een waerschouwinge, dat in de uitdruxelbepalinge onzer Nederduitsche vocaelklanken niet in te zien valt het *byzondere* van eene [356] enkele Stadt, of Provincie; maer voor eerst de *lantgemeene* overeenstemming waer op alle die Provincien van outs hier te zamen nedergekomen zyn; en ten tweede, of dat overeengestemde en naer 't Recht, en naer de gezonde Reden, en naer de Waerheit niet en blyft proef houden, als een *zaak des Lants*, tegens de *byzondere* opgeworpene nieuwigheitjes. En dit beide, naer zynen eisch, in te zien zal den inhoudt maken van dezen Brief.

I. Met hoedanige klanken, nu, de planters van 't Nederduitsch, eigentlyk de Noorder-Gotthen, hunne woorden in de Provincien gezaeit gehad hebben; oft ook, nader, in hoedanig een aangeboren klankvorme onze voorzaten dezelve woorden eertyts ontfingen en overgoten; kan men thans wel niet wiskunstig betoogen: maer men weet met zekerheit ten minsten, hoe die klanken noch waeren inde eeuw van 1500 na 's Heilants geboorte; ende wel namentlyk, dat ze in dien tyt, als wanneer 'er noch nooit nieuwigheden inde vocaelspellinge opdaegden, ook even eens waeren gelyk by onzen en onzer

ouderen tyt: behalven dat 'er geen reden voor ons verstant en kan komen, waerom wy vermoeden zouden dat de Provincien in en na de genoemde eeuw, elk in 't hare, andere klanken zouden aengenomen hebben dan oulinx te voren.

II. Maer tot uitdruksels dier klanken, dat dan de *Vocalen* zelve zyn, blykt uit alle geschryf in ons Nederduits voor de eeuw van 1500; dat aengenomen zyn 5 Vocalen; te [357] weten *a, e, i, o, u*; en noch deze twee daer by, dat is het Fransche *ai*, en *au*-geluit inde Fransche woorden *mais*, en *beau*; die men vindt by de voorouders geordineert onder ons te schryven met *ee* en *oo*. zynde deze twee by ons geen tweeklanken (*Diphthongi*), doch even enkele vocalen gelyk de andere vyf. in myne *Idea* staet dat al. waer we dan in wel gespelt schrift, voor 1500, *ee* of *oo* geschreven vinden; zyn 't deze twee klanken.

III. Gelykwe ook ervinden, zelfs in onze outste hand-schriften; dat met elk dezer vocalen is uitgedrukt geworden derzelve *vol-klinkent* geluit, (gelyk wy 't Latyn lezen) zoo menigmael als ze alleen staen oft de silb eindigen. als tot voorbeelt in de eerste silben van *mane, mene, mine, mone, mune: meene, moone.* in de enkele *i* zoo wel als in de andere.

IV. Doch dat inde vyf eerste in 't byzonder, wanneerze in hare silb aenbotsen tegens een consonant (by voorbeelt, in *man, men, min, mon, mun*) die volheit des klanks wort *gebroken.* dit kan te beter bevat worden by de gelykenisse eenes straels, die door de lugt gaende regt blyft; maer, door water of ys tot ons oog gebracht, gebroken wort. En heeft deze *breking* zeker ook hare wiskunstige maet; die na een voorafgaend experiment nog al mede te bepalen zou zyn: te weten, in hoedanig een proportie dit *gebroken* geluit stae tot het *vol-klinkend.*

V. In onze taeloutheden komt ons klaer te [358] voren; dat deze twee laetste vocalen *ee* en *oo*, welke 't Fransch *ai-* en *au*-geluit klinken, ons toegebracht zyn door de voormelte planters onzer tale, de Gotthen. dit overtuigt ons het schrift van 't Gottisch Evangeli. want aldaer vindenwe voor eerst een net byzonder uitdruksel van de vocalen *e* en *o* in die Gottische woorden, welke wy ook met de enkele en vol-klinkende *e* en *o* van hen overgenomen hebben. (gelyk *etan/* by ons *eten: hosanna/* by ons ook zoo. hoewel zy veel een *i* hebben; als *niman/ liban/ lisan/ stilian/* by ons *ne-men/ leven/ lezen/ stelen:* en wyders een *oe/* by ons een *o*) en wy vinden daer ten tweede, datse noch daer en boven in de woorden, by ons van hen overgenomen in het Fransch *ai-* en *au*-geluit hier klinkende, ook noch een afzonderlyk uitdruksel hebben, daer op 't onze slagh houdt; met name, dat

zelve *ai* en *au*, dat nu de Fransschen hebben; en waer uit wy hier in 't voorby gaen als ten uiterste gedenkwaardig aenmerken, dat de Gotthen dat ook gezaeit hebben onder de Hoogduitsche Vranken, en deze het aen de Galliërs ofte Franschen toegebracht. (zoo leestmen in 't Gottisch *staina*/ by ons *steen*; *airtha*/ *eerde*; *aith*/ *eedt*; *aitu*/ *eeuw*; *raip*/ *reepe*; *dailjan*/ *verdeelen*; en wederom *kaupan*/ by ons *koopen*; *galaubjan*/ *gelooven*; *stauthan*; *stooten*; *dauths*/ *dood*; *laun*/ *loon*.)

VI. De lantgemeene aenneming van dat franssche *ai*- en *au*-geluit, (wy beduiden 't aldus, om dat het dan by yder gekent wort) met zyn uitdruksels *ee* en *oo* in deze Provincien [359] is dan onloochebaer. Wel is waer, dat, even gelyk al wat in verscheidene akkeren gezaeit wort 't een zuiver opkomt, 't ander met onkruit, het derde wel eens heel niet; het hier mede ook zoo ge-gaen is.

Want in opzigte van 't Fransch *ai*-geluit; tusschen Nederduitslants zuider-grenzen en de Schelde wort het met een vooropklinkende *i* gesproken; *gieest*, *bieest*, *mieest*. tusschen de Schelde en de Maze, met een kortachterklinkende *e* ; *gee-est*, *bee-est*, *mee-est*. tusschen de Maze en den Ryn meest gantsch zuiver, niet alleen het *ee* maer ook het *oo*; immers nergens zuiverer; (hier houden zig de Hooge Vergaderingen onzes Vereenigden Nederlants.) tusschen den Ryn, om Leiden beginnende noordtwaerts op, Amsterdam door, tot de noordergrenzen van Nederduitslant, wort deze Franssche *ai* gesproken als *ie*, *giest*, *biest*, *miest*: *ien*, *bien*, *stien*: en dat met zulken regelmatig onderscheit, dat een kint aldaer 'er nooit in zal missen.

En wat het Fransche *au* geluit aengaet, 't welk het Lant *oo* schryft; hier by is minder onkruit gewasschen. Alle de Provincien hebben 't meest ; ten minsten Hollant in alle zyne steden : hoewel niet overal evengrif op zyn rechte stede : dat geen aentoonens waerd is. De Amsterdammer kan hier af geene onkunde voorwenden dan ter quader trouwe: want de *Kamer in liefde bloeyende*, in 't jaer 1584, erkent het in 't breede; en om het te onderscheiden van zeker toevallig en onegt *oo*, (enkel de vol-klinkende *o* zynde, doch by *woorts*- [360] *verkorting*e dus oneigen geschreven; en waer van hier na wytloopiger.) verzint'er het merk van 2 streepjes boven op. de Drost *Hoof*t erkent het ook, en gebruikt die 2 streepjes in zynen *Henrik den IV.* in 't jaer 1626: maer of 't hem aen griffe onderkennisse ontbrak, hy scheidde daer uit. Mr. *Andries Pels* in 't jaer 1681 erkent het ook, maer belydt 'er zyn ongereetheit in, en laet daerom de 2 streepjes ook na. En voorts laet ook deze klank zig op alle straten tot uwent hooren. in Utrecht en Gelderland loopt het met beide de voorgeroerde klanken wat verwacht: en of van het zaet der

zelve in den Overysselschen akker wel iets opgekomen zy, staet by de inborelingen van daer te berigten.

VII. Noch komt ons in de tael geleertheit te voren: dat onze 9 Nederduitsprekende Provinciën gezamentlyk, niet tegenstaende zy in 't uitspreken van zekere vocael-klanken verschilden als de dag vanden nacht; echter in 't uitdrukken der zelve op 't papier eenstemmig ingestelt ende gehouden hebben, byna Volker-regts-gewyze, eene eenvormige spellinge. dit is ook blykbaer uit onzes lants schriften al voor de eeuw van 1500. tot voorbeelt. Schoon men inde eene Provincie zeide *kleer*; inde andere *kloor*; inde derde *klá-ër* gezwind gesproken; inde vierde *klaaar* enz : zoo zyn ze evenwel, of't by lantgemeene overkomste waer', altoos eenstemmig geweest van dat woord, ja alle van den zelve klank, te spellen met het uitdruxel *ae*: schryvende in hare Actens en bescheiden, *klaer*. Van gelyken; 't [361] woord *waerdye*, in de eene Provincie uitgesproken *weerdye*; elders *waaardye*; *wá-èrdye*; *weerdie-e*; *woordye*; *woordaye*: is by alle de Provinciën eenstemmig ingestelt te schryven, *waerdye*.

Alswe ook den grond van deze Provinciale *ae* te schryven regt nageleiden. zoo vindenwe hem dezen te zyn; dat het geluit, waer toe onze Voorouders *ae*, (dat is *a* ende *e* niet door elkanderen gevlogten, maer van elkanderen afgeschreven) voor uitdruxel hebben ingestelt, by hen is aangemerkt een *tweeklank* (*Diphthongus*) te wezen: zoo wy ook bewyzen uit de nature onzer uitsprekinge zelve in onze *Idea*. pag. 61, 62. Onze Voorouders hielden in 't algemeen van geen gaapen: Ende staet het met onze tweeklanken aldus, dat ider letter waer van dezelve samenhangen moet gehoort worden; de voorste wel alleronderscheidentlykst. waerom zy ook verre vanden weg af zyn, die *ae* in 't Nederduits stellen, gelyk te klinken met het Fransch *ai*-geluit. alle schryving des Lants leit daer klaer tegen; van de outheit af tot den huidigen dag toe. En men moet met zyn hoofd door geen' muer willen loopen. wy weten ondertusschen wel, waer van daen deze gril in de menschen komt. de Noorder gewesten, die ons de tael hier gezaeit hebben, gebruikten eertyts, tot uitdruxel van de fransschen *ai*, een *a* met een *e* door elkanderen gevlogten (*æ*); en dat vind men in oud en Noordsch-agtig Fries ook alzo gevolgt. doch Nederduitslant heeft dat teiken nooit aengenomen; maer *ee* 'er toe gebruikt. [362] Zelfs hoe wy 't dieper en nader inzien, hoe wy al meer vinden dat men in de Provintien alom onze 5 vocalen nooit verlengender wyze heeft uitgesproken in 't algemeen (het een oordt of 't ander mag verlengt gehadt hebben, gelyk Noort Hollant) maer zekerlyk by wyze van tweeklank: niet alleen in *klá-ër*, maer ook in *bé-elt*, *mí-er*, *zó-en*, *mú-er*. onze land-aert is in de uitspraek zeer op gemak gestelt, en vindt het ook by de tweeklanken:

daer in 't tegendeel alle verlenging is hardt en onbuigzaam, als by zulke sprekers (*de Kamer in liefde bloeyende*) ook eerst voorgeworpen; en wyders in de *a*, om der gaapinge wille, nooit by eenige Provincie gebruikt. onderwyl en zullen we U. E. hier met eenen erinneren, hoe dat onze Voorouders tot de achterste letter van dien gemelten tweeklank, in plaetse van *e*, ook wel *i* geschreven hebben: als *klá-ir*, *bé-ilt*, *mí-ir*, *zó-in*, *mú-ir*: hier op gegrontvest, dat deze tweede letter maer zulk eene behoeft te zyn die met de eindconsonant wel te samen wil smelten, tot welke smeltinge onze Voorouders de *i* even zoo bequam zullen geschat hebben, dan de *e*: En waerlyk, ik wete niet, of wel eenige ooren in onze Provincien zoo fyn gevonden worden, die hooren *klá-er*, *bé-elt*, *mí-er*, *zó-en*, *mú-er* (buiten 't verlengend en gaapend Noort-Hollandt) by ons uitspreken, my zullen kunnen onderscheiden, of deze laetste smelt-vocael, die wy hier *e* komen te schryven, eene *e* oft een *i* is. ik belyde dat ik 'er geen onderscheit tusschen hoore. voorts vinden we in oude [363] hantschriften (voor aen in 't jaer 1400) dat de *i* toen al niet meer gebruikt wiert als voor de *r*: in *klair*, *hair*, *oir*, *voir*: maer voor alle andere consonanten de *e*; gelyk *gaen*, *staen*, als gezegt; te voren wiert de *i* voor alle consonanten gebruikt. Ra-idt, da-it, scha ik, ma-iltyt. ook, wanneer men de *i* verdubbelde achter een voorgaende *i*, schreef men 2 kleine *i* naest elkanderen: *tiit*, *ziin*: zoo vinde ik 't noch in 1424: maer in 1435, vinde ik de laetste *i* al met staert onder uit, *tijt*.

VIII. Terwyl ik hier tot beide myne ooren toe inde pedanterye steke, zoo behoort 'er tot slot, dit noch by: (en 'k wete niet beter, of 't werk is dan ook afgelegd) namelyk; gelyk we inde *Idea* te meermalen opbragten; Onze Provincien hebben inden oirspronk byna geene eensilbige woorden gehad; op 't minsten tweesilbige: uit onze outste hantschriften, en wyders de Rymkronyk van Melis Stokke, is dat ten naesten kenbaer. men schreef *klare*, *were*, *dike*, *dore*, *mure*. enz. Nu vermits wy in die zelve woorden, *kla-re*, *we-re*, *di-ke*, *do-re*, *mu-re*, de eind-vocael zoo kort-tsamen-getrokken uitspreken dat ze als niet gehoord en wort, ende 't woort van tweesilbig tot een silbig gedyt: zoo is ook al vroeg in onzes lants schryvinge ingevoert; dat men, voor *kla-r'*, *we-r'*, *di-k'*, *do-r'*, *mu-r'*, in plaetse der teikens (-) en (') , heeft gebruikt zulk een vocael voor die *r* te schryven, welke (gelyk we strax spraken) met die *r* gevoegzaam in een kon smelten: dat is *e* of *i*: edog alles behoudens dien eigen klank welken zulke [364] woorden te voren in hunnen oirspronkelyken twee-silbigen stant hadden. Aldus quam dan in de werrelt *klaer*, *klair*; *weer*, *weir*; *diik*; *doer*, *doir*; *muer*, *muir*. In alle andere diergelyke tweesilbige woorden, gelyk *gane*, *stane*, *mate*; *bete*, *grepe*; *bite*, *mite*; *vlote*, *gote*; *hure*, *bure*. enz. is dat zelfde ook vervolgens te werk gelegd. ja, by 't voortsetten en

polysten van onze Rym-oeffening door de voormelte *Kamer in liefde bloeyende* wierden zulke tot een silb te samen getrokkenne woorden onzen Digtteren zoo nootsakelyk, dat ons Rym zonder dezelve niet en kan bestaen. Van 't Rym zyn ze overgekomen tot de Prose; en genieten nu alom, onze heele tael door, het vrye en volle borgerschap. Ons Hof alleen bewaert noch vele malen die twee-silbige aelouthet in zynen styl. Ende sloeg hier noch toe; dat in woorden, alwaer *o* de voorste vocael maekt; als, *vloete, gote, kote*, een algemeen Gebruik des Lants wiert die *o* te verdubbelen: zoodanig dat men, (even als 2 *e* in *beet, greep, keel, veel*.) ook maer voor de vuist weg bleef schryven, *vloot, goot, koot*: en daer rust het nog by. Doch (op dat ik het nog eens herhale) dit vinden alle Provinciën en steden by 't Lant aengenomen te zyn, zonder dat die tsamengetrokkenne woorden, in 's Lants uitsprake, hunnen oirspronkelyken klank in 't minste veranderen. 't geluit in *beet, greep, keel, veel, deez, leez, neem*, blyft het zelfde als in *bete, grepe, kele, vele, deze, leze, neme*; de enkele vol klinkende *e*, namelyk; zonder 't Franssche *ai*-geluit aen te [365] trekken. En van gelyken in *vloot, goot, koot, loot, koolvuurs* blyft het geluit mede het zelfde als 't is in *vloete, gote, kote, lote, kole*; de enkel vol-klinkende *o*, namelyk: zonder 't Fransch *au*-geluit aen te trekken.

Dit is ten uiterste aenmerkens-noodig geweest: om dat zonder op dezen Regel te letten, (*dat, namelyk, alle meer-silbige Vocaelwoorden, hoedanig ze ook verkort en tsamengetrokken worden, haer oirspronkelyk geluit blyven houden*) door zulk *ee* en *oo* geschryf de Nederduitsers van die oorden, alwaer men in dit net onderscheit niet wort geboren, heel gereet omtrent dit klankwerk in verwarringe raken; uit welke egter het beseffen, of 't een samen-getrokken woort zy, of niet, hen aenstonts kan redderen: en in zulk besef gaet hun *Kilianus*, in zyn nooit volprezen *Woordenboek*, onfeilbaer aen de handt. Tot proeve, dat al dit vermaende niet voorvalt dan in woorden, samen-getrokken uit 2 silben; zullen we eens nemen 't woort *Beelt*. (hier in hoort men maer de enkele vol klinkende *e*; niet de Franssche *ai*. De Amsterdammer zeit daerom ook noit *Bielt*: daer en is geen onfeilbarer merkteeken dan dit.) Van *behelzen* (vertoon) komt *beheltsel*; en, by samentrekkinge van 2 silben tot een, *beeltsel*; en alzoo, by, agter-afkortinge, *beelt*. en zoo alom.

Ende is hier mede voldaan aen het eerste lit myns briefs; te weten, *de lantgemeene Overeenstemming van onze Nederduits-sprekende Provintien, omtrent het vocael-schryven*. Vande Consonanten is 't van geen ge- [366] wigt: want een verschilligheitje daer in kan geen verwarring in de klanken brengen: en wy hebben in 't algemeen dog letteren te weinig. Middelerwyl

kan ik al weder niet onvermaent laten, (of 't wat hielpe!) hoe dat dat doorgronden der aeloutheden onzer tale is het doorlugtigste werk daer een oefenzugtig Nederlander zyne leesgierigheid aen beleggen kan: (en is wel 't eene beroep hier veel nader toe dan het andere; de *Regtsgeleertheit* wel 't alleraenleidelykste, als vereisschende kennis van oude Stad en Lantsbescheiden.) hier vindt hy, dat we eene tael bezitten, niet beperkt binnen 7 Provinciën alleen; maer die zeer regelrecht opklimt tot eene moeder, de tael vant Gottisch Evangeli, welke handtastelyk alle de talen van Europe heeft gebaert, of ten minsten gezoogt, zoo dat 'er klare teekenen van overig zyn. Hier vindt hy, *hoe wy Nederduitschen voor stom versleten wierden: En, ziet! over duizende jaren spraken we al: voor laeg en onedel; en wy zyn het, die met hooge zaken den gemanierden aerdtbodem opvullen.* grootsche woorden van onzen geleerden lantsman Errik vande Putten (*Erycius Puteanus*) in zyn Lof getuighenisse over het boek der Celtische Outheden van Adriaen Schriek van Rodorne. Ende is dit *Outhedenonderzoek* ons des te noodiger in eenen tyd dat onze tael, sedert het midden der voorgaende eeuw, al begint na 't afgaen te hellen; in 't welk de enkele *Cieraet-schryving*, hoe edel en oeffenwaerdig deze ook zy, en de eenige bruit daer men nu om danst, niet vermogend [367] is haer te stutten of over eind te houden. Daerom moet men 't een doen, en 't ander niet laten.

Nu gaen we over tot ons tweede lit, daer in bestaende; Dat ons bewezen overeengestemde blyft proef houden als een *zaak des Lants* tegen de byzondere opgeworpene nieuwicheden: en naer 't *Recht*, en naer de gezonde *Reden*, en naer de *Waerheit*.

IX. 't *Recht* betreffende; voor den welonderwezenen waer 't maer een hantgedraey werks, om, uit den gront zoo van 't Landtstant-rakende als van het Borgerlyke, te bewyzen de Macht der Overheit, en de rol des onderdaens ontrent de lantgewoonte of 't gebruik in de tale: maer, omdat we 'er geene tegenpartyen na hebben, zal ik zoo veel hier niet omhalen. *Quintiliaen*, anders, gedenkt al in zyne eeuw. *Utendumque planè sermone ut nummo, cui Publica forma est:* dat men de *Tael* moet gelyk stellen met de *Munte*, welke van de Overheit haren stempel ontleent. Ik brenge dan alleen maer op; dat, leggende hier inde Provinciën zoo eene lantgemeene overeenstemming en aenneming over de uitdruksels van 's Lants klanken en welke de Overheit zelve volgt, geen oort in eenige Provincie, veel min eenig onderdaen, zyne byzonderheden tegen die aenneming strydende kan veilen voor de *zaak des Lants*; zoo als de taelkraem inder daed is. Al wie van 's Lants tael en vocaelspelling wat komt verhandelen, moet het voor eerst zoo voordisschen als de opgemelte aenneming gedraegt in [368] zulk geschryf, als 't Lant ons voor

taelrigtig veilt; gelyk by voorbeelt hunne Nieuwe Bybel-overzettinge: en, dat voorafgegaen, heeft hy vryheit, om, *onder verbeteringe*, zyn eigen verstant daer achter te voegen. Als ik van 's Lants Versterfrecht zal schryven, moete ik eerst de zaak des Lants voordragen; en myne eigene gedagten dan daer na by *commentarie* of byvoegsel. Wy zullen ook vinden in de Grammatica vande Kamer in liefde bloeyende in 't jaer 1584, waer in deze de nieuwigheit van 't Noorthollants en Amsterdams *aa* opdischt; dat zy zulx voorstelt alleen *onder verbeteringe*, ende niet als de zaak des Lants; zoo als mede nooit bevonden wort gedaen te wezen by den Drost Pieter Corneliszoon Hooft, die de gemelte nieuwigheit voor hem zelve heeft gebezigt tot een afzonderlyk livrey van zyn eigen geschryf. Van wylen onzen grooten vrient Joachim Oudaan, wien wy beide veel schuldig zyn in 't stuk der Nederduitsche geleertheit, gedenkt my hem te hebben hooren betuigen, dat hy sedert 't jaer 1648 het *aa* naer den Drost Hooft gevolgt had voor hem zelve; latende anderen ook weder hune vryheit.

X. De gezonde *Reden* stemt dit alles mede; en ze gaet noch verder, voor zoo veel ze niet gedooft dat aen 't opbrengen van Vocael-Spellingen naer byzondere lantspraekjes binnen de Provincien ruime toom geviert werde Want, by voorbeelt; dat (evengelyk hier Noorthollant en Amsterdam, met haer [369] *aa*) ook Brabant en Vlaenderen, welker klank wy weten, eens opquamen met eene Spelkunst van hare lantsprake; ook Groningen en Overysse: *enz.* waer zou de Nederduitsche tael henen varen? en wat hadden 'er Noorthollant en Amsterdam op te zeggen?

XI. Ik kome nu tot de *Waerheit*; om de proef van *deze*, op die van 't Recht en van de gezonde Reden, noch boven op te spannen. myn beweren is dan, dat de nieuwigheden, waer mede men in dit stuk ter bane komt, nochte waer zyn, nochte zelfs glad gaen op hare eigene vooronderstelde gronden.

Dezelve bestaen in *aa*, *ee*, *oo* te schryven, in plaetse van 's Lants enkele *a*, *e*, *o*: en de grond daer van zyn quanssuis *deze* twee vooronderstellingen;

I. Dat 's Lants vyf vocalen, *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, zelfs alwaer ze alleen staen en zonder tegen een consonant aen te botsen, moeten verstaen worden onzen *gebroken* klank uit te drukken: als, *ach*, *ech*, *ich*, *och*, *uch*: zoo dat *mane*, *mene*, *mine*, *mone*, *mune*, verstaen zouden moeten worden te beduiden *mahne*, *mehne*, *mihne*, *mohne*, *muhne*.

II. Dat die zelve vocalen, by hen dus voor *gebroken* vooronderstelt, zoo menigmael ze 't *volklinkent* geluit dan zullen beduiden, dubbel, oft tweemaal, moeten geschreven worden: als *maane*, *meene*, *miine*, *moone*, *muune*. *deze* tweede vooronderstelling wil zoo veel als een geneesmiddel wezen tot de eerste.

En wat die eerste dan aengaet; zy is teene- [370] mael valsch; ter zake datse strijdt tegens de onloochenbare aenneminge onzer Provintien van outs af tot nu toe; by welke aenneminge die 5 vocalen, alwaer ze alleen staen ende niet tegen een consonant aenbotzen, geordineert zyn tot uitdruzel van een volklinkent geluit. onze oude hantschriften, (gelyk ik in mynen eigen boedel oirspronkelyke Schepenen briefjes bezitte van 1435 en 1467) om vande Rymkronyk van Melis Stokke niet te spreken vande eeuw van 1200, overtuigen dit tastelyk. inde myne staet *Jacob, erfnamen, jare*; met 1 *a*: *Scepen, Peter, jehens, wesen, seghel*; met 1 *e*: en te willen dryven, dat dit *a*, en *e*, daer 't de silb sluit, toen met eenen gebroken klank zy uitgesproken, waer' pure krankzinnigheit. dat eigen betuigen ook 's Lants schriften tot dezen dagh. onze enkele *e* heeft dit nog wel, dat ze op 't einde eener silbe (gelyk in *mede, stede, side, vive*, in myne Schepenenbriefjes) eene Rymkunstige (*Prosódica*) korthheit erlangt door gezwintheit der uitsprake: dog ze is in 't langzaam spellen daerom even volklinkent. Dit is voor den nieuweligen ook een noodig berecht.

De tweede vooronderstelling, als wezende enkel gegrond op het herssenverdigtsel der eerste, is dan nootsakelyk mede valsch.

Behalven, dat, zoo de eerste vooronderstelling al waerheit was, (als neen) waarmede zal de nieuweling my vast maken, dat het genees-middel om zyne gebroken-verdighte vocalen volklinkent uittedrukken, bestaen moet inde zelve tweemaal te schryven? Waerom [371] geen driemalen, of viermalen, of vyf malen? *aaa, aaaa* enz. En dit is het, daer deze nieuwigheit niet gladt gaet zelfs op haer eigene gronden. ik mag deze pedantery niet verder uithalen: want wie zoume verstaen? een woordtje doe ik 'er noch toe. Zyn tweemalen schryven (*aa, ee, oo*) zou hy of halen moeten uit het bepalen der wiskunstige en Algebraische proportie die, 'er wezen zou tusschen zynen gebroken klank ende den vollen; en dan zou die proportie al juist moeten uitkomen, gelyk 1 tot 2. Maer hy houde my ten goede, dat ik iemant onder de zynen zoo veel Wiskunst niet toe en vertrouwe. Of hy zou 't op eigenaenneminge alzo by de tast' wat flikken en vouwen: en zoo vertrouwe ik het naest. Uit den rouwen komt my die proportie geenssins te voren, als 1 tot 2: maer vry afgelegener, en wel als 1 tot 4 of 5: dog de cyfering, na een voorgaend experiment, zou 't moeten uitwyzen. En de nieuweling heeft ondertusschen geen regt om't zoo te dryven, zoo lang hy't zyne niet en bewyst. ons is't de moeite niet waerdig om't tegendeel te betoogen: doch voor zoo veel hy't vast als eigenaenneming bezigt, kan't geen *zaak des lants* heten: daerenboven, brengt niet de gezonde Reden al wederom mede in alle lantsgemeene zaken, (gelyk daer is het schryven van 's lants tael) dat als

N A S C H R I J F

tegens het aengenomen Gebruik der Overigheid geen waarheit kan opgebracht worden, men niet wel doet met zulk een gebruik dan niet te volgen? 't is waer, men toont dat men al mede een ey wil leggen: waer 't maer niet buiten 't nest: En [372] wat gedyt dit kostelyk voor den boekdrukker? Hier komt by, dat deze eigene vooronderstellers hunne opvatting mank onderhouden: de *u* schryvenze nooit tweemalen; enkel maer *Nu*: en 't moest by hen *Nuu* wezen. Waer 't waarheit goldt moest men nergens bezwyken. dog elk zal al zyn best doen on zyne pedantery niet alte onogzienlyk te maken.

Wy hadden haest vergeten te erinneren de groote verwarringe, welke het schryven van *ee* en *oo* op den voet dier vooronderstellinge inbrengt in alle die woorden, daar in 't Lant maer de enkele volklinkende *e* en *o* klinkt; welkers vermyding, daer 't immer geschieden kan, den nieuweling behoort te rug te houden: want daer 's Lants klank is *wezen*, *leder*, *helen*, *hope*, *horen*, *kole*, *koper*, schryft hy *weezen*, *leeder*, *heelen*, *hoope*, *hooren*, *koole*, *kooper*; welke laetste woorden eene heel andere beteikenis hebben, waarin ze by 't lant ook met de Franssche *ai* en *au* geklonken worden. En seit men, de 2 streepjes vande Kamer in liefde bloeyjende zullen hier den bot vergallen: ik antwoorde; wat nieuweling weet die te plaetsen op hare regte stede? Daer by al dat teekentjesgeheim is maer een verwarde haspel; ook verloren arbeit boven de enkele *e*, en *o*, tegen eene consonant gebroken wordende. Joannes Antonides zegt daerom op de doot van Joost vanden Vondel:

Hy heeft zyn letters met geen spiessen te verweren;

Zy zyn gehert.

[373] Hier steke ik nu de spade by den dyk; en make weder een deel myner oude papiertjes uit de werrelt. een onduitsch woort hebbe ik hier niet ontsien, om der verstaenlykheit wille: schoon ik 'er wel duitse voor gereet hebbe.

In mynen voorgaenden vanden 18 Junius, daer ik de *schryf-oeffening* in 't Duits verdeelde in *Gemeen-lants-styl*, en in *Cieraet-styl*, voegde ik by geene enig exempel. maer men wete, dat de Regtsgeleertheit en Regtspleging, (bastaertwoorden hier buiten) 't geschryf van en aen de Overheit; hare nieuwe Bybelvertalinge die zy voor de Hare gestadet, hier by begrepen; alle brieven en handelingbescheiden tusschen Hoogen en Lagen, uit welke ooit regt valt te vorderen of te spreken; den *Gemeen Lants styl* gebruiken: de stof des *Cieraetstyls* is dan van zelve kenbaer.

Zie hier de oirspronkelykheit der twee verzogte woorden, *Vierschaer*, gelyk men nog tot uwent houdt; is eene *schare* van vier menschen; een Schout die 't recht vermaent, en *drie* Schepenen die 't wyzen: onder Rynlant was 't eertyts de Schout, de Azing en twee geburen: of de Baljuw, de Azing en twee Welborene mannen. wie de *Azing* zy, leit Mr. Hugo de Groot uit in dat doorlugtigste boek der *Inleidinge tot Onze Regtsgeleertheit*. De *Schout*, Schout act of actga, is Schuldman, of Plichtman als die, van 's Heeren wege, en Regters en onderdanen houdt tot haren pligt.

Pandt is inde outhheit *ommegang*. in onze [374] Kerken hebbenwe het zuiderpand, het noorderpand, het middelpand, het Koorpand; als waer langs onze vorige gestelykheit met hare gewyde zaken *om-ging*; *panden* was dan *om-gaen*; en *pandinge* de Processie oft ommevang zelf. daer van is 't, dat ook die plegtelyke Processie van uwer Stede Geregt, waer mede het, op gezette tyden, lanx zekere straten gaet uitroepen de namen der Poorteren, om schult gevonnist, *Pandinge* wort geheten; om hen te waerschouwen dat zy, by verdere wanbetalinge, zullen uitgewonnen worden. ende heeft men tot uwent over een zelfde vonnis twee *pandingen*; d'een voor de *loos*, en nog niet ter zake, genoemt *loospandinge*, en d'andere *eigenpandinge*, dat is om de gelyx, en daer de uitwinning heel kort op volgt. dit woort *pandinge* is in de tael der Regtspleginge ook overgebracht tot de bedienisse der *uitwinninge* zelve; en zoo geldt het by den gemeenen man. Wyders van dit *rondtom gaen*, is 't woort *pand* ook getrokken tot het gene *rondtom om ringt*: zoo hebbenwe *panden van een wambais*, *van eenen mantel*; als welke 't kleet omringen, sterken, *verzekereren*; waer van daen wy 't ook noch getrokken vinden tot iet dat men, tot verzekeringe eener bloote geltschult, aenden schulteisscher ter hand stelt.

Zoo zyn 'er al meer fraeye dingen in uwe outhheit. zie uwer Steden hantvesten *Pag.* 269. edit 1663. van *pandingen* art. 111. waer over daer na bree-der.

U. E. vermeerderde *Geslagthyst*, nu by den [375] Heere François Halma onder de persse, wort met graegheit verwacht. Ik blyve. *enz.*

Tuus ex animo

ANONYMUS BATAVUS

Rotterdam den 22
October 1708.

N A S C H R I F T

Men vertoont my hier een geschryf van Willem Séwel, anders niet dan tot een zuivering van dat hy onschuldig wil heten aen Engelsche geboorte: want meer wezentlyks en behelst het niet. is hem dat tot zulk een ondraeghlyk lak geweest? scholde iemant ons voor Maesluiden, wy zouden hem daerom niet byten: al deed hy 't zelfs om ons gering' talent te drukken. wyst iemant my eenige onkunde aen, ik zal hem bedanken; verre van den Stoïcyn, of onverbuighelyken, te spelen. hy wil met kracht eerst weten, wat ik door *rechte oogen* verstaë, eer hy daer aen vergaere. is dat vragens waerd? ik verstont'er door, de opvolging van de berigten in mynen brief behelst. zal hy nu gerust wezen? Hy wil dan geen Engelsman heten, daer zal by my ook nooit gearbeit worden om hem tot Engelsman te hebben. maer Engelsagtig Batavier te wezen gedyt hem dat niet tot meerder verkleininge in 't zwevende werk dan of hy Engelsman waere. op kinderlykheden zal ik hem niet antwoorden. mynen naem voege ik ik 'er niet by; zoo om dat ik geen lidt der Schryveren van name en ben, als om dat het [376] myne geringe, den lantzaten wel, zonder naem, kan toebedient worden. zyn geslagtverhael blyft buiten my, ook wegens de orde en voortgang zyner studien: maer hoe lang hy in Engelant was, voegde daer niet qualyk by. 't geen hy voorts opbrengt, zyn wat bladeren op zyne taelonrypheit, die ik U. E. in *Julius* voorleden in zyne lage spreekkunst ontdekt had; doch die ik denke dat 'er met een weinig wints haest weder afwaeyen zullen.

Ik hebbe hem opgestreden dat hy, tot leest van zyne Grammatica, opneemt de *spreektael*. enz. zyne gevoeligheit, en staendehouding hier over, bewyst dat ik 't ook wel heb geraden. Dit is een Engelsagtige bevatting. want in 't Engels, daer de heele schryfoeffening met alle de woordensnoeyingen is geworden schier tot een Rymverlof (*metaplasmus*) gaet die bevatting door: en hem, met reizen, met Quakersche lief-hebberinge in het Engels, by na als een Heilige tael (gelyk onze Roomsche Priesters met het Brabants) en ook met geen goed onderwys te genieten, zal die Engelsche gons zoo aenkleven. In ons Nederduits is die grontslag een monsterdier. in 't Latyn was 't eertyts ook zoo: want *Quintiliaen* heft ergens aldus op: *Est sua loquentibus observatio, sua scribentibus*. Hy kan dat zelf wel vertalen. In 't Fransch is 't mede zoo: de vermaerde *Mr. de Vaugelas* in de Voorreden van zyne aenmerkingen op de Fransche tael bepaelt ook, dat de spreektael moet tot leest hebben den schryftrant der geregelse Schryveren. meerdere redenen heb ik [377] te voren gegeven, die W. S. niet oplost. en 't is klaer, dat een onderwys inde *spreektael* den reiziger maer te paerd helpt door de ge-

schikte straten en samenkomsten, het Koffiehuis, den Dam, de Beurs, en ook de Kerk: daer egter Taelgeleertheit de bootschap is.

W. S. valt vlak 't Fransch *ai-* en *au-*geluit in onze woorden niet te kennen. maer, moet hy dan een Spel-kunst maken van 't gene hy niet en kent? dat *aa* geen klank des Lants en is, daer staet hy voor stom. dat men geen *beeken, steeken, gebleeken* moet schryven, maer *beken, steken, gebleken*: daer van verstaet hy in 't geheel niet wat ik zeggen wil. deze voorstaende brief leit dat klaer uit. hy behoort als Amsterdammer immers te weten, waer men het *ien, bien, stien* zeit. het *au-*geluit wort tot uwent ook genoeg gehoort: zoodat geen ontkennen plaets heeft maer 't schort daer aen eene andere gril; dat, namelyk, de gene die zig tot uwent als grootmagtige Opperbestierders der Spelkonst opwerpen, gelyk Begraeffenisbidders, Schoolmeesters, en Drukkersknegts, hun bemoeyen met regelen van uitsluiting op te rechten van klanken, welke ze in hunne straten juist niet en hoorden: en waren't deze noch maer alleen ! ik blyve by mynen zang: moeten zulke luiden een Grammatica maken? als 't hun evenwel zoo belieft, zy zyn zoo wel leden vande Republyk als een ander. doch zy moeten maer niet yverig worden, als men hen te regt wil brengen. afgunst of naeryver heeft men nochte hunnen persone, nochte hunne opdracht; zy zyn daer toe niet hoog genoeg.

[378] En myne voorgaende, en deze brief, en ook de *Idea* laten wyders zoo veel stof voor W. S. over; dat ik maer 't zelfde zoude moeten zeggen. want hy lost niets op, en praet maer over al bot en over henen. En daer mede, eens tot meerder ruimte, wensche ik hem nochmaals verbetering van gedagten.

Hier voor is vergeten op zyne behoorlyke plaetse in te lasschen:

Dat men wel duidelyk moet vaststellen; Hoe insgelyx yder lantschap, in zyne uitsprake, heeft als zekeren lantseigenen, ja aengeborenen, *tongeslagh*; in 't een lant buigsaem en zagt, in 't ander misdraeit en hart. De Bybel meldt daer al af, *Regier.* XII. 6. van *Sjibolet*, en *Sibolet*: en *Mark.* XIV. 70 van 't *Galileerschap*. ende aen dien verscheidenen *tongeslagh* is toe te schryven, dat woorden by de Noorder-Gotten alom eenpariglyk geplant in Zweden, en hier mollig en lieffelyk, en weder in Hoogduitslant en Engelant styf en hardt worden uitgeklonken. Zweden en wy zeggen, *tiid, huus, skip, besluut, bliva, driva, snuta, uutfloed, uutgift*: Hoogduitslant daer en tegen *tseit, haus, sjif, schluz, bleiben, treiben, schnentzen, auzfluz, auzgabe*. Onderwylen die, zeker, dit laetste kromgedraeide onze moederspraek wil noemen, heeft die al zyne gezondene herssenen? op zyn beste zy 't onze *styf-zuster*.

BRIEF

Daer zal oneindig vele verwarring uit onze vocaelspellinge geweest blyven; als men behoedtsaem is van nooit, en onder geenerlei voorwentsel, (in 't meervoudig getal, enz.) 2 vocalen neffens malkanderen te schryven, alwaer 's [379] lants echte klank het met l af kan. tot voorbeelt: *Gote* (in 't rym *Goot*; zoo als men 't dan in prose ook volgt) moet in 't meervoud staen *Goten*, niet *Gooten*. *splete* (in rym *spleet*) in 't meervoud. *spleten* niet *spleeten*. 't vertoont anders onze Franssche *au* en *ai*-klanken. In den druk van *H. de Groots Inleidinge*, by Arnolt Bon, te Delf, 1652, vind men dit volmaekt. De stantvastige Regel onzer tale is; *zulke klank, zulke schryvinge* en niets, wat het ook zy, moet hier een uitzondering in maken. Geene oorsprongs-aentooning, welke men met die 2 vocalen in 't meervoudig en elders waent te bejagen buiten nood, kan in waerdye ophalen tegen die gewisse verwarring die zulx aentoon inde kragt onzer klanken.

Even als onzen *mannelyken* naemwoorden veel eigen is de tweede eenvoudige naemval in *s*: (*meester, des meesters; broeder des broeders*:) *vrouwelyken* in *n*. (*aerde, der aerden; vrouwe, der vrouwen*:) eene wezentlyke eigenschap onzer tale, en ten uiterste toonens-waerd: ook by onze outste Boeken en parkementen aangewezen, van de Rymkronyk van Melis Stokke af, tot onze nieuwe Overzettinge des Bybels daer onder begrepen toe. De *Gemeene lants styl* gebruikt ook noch zoo. En dat onze Digtters de *n* hier af lieten, was by Rymverlof: waer van in die eigen Rymkronyk reets voorbeelden komen. Dezelve onze Digtters ende *Cieraetschryvers* volgden, sedert 80 jaren, dat Rymverlof mede in hunne prose.

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or a page from a manuscript. The text is dense and fills most of the page.

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or a page from a manuscript. The text is dense and fills most of the page.

BRIEF
VAN DEN HEERE
ARNOLD MOONEN

AEN DEN OPSTELLER
DEZER AENMERKINGEN
OVER DE
SCHETSE
DER
NEDERDUITSCHES SPRAEKKUNST,

ONLANGS IN DE LATYNSCHE TALE UITGEGEVEN.

MYN HEER,

Eindelyk koome ik my ontlasten van eene langduurige verplichtinge om Uwe Ed^e. hartelyk te bedanken voor het openbaer blyk Uwer hoogachtinge voor onze vriendschap, de opdragt der Taelbespiegelingen van Uwen Vrient aan my; maer zoo, dat ik my teffens sterk gepraemt en genoodzaekt of [232] liever verleege vinde, om te gelyk op Uwe Ed^e. verzoek, in deezen voor een bevel van my gehouden, myne gedachten over dit geschrift op eene zedige wyze te openbaeren. Voor eerst dan Uwen Vrient en lantsman, Dortenaer of Rotterdammer, zeggende, dat hy verscheidene goede dingen in zyn werk gestelt heeft, meene ik echter, dat 'er veele in zyn, die de toets niet wel verdraegen kunnen, immers myne toestemming geenszins bekoomen. Al stae ik daerenboven Uwen Vrient toe, dat 'er een onderscheit kan en moet gemaekt worden tusschen de gemeene Tael en de Spraekvorm, die by hem *Dialectus Metaplasmica* genoemt wordt; dat ook de beginsels, *elementa*, in de gemeene Tael moeten onderweezen worden; ik durve nochtans het onderwys daer van gansch niet haelen uit de Nederlantsche Overzettinge des Bybels, hoe goet gekeurt van des Lants Hooge Maghten; doch (dat wel aen te merken is) niet omtrent de Letterkunst in de Vertaelinge gebruikt, maer omtrent de vertaelde zaken, uit het Hebreusch en Grieksch in het Nederduitsch getrouwelyk overgebracht. Want hoewel Uw Vrient dit

uitmuntend werk zoo hoog zet, dat hy het in de Voorrede noeme *Grammatico sphalmate ut quod maxime vacuum*, en in het boek zelf pag. 19. *Errore, ni fallor, absque ullo*, omtrent de geslachten nochtans schynt my het tegendeel toe, en dat de Taelmannen zich onderling op veele plaetsen tegenspreken, en daerom de Vertaeling zich zelve alomme niet gelyk zy. Het geen my ook geen wonder geeft; die weete, dat de Overzetters en de Keurmeesters der Overzettinge niet alle geboorene [233] Nederlanders geweest zyn, en, zoo al Nederlanders, niet uit een en het zelfde gewest der Nederlanden.

Om van den *solæcismus* niet te spreken, dien Uw Schryver in de Staeten, in den Raet en het Hof, en in de Overheden voor goet keurt, als eenen verhevenen en majesteitryken schryfstyl, en in anderen naer verdienste wraekt, pag. 23, 23. die echter hier blat by blat voorkomt, hoe wordt hier niet het eene en het zelve woort nu manlyk, dan vroulyk, en dan weder onzydigh gevonden? Zy breeken *myn pat* af, leest men, Job. XXX. 13. daer *pat* onzydigh is; gelyk ook Ps. XVI. II. XIX. 6. & c. En wederom, Uw woort is een licht voor *mynen pat*; allen *valschen pat* hebbe ik gehaet, Ps. CXIX. 105, 128. daer *pat* manlyk is. Tot den Godt *des blyschaps*, Ps. XLIII. 4. stelt *blyschap* manlyk, daer met *alle blyschap*, Ps. XLV. 16. toont, dat het vroulyk zy, gelyk ook, Het hoogste *myner blyschap*, Ps. CXXXVII. 6. In *eene reye*, Ps. XXX. 12. maekt *rey* vroulyk; dat manlyk is, I Sam. XXIX. 5. Van welken zy *in den reye* antwoordden. *Het scepter* uws koningryks is onzydigh, Ps. XLV. 7. en manlyk in, De Heer zal *den scepter* zenden. In, *Zoekt de vrede*, Ps. 34. 15. is *vrede* vroulyk; als ook 2. Kron. 15. 5. Ezr. 9. 12. En, *Jaegt den vrede* na, Heb. 12. 14. manlyk; gelyk ook Ps. 37. 11. 41. 10: 119. 165. In, Gy zult *de draeke* vertreedden, Ps. 91. 13. is *draeke* vroulyk, die manlyk is, Openb. 12. 7, 13, 16: 13. 2, 4: 16. 13: 20.2. 't Geblaes van uwen *neuze*, Exod. 15. 8. maekt *neus* manlyk, als ook Num. 11. 20. Deut. 33. 10. [234] dat vroulyk is in 't Geblaes *zyner neuze*. Job. 4. 9. gelyk ook Ps. 18. 9, 16. Haeren *overschot*, Ps. 17. 4. is manlyk; dat evenwel onzydigh is, Num. 31. 32. *Het overschot* des roofs, en elders. De nacht aen *de nacht*, Ps. 19. 3. maekt *nacht* vroulyk, dat nochtans manlyk is, als Gen. I. 16, 18. Ps. 6. 7. *Den ganschen nacht*. De dagh aen *den dagh*, Ps. 19.2. daer *dagh* manlyk is; dat als vroulyk voorkomt, Job. 38. 23. Tot *de dagh* des stryts.

Wat zal ik zeggen van het ongelyk gebruik van *zich* en *hem* of *hen* in beide getallen? Dat Adam en Eva *zich* schorten maekten, dat Adam *zich* verbergde, dat de koningen *zich* samenvoegden, en Abraham *zich* ter aerde boog, Gen. 3. 7, 8: XIV. 3: 18. 2. is wel gezegt; maer qualyk, Die *hen* zetten.

Ps. 3. 7. Zy deelen onder *hen*, alle einden zullen *haer* bekeeren, Ps. 22. 19, 28. hebben *haer* uitgestrekt. Ps. 25. 17. daer *zich* most staen.

Hoe zondigt ook deeze Vertaeling tegens den eersten regel van Uwen Vrient, c. 14. *Indicativi temporis praesentis characteristica est vocalis e absque exceptione?* daer men leeft, Ik *verwacht* u, Ps. 25.21 Een ding *heb* ik begeert, Ps. 27. 4. Ik *zoek* uw aangezicht, Ps. 27. 2 Tot u *roep* ik, Ps. 28. 1. Op u *betrouw* ik, Ps. 31.2 Het geen ik niet en *weet*. Ps. 35. 11.

Op deeze geautoriseerde tale van Uwen Vrient is dan zoo veel staets niet te maeken, als Zyne Ed. voorgeeft, en wy wel hartelyk zouden wenschen; voornaemelyk, als men overweegt, hoe de Voorzettingen daer de Naemwoorden in den derden Naemval beheerschen; gelyk *Tusschen* uwen *zaede*, [235] Gen 3. 15: 17. 7, 10. *Onder den volke*, Ps. 94. 8 *Na* onzen *beelde*, uwen *woorde*, Gen. I. 26. Luk. I. 38. *Tot den zaede*, Esai. 49. 19. voor, *Zaet, volk, beelt, woort*.

Meer zal ik, schoon ik kan, hier niet byvoegen, opdat ik niet schyne deeze Overzetting de allerbeste ten opzichte der zaeken, af te keuren uit oirzaeke der uitdrukkingen, zoo strijdigh tegens het gebruik en de reden, als zich zelve ongelyk.

Van Junius, wiens boek van de Schilderkonst der Antyken door Uwen Vrient tot voorschrift van eenen goeden en vloeienden schryfstyl in onze gemeene taele gemaakt wordt, gevoele ik met zynen Voorredenaer en Zusters zoon, Jan de Brune de Jonge, dat hy een Man zy, die onze tael wel verstaet, niet in haer oppervlies, maer wiens kennisse dringt tot den gront toe, als de schoonheit van eenen diamant; dat in zyne woorden niet de minste schaduwe van gemaektheit gemerkt worde; dat alles glad, effen, eenparigh zy; dat 'er geene plaetse vinde iet dat knobbeligh, puntigh of breukigh zy. Waerom hy ook onder de navolgbaere schryvers, myns oordeels, den leerlingen wel magh aengepreezen worden, boven veele hedensdaegsche, indien men eenige kleenigheden over het hoofd zie en leere myden; als het gebruik van den Noemer voor den Aenklager, hier doorgaens voorkoomende, het misbruik eeniger Voornaemwoorden, de overtolligheit der letteren in de spellinge, de vermengeling der Geslachten in de Zelfstandige en Byvoeglyke Naemwoorden, en diergelyke. Waer van de voorbeelden niet behoeven opgehaelt te worden.

[236] De Groots Inleiding tot de Hollantsche Rechtsgeleertheit is in mynen boekschat niet. En daerom oordeele ik dien doorluchtigen man geenszins; die, zoo hy zich zelve gelyk is, en de zuiverheit van taele in het Nederlantsch, gelyk in het Latyn, bewaert, een Fenixschryver is. Dat voor allen Uwe Ed. niet onbekent is.

Nu zal tot het geschrift zelf, en de Aenmerkingen, daer over hier en gins gevallen, voortgaen. De zeste Regel pag. 16. staet my niet aen; en ik stelde liever, dat zommige deezer Naemwoorden van twee Geslachten of twyffelachtig zyn, dan dat ik *het vink* en *het haes* zoude zetten.

Op den zevenden regel, die eenige Naemwoorden, als ingekorte en afgesneedene, voordraegt, en van het zelve Geslacht met hunne oirsprongelyke, als Uwe Vrient voorgeeft, dunkt my het tegendeel de waarheit. Want van *armoet*, *ootmoet*, *vlyt*, *weelde*, *deugt*, *voorspoet*, *ernst*, *aendacht*, *rou* &c. kooft *armoedich*, *ootmoedigh*, *vlytigh*, *weeldigh*, *deugtachtig* of liever *deugdelyk*, *voorspoedigh*, *ernstigh*, *aendachtigh*, *rouwigh* &c. En van deeze Byvoeglyke worden weder Zelfstandige Naemwoorden afgeleidt; als *armoedigheid*, *ootmoedigheid*, *vlytigheit*, *weeldigheit*, *deugtachtigheit* of liever *deugdelykheit*, *voorspoedigheit*, *ernstigheit*, *aendachtigheit*, *rouwigheit*, &c. hoewel deeze alle niet, of niet even zeer in het gebruik zyn.

Op pag. 17. Het *gevoel*, *geblaes* &c. van *gevoelde*, *geblaesde* &c. zegge ik niet anders, dan dat *gevoel*, *geblaes* &c. vry veel verschillen van *gevoelde*, *geblaesde* of *geblaezene*; dewyl de eerste eene daet of [237] bedryf betekenen, de leste Lydende Deelwoorden zyn. Het geen ook aangemerkt moet worden op den ondersten regel p. 59. *gegeef*, *geschryf*, *bedryf* voor *gegeefd*, *geschryfd*, *bedryfd* by Nalaet stellende.

Op pag. 18. *Abbreviata per simplicem apocopen sunt nobis masculina*; dient dit tot antwoord, dat deeze stelling niet waer is, dewyl Uwe Edl. en ik weeten, dat deeze Zelfstandige Naemwoorden alleen van de Gebiedende Wyze in de Werkwoorden worden afgeleidt; dat ook de tweede niet altyt waerachtigh is; naerdien men ook zegt, *de min*, *de vlek*, *de smet*, *de plaeg*, *de vraeg*, *de zucht*, *de vlucht*, *de smart* &c. ten waere men alle deeze Naemwoorden wilde houden voor Oirsprongkelyke, waer van hunne Werkwoorden afgeleidt worden.

Op pag. 21. *Omnia nostra appellativa existiisse in e*, zegge ik, dat dit ook niet kan beweezen worden. Om van de Rymkronyke te zwygen, in wiens Voorrede *Bedwank*, *gank*, *kloester*, *lant*, *gepens*, *man*, *waerheit* alleen gevonden worden; gelyk op de eerste blatzyde van het werk zelf, *stroem*, *Schelt*, *volk*, *ryk*, *hoefstat*, *jaer*, *keizer*, *waen*, *gewelt*, *velt*, *gast*, *hant*, *zweert*, *viant*; in de Moedertalen der onze, de Gothische, Outfranksche, en Engelsaxische vindt men alleen in het Gebet des Heeren, *Atta*, *Fater*, *Fa'der*, *namo*, *nama*, *wilga*, *willo*, *willa*, *hlaif*, *hlaf*, *brot*, *dag*. Maer *verkeerings*, *roerings* wordt niet gezet, dan voor het Nazetsel *halve*; als in

verkeerings halve, roerings halve. Anders zet men in den Teeler, *der verkeeringe, der roeringe.*

[238] Dat in oude tyden, als pag. 22. gezegt wordt, de uitgang der Zelfstandige Naemwoorden in het Meervouwich Getal in eene *e* geweest zy, schynt ook niet waerachtigh te zyn. Want de Gothen en Engelsaxen eindigen die in eene *M*. In het Gebet des Heeren vindt men *Himinam, heofnum, skulam, gyltendum.* By den Abt Willeramus en in zyne Outfrankische Vertaelinge van Salomons Hoogeliet vindt men *zalvon, jungfrouwan, fielan, genathan, herebergan.* De Rymkronyk, het outste geschrift in onze gewesten, spreekt in de Voorrede alleen van *zinnen, graven, jaeren, lieden, yeesten, tiden, landen, lantsheeren* in het Meervouwige Getal. En ik wenschte, dat Uw Vrient uit onze Overzettinge eenige plaetsen tot zyn bewys had bygebraght. Want ik meene, dat *verssene*, schoon het in twee drukken van Ps. XII. 10. voorkoomt, een misslagh is, voor *verssenen*.

Pag. 24. wordt gezegt, *Adjectivorum vulgaris terminatio ab omni ævi in e.* Dit wordt ook van my ontkent. Want men zegt met het Onbepaelde Geslachtwoort, *Een goet man, een wys heer, een ryk burger, een vroom ridder, een getrou knecht, een jong kint, een groot dorp, een wilt zwyn.* Of zegt men, *Godt is goede, de vrou is doode, myn zoon is kranke?* De Rymkronyk gewaegt fol. 2. van *wreet, stark, quaet, menich, goed Kerstyn, vast, kout, Heiden, stout, Ingels, geboren, verloren, & c.*

Pag. 26. stelt Uw Vrient, *Gentilium characteristicæ est, naer;* maer qualyk. Want zoo most men zeggen, *Brusselenaer, Hamburgenaer, Middelburgenaer, Deventerenaer, Oudenaerdernaer, Konstantino- [239] pelenaer, Gelukstattenæ, & c.* Ook gaen de *Gentilia* in *er* uit; als, *Athener, Romer, Kamper, Stokholmer, Dantzieker, Harderwyker;* die van lantschappen afgeleidt worden, hebben verscheidene uitgangen; als myne *Spraekkunst* aantoot.

Ibid. Ke in je mutato. Hier voege ik *tje* by; dewyl men anders geen *paerdetje*, noch *mandetje*, noch *mannetje*, by de Hollanders zeggen kan.

Noch op pag. 26. *Terminationes hæ paragogicæ tres, Dome, schepe, hede.* Deeze zyn onrechte Naemvallen, van de rechte *Dom, schap, heet* of *heit* afgeleidt; als blykt uit Melis Stoke, by wien *gezelschap, lantschap, graefscap, nutschap, bliscap, boelschap, heerscap, verraetschap, vrienſchap, manschap* gevonden worden; en *Kerstyndom, scoutaetdom, hertoghdom, bisscopdom, bisdom;* en eindelyk *goedertierenheit, driefvoudigheit, scoenheit, hovescheit, miltheit, soetheit, dorperheit, Kerstenheit, loesheit, schalkheit, sekerheit, waerheit, menscheit, scamelheit.*

Op pag. 27. *Characteristicæ sunt hæc quinque*. Hier moet *ig* by gevoegt worden, en niet gehouden voor ingekort uit *achtigh*; dewyl zy beide verschillen. Want men zegt niet alleen *droevigh*, *goedigh* voor *droef*, *goet*, maer ook *hoofdigh*, *steenigh*, *windigh*, *moerigh*, *grazigh*, dat alles de waerheit eener zaeke uitdrukt; daer de Byvoeglyke Naemwoorden in *achtigh* de gelykenis schynen te betekenen; als in, *Het stof is rootachtigh*, *de smaek is zwavelachtigh*, *de verwe is grasachtigh*.

Op pag. 28. *Euphonia jubet scribere absque t*. Dus behoort altyt geschreeven te worden buiten de woorden, die van Gebiedende Werkwoorden, in [240] eene *t* eindigende, worden afgeleidt; als *verdichtsel*, *beschutsel*, van *verdicht*, *beschut*. Dat ook op pag. 53. moet aangemerkt worden.

Ibid. *Hoovaerdy* en *maetschappy* zyn goet, als afkoomstigh van *hoovaert* en *maetschap*; gelyk *koopvaerdy* en *waerdy* van *koopvaert* en *waerde*; van welk leste ook *waerdigh* afgeleidt wordt, gelyk van *hoovaert* *hoovaerdig*; die dan den oirsprong aen *hoovaerdigheit* en *waardigheit* wederom geeven.

Dat ibid. van de Adjectiva, in *lyk*, *achtigh*, *saem*, en *baer* uitgaende, gezegt wordt, is alles onzeker. Ik meene, dat de Adjectiva in *lyk*, van een Werkwoord afkoomstigh, de moogendheit of ook de waardigheit van iet te lyden te kennen geeven; als *beminlyk*, *haetelyk*, *tastelyk*, *verfoeielyk*. Andere, van Zelfstandige Naemwoorden gesprooten, geeven ook het weezen en den aert eener zaeke te kennen, als *Godlyk*, *manlyk*, *vroulyk*, *kinderlyk*, *koninglyk*, *loflyk*, *doodelyk*, *gevaerlyk*, die van *Godt*, *man*, *vrou*, *kint*, *koning*, *lof*, *doot*, *gevaer*, afkoomen. Maer is *vreedzaam* te zamen *vredigh*, wat is dan *eerzaam*, *leerzaam*, *werkzaam*, *gehoorzaem*, *minzaam*? In deeze is ook ter eenre zyde een daedelyk bedryf, en ter andere een verdienste te speuren. Zommige Adjectiva in *baer* drukken eene moogelykheit uit om iet te lyden; als *tilbaer*, *losbaer*, *handelbaer*, *huwbaer*, *draegbaer*; andere eene daedelykheit zelve; als *dankbaer*, *vruchtbaer*.

Overslaende, wat op de Pronomina gezegt zoude kunnen worden, onder welke *gy lieden*, *u lieden* voor Vlaemsch uitgekreeten wordt, daer het nochtans van de Hollantsche Rymkronyke doorgaens [241] wordt gebruikt, zegge ik op pag. 32. *adverbiis, ortis, ab adjectivis in LYK accidit terminatio in EN*, dat dit niet in het algemeen waer is. Want vindt men by den Rymkronykschryver *Lieflike*, *heimelike*, *vriendelike*, *redelike*, *jammerlike*, *eerlike*, *misselike*, men vindt ze alle, als slotwoorden in een sleepend rym gebruikt. By de Brabanders zegt men *vruchtbaerlyken*, daer *vruchtbaerlyk* noch geen *Adjectivum* is, en by den ouden Melis Stoke koomt my eens *starkeliken* als een *Adverbium* in de plaetse van *starkelyk* voor, dat van *stark*

afgeleidt is. Anders leest men daer alomme *Blidelik, droevelik, kortelik, vrilik, sekerlik, qualik, nauwelik, heimelik, vreselik, bescheidenlik, zwaerlik, scamelik, gemeenlik, nuttelik, koenlik, hoveschlik, naerstelik, eerelik.*

Op pag. 35. *Characteristicam infinitivi activi fuisse syllabam finalem ne*, en de getuigenissen, uit Melis Stoke en Boxhorn bygebraght, zegge ik, dat de *Infinitiva* alleenlyk in *en* uitgaen; gelyk by de Grieken in $\epsilon\iota\nu$ of $\eta\nu$ of $\epsilon\nu$ naer de verscheidenheit van landaert, en ook by de Persiaenen, als ik uit den Heere Reelant meene geleert te hebben, en by onze voorouders de Franken en Saxen en de noch oudere Gothen. Maer vinden wy zoo by de Engelschen, als by onze oude schryvers de *Infinitiva* in eene bloote *e* uitgaende of in *ne*, het geschiedt alleenlyk in *Gerundiis* of *rectione*; gelyk zelfs blykt uit het voorbeelt, van Uwen Vrient bygebraght. Op welke eene wyze de Vlaemingen noch hedensdaegs spreeken; die verstant behooren *te hebbene*; gelyk eens iemand uit het graefschap van Vlaenderen tot my zeide. In het *Glossarium Gothicum* vindt men anders [242] *Swaran*, zweeren, *aigan*, hebben, *gangan*, gaen, *afleitan*, aflaeten. In Willeramus Frankische vertaelinge van het Hoogeliet leest men *Vergezzan*, vergeeten, *cuman*, koomen, *beharan*, behouden, *sin*, zyn, *machon*, maeken, *vurebringan*, voorbrengen, *beheodan*, behoeden, *thankan*, danken. In de overeenstemminge van Tatianus, noch ouder geschrift onder de Franken, schoon in het jaer 1706. eerst uitgegeeven, komen my in weinigh bladen voor *Ordinen*, ordenen, *scriben*, schryven, *garuuen*, bereiden, *sagen*, zeggen, *sprekhan*, spreeken, *arsirran*, vervoeren, *meldan*, melden, *forlazzan*, verlaeten, *forthan*, vreezen. Koning Aelferts Engelsaxensche vertaeling, die wy Boxhorn dank weeten, levert ons *Settan*, zetten, *faran*, vaeren, *betinan*, betuinen, *healdan*, houden, *syllan*, geeven, *don*, doen, *gedencean*, gedenken, *onfon*, ontfangen, *gecoedan*, spreeken, *lusian*, lieven, *lician*, lyken, *dingian*, dingen, *treowian*, trouwen.

Op pag. 36. en het vormen der Tyden in de Werkwoorden, daer voorkoomende, en alleen rustende op den uitgang *ne* in de woorden der Onbepaalde Wyze, die by Uwen Vrient de Wortelwoorden zyn, en alles wat daer op pag. 37. gebouwt is, moet ik zeggen, dat het by my geene overeenstemming vinden kan, en moogelyk ook by veele anderen. Immers het *Participium Passivum Praeteriti Temporis* heeft by de Engelsaxen, gelyk ook by ons twee uitgangen, in *t* en *en*, naer den verscheidenen aert der Wortelwoorden; als *Acenned*, gebooren, *ahangen*, gehangen, *bebyrged*, begraven, *awriten*, geschreeven, *geciveden*, gesproo- [243] ken, *gefyllid*, gevult, *gebolgen*, gebelgt, *bepa'ht*, bedroogen, *gehyred*, gehoord, *gefrefret*, getroost, *forthfaren*, overleeden, *genenmed*, genoemd. In het Outfrankisch

Hoogliet van Willeramus leest men ook *Uzgegozzan*, uitgegooten, *gemisket*, gemengelt, *gebreidet*, gebreidt, *benoman*, benoemen, *besuichan*, verleidt, *gezired*, gesiert, *geboran*, gebooren, *kuman*, gekoomen, *fernoman*, vernoomen, *furebraht*, vorgebraght. Uit den Frankischen Tatianus brenge ik nu niet by, dan *Gisehan*, *gilerit*, *gitan*, *giordinot*, *gitruobit*, *gihorat*, voor Gezien, geleert, gedaen, geordent, beroert, gehooert.

Ik gae voort tot pag. 49. daer de *Imperfecta* gezegt worden te zyn *Ik lase*, *sprake*, *schreve*, *songe*, *ginge*, *sloege*, voor *lasede*, *sprakede*, *schrevede*, *songede*, *gingede*, *sloegede*; en zegge hier op niet anders, dan dat in Willeramus Outfrankisch *Vuchta*, *vuchtan*, *sazton*, *moghte*, *verdrank*, *gezas*, *gebracht*, *was*, *quam*, *vand*, *suochta*, *spragh*, *thurgstreych* voorkoomen in de plaetse van *Vechtede*, *vechteden*, *zeteden*, *moogede*, *verdrinkede*, *zittede*, *brengede*, *weezede*, *koomede*, *vindede*, *zoekede*, *spreekede*, *doorstrykede*; als Uw Vrient meent van outs geschreeven te zyn, met of zonder veranderinge der klinkletteren des Wortelwoorts. Ook vinde ik by Melis Stoke enkelyk in de Voorrede deeze *Imperfecta*, *Vant*, *waren*, *wonnen*, *began*, *quamen*, *was*, *begink*, *wan*, *dwongen*, *mosten*, *bleeven*, *quam*, *droeg*, *verwan*, *vernam*, *brak*, *sloeg*, *konste*, *starf*, *dede*, *plagen*. By hem ontmoeten ons mede, *Predikte*, *maekte*, *moghte*, *vloekte*, *kruuste*, *trekten*, *ontscheepte*, *dankte*, *hoepte*, *smeekte*, *sterkte*, [244] *wekte*, *markten*, *miste*, *vereischte*, *bedekten*, voor *Predikede*, *maekede*, *moogede*, *vloekede*, *kruussede*, *trekkeden*, *ontscheepede*, *dankede*, *hoepede*, *smeekede*, *sterkede*, *wekkede*, *markeden*, *missede*, *vereischede*, *bedekteden*. Opdat ik nu van geene *Imperfecta* gewaege, welker Merkleeters niet *de*, maer *te* zyn, die van een Wortelwoort, in *t* eindigende, afgeleidt worden, en in de Rymkronyke ook alomme voorkoomen; als *Zette*, *wachte*, *storte*, *berechte*, *stichte*, *luste*, *haete*, *achte*, *slechte*, *duchten*, *hechten*, *rechte*, *verwrochte*, zonder veranderinge der Wortelklinkers, voor *Zettede*, *wachtede*, *stortede*, *berechtede*, *stichtede*, *luchtede*, *haetede*, *achtede*, *slechtede*, *duchteden*, *hechteden*, *rechtede*, *verwrochtede*. Waer voor wy nu, om die van de Tegenwoordigen Tyt te onderscheiden, schryven (dat echter in *zette* niet geschieden kan) met byvoeginge eener tweede *t*, *Wachtte*, *stortte*, *berechttte*, *stichtte*, *lustte*, *haette*, *achtte*, *slechttte*, *duchttten*, *hechttten*, *rechttte*, *verwrochttte*. In de zelve Rymkronyke vindt men noch *Imperfecta*, die met veranderinge der Wortelklinkletter in *te* eindigen, als *Konste*, *begonste*, *gedochten*, *brochten*, *vachten*, *bedorsten*. De Engelsaxen hebben ook *Imperfecta anomala* zonder de Merkletergreep *de*: waer van dit voorbeelt is Matth. XXI. 39 *Da namon hi and ofslogon hine, and awurpon*, Toen namen zy en doodden hem, en worpen. Gelyk ook de Gothen; als Mark. XIV. 71. *Ith is angann afaikan gah*

swaran, Toen begon hy te verloochenen en zweeren; en Luk. I. 59. *Gah haihaitun ina afar namin attins is*, En heetten hem naer den naem zyns vaders.

[245] Op het zelve blat koomt my byster vreemt voor, dat Uw Vrient niet alleen in de Gebiedende Wyze eenen derden persoon, die in der daet niet anders is, dan een derde in de Wenschende of Toelaetende, immers in de Aenvoegende Wyze, dewyl wy niemant iet gebieden, dan eenen tweeden persoone, van ons aengesprooken; maer dat hy ook dien tweeden persoon in het Eenvouwige Getal gelyk maekt met den tweeden in de Aentoonende Wyze, *Gy stelt*, en *Stelt gy*. Dit loopt vlak tegens de reden aen, die ons in alle geboden beveelt en leert kort te zyn, (waerom in het gebieden het Voornaemwoort *Gy* meer verstaen, als uitgedrukt wordt) en daerom tegens de gewoonte en het gebruik van alle volken, en (om van Hebreuuen, Grieken, Latynen en Franschen niet te spreken) van Gothen, Engelsaxen, Franken, onze aeloude stamvaderen, en die de tael aen de Engelschen en Vriezen met Hoog- en Nederduitschen nagelaeten hebben. Men beschouwe slechts de drie beden in het Gebedt des Heeren, die in Gode iet af te vorderen eene Gebiedende spreekwyze gebruiken, in de taelen van alle die volken; en men zal bevinden, dat zy alle door de Merkletters of Lettergreepen een onderscheit tusschen het Eenvouwige en Meervouwige Getal maeken. Zelfs Melis Stoke, die groote Man, en met recht, van Uwen Vrient geprezen, schryft in het Eenvouwige Getal der Gebiedende Wyze, *Hoer voor hoor, verhef, leg, maker voor maek'er, wes*, dat is *wees, danks voor dank des, stant*, dat is, *sta van standen, loop an, slag*, dat is, *sla van slaegen, werp, wacht, doe*. Dat de Bybelsche Overzetters [246] in het Eenvouwige zoo wel, als in het Meervouwige Getal de *t* gebruiken, dunkt my gesprooten te zyn uit de gewoonte van tot iemant in het Eenvouwige *Gy* te zeggen voor *Du*; gelyk de Franschen enkele menschen met *Vous* voor *Tu* aanspreken. Zy zeggen anders, *Escoute Israël, Garde le jour de Sabbath, Honore ton pere*; en in het Gebedt des Heeren, *Donne nous nostre pain, Et nous quitte nos dettes, Et ne nous endui point*. Uit de oude Nederduitsche boeken, voor en in het jaer 1500. gedrukt, hoewel die in *Imperativo singulari* ook de *t* gebruikt hebben, blykt my mede, dat zy doorgaens zonder *t* gesprooken en geschreeven hebben.

Op pag. 50. daer Uw vrient stelt, dat manlyke *verbalia* in *aer* uitgaen, en dat zy van den *Infinitivus* worden afgeleidt, en zoo zy in *er* hedensdaegs eindigen, dat zulks door eene *Syncope* geschiedt, zegge ik dit; dat die gemaekt worden door de bloote verandering der leste sillabe in *prima Indicativi singularis* van *e* in *er*; als *Leezer, spreekker, bidder, roeper, looper*,

roover, zitter, minner, winner, dichter, diener, van, Ik Leeze, spreek, bidde, roepe, loope, roove, zitte, minne, winne, dichte, diene. Doener en ziener worden afgeleidt van *doen* en *zien*, de *tertia pluralis Indicativi*, door de byvoeging van 'er. *Leeraer, moordenaer* zyn alzo weinigh *Verbalia*, als *Zondaer, logenaer, molenaer, wagnaer, schuldenaer*, en, onzes oordeels, afkomstigh van de Naemwoorden *Leere, moorden* in het Meervouwige Getal, *zonde, logen, molen, wagen, schulden*, ook van het Meervouwige Getal. Hoe de *Verbalia feminina* uitgaen, en waer van zy afgeleidt worden, [247] hebbe ik ten vollen in myne Spraekkunste getoont. Wat *Koop* en *loop* zyn, toont Uwe Edt. Zelve in haere Aenmerkingen, namelyk Naemwoorden van der Werkwoorden gebiedende Wyze afgeleidt. Waer van ook hunne afkomst rekenen, die in *ing* uitgaen, zoo dat men geen *Syncope* behoeve te verziere, om van *Weigerening, steigerening, rekenening, tekenening, Weigering, steigering, rekening, tekening* te maeken. Ook kan men ze afleiden van den *Indicativus*, gelyk die in *er* uitgaen, waer van boven gesproken is.

Om op pag. 52. de kleene misslagen voorby te gaen, waer door *been* van *gebeente* gemaekt wordt en *recht* van *gerechte*, ik kan niet voor goet keuren, dat men de Naemwoorden, in *nis* of *nisse* uitgaende, van het *Participium*, dat met eene *t* eindigt, het zy gebruiklyk, het zy veroudert, afleidt, en dus na het inlasschen eener *e* van *verstoort verstoortenisse* maekt. Hoe stelt men het dan met *deernis, eerbiedenis, besnydenisse, geschiedenis*, en diergelyke? Melis Stoke sprak dus niet voor vierhondert jaeren, toen hy in zyne Rymkronyke van *Geboornesse* gewaegde, en van *langenesse, zwaernessen* en *zwaernisse, vonnes* en *vonnese, verradenisse, verstandenes, vangkenisse, gevangkenisse, moegnessen* en andere. Dat andere Naemwoorden in *tsel* uitgaen, stemme ik niet toe; maer wel in *sel*; als *Deksel, voedsel, schraepsel, stremsel, doopsel, blauesel, styf sel, hengsel, mengsel*. Hebben zommige *tsel*, het zyn geene andere, dan die van de Werkwoorden, die in *Imperativo* eene *t* hebben, afgeleidt zyn; als *Vatsel, letsel, blanketsel, schutsel, beschutsel, zwartsel*.

[248] In het 17. kap. zyn verscheidene dingen, die ik voorhene al op goede gronden verworpen hebbe, en daerom hier niet herhaele; als de meeste voorbeelden in de *Syncope*, in de *Apocopa*, in de *Paragoge*; daer *Den Staet, den raet, den boedel* niet eene *Paragoge*, maer een loutere *Solæcismus* is; gelyk ook geene *Apocope*, het geen wylen Professor Van der Waeien zoo eigen was, *Hoor, Christenen, koom, kinderen, &c.* Dat in het zelve kap. van het gebruik der *ae* en *aa* gezegt wordt, gevalt ons beiden, naer myne gissing; gelyk ook het gebruik van *ee* en *oo* in weinige woorden; niet, wat van de

rechte uitspraake der *s* by de Nederduitschen wordt voorgegeeven, om de *z*, als nieuwelyks gevonden, uit te monsteren.

Overgaende tot de Nederduitsche Woortvoeging, den inhoud des volgenden hoofdstuks, waer mede ik myne aanmerkingen sluiten zal, zegge ik, dat het tweede voorbeeld des eersten regels, *Zyne Majesteit*, myns oordeels, eerst recht op den regel past en met het eerste voorbeeld overeenkooft, wanneer het dus uitgebreid wordt, *Zyne Keizerlyke Majesteit heeft zynen Veltheer afgevaardigt*; daer *zynen* met den Keizer, den persooone, in wien de majesteit huisvest, niet met de majesteit zelve overeenstemt. In het uitgebreide, *Haere Vorstelyke Hoogheit van Nassau heeft haer luthuis op de Veluwe*, kooft *haer* overeen met de Vorstinne en met haere Hoogheit, beide van Vrouwelyken Geslachte. Tot den zesten regel voege ik met oorlof van Uwen Vrient, *Te passe, te moede*; gelyk tot den achtsten, behalve *Te lande, te water*, als voorbeelden, waer by het Voor- [249] zetsel *te* plaets heeft, de Voorzetsels *Ten* en *Ter*; als in, *Christus is ten hemel gevaeren, het lyk is ter aerde gebraght, het spel loopt ten einde, de man is kapitein ter zee*.

Dus meene ik, Myn Heer, Uwe Ed^{ts}. verzoek voldaan te hebben, en myne gedachten over zommige stukken van dit noodigh en doorwrocht werkje met alle zedigheit en bescheidenheit geopenbaert. Weshalven ik verwachten wil, dat zy noch van U, noch van Uwen Vrient gewraekt zullen worden, als alleenlyk opgesteld uit liefde tot de waerheit; die in deezen deele voor alles gaet. Behaegen zy Uw keurigh en zinlyk oordeel, het zal my aengenaem zyn, en niet mishagen, indien Uwe Ed^{ts}. kan goetvinden, haer aen de Nederlantsche werelt tot verderen opbou onzer loffelyke moedertale mede te deelen. Ik eindige, en beveele Uwe Ed^l. Gode, met verzekeringe, dat ik zonder ophouden blyve,

Myn Heer'

Uwe Ed^{ts}. zeer Verplichte en
dienstvaerdige Vrient

Deventer, den 20.

April 1708.

A. MOONEN

...

[14] In het 17de eeuwige verdrag, dat ik voerheen al
 goede gronden verwoordde, is vermeld, dat het
 verdrag is de Synode, en de Apocryfe, en de Paragoge, dat
 het niet, dat nooit het een Paragoge, maar een legere
 ...

BRIEF
 AEN DEN
 HEERE PROFESSOR
ADRIAEN RELAND

TEGEN DE

Aenmerkingen vanden Heer *Arnold Moonen*,
 op de *Idea Grammatica &c*: en voor
 't richtig Nederduitsch, zoo als door
 onze *Hooge Overheid* gebruikt is
 in *Hare* nieuwe overzettinge
 des Bybels.

HOOGGELEERDE en BEROEMDE HEER,

Ik herdenke nog al gedurig aen 't geleerd en teffens geneughelijk onderhoudt, waer af ik my zoo ruim bedeed vond in het bezoek, welks genot Uwe Edelheidt my laetst, den korten tijd mijns verblijfs in Utrecht, gewaerdigde te gunnen: en 't zal naest gewis zijn dat U.E. heel gereedt onderhevig stae aen 't lot, op zulken taerling gewoon te loopen; dat is, dat men nog eens [4] in uwe Stadt wezende zijne stoute schoenen aengespe om U.E. eenig uur van zijnen bestipten tijd te komen afnijpen. Een voorwaerde biedt mijne geringheit daer weder tegen: te weten, Op zoo goed wederom. Wanneer wy in het een en in het ander vast wat omhaelden, afklimmende zoo al van hooger naer lager, betuigde U.E. ook in het midden zijner Professie der *geleerde* Talen, met eenen gantsch te wezen voor het liefhebberschap in onze *Moederlijke*; en verplichtte my tot rekenschap en mededeelinge, wanneer my ook hier in eens wat merkwaerdig te voren

quame. Zie hier dan, *Beroemde Heer*, een voorval dat ik opneme tot een aanvang van onze quijtinge.

Daer doet zig op; dat onze gemeene Vriend Dr. *David van Hoogstraten* mijn geboorte-stedeman, uithalende eenen tweeden druk zijner *Geslagt - lijst*e, daer agter laet volgen eenen brief van *Aenmerkingen*, by onzer tale voornamen liefhebber den eerwaarden Heere *Arnold Moonen* aen hem geschreven al den 20. April 1708, over mijne *Idea Grammatica*: En zoo drage ik, met dezen, Uwe Edelheid eens op de Ontbinding die 't mijne geringheit gedraegt om dien zelven Heere Moonen, en voorts aen 't Algemeen, daer over in nader overweginge te geven. 't is maer jammer, dat het stof zy, die ik zoo ras loof werde: reden, waerom ik 'er ook des te gezwinder zal doorslaen.

Ik hebbe elders wel geüittet, dat een *Grammatica* moet eigentlijk wezen een *Berigtschrift*, om [5] den kenner te erinneren en den onkundigen te wijzen den wegh om in onze, 't zy nootsakelijke 't zy uitgelesene, boeken het regelmatige te kunnen naergeleiden en het onregelmatige daer van met reden te onderscheiden: niet anders dan eene Lantkaert, welke den reiziger vertoont niet des Uitgevers *eigene schikking* der wegen en stroomen; ende hoedanig men die, een nieuw Land stigende, voeglijxt verdeelen moest; maer in 't tegendeel der zelve waeragtige en dadelijke strekking, 't zy hoedanig die ook loope. Ik voege hier by (de werrelt wil doch altoos genarret zijn met gezag van Schrijvers by te brengen: de gezonde Reden is haer niet voldoende.) dat ik sedert gelezen hebbe in den geleerden *Gerhardus Johannes Vossius*, den Amirael der Letterkunstenaren, in zijn groot werk over deze stoffe: hoe Hy eene verdeeling opbrengt; dat, namelijk, alle Letterkunst dus moet ingerigt worden, dat zy ons I^o. *de regelen der gantsche konste aentoone*: en II°. *het geschrijf van de auteuren leere verstaen*. net dat zelfde dat ik daer zeide. Nu komt het my zoo voor, dat de gebroederschap onzes Nederduitschen Parnas, waer af de Heer *Moonen* nu te mets de outste man wort, als geheellijk gevallen legt op dat eerste deel van *Vossius*: zonder tot den opbouw van dat tweede deel te treden, ja zonder schijn te geven van daer iets af te kennen. Zoo haest ik de bladeren van zijne *Spraekkunst* maer open deed, bleek my dit aenstonts: ik vond daer niets ter werrelt in van [6] *Vossius* gemelte tweede verdeelinge: Hy en leert de landsaten aldaer geene auteuren in 't algemeen verstaen; zelfs niet dat onontbeerbare boek in onze huishoudens; te weten der Staten nieuwe Overzettinge des *Bijbels*. Hier in is dan zulk bestek van hem altemael onvolkomen: ende dat te meer, om dat men, inziende zijne heele behandeling der *Etymologie*, van dat andere niets van Hem kan te wagten

hebben; als geene beenen wezende daer zulk een lijf eenigsins op kan passen. Op zijne *Etymologie* kan'er buiten den rijm-zweemenden en silb-snoeienden trant van *Joost vanden Vondel* niets geschreven gevonden worden, dat eenige proef houde: en aen dit algemeene en blinde dood-vonnisse moet alles, onoverwogen en onverhoort, wat'er in de heele tale by ons is. Waerlijk, eene ten uitersten averegtsche rooije van Letterkunst te verhandelen! In 't stuk van veroordeeling moet men particularizeren over de fouten, en redenen geven, waerom het vorige niet en dogt toen het geschreven wiert; of, toen immers dogende, met wat recht het nu minder doogt dan doenmaels. Ende indien ik maer dwersdryvery (*chicane*) zogte, ik volstond met den Heer *Moonen* en zijne medestemmers maer voor die twee karren te spannen; te weten, om hier over hun bewijs te moeten inbrengen: want ik, die de tael des Lants voor my hebbe, behoefte tegens nieuwigheden niets te bewijzen. Maer vermits ik, voor onze lantsaten, de zaak zoeken te eindigen, [7] zal ik my instellen tot bewijzer van mijn inbrengen: en zoo verzoek ik dat de gene die in 't mijne niet beliefd en rusten mede doen van het hunne. 't Geschil, in dezen, is daer ook gantsch toe geaerd: 't is over beide de zijden *positijf*: en ider is hier bewijsvoerder van zijn vermeten. (*auctor & respondens*.) De *Hoofzaken* hebbenwe alleen maar op te nemen: want over den grond des gebouws eens vallende, indien in het getimmerte al iets oneffen oft slim stond, (een belezenheitje, een tael-outheitje onder of over) dat moet zig zelf regten, ende is geen schrijf-wisseling waard.

Ik hebbe dan in mijne *Idea* opgebracht gehad, dat'er in ons Nederduits een onderscheit moet gemaakt worden tusschen de Gemeene Tael vande Republijk, en tusschen zekere Spraekvorm: (*Dialectus metaplasmica*) ook dat de beginsels (*elementa*) inde Tale vande Republijk moeten onderwezen worden. Hier over zet de Heer A. Moonen zig zoo verre voor onderregtinge open, dat hy dit toestaet: maer hy ziet daer noch niet door; dat hy het onderwijs vande gemelte tale der Republijke met my hale uit onze nieuwe Staten-overzettinge des Bijbels; welke, niet enkel naer mijn afgeven maer naer loutere waarheit, het Boek der Republijke is. met een weinig nader indenkens zal dit mede wel over de brugge komen: want 't is eene tegenspraek in zig zelf, dat de Tael der Republijke niet en zou te halen wezen uit het [8] Boek der Republijke, en dat boek namentlijk, 't welk Zy ons voor tael-rigtig veilt. waer uit nader? Hier had de Heer Moonen zig over behooren te uiten; als men met elkander zaken zal eindigen.

Tot grondvest zijner zwarigheid werpt zijn Ed. op, hoe dat de tael dier Overzettinge zou bezwangert zijn met Grammaticale fouten: als, *oneenparigheid* in 't *genus*; strijdigheden tegen 't *Gebruik*, en tegen de

Reden; ja dat de *solæcismus* hier in voorkomt blad by blad. eene opwerping van zijn E., veel te ruimschoots, om niets meer om 't lijf te hebben !

Die vermeinde *oneenparigheid* in 't *genus* vervalt aenstonts: want de Heer Moonen zelf staet bekend, dat den overzetteren is bygezet een Voorschrift van Bestek of *Systema* in 't Grammaticael: nu zijn alle de fouten in eenen Schrijver tweederhande; of bestek-fouten, of schrijf-en druk-fouten. (*vitia vel systematis, vel scriptiois & typographica*) By Joost vanden Vondel (ik moete dog met dezen man by de Heer Moonen voor den dag komen) is *geest*, buiten tegensprake, *systematicè* mangeslagtelijk: egter in zijne opdracht van Jozef in Egipten staet het vrouwgeslagtelijk: *Het liefde de Heilige Geest*. En alzulk komt voor in de allerbeste boeken. dit is aldaer geen *vitium systematis*: wat dan? een schrijf-of druk-fout; die eenen Auteur niet moet te laste komen. Welk nu, in die Staten-overzettinge, hun *systema generis* zy on- [9] trent zulken woort, als'er de Heer Moonen eenige opraept, valt aende meerderheid der texten, het heele boek lanx, beslisselijk te kennen: by voorbeelt, *Blijdschap*. feminin: *Dag* en *Scepter*. masculin: *enz*. Daer nu 't zelve al eens oneenparig opkomt, is het hier even eens als wy strax over Joost vanden Vondel zeiden; te weten, schrijf- of druk-fout; van welker beteringe Mijne Heeren de Staten, des behoorlijk aengezocht, zig ook niet onttrekken zouden. Maer, terwijl ik nu hier in ben; by wijlen Johannes Vollenhove en dezen Heer Moonen is *werrelt* en *kele* vrouwgeslagtelijk: egter hebben zy beide 's *werrelts* en *luitskeels* in masculino; in plaetse van *der werrelt* en *luider-kele*: en dit is vast nocht schrijf- nocht druk-fout: derhalven *vitium systematis*, en wel van 't allerslegste. Ende dunkt my, onder verbeteringe, wanneer ik zelf in wantale bestond; dat ik ten minste wat voegsamer en ingetogener zou gaen in 't werk daer mijne Overheit zig Auteur van verklaert, openbaer, met opraepselen, te verkleinen en van zijne waerdye te berooven. In Regten zeit men; *Ejus est pœnam petere, qui in pœnam non incidit. l. 154. ff. de R. J.* Te meer noch, om dat eenige dezer woorden, 't gene noch al oneigener komt, zijn *merè communis generis*, en dienvolgende uit hunnen aerdt, *en systematicè*, eene oneenparige schrijving gedoogen. als, *Nagt, Vrede, Neuze*, ook wel *Drake*. *enz*. Zoo als te vinden is inde Rijmkronijk van Melis Stokke, [10] van *Nagt*. fem. *Jan I. v. 1230: Jan II. 3879: Hubert* ps. 90. 136: en masculin. *Jan II. 1315. Vrede* fem. *Flor. III. v. 398: Did. VII. 84: Ada 539: Jan II. 1753.* en masculin. *Did. VI. 137: Flor. V. 821. 1813. 1970. Neuze*. fem. *Kilian*. in voce *Knip*: en masculin. *Hubert*. ps. 18.

De opwerpingtjes, die daer by volgen, ontrent de *declinatio pronominum*, *Hen, Haer*; ook het *regimen praepositionum*; hebben mede al hare

oplossing, die elders hare plaets zal vinden: ook van het *Rijmverlof*, ik heb, ik zoek, ik roep: want al is inde tale des Lants niet de *substantià*; zoo als in 't rijm: 't is'er egter, voor een enkel reisje, geen taelfout in.

Nu was het de beurt, dat die Strijdigheden tegen 't *Gebruik* en tegen de *Reden* en de *solacismi* blad by blad voorkomende, moesten volgen. maer hier laet de Hr. Moonen ons teenemael blind: 't ware evenwel nut geweest daer iets byzonders van te uiten: dan had men de gedagten van zijn E. kunnen naerpeilen, waer af ik nu belijde niets ter werrelt te begrijpen. Hy zal verdagt zijn, agte ik, dat'er onderscheidt legt naar Rechten tusschen *Gebruik* des Landts, (*Consuetudo loquendi. l. 132. ff. de Verb. sign. Communis, id est, Publicus, Usus, l. 7. ff. de supel. leg.*) en tusschen byzondere Verkiezingtjes en Secterijtjes van onderdanen. (*Consensus privatorum. l. 45. §. I. ff. de Reg. Jur. Opiniones singulorum. d. l. 7*) Ende als ik'er mijnen grond zal byzeggen, stelle ik vaster als vast, dat [11] zijn E. zig hier verzeilt op een gantsche averegtsche bake; te weten dat alle zijne tegenspraek nietwes anders in heeft, dan dat hy de tael dier Overzettinge niet vind te passen op de *leest* van het private *Secterijtje*, 't welk Joost vanden Vondel zig zelven in zijn eigen geschrijf, tot eene bloote *hypothesis* schijnt verkoren gehad te hebben jaren en dagen, na dat het tael-bestek der Overzetters al was geklonken: waer over hier na breder. ondertusschen heb men te weten, dat die *Leest* het eenige onderwerp maer uitmaekt, ofte den Staet van ons heele Geschil.

By 't stilzwijgen dan vanden Heere Arnold Moonen zal ik hier de post eens aengrijpen, en gaen bewijzen.

I. dat zulke tael, gelijk onze Staten nieuwe overzetting des Bijbels, ten tijde van 't vaststellen van haar bestek, (*systema*) was, in opzigte van 't Grammaticael, het gangbare en rigtige *Gebruik* des Lants: ik zegge *zulke tael*; om dat ik in die Overzettinge, als zoodanig, het belang der heele tale niet en stelle: maer ik meene alle zulke en diergelijke tael; 't zy in wat boeken men die vinde.

II. dat'er nog huden ten dage geen regt altoos en is, waerom ze 't nu minder zy, dan doenmaels.

't Is dan zulx, dat onze Hooge Regering in Hare afkundinginge van den 29. van hooimaend 1637. rakende Hare waerderinge en uitmetinge van dit boek, laet voorafgaen; dat Zy bevonden [12] heeft, hoe daer in alles bygebracht was, dat (*onder andere*) de eigenschap der woorden *kan vereisschen*: en op zulk voorafgaende (*praemissa*) treedt Zy toe om dat boek der Overzettinge te auctorizeren: dat is te zeggen, voor 't Hare te verklaren, en voor een boek der Republije: (*sese auctores pronunciare*) gelastende nog by andere

afkondigingen; dat men, buiten den text en bewoordinge van dat geauctorizeerde boek, geeenen anderen in 's Lants Kerken Vergaderingen hebbe voor te lezen; nocte, onder schijn van fouten-verbeteringe, iets daer aen verandere; ofte, in het nadrukken, iet het minste gae buiten der overzetteren eerste en oirspronkelijke gedrukte bewoordinge; met bevel van voorzorge op dat zelfde nadrukken: en dat op hooge boete en straffe.

Uit alle 't welke nu onloochenbaer is te aenschouwen, dat by onze Overheidt in het toestellen van die overzettinge ook is doen letten op de *eigenschap* ofte 't *Grammaticael* van onze Nederduitsche *woorden*: te nootsakelijker noch, om dat, zoo als wy elders mededelen, onder ons doenmaels in 't *genus* en *casus* een kennelijk verloop plaets hebbende, daer zelfs van onze beste Schrijvers van schier hondert en vijftig jaren lang aen vast waren; onze Overheit een bestek tot herstellinge daer van heeft opgeregt, en in dit werk doen waernemen; welk eigen bestek van toen af by Joost vanden Vondel en den Drost P. C. Hooft, die te voren mede onder het zelfde verloop legen, is ingevolgt.

[13] *De eigenschap der woorden* zeit wijders de afkondiging: deze kan (vermits de *zin der zelve* afzonderlijk wort gemelt) niet anders beduiden dan dat gene, en dat eenige, dat'er, behalven *den zin*, aen woorden aen te merken is: en wat is dit doch? enkel immers het *Grammaticael*; beide en van *Grondtext* en van *Nederduits*, op elkanderen slaende en passende.

Gelijkerwijs uit het streng Verbodt van de minste woord-veranderinge onder dexel van verbeteren, *enz.* insgelijx onloochenbaer is; dat onze Oppermogentheit, in dit boek te auctorizeren, Zig aen die bewoordinge en tale *in specie* komt te binden. 't is ook de stijl van Auctorizatiën, (even als van Octroijen en Privilegien) dat ze leggen op zekeren inhoud en bewoordinge in 't byzonder, ende niet daer buiten gaen. Invoegen dat dan de Heer Moonen, opbrengende als of Mijne Heeren de Staten wel deze Nederduitsche Overzetting geauctorizeert gehad hadden, maer niet deze Nederduitsche bewoording en tael waer van zy samenhangt, stelt *een' bergh zonder dal*. Meerder redenering is over zoo klare eene zake onnoodig: ik zegge *klare*; voor alle die hun den stijl hier af verstaen, en maer op die voorzorge en verbod hunne gedachten wenden.

Egter behoeft deze auctorizatië geeenen byzonderen Schrijver verschrikt of verbaest te maken; zy stelt niemant een wet om in zijnen schrijfstijl, daer 't inden Borgerstaet nocht Overheit nocht [14] evennaesten verlet, hier nergens buiten te mogen gaen. Waerom ik ook nooit in mijne kruin krijgje, hoe de Broederschap onzer Dighteren, op het ritselen hier van, zig aenstonts zoo t' schrap zett' : (zy heeft maer, onder verbeteringe, haer best door te

werken in haar koninkrijk. Niemant zal haer moeijen.) 't en waere dat zy hare gesnoeide Rijmery-spraek waende een nieuw bestek (*systema*) van 's Lants tale te wezen, 't welk zy met wegwerpinge van het ander wou doorgedreven zien. En dit is krankzinnigheit: want hare Spraekvorm is van 's Lants tale maer een arm oft een tak. Deze auctorizatie, in 't tegendeel, is enkel maer van toepassinge in 't geschil, *Welke de tael zy der Republijke?* ook om eenige *basis* vast te stellen, daer men zig naest op beroepe: Ik stelle de onberispelijkheid niet in de bloote auctorizatie: maer daerom geauctorizeert, om datze van een bestek (*systema*) is, 't welk na voorafgaende Last-verleeningen, belegde Kennissen en Berigten, ten voorname proef-houdend is bevonden: *ten voorname*, want verzinningtjes, die 't *systema* in zijn geheel konnen laten, vallen behoudens het zelve maer te beteren en te verhelpen: zonder dat men met den Heere Moonen zegge, dat men de tael der Republijke uit dit boek der Republijke, waer in Mijne Heeren de Staten op de tael gelet hebben, gantsch niet halen durve. Ik hebbe anders hier nietwes mede in den zin; als alleen dat dit boek zoo *gereed* voor onze landsaten is te hebben. Daer [15] is wel 't een en 't ander dat men ook noemen kan, als met loutere liefhebberye in de tael van de Republijke geschreven: maer wie bezit dat? en waer vind men 't, om onder de gemeente rond te wandelen? Zoo is'er de opdracht van Mr. *Antonis de Hubert* voor zijn berijmd Lofboek Davids. Zoo zijn'er meer schriften van Zirkzeenaers. Mede heeft Uitregt, al tusschen 1580 en 1590 als de tael nog in 't verloop stak, zijnen *Johannes Uitenboogaert* gehad, doenmaels (dat ongemeen was) in 't *genus* en *casus* al proef-houdende op zulk een *systema*, oft regelmaet, als daer de nieuwe overzetting 40 of 50 jaren daer na op wiert beslagen: gelijk voor den kenner in zijne XII eerste predicatien uitsteekt; met onwraekbaer blijk, dat hy niet zonder liefhebberye in onze tale bestaen, en geschreven heeft gehad. en dusdanig zal'er wel veel noch gedoken leggen. maer, als gesegt, 't *gereetste* is 't oirbaerste.

Noch een tusschenrede menge ik hier in. De Hr. Moonen, als hy om de overzettinge te verkleinen, opwerpt dat de overzetters en de Overzieners derzelve niet geboren waren in een en 't zelfde gewest der Nederlanden, zal eenen Hollander uit den Hollanderen wel ten beste houden; dat die hem eens vrage of het ook zijn E. tot hinder strekke in de Nederduitsheid, tot Otmarsen, heel in Twenthe, geboren te zijn? 't komt my zoo niet voor, dat mijne Heeren de Staten met de taelrigtigheit van een boek. dat Zy auctorizeren [16] zouden, die benoemde Theologanten alleen hebben laten geworden, zonder daer Luiden van Staet in te bemoeijen. Authentijke stukken hebbe ik nooit gelezen: maer my is hier over wel te voren gekomen,

hoe dat hier in onder anderen bemoeyt zy de Heer Mr. *Antonis de Hubert*, Vroetschap en Schepen van Zirkzee: dat hy van die bedieninge afging, (enkel, zoo my gezeit is, om dat werk) en eerst vertrok naer Amsterdam, met voorschrijven van zijne Stad aen Borgermeesteren: (dit verhaelt hy zelf in zijne voorgeroerde opdragte) vervolgens aldaer waernam die bewuste Letterkunstige Vergadering; toen wijders vertrok naer Leiden; alwaer hy hierom zou gebleven wezen, en nog was in 't jaer 1633. De tael van hem, en voor dien dezelve kent, straelt'er ook alom in door: en wat verstant hy'er af had, getuigt behalven zijn eigen geschrijf, Joost vanden Vondel zijn medelidit op die Letterkunstige Vergaderinge: gelijk in zijn opdracht van *Hekuba* is te lezen.

't Waer', mijns achtens, *Hooghgeleerde en Beroemde Heer*, in de rechte hand, indien 't U. E. gebeuren mogte de nette omstandigheden uit 's Lants oirspronkelijke pampieren magtig te worden) dit gantsche beleidt aen 't Vaderlant in eene kleine Historie naer de waarheid op te leveren. 't zou my benieuwen, of U. E. zou vinden, dat de Oppermogentheit onzes Lants *dit stuk Harer Tale* aen eenige Predikanten zoo maer voetstoots [17] (*per aversionem*) hadden aenbesteed gelaten *by hoopwerk* daer men van afkijkt; gelijk zommigen in 't woeste heen meenen. 't gaet in 's Lants werken alzoo niet: ook en was 't jaer 1637 het jaer van 1618 en 1619 niet meer.

Ik vare nu voort met mijn eerste voorgenomen lidt te gaen bewijzen. Hoedanig het *systema* onzer Nederduitsche Gemeenen-Lants tale gelegen hebbe op dien eersten ouden tijt wanneer wy schrift van regelmatigheid beginnen te ontdekken, valt by meer dan een Behulpmiddel optedelven: op dat geslagt van Woorden alleen over 't welk de Heer Moonen en het Dichterschap te zeggen maken; zoo verre ik zijn E., die zijne breede uitmetingen der *solæcismi* in onzes Lants boek binnen de borst gehouden heeft, kan naerramen: hoewel mijne ontbinding hier gronds genoeg leggen zal tot het gene van my ongeroert overblijft.

Wat hier nu al tot Behulpmiddel dienen kan, bestaet I. in onzen lanteigenen en aengeboren *Tongeslagh*: (*genius loquelæ*) II. in *Getuighenissen uit onze Geschriften en Boeken*; III. of, by schaersheit, in de *Naeste Vergelijking met dezelve*. (*analogia*) IV. in de *Gezonde Reden*.

Voor *Etymologie* is dit genoeg: dog daer 't *Syntaxis* geldt, behoort'er nog een Ve by; te weten, *de Geest onzer Tale*. (*genius linguæ*)

De *Tongeslagh* is by ons zoo ruim een woord, dat daer onder legt het *slaan* of uitbrengen van eenige *letter*; van eenige *silb*; en van eenig *geheel* [18] *woord*: en hy is een Behulpmiddel, ten uiterste gewigtig en hoognoedig geweten by eenen taelonderzoeker: want daer in legt eene velerhande,

en dat onfeilbare, toets: hier door achterhaelt men, hoe woorden (*simplicia*) van verschillende tale, en in schijn vreemt van elkanderen, egter in der daet puur dezelfde zijn. hier by proeftmen, hoe samengezette woorden (*composita*) moeten gevoegt en gepaert wezen, om aen den *Geest* eener *tale* te voldoen: Hier by bepaeltmen, wat gedaente van vloeijinge of verzagtinge de voortgesprotene (*derivata*) uit eene stramme en barstige tale moeten aantrekken, wanneer dezelve in onze sprake worden overgestort. 't gaet doch met zulke *derivatien*, even gelijk met het zaeijen van vreemt zaet in den akker van een heel ander Gewest; 't zal al veel met eenige andere omstandigheidt, 't zy mindere 't zy meerdere, opwasschen en uitkomen. de *Tongeslagh*, nu, dient hier voor Akker: men vergelijkt hem nu ook noch nader by eene holle en van binnen gekronkelde *Vorme*; waer door iets heengedraeit wordende 'er zoodanig-gevormt uitkomt, als die innerlijke kronkeling medebrengt; 't zy welk eene andere gedaente het te voren hadde. En zijn, om reden van de *aengeborene* lanteigenschap, alle die toetsen niet anders als eeuwige waerheden, waer uit een bewijsreden doorgaet duizende jaren na den dag: voornamelijk in lantstreken, welke by Volkeren van eenen heel anderen tongeslagh nooit zijn overmaghtight nochte ondergestoken.

[19] Daer wy nu hier den *Tongeslagh* in bybrengen, verstaen we hem in 't slaen van een *geheel woord*. in de twee andere beduidenissen, te weten van een letter oft een silb, zal'er by iemant mijner kennissen, inder tijt, wel af gehandelt worden.

Naer de aengeborene gelijkheit ofte ongelijkheit die'er tusschen de Volkeren is in dezen *Tongeslagh*, en in de kronkels van deze *Vorme*, door welke yder landaerdz zijne woorden heendraeijen moet; zoo hebbenze eene gereetheit, of daerentegen eene bezwaerlijkheit, ja onmogelijkheid, om elkanders woorden volmaekt te kunnen naslaen.

In *Getuighenissen* uit onze Geschriften en Boeken is de openbaerbekende Rijm-kronijker *Melis Stokke* ons de alleroutste: voor hem, die tusschen 't jaer 1270 en 1305 na den Zaligmaker schreef, kenne ik in 't geheel geen Nederduits geschrijf. Handvesten of Actens van onze oppermagten voor dien tijt bejegenen my niet anders dan in 't Latijn.

Hier komt in reex dan neffens, het handgeschreven, en nog onuitgegeven, boek, dat Uwe E. my de eer deed van te toonen op de Boekzale der Uitreghse Academie, en ik eene volslagene *Verhandeling* bevond te wezen *wegens de Natuurkunde* oft *Physica* lanx 't gantsche Heel-al: ook op rijm in viervoetsche veersen, op gelijken trant als *Melis Stokke*: dus opgesteld in 't jaer 1300 by eenen *Broeder Thomas*. 't roert aen het jaer 1273 (*fol. penult.*) en 't heeft eene *Uitbreiding in prose* van *Broeder Arent*, Lees-meester der

Minnebroederen tot [20] Uitregt; van 't zelfde jaer 1300. Dan komt'er noch agter een *Medicijn-boek*, getrokken uit de schriften van *Galenus* en *Avicenna*: daer aen 't einde staet, dat het mede vanden zelven *Broeder Thomas* zou toegestelt wezen.

Dan volgen Nederduitsche hantvesten en Actens van 1300 en 1400. In 1300 hebbe ik geene autentijken ontmoet; maer daer van genoeg latere kopyen. In 1400 hebbe ik authentijke Handgeschriften bejegent en Parkementjes, zoo als ik in mijnen eigenen boedel Schepenen-briefjes bezitte van 1435 en 1467. Nu quam de Druk-konst op: en zoo hebben we den Nederduitschen Bijbel in 4°., voleind tot Delf in Januario 1477; en daer na vervolgens ontelbare boeken en in rijm en in proze, tot het jaer 1618 en 1619 toe. Dien Bijbel houde ik voor al eeuwen ouder. Maer in de *proze* leggen onze oude dingen meest altemalen hier aen ziek; dat die aeloude boeken (als van 1200 en 1300) by de kopiïsten van eene latere eeuwe telkens zijn overgegoten geworden in derzelver tegenwoordigen zwier van tale en spellinge: en dus staenwe meest met onze gedrukte Hantvesten en oude Actens: zoodanig dat van 't gene doenlijk is het authentijke wel nootwendig diende naergekeken. Dus is ons van een en 't zelfde boek eens bejegent drierhande zwier van tale; een in 't hand - geschrift in 1400; een in dat in 1500; en een in den druk in 1600. 't welk zonde en jammer is: en dat komt'er van, als met de [21] tael-zaken zoo omgesprongen wort, gelijk onze Nieuwelingen, mijne tegenpartyen, ook maer van kant af aen zouden willen gaen doen. Of, dan, Mijne Heeren de Staten, al waer het maer om de bewarenisse der Outhet, niet wel groot gelijk hebben dat Zy hunnen Bijbel *auctorizeren*; met verbod van aen die bewoordinge te reppen of te roeren!

Dog aen onze aeloude boeken in *rijm* (als van Broeder Melis Stokke en Broeder Thomas) heeft zulx geen' noodt: dit heeft zig zoo niet laten verploojen: en daerom kan men, hier in, op de onveranderde authenticiteit der tale wat meerder staet maken. Ondertusschen in die oude rijmboeken vindenwe al Rijmverlof: (*metaplasmus*) ook al in dien Delfschen Bijbel; *ik heb, ik zweer. enz.* in 't Uitregtsche handgeschrift van Broeder *Thomas* hebbe ik niet genoeg noch kunnen lezen. Evenwel niets vindmen van het oude, of overal steekt van onzen lants-eigenen Tongeslag het ligt overvloedig genoeg door. Uit zulx alles hebbe ik, by de voorvalletjes, mijne gantsche belezenheit geraept gehad; ook byzonder uit oude Keuren en Kostuimen van Vlaenderen, Brabant, Zeelant, en Hollant, die ik daer al in 't jaer 1670 onderzoeken moest; wanneer ik de gronden van deze mijne stellingen al in 't ruwe gevat hebbe.

Ons derde Behulpmiddel is de Letterkunstige *Analogie*, of by schaersheit van Getuighenissen, de Naeste Vergelijking met de zelve: ('t is dog onmogelijk dat men tot ider woort, en tot ider silb. [22] een getuighenis bybrenge) en deze, stelt *Quintilianus*, " is van die kragt; dat ze het twijffelagtige tot iets dat daer naest by komt, en buiten verschil is, t'huiswijst; om het onzekere alzo tot zeker te maken." Het Behulpmiddel dezer *Analogie* word bij Schotelius ook erkent. pag. 10.

Onze gestelde Behulpmiddelen, nu altemale t'effens bygeroepen, schaffen ons, inde gestaltenisse onzer Nederduitsche woorden, deze Zetregels: (*criteria*).

I. *Daer kunnen geen twee lange silben elkandere in eenig woort volgen.* (Wy vooronderstellen dat men hier de Latijnsche *Prosodia* verstaet) Hier in verschillen wy van de Hoogduitschen zoo verre, als de hemel vande aerde: want deze hebben, in een woort, twee *lange* silben na elkanderen. (*Reichsdienstman. Staethauptman. en onnoemelijke meer.*)

II. *De silb, die naest eene lange by ons komt, 't zy voor, 't zij agter, is altijd kort.* (*Gedurig.*) de *accent* valt hier by ons op de middelste.

III. *Voor een lange silb in 't midden van een woort komt altijd een korte alleen:*

IV. *Doch in 't begin; ook aen 't einde des woorts wel twee.* (*Vergelijken: Hinderen.*)

Hier in verschillen wy weder van de Hooghduitschen, die aldaer maer een korte hebben. (*Furgleichen. Hindern.*)

V. *Noch hebbenwe aen 't einde des woorts wel drie korte silben.* (*Sterffelijke. Erffnisse.*)

[23] Dit hebben wy gemeen met de Engelschen. de *accent* in *Vergelijken* valt op de derde silb van voren; in *Hinderen* op de derde van agteren; in *Sterffelijke* op de vierde van agteren.

VI. *Dog in zulke drie korte silben op 't einde; als in Sterffelijke, Erffnisse, is de middelste korte in onzen Tongeslagh zoo kort niet als de twee andere; maer zy is twijffelig, (anceps) en wel, namentlijk, ten minsten half lang: zoodanig dat ze ons in Rijm ook, voor een lange, plaets houdt.* (*Sterffelijke. Erffnisse, Erkentnisse, Behoudenisse. enz.*)

VII. *Alle Verbum of Nomen (ongesnoeit, of onverkort en in zijnen alleruitersten oorsprong) eindigt, inden algemeenen Tongeslagh onzes Nederlants met een korte silb; en wel zulk een, die zelfs in Rijm nooit voor lange kan gebruikt worden.*

Dus is het van 't alleroutste geweest: en dit bekrachtigen alle onze outste Schriften en Boeken. men vind daer niet *Erffenis. Erkentenis. Behoudenis;*

zelfs in geenen Naemval: veel min, op zijn Hoogduitsch, *Erfnis. Erkenntnis. Behoudnis.* maer men vind in onze gezeide Schriften en Boeken *Erffnisse. Erkentnisse. Behoudenisse.* In welken opzigte ons Nederduits al wederom oneindig verschilt van het Hoogduitsch: want (zegt Schotelius, de groote man vanden Heere Moonen) twee silben alzo in een te trekken is aldaer heel wat mooy, en geeft goeden klank: en juist is 't tot onzent een ondeugt, en eene strijdigheid tegens onzen Tongeslagh.

[24] Deze VIIe. Stelling, eene der gewigtigste van onzen *heelen* Tongeslagh, rust hier op; "*Dat den Sprakleden van ons Nederlant, zoo menigmael alsse de laetste silb eens woorts zullen uitklinken op een consonant; aengeboren is by die consonant niet bot op te houden met een accentus gravis; maer die zelve consonant met een respiratie te hervatten. niet bed, maer bedde. niet erffenis, maer erffnisse. niet waerdi, maer waerdye. desgelijx met onze nomina in inge: niet lijding, vergeving, maer lijdinge, vergevinge. Daer heeft U. E. het gantsche geheim; 't welk wy hier niet breeder zullen uithalen: een onzer Kennissen doet dat daer na wel. ik verstae my den Tongeslagh van Overyssel en Twenthe niet byzonderlijk: maer ik meene, dat de Heer Moonen dit zelfde ook aldaer wel vinden zal: wisse, welle, stille. enz. Van dit geheim komt eeniglijk van daen, dat de *characteristica* van meest alle *tempus* in onze *Verba* is de korte *e. ik bidde, ik valle, ik hadde. enz.* Als men het *Engel-Sax* inziet, vindmen daer klare voetstappen in van dezen eigensten Tongeslagh. en wat spreke ik van *doode* talen; onder de hedendaegsche *levende* heeft hem de *Portugese* even zoo net als de onze: alwaer 't Spaensch, accentu barytono, op de consonant bot eindigt; als by voorbeelt, *Volontàd, Calidàd, Cantidàd, Felicidad:* daer hervat het Portugeesch die eigen consonant *d* met een respiratie; sprekende en schrijvende (*per omnem casum*) *Volontàde, Calidàde, Cantidàde, Felicidadàde:* staende alzo, met eene [25] ongemeene zoetvloeijsheit, tegens het barsse Spaensch in een zelfde proportie gelijk ons Nederduitsch tegens het hort- en stortend Hoogduitsch. Ende 't is zeer aenmerkenswaardig, dat de genoemde Schotelius, in zijn *Grammatica* (daer de Heer Moonen ons een vertaald *extract* van oplevert; zoo hy zelf ook niet ontveinst) pag. 311. bekent staet, dat die woorden in *nisse* en *inge* ook oirspronkelijk in zijn Hoogduitsch die eigen korte *e* op 't einde hebben. maer hy, groot meester, voegt'er *pro gradu Doctoratus* by; *quod Ratio Grammaticalis literam e ibi non admittit.* van waer komt hem, dog, zulke hooge en lage *Jurisdictione*?*

Uit alle deze Stellingen laet zig met eenen klaer onderkennen; welke *terminatien* van woorden in 't Nederduits de aller-oirspronkelijkste en

vroegst van tijd moeten zijn: en welke wederom, te weten die van deze Stellingen wat afloopen, in een later tijd, tot noothulpe, zyn bybedagt en aengenomen: met een woort wat *gemeenelants-tael* zy, en wat *metaplasmus*.

Op den grond van die zelfde VII. Stelling hadden niet alleen onze voorgeroerde *Nomina Feminina*, maer ook de *Neutra* en *Masculina* (*Herte, Geregte, Geslagte: Mensche, Zone, Heere, Wille, Name. enz.*) de korte *e* op 't einde in *omni declinationes casu*: daer wel niemant aen twijffelen zal omtrent deze terstont genoemde; als dewelke ons tot het jaer 1618 en 1619 inde Boeken noch alzoo worden opgebracht. Maer 't plagt ook plaets [26] te hebben in de zulke, die inder tijd, by lantgemeene aenneminge, de korte *e* wel in *nominativo* verlaten hebben, doch in *casibus obliquis* noch behouden: als die *Drome, den boome: enz.* dat men nog leest in den Delfssen Bijbel. *Daniel* II. en IV. en zoo als my meer bejegt is inde ouderwetschheit; dog niet en lust, dezen brief, met overtollige pedanterye, van vol te stapelen. elk mag zijn best lezen; en daer doet zig gront genoeg op tot *Analogie* voor al de rest: behalven dat ik met allegatien uit private Parkementen geen baet en kan doen. Onze *casus obliqui*, ten *laste*, ten *strijde*, ten *tijde. enz.* zijn ons hier van herkomstig gebleven. Dus kan men beseffen, dat het gene Zeeland, Vlaenderen, Brabant en andere onzer Provintien ons noch alle dagen in hunne tongen, op dezen trant, laten hooren, geene mis-tael is; maer in 't tegendeel eene overbehouding vanden aengeborenen oirsprong. En 't is wederom waerd om op te merken dat Doctor Schotelius dit eigen van de *Neutra* en *Masculina* in zijn Hoogduitsch al mede bekend staet: want *cap. de Orthographiâ. sub lit. E.* zeit hy, *dat oulinx de Hoogduitsche woorden in'sgelijkx op de korte e uitgingen. das Dinge. das Felde. das Munde. enz.*

En hier mede mag ik dit Stelling-werk wel besluiten.

't Was dan met de aeloude Regelmaet van onze Tael der Republiکه aldus. De schrijving der woorden beantwoorde alom onzen aengeboren [27] Tongeslagh. (*genius loquelaе*) Het schakeersel van onze tong van korte silben nevens eene lange snoeyden nocht dompelden onze Voorouders door de penne niet wegh; maer zy bootsten't 'er levendig mede na, en stelden 't voor 's lezers ooge: en dit niet slegtelijk in die *nomina* en *verba* daer wy nu van handelen; maer schier, daer wy hier niet van spreken, in de woorden van allerleye *pars orationis*: niet slegtelijk inde silben op 't einde; maer zelfs, als men met liefhebberye op onze veelsilbige woorden let, ook wel in 't midden. een ding, 't welk onze sprake eene vloeijentheit, ja (om met den Drost P. C. Hooft te spreken) eene zangerige vloeijentheit byzet, waer in weinige talen ons kunnen evenaren: vande *Portugesche* hebbenwe dat zelfde beneffens ons aangetoont. Als gezegt, de *substantiva* in *e* behielden die *terminatio*,

algemeenlijk *per omnem casum*: En alzo rustede dan de onderkentenis in 't declineren enkel op de buiginge der *articuli*, en op de *Praepositio auxiliaris*: uitgezeid dat die Neutra en Masculina eene buiging ontvingen in genitivo singulari op *es*: *des geslagtes, gerigtes, zones, names, willes, Rijnes*: en de Feminina ook daer op *en*: *der Mazen, Hellen, Vrouwen*: ook uitgezondert dat vele Neutra en Masculina (als hier voor geroert) al hand over hand, by kennelijk en lantgemeen Gebruik die terminatio op *e* inden nominativus, accusativus en vocativus verlieten: als, *boom, droom, stroom, tijd, strijd. enz.* vermits het in eene levende tale even- [28] eens toegaet, als in eenen levenden of stroomenden vloet: daer kabbelt heimelijk vanden oever hier wat van af, en daer weder wat aen; 't welk niemant op heeter daed en ziet; doch dan wel, als men den oever eens weder gaet beschoeijen.

Met kinderlijke exempelen van alles kan ik my niet ophouden; dat voor den lezer zelven overlatende. Ik kan zoo vele pedantery niet aenhalen: ik bezitte daer geene herssens toe. Wie lading innemen zal, melden de Zee-regten, moet zelf zijn vaertuig ballasten. Ik schrijve in allen gevalle van onze Moeder-tale, en heb gewezen waermen zelf zijnen lees-lust te weike hebbe te leggen.

Dit is tot zoo verre vande aeloude *Etymologie*: op welk voorafgaende (*praemissum*) de *Syntaxis* haer zelve voort kenbaer maakt. De *Praepositiones* regeerden allen naemval, (buiten nominativus en vocativus) naer dat het best aen onzen Tongeslagh genoegdeed, dat is, best in de rede vloeide en rolde.

Ende hadden deze eigenschappen, door alle die honderden van jaren henen, nog aldus de overhand in onze sprake tot op 't jaer 1618 en 1619; en zelfs noch daer na, wanneer 't bestek (*systema*) tot het Nederduits der Nieuwe Overzettinge schijnt vastgesteld te wezen: zoodanig dat dan die eigenschappen uitmaekten het *Gebruik der Republijke*. De Tongeslagh van Nederlant was op dezen tijt noch gantsch dezelfde als van outs. Dit is te lezen by Christiaen van Heulen; daer hy hem op- [29] zettelijk beschrijft in zijne Nederduitsche Spraekkonst van 1625 en 1633. De lantgebruikelijke Schrijving der woorden, welke geheel naer den Tongeslagh moest luisteren, was toen ook even dezelfde by ons als alle die eeuwen te voren: even vol-uit aen 't midden en aen de eindens; zonder Poëtische snoeiingje. Het Rijmverlof (*metaplasmus*) was door den aenwasch onzer Poëzye wel gemeenzamer inde proze geworden in privaet geschrijf; maer het had nocht lantgemeene aenneming, nocht rooy, nocht regel; het dreef maer gelijk een schip sonder roer; enkel naer de *Cadance* der periode luisterende: zoo als 't naderhant altoos maer deed by den Drost P. C. Hooft.

Al wie, dan, nageleidt hoe de tael der Nieuwe Bijbel-overzettinge op deze voorbeschrevene leest is gepast, geschoeyt, en gemeten geworden, zal onbezwaert met my besluiten: "Dat het Bestek van dat Boek, in opzigte van zijn Grammaticael, was waerlijk het gangbaer en rigtig Gebruik des lants: en 't zelfde met eenen ook van alle geschrijf dat hier mede in rooye overeenkomt."

Waer mede wy dan de bewering van ons eerste voorgenomen Lidt hebben afgeleidt.

Belangende het II. voorgenomen Lidt: laet, nu, eens alles opkomen van onze Digtters en vermeinde Cieraetschrijvers: waer in zal dat bestaen om een *regt* te kunnen werken, uit krachte van het welk dat voorbetoogde Gebruik der Republij- [30] ke zal moeten ophouden zoodanig een Gebruik voortaan te zijn?

Daer is I°. hunne *Cieraetkunstige* orden in hunne woordenschikkinge, in de plaets der *Naturelijke* in die Overzettinge: Dit en is geen nieuw Gebruik, van hun afkomstig; maer alleen eene Rhetorische byzonderheit in de tale der Republijke, en dewelke men in deze overzettinge niet heeft goedgevonden gehad te bezigen. II°. Hunne snoeijingen en plooiingen der korte silben inde proze, aen 't einde en alom, zijn maer uit kragte van een eigenkeurig Rijmverlof (*metaplasmus*) in onze tael des Lants: derhalven geheel en al niet nieuws, veel min dat tegen 's Lants Gebruik kan werken. Onze Digtters, by my hoogh-gelieft en geeerd, bezigen dit Rijmverlof maer, om der zangerige vloeijtheit wille; (*cadance*) als waer af hun brein alom zoodanig kookt en ziet en overloopt, dat zy hen, zelfs in hunne proze, daer van niet speenen kunnen. Ja men neme eindelijk dat Fabriekje, Verkiezingtje of Secterijtje (zoo als men 't noeme) *naer* Joost vanden Vondel ontrent een regelmaet, quanssuis, by Hem stipt in zijne proze onderhouden over de woorden in 's Lants tale uitgaende op *inge*, *nisse*, en algemeenlijk op *e*: en waer op de Heer Moonen zijn heele Declinatie-werk komt in te rigten. Dit leit hier in, dat Joost vanden Vondel alzulke woorden verkiest te stellen in nominativo en accusativo zonder *e*; *vergeving*, *erffenis*, *plaeg*, *zaek*, *tael*: en in [31] genitivo, dativo, en ablativo met de *e* daer by: *vergevinge*, *erffenisse*, *plage*, *zake*, *tale*: welk laetste men dan, quanssuis, komt doopen met den naem van *buiging*. Dit levert ook al in 't minste geen *regt*, ja zelfs geen *reden*: dat, namentlijk, het gene, volgens een egt Gebruik der Republijke, vol-uit geschreven staet inde Staten-overzettinge, daerom aldaer een fout of *soloecismus* zou wezen, om dat het verschilt van dit Secterijtje. (Ik geloove waerlijk dat dit de *solæcismi* zijn, die de Heer Moonen aenroert *bladt by bladt* aldaer voorkomende.) Want, behalven dat private Verkiezingtjes van

eenen onderdaen, naer Rechten, geheel en al niet kunnen werken tegens een Gebruik oft Aenneming van 't Publijk; zoo strijdt het tegens de gezonde Reden, oudere dingen te komen meten en keuren naer nieuwigheitjes jaren en dagen daer na eerst verdigt: daer ik noch by moete zeggen; dat dit voorschreven Secterijtje, op zijne beenen eens ingezien, is zeer eng van uitstrek; begrijpende slegts weinig slagh van substantiva op *e* uitgaende; en latende (als inde Grammatica vanden Heer Moonen blijkt) al de rest vande zelve terminatie by die eigenste rooije, welk 'er inde Nieuwe Overzettinge van vastgesteld is: zoo dat het onze tael geenssins tot redderinge gedijt; maer, als men daer Regel van fabrieken wil, veel eer tot verwerringe; by gebrek vande *universaliteit*, daer men in 't toelaten van nieuwe Regelmate eeniglijk op moet zien. Ik [32] noeme 't een Secterijtje *naer*, niet *van*, J. v. Vondel: want van Hem, die voor hem zelve zig dit, in zulke *sustantiva*, tot eene pure bloote *hypothesis* nam, en blijkt nergens dat hy begrepe, dit eene rooy, veel min de egte en oirspronkelijke, te wezen van de tale der Republijke. de Heer Arnold Moonen is het, die ons dat zoo in zijne Spraekkonst raeuwelijk komt opwerpen, en de beliefte heeft van het, zonder spreken en zonder land van onze taeloutheit onder zijne voeten te hebben, stevig te willen staende houden.

Om alle welke redenen ik dan wederom besluite mijn II. voorgenomen Lidt ten genooge beweert te hebben.

Dat Secterijtje van J. v Vondel, volge ik hier ook; enkel om eenparige houdinge van penne met den Heere Moonen: Anders staet my hier ontrent veel beter aen de universele houding van onze tale der Republijke; om redenen terstond vermelt. Ik houde van geene gefabrieke regelen, die zoo vele exceptien overlaten, alsze groot zijn: gelijk ik 't ook niet en houde met P. C. Hooft, die in dit zaekje overal den Poëet speelt, en nocht toom nocht regel onderhoudt; om zijne *cadances*, zoo 't heet: dog op 't weltreffen van alzulk vermeten cadans-werk hebbe ik heel veel te zeggen: de regte en eigentlijke gronden leestmen daer van op 't laetste blad mijner *Idea*; op welke gronden, benefens 't wel waernemen der korte en lange silben van onzen Nederduitschen Tongeslag, men voort- [33] tredende ider het aen hem zelve heeft, 't zy Predikant, of ander, om zoo vloeiend en gevallig een Orateur en Cadancier te worden als hy maer wil.

Men onthoude hier, ondertusschen; hoe ydel, hoe outheit-onwetend, ja hoe onzinnig eene doling het zy, te leggen dwersdrijven nopende onze gemelte substantiva van outsher ende eigenlijk in onze tale op *e* uitgaende; (gelijk *vergevinge*, *erffnisse*, *plage*, *zake*, *tale. enz.*) te drijven, zegge ik, dat, namentlijk, dezelve by onze aeloude oirspronkelijke overneminge

zouden geweest zijn in nominativo zonder *e*; ende datze die *e* alleen, by wijze van *buiging*, zouden hebben aengenomen gehad in casibus obliquis: eene doling, waer van men door ons vorig blootgelegde nu klaer wort geredt; en welke doling van dien nasleep is, dat men in eeuwigheit geen Nederduitsch Taelgeleerde kan worden, zoo lange men daer niet van geredt en is; eindelijk, waer van men geredt wezende eene opene deur heeft tot in 't herte van onze Taelgeleertheit. De aenmerkingen vanden Heer Moonen op mijne *Idea*. Pag. 21. *Omnia nostra appellativa exiisse in e.* zag hier op uit. ('t hart wil daer al niet breken; schijnt het wel; en 't moet'er evenwel aen.) Zijn E. spreekt dit voor onbewijselijk uit, en kan het in Melis Stokke niet vinden. wederom kan ik my zulk zoeken niet verstaen. Hy zie aldaer, by de penne af; Inleiding. Heere. v.167. 246: *zone*. 225: *aventure*. 258: [34] *Did. I. name*. 42: *geboernesse*. 76: *hantveste*. 237: *Did. II. taste*. 79: *erve*. 80: *huuslade*. 189: *geslagte*. 289: *Did. III. Drussate*. 65: *oirloge*. 90: *helpe*. 95: *stemme*. 101: *heire*. 105: *Did. IV. have*. 2: *Grave*: *Flor. I. plage*. 75: *Did. V. Pape*. 22: *Did. VI. marbersteene*. 30: *eede*. 98: *mare*. 123: *stede*. 183: *Flor III. kerke*. 53: en zoo 't heele boek door. Hoe vele schriftuerplaten wil de Heer Moonen hebben? Tien getuigen maken, naer Rechten, eene *Turbe*. zijn E. kan zelve volk aen 't lezen te werk zetten: zoo hier, als inden Delfssen Bijbel, en in al wat oud is. Men zal 't naer de *Analogie* nooit anders vinden. Zoo dat dit lietje daer mede eens zal uitgezongen blijven.

Ik trede nu tot de andere en byzondere Aenmerkingen vanden Heer Moonen op mijne *Idea*. ik veile mijne *Idea* niet voor onfeilbaar: zelfs zoo nu en dan verandere ik'er al wat in, doch niets systematijk. Ik wil den Heer Moonen, 't gene ook hoognodig is, maer antwoorden dat Zijne aenmerkingen juist geen doel en schieten: Die eene voor eene, by de penne af, op 't ambilt te gaen leggen, waer' te talmagtig, ook arbeid overstiere: want, by tijd van leven, word de *Idea* wel eens nieuw uitgehaelt: ik zal maer aen 't verlangen van eenige, die op deze Aenmerkingen oogen, een weinig gaen voldoen: ik trekke die daerom, by verscheidene, onder een hoofd: als, daer is'er rakende mijne *Regelzettingen*; andere weder mijne *Derivatien*; eenige dan noch mijne aengetrokkene *Tael-outheitjes*.

[35] En, om korten weg te maken, wegens de twee eerste, hebbenwe in acht te nemen; hoe het eene gewisse waerheit zy, Dat onze denking en bevatting toegaet lanx zekere door de nature gerichtsoerde orden. De Zaken (*subjecta*) bevatten we eerder in tijdt, en derzelve *Eigenschappen* (*prædicata*) later. En hoe de Zaken of hare *Eigenschappen* behelzen eene *minder enkelheit* of *meerder samenzetting*, hoewe die al later in orden bevatten. Zoo als dit zig nu heeft met de Zaken en *Eigenschappen*, even

alzoo is het met de bevattingen van derzelve woordelijke uitdruksels en benamingen. Nog, hebbenwe dan in ons Duitsch eenige der afgesproten woorden (*Derivativa*) van active beteeknisse; eenige wederom van passieve. Hier uit levert de Natuur ons deze Stellingen:

VIII. *De bevatting der substantiva nomina is vroeger, en ouder van tijd, in ons verstant, dan der adjectiva of verba.*

IX. *En vermits dat gene 't welk in een Verbum de beteekenis van een substantivum kan aantrekken, ook de meeste enkelheit en minste samenzetting of relatie insluit, is het Infinitivum: zoo is, na de nature, de bevatting (idea) van het infinitivum verbi eerder in ons verstant dan van eenigen anderen modus.*

X. *De Wortel of Grontwoort van een Derivatie of Formatie inde Letterkunst moet zoodanig een woort wezen, waer af het denkbeelt, in zijne nature, eerder in ons verstant plaets hebbe dan van het gederiveerde oft geformeerde.*

[36] De Demonstratie hier af is uit het vorige klaer.

XI. *De Wortel of Grondwoort, waer van een substantivum van active beteeknisse zal gederiveert worden, mag niet anders wezen dan een Dictio activa:*

Gelijk daarentegen de Wortel of Grontwoort van een substantivum van passieve beteeknisse niet anders wezen mag dan eene Dictio passiva.

De Demonstratie hier af rust op het naturelijke axioma, *Dat gelijk uit gelijk voortkomt.*

_____ *Nec imbellem feroces*
Progenerant aquilae columbam.

Eindelijk zy op deze Stellingen de Toegift; (*Corollarium*) dat, *Zoo lang regel opgebracht wort, die op de Nature en op de kerne der Zakelijkheid rust; alle andere regel, die op de ledige noten-doppen der terminatien geflikt zy, moet agter de bank staen.*

Ik bidde nu den Heer Moonen, dat hy zelf mijne *Derivatien* en *Formatien* hier aen eens nader toetse; en de Zijne daer tegens: en ik make my sterk, dat zijn E. uit heel andere oogen zal zien. De *Verbalia* op *inge*, (gelijk, *verstoringe, gedenkinge, beroeringe, erkenninge, verbindinge. enz.*) beteikenen het actief *verstoren zelf, het gedenken, beroeren, erkennen. enz.* [37] De *Participalia* op *nisse* (gelijk, *verstoortnisse, gedachtenisse, beroertnisse, erkentnisse, verbintnisse. enz.*) beteikenen de passieve *verstoortwordinge, gedachtwordinge, beroertwordinge. enz.* zelve:

rem, qua passive est in fieri. De *Participalia* op *tsel* of *sel* beteekenen de reetsgedane zaek: *rem passive consecutam.* welke beteekenis dan, achterevolgens deze laetste IV. Stellingen, overtuigelijk aantoonen van hoedanig een Wortelwoord zy moeten gederiveert en afgeleidt worden; te weten, van zulk een Wortelwoord, welks beteekenis een zelfde denkbeeld insluit als in het derivatum leit. By voorbeelt, men wilde van eenen *Imperativus modus* eenig derivatum afleiden; zoo zou de beteekenis van zulk derivatum zoodanig gestelt wezen, datze ook inslote het denkbeeld van iets *imperatijs.* en dus, na gerade, in alle andere opvattingen van derivatien. als de Heer Moonen op zulx acht geeft, zal hy gewis van streke veranderen. het mag wel eens gebeuren, dat hier of daer eene onegte derivatie ingekropen zy: maer dat zet geene Regelmaet. ik gewage in de *Idea* zulx ook wel.

Tot eene nader onder onderrigte, zoo komen dan de *Verbalia* op *inge* eeniglijk van een volslagen Infinitivum activum: alzoo, by exempel van *Wanderen* (dat inden ouden tijt, ja nog inde eeuw van 1500 was *Wandelen*) wort gederiveert het Verbale *Wandereninge*; een woort datwe lezen in den Delfssen Bijbel van 1477: (*Daniel IV.* by ons v.* 32. *Ende dine Wandereninge sal wesen mitten beesten.*) waer af dan nader, *per syncopen*, *Wanderinge*; dat is in 't hedendaegs *Wandeling*. (zoo als in dat zelfde Kapittel ook voorkomt) en aldus met de rest. Hier kan de Heer Moonen nu wel [38] tasten, dat zulk derivieren by my niet en is *verziert*; zoo als Zijne bescheidenheit my toeigent : Hy zal dat zoo quaet niet meenen. Ik wete niet anders, of diergelijke ongesnoeide *Verbalia* zijn my in mijn lezen wel meer ontmoet. Immers dan; hier op toepassende alle de *Verbalia* der Noortsche Spraken, door welker hand wy onze tael ontfangen hebben, en die zonder onderscheit hebben *achtning*, *begraving*, *betaling*, *bewijsning*, *gissing*, *inbildning*, *prijnsning*, *sendning*, *spijsning*, *stopping*, *werkning*, *sluitning*; in 't oneindige; ende dezelve overbrengende tot onzen hier voor beschreven Tongeslagh met de korte silben, hoe kunnen'er eenige gezonde herssens zijn, die hier van iets anders zouden ter nederstellen; dan *achteninge*, *betaleninge*. enz.? Waer by noch te weten valt, dat dit *inge*, *nisse*, en *tsel* geene ydele staerten zijn achter hun wortelwoord; maer 't zijn formele woorden, die in onze oude tale dat gene beteekenen daerze op onze gedachte wijze voor t' schepe komen: zoo als naderhant wel eens zal uitgeleit worden. Onze *barytona*, als, *Gevoel*, *Gegeef*, *Bewijs*, *Geloof*. enz., eigenlijk door achterafsnoeiing dus geaccenteert tegens onzen oirspronkelijken Tongeslagh aen, zijn mede van passive beteekenis: en voor zoo veel aen zommige van zulke *barytona* ook eene active beteekenis kan toegeigent worden; zoo volgt, dat men zulke dan teffens en van een infinitivum

activum, en van een participium passivum derivieren kan. Dier- [39] gelijke meerderleye derivatie komt in de Grammatica wel meer voor: dog nooit moet men die doen als met *zakelijkheid*; en geenssins uit bloote *terminatien*.

In 't voorbygaen zal ik hier, om de liefhebberye, noch iets by te stellen, dat men by den wegh niet ontmoet. Alle *Verba* is bekend, dat of *activa* zijn, of *passiva*: nu zijn de *activa* wederom of *actionis immanentis*, of *transeuntis*: de eerste noemen de Grammatisten in 't gemeen, *neutra*. De "*Verba actionis immanentis* zijn, uit hare nature, van vroeger en eerder bevattinge ofte denkbeelt in ons verstant dan vande *actio transiens*": dit te kennen, heeft in de Derivatien en Formatien ook zijn nuttigheit.

Wegens de ware *formatio temporum* in de *Verba* is de toets, uit deze laetste IV. Stellingen met haer Corollarium, ook zeer gereet en grif. Het *infinitivum Verbi* is 'er de laegste wortel af: dit bragt ik op uit de aeloutheit, uitgaende op *ne*, *getuigene*, *gevoegene*. enz. en formeerde enkel daer van I°. het *praesens Indicativi activi*; door agterafsnoeijinge van *ne*: *ik getuige*, *ik gevoege*. 2°. , door agterbywerpinge van *t*, het oude *participium passivum*: *getuigenet*, *gevoegenet*. vorder gebruik maekte ik 'er niet van. Heeft, nu, iemant hier wat tegen; ik wil, indien ik 'er steen van aanstoot mede ligten kan, (onvermindert mijne verantwoordinge) wel van later tijt beginnen, en formeren die 2. tempora van het infinitivum vocabulum [40] *getuigen*, *gevoegen*; agterafsnoeijende, voor 't een, *n*; en agterbywerpente, voor 't ander, *et*. Mijne rooy van formatie blijft, dan evenwel, zooze was. My ontbreekt ondertusschen geene verantwoording van dat *infinitivum* op *ne*: gantsch extra gerundium of regimen: dog ze is met geen Nederduitsche penne te beslegten. In mijne Schepenen-briefje van 1435 hebbe ik, *Ende hi geliede 'er af voldaeen te wesene*: is daer gerundium, of casus rectionis? en zoo ontelbaer. Het Griex, daer de Heer Moonen hem op beroept, heeft ook *vai* in infinitivo; *τετηφεναι*, *τηφθηναι*; en zoo in elk verbum. *αι* dan uitgesproken als *æ*: (zoo als in de outheit wel voetstap, en in de hedendaegsche Griexe uitsprake algemeen, is) wat levert dat dan anders dan *tetufene*, *tufthene*. enz.? Is dit nu zoo allervreemtst van Ons aloud, en noch 't hedendaegsch Vlaemsch, infinitivum *wezene*, *getuigene*? Doch ik scheid 'er hier af, om de gezegde reden. Men overwege eens, waer van daen nader den Latijnen hun *re* infinitivus herkomstig zy. Schotelius, dat ongelukkig en onhandig modél tot ons Nederduits, gewaegt pag. 565, dat in 't Hoogduits oulinx de Infinitiva ook tot staert hadden *de*: *bewiesende* voor *bewiesen* enz. Vlaenderen en Brabant zy men wel verdagt, dat, daer 't Nederduitsche oirspronkelijkheit geldt, geenssins moeten buitenstaen: in 't voeren der penne, houde ik die voor immers zoo oud, indien niet ouder, dan Hollant; en

daer by voor zeer authentijk. Hoe [41] Overyssel daer in bestae, is de post vanden Heer Moonen om op te brengen.

Hier tegens; hoe staet 'er de Heer Moonen by met zijne *formationes temporum*; hy formeert maer van alles, vanden hoogen boom af, uit een gefabrikt uitdruzel vanden *Imperativus modus activus*: de onnozeste dooling, die in een verstant vallen kan. Die *modus imperativus* is ons begrip van meerder t'samengezette en ingewikkelde relatie dan het *infinitive* woort; ja dan het *tempus praesens* en *imperfectum activi*, ende zelfs dan het *participium passivum*. Daer en kan immers geene *imperatio* (Gebieding) in de nature plaets hebben, dan 't en zy 'er twee werkende wezens tsamen komen; en veele andere redenen meer. Derhalven kan 's menschen eerste denkbeelt in de *Verba* niet vanden *Imperativus* beginnen; alwaer hy schoon van een egt en ongefabrikt uitdruzel: Derhalven kan deze nooit het grond-oft wortel-woort zijn, waer van men al, wat eerder en vroeger in ons denkbeelt zy, formere. Dit is kort vonnis; en zoo zaek-beslissend, dat het in de gantsche nature geen hooger beroep toe en late. Een Cartesiaen zou noch zeggen, dat ons denkbeelt kon beginnen van het *praesens Indicativi activi*: *Ego cogito, ergò sum*. Maer vermits dit, in allen gevalle maer stant grijpe alleen in *Verba Neutra, sive actionis immanentis & non in transitivus*, zoo blijft het *Infinitivum Verbi* den prijs van 't allervroegste denkbeelt alomme behouden.

[42] En leit hier mede geen klein deel der geheele Spraekkunst vanden Heer Moonen gantsch over kant. 't welk hem van daen komt, dat Hy zig maer blindeling, zonder te filozoferen of op Nederlantschen Tongeslagh te letten, op het miswijzend kompas van zijnen Hoogduitschen Schotelius heeft gaen verzeilen.

Buiten deze Wiskunstige toetse zijn'er dan vele Grammatiche redenen, ten uitersten gewigtig in onze tale; waerom het onmogelijk is, dat de *imperativus* de allerminste schaduw zelfs van grond-oft wortel-woort ergens in zy. Wy hebben kort te voren, daer al iets van aengeraekt. Eenen Zuithollander is vroedt te maken, dat hier door in vele woorden eene letterspelling geboren raekte te worden, waer by 's Lants-vocael-klanken in eene onredderbare verwarringen vallen: als in de woorden *Vreezen* en *Lezen*; *Hooren* en *Boren*; waerof het klankverschil in den Zetel onzer Republike (Zuithollant, namelijk) den kinderen bekend is.

Eene Gebieding (*imperatio*), wijders, heeft *physicè & naturaliter* plaets, zoo wel in den derden persoon, als in den tweeden: in den tweeden, namelijk, aen byzondere menschen; ende in den derden aen eene algemeenheit van menschen te gader. (*universitas*) gelijk van dit laetste een

volheit van voorbeelden is in de aeloude Roomsche Wetten, zoo der XII Tafelen als ander meer: en in singulari en in plurali numero: ende om niet verre te loopen, in de Nieuwe Overzettinge, dat boek [43] daer men de Gemeenen-Lants-tael gantsch niet uit durft halen, 2. *Timoth.* II. 14. staet het bevel des H. Apostels in den derden persone: *Een ygelijk, die den naem van Christus noemt, sta af van ongerechtigheit.* en zoo ook elders meer. Men zie'er den grond-text vry op naer. Als wy nu gaen inzien, hoe wy Nederduitschen staen met onze uitdruksels van die *Gebiedingen*, zoo bevindenwe, dat de Planters onzer tale geen afzonderlijk en eigen uitdruksel daer toe aen ons overgelevert gehad hebben; evengelyk ook niet aen eenige onzer nageburen: waerom onze tael dan, uit nood, hier toe byhaelt het *praesens Subjunctivi*; zoo in den tweeden, als in den derden persone: en aldaer bezigen onze Digters, vande alleroutste zelfs, om de zachtheit van rijm, zulk Rijmverlof, alswe in onze *Idea* pag. 49. aantrekken. De Prose heeft het, en hier in en in meer daer by, ook wel. Waerlijk, als ik zulke dingen in de Spraekkunst vanden Heere Moonen bejegene, zoo is my leedt, dat hy, voor 't uitgeven, met mijns-gelyk niet eens reden-gevoert hebbe: Hy is by my in groote agtinge, om zijne ernstige liefhebberye, daer 't hem gelust heeft zoo grooten arbeit aen te hangen: en dat noch, 't gene Hem in dezen geenssins te na mag komen, midden in zijn werkelijk beroep en hooge jaren. Daer staen ook, in zijne Spraekkunst, vele fraeije dingen: de *Syntaxis* is doorgaents goed; alleen in 't *regimen praepositionum*, waer mede 't in onze tale zoo staet als wy hier voor be- [44] schrijven, moet'er de *genitivus* bykomen: En zijn bouwen op de Poëtisch-gesnoeide Substantiva kan geleden worden als eene *Etymologie* op de Spraekvormen der Digteren, waer van Hy een voornaem lidt is. Hy moet'er maer vrijmoedig by melden, dat het zijne Verkiezing zoo is onder verbeteringe. enz. en dat Hy de tael der Republijeke laet by 't gene zy wezen mag. Men moet het een zoo wel zeggen als het ander. de studie op onzer tale Aeloutheit, daer alles van beginnen moet, zal by Hem zo sterk of niet bebouwt, of niet gade geslagen, wezen als by my; evengelyk wy, die dit hier te Rotterdam 40 en meer jaren immers deden, wederom het *genus* en *casus*, ons anders genoeg bekend, zoo niet agteden: waerom ook de Schriften van onzen *Joachim Oudaen* hier in juist zoo ten uitersten rigtig niet vallen. yder lidtmaet onzer Nederduitsche Taelgeleertheit moet egter zijne behoorlijke eer hebben. Men kan maer dat ligt wel opvolgen dat men ontvangen heeft.

In *Schotelius* is deze radix imperativus een evenonverantwoordelijke fout. 't Hoogduits, daer ik my niet mede bemoeijen wil, leit daer in op geene andere hoogte, dan ons Nederduits.

Waer moete ik my noch al verder henen wenden? ik zal 't dog alles, *quatenus systematis*, op zijne egte beenen doen nederkomen.

Wegens mijnen IX. Geslagt-regel, pag. 16: Daer en schort niet aen 't gene de Heer Moonen inbrengt: zijn Poëtisch-gesnoeide *Min, Vlek*, [45] *Smet, Plaeg, Vraeg, Zugt, Vlucht, Smert* werken hier tegens niets. Inde Grammatica, waer in men bekent dat de beginsels, *elementa*, in de Gemeenen-lants-tale moeten geleeraert worden, moeten dan ook geene andere woorden gelden, dan die der Gemeenen-lants-tale zijn: en deze, agtervolgens onzen reetsbetoonden Tongeslagh die hier de eindelijke consonant met eene *respiratie* hervat, luidt *Minne, Vlekke, Smette, Plage, Vrage, Zugte, Smerte*; alle *per Syncopen* bekortet uit Verbalia op *inge*; en daerom volgens mijnen VIII. Regel, pag. 16. *feminina*. 't Is voorts waer, dat wy vele zulke bekortede nomina hebben, die, door opkomend gebruik dat oirspronkelijk genus *femininum* hebben verlaten: en dat is een nood-zaek tot het hebben van eene geslagtlijste: zoo als de Heer D. van Hoogstraten in zijne Aensprake te regt vermaent. Dezen IX. regel heb ik nu ook veel veel universaelder. Op dat men eens wete aen wat klip en Schotelius, en de Heer Moonen, en alle hunne volgers, zig verzeilen: zy begrijpen, *Alle Wortelwoort is van 't kortste*; en te recht. Maer hun sluitreden, *Ergo, Alle kortste is 't Wortelwoort*, is, zeit Aristoteles, een *sophisma à dicto secundum quid*: 't welk zig oploscht met te onderscheiden tusschen *oirspronkelijk kortst*, en *kortst door snoeiing van yveraers*. Met dit gezigt-glas is alles in helderen dag.

Op pag. 49. *ik laze, ik sprake*: Daer was in Nederlant een tijd, dat men *wijzen, prijzen, zin-* [46] *gen, betreffen, bewegen, bergen, lezen, zenden. enz.* conjugeerde in Imperfecto *ik wijs'de, ik prijs'de, zing'de, treffede, beweeg'de, berg'de, lees'de, zendede*: en in praeterito passivo *gewijsd, geprijsd, gezind, getreft, beweegd, gebergd, geleefd, gezend*: inde plaetse dat nu doorgaents is *ik weez', preez', zong', bewoog', borg', las', zond'*: en wijders *gewezen, geprezen, gezongen, getroffen, bewogen, geborgen, gelezen, gezonden*. Om deze verscheidenheit aen te toonen en overeentebrengen, moet in de Nederduitsche Grammatica nootwendig eene *hypothesis* opgelevert worden: (Zoo als de Heer Moonen daer in zijne Spraekkonst mede omspringt, *in troeppen*; even als Schotelius in zijn Hoogduitsch; is niet voldoende.) En deze *hypothesis* is dan de mijne; welke ik grontveste op onze Tongeslagh en de Analogie te zamen. Weet iemand tot deze overeenbrenginge een betere *hypothesis*; (want daer moet'er onvermijdelijk eene wezen) hy gebruike zijne vryheit van op te komen. In die zelfde *hypothesis* van my is dan *de* het algemeene merkteiken van 't

imperfectum Indicativi activi. 't Is my voorts niet onbekent, dat die rooy van imperfecta en participia, welke ik, om gelijke bewoordinge met vorige Grammatisten, *onregelmatig* noeme, in al onze worteltalen, de Gothische en Engelsaxe, haer gebruik had: maer my schortte de zinlijkheit tot zoo eene *hypothesis*, die inzonderheit beide die rooijen teffens voor ons vernuft in maegschap stelde. 't Gene, [47] ondertusschen, de Heer Moonen bybrengt, dat *schortte, wachte, stortte, beregte, kostte. enz.* niet zou wezen een verkorting van *schortede, wachtede, stortede, bereggede, kostede*, is loutere verzinning. de XXIVe waerneming op onze tale vanden Drost P. C. Hooft, nu by den Heere David van Hoogstraten achter zijne Geslagtlijste doen drukken, zet zulx buiten twijffeling. Noch moete ik den Heere Moonen indagtig maken, dat hy Gotthische of ook wel oude Hoogduitse woorden bybrengende, uit derzelve uitgang nooit deze bewijsreden trekken kan, dat het met onze Nederlantsche uitgangen daerom net ook zoo is: onze Tongeslag, die hier 't geschil scheidt, moet'er eerst op naergevraegt worden, wat die'er van zegge. Daer by, als gemeld, gaet in die aeloude dingen de *metaplasumus* al vroeg in zwange. Door ervarenheit van lezen leert men oordeelen.

Op pag. 22. *nominativos plurales priscis fuisse in e.* dit heb ik generael gezegt, ziende zoo wel op adjectiva, waer in 't ook by de Nieuwe Overzetting wel gevolgt is; als op substantiva, waer in 't nu gantsch ouderwetsch is. De Voorbeelden van substantiva zijn zoo greeet in Melis Stokke, in den Delfssen Bijbel, en al wat oud is; dat ik verschoont moete blijven van daer hier papier mede vuil te maken. zelfs aldaer gebreken geene adverbia in *en: kortelijken.* Flor. V. v. 964. *enz.* In mijne Schepenen-briefjes is *Wy .... Scepene.* in plen.

[48] Op pag. 24. *adjectivorum vulgaris terminatio in e.* De Heer Moonen, had in zijne Spraeckkonst pag. 51. lin. 8. 9, hier wat van gemeld, daer ik dit mijne uit de outheit tegen zettede: gelijk 't ook *vulgò* zoo blijft: het eenige hedendaegsche uitzonderingtje (want vande outheit blijkt my niets, 't gene men niet op rekeninge van *metaplasumus* stellen kan) daer op in de heele Grammatica is, dat by zommige substantiva (niet by alle) het adjectivum de *e* agter af verliest, als'er de articulus indefinitus *een* voorgaet: te weten by de neutra; *een hoog vertrek. enz.* en alleen eenige masculina, *een kloek meester, een rijk koopman. enz.* want by vele masculina blijft mijn Regel in stant; *een goude toren, een hooge berg. enz.* Dog weet zijn E. nu wel de determinatie, wanneer 't adjectivum in dit laetste geval de *e* behoudt, en wanneer *verliest*? Deze leit in het Schakeersel der silben by onzen Tongeslagh: dat daer na wel eens opkomt.

De *Gentilia* op naer (pag. 26.) moet geen stof tot geschil zijn in onze Duitsche woorden. (Hoe 't vreemde talen maken, raekt ons niet) Die niet langer dan 3 silben zijn; *Leidenaer*, *Delvenaer*, *Hagenaer*, *Goezenaer*; lijden algemeenlijk in ons Neerlants geene verkorting; maer wel die van meerder silben; *Haerlemmenaer*, *Rotterdammenaer*. enz. welke, by inkortinge van een silb, ook op *er* verzet worden.

Is 't op *dome*, *scepe*, *hede*, (pag. 26.) noch der pijnje waerd om exceptie aen te heffen? naer al wat [49] ik vooraf betoont hebbe en uit onzen Tongeslagh, en uit Belezentheit? L. Meijers Woordenschat. III. d. toont *Doeme*: Boxhoorn op Veldenaer toont *Graefscype*: Zekere mijne Keuren van Vlaenderen, gedrukt te Gend 1643, toonen *De Stede ende Heerlichede van Hontscoten behoort toe E. Heere F. van Hornes*. Daer moet maer naerstig gelezen worden. 't Engelsax, als met ons in Tongeslagh schier gemeen in deze woorden, zal 't ook toonen. Onze woorden *lengde*, *engde*, *koude*. enz. die, by inkortinge, afkomen van *langhede*, *enghede*, *kouthede*. enz. bewaerheden dit ook.

't Zy dan hier mede zoo verre eenmael genoeg. De rest zal zich zelve wel redden.

In mijne eersten Regel der *Syntaxis*. pag. 64. bracht ik voort, 't gene ook volle proef houdt, en de Heer Moonen schijnt mede-te-stemmen; Hoe 't een Gebruik is in de Gemeenen-Lants-tale van onzen Staet, een aengehefte bejegening aen eene Mogentheid, oft Mensch van aenzien, in den derden persone zoodanig te vervolgen; dat midden door het lichaem des geschrijfs (zonder 't Opschrift naer te zien) klaer doorschijne of men een' Man-mensch voorhebbe of een Vrouwmensch. Onze Overheidt onderhoudt dit in een net formulier: De vermeinde Cieraetschrijvers daerentegen, de Drost P. C. Hooft zelf, weten in de vorme van hunnen schrijf-stijl hier geene mouwen aen te stellen: Zy gebruiken eene zelfde houding van penne tegens de beide de sexen: ende [50] wel namentlijk zulk eene die alleen op de Vrouwelijkheid slaet. Men leze eens van P. C. Hooft de opdracht zijner Historien aen den Prins Henrik van Oranje; ende men zal in 't lichaem derzelve niet kunnen onderkennen ofze houdt aenden Prins oft aende Princesse. Een klaer bewijs niet alleen vande waerheit onzes gemaekten onderscheits tusschen den Gemeenen-Lants-stijl en den stijl onzer Digteren; maer zelfs ook, dat de eerste wel volmaektheden heeft, waer in hy uithaelt boven den tweeden. Behalven, nu, dat het zeer redelijk is dat al ons Nederduits geschrijf in zijne bejegeningen de sexe doe onderkennen; zoo is 't daer by ook niet te zeggen, hoe groot een verwerring deze misstelling der Dichteren veroorzaken zou in schriften des Gemeenen-Lants, in Onderhandelingen, in Overkomsten. enz.

waerom zulk wangeschrijf in de Republike niet kan aengaen. Ik achte waardig den Gemeenen-Lants stijl hier omtrent eens voor den klaren dag te brengen.

In 't *possessivum pronomen* dat voorop staet, namelijk tot een Man-mensch *Zijne Majesteit*; en tot een' Vrouwmensch *Hare Majesteit*; is men met malkanderen eens: maer in de uitdrukkinge van 't agternavolgend *pronomen relativum* geschiet telkens de misslagh: 't Gemeene Lant schrijft, *Zijne Majesteit heeft Zijne benden gemonstert*; en *Hare Majesteit heeft Hare benden gemonstert*: daerentegen schrijft het Digterschap aldaer beidesgevals, *Hare benden*; en zoo over al: Door wel *letter-* [51] *lijk* dog niet *zakelijk, relativum* in 't lichaem van een Rede gantsch in de malinge raekt, of *benden* tot eenen Man oft tot eene Vrouw gerefereert staen. Om buiten deze malinge te blijven, is bekend, dat de Grieken tot de onderkennisse van deze Manlijke en Vrouwelijke relatien hebben twee afzonderlijke uitdruxels; *άντρον*, en *άντης* naer welker gelijkenisse wy Nederduitschen in eenen stijl die zeer scherp en naeu luistert, als van *Uiterste Willen* en alle ander Borgerlijk bestipt geschrijf, dan ook gebruiken, *vanden zelve, deszelfs*, in masculino; en *vande zelve, derzelve*, in feminino. Nu vermits dit al te stijf en ongekoekt opkomt in eenen stijl van ruimer miltheit; gelijk *Historien, Gedigten*, en alle Cieraetschrift, daer nocht geld nog lantzaek aen vast is; zoo is, hier in, by Landt-gebruik tot uitdruxel van die relatien te hulpe genomen ons *possessivum pronomen* *Zijn, Hare*; en hoe, namelijk? immers in relativo op geene andere wijze of rooije, dan zoo gelijk als 't plaets heeft in *possessivo*: dit spreekt de gezonde Rede. dat is, dan *Zijn* voor de mannelijke relatie; en *Haer* voor de vrouwelijke. Dit is de houding der Gemeenen-Lants tale in deze bejegeningen; op de Reden gegrontvest; van welke de houding der Digteren verwacht gaet afwijken. Zy kunnen dit op mijn berigt eens nader indenken. Dan laet men agter het femininum *Majesteit*, in de tale des Lants, nooit volgen *Hy*; ook nooit *Zy*; in nullo casu: zijnde het dit laatste pronomen *sustantivæ potestatis*, dat ons Digterschap hier van boven neder in de sloot leidt: maer men laet agter dat femininum *Majesteit* volgen het pronomen *dezelve*; (*is, ea, id*) ook wel, in *Dativo & Accusativo*, *Zig* in utroque genere: mede noch wel *Haer* in feminino. Dit pronomen *relativum dezelve* (*is, ea, id*: in 't Fransch *icelui, icel-* [52] *le.*) moet wel gelet worden, dat een heel ander woort is als *dezelfde*. (*idem*) Die nu wat stijls bezit, zal'er voorts wel doorkomen.

Van 't gene waerof ik in de *Spraekkonst* vanden Heer Moonen noch wel reden verlangt hebbe, is pag. 165. *Gy hoorden*. pag. 179. *Gy woonden*. in *secundâ pluralis imperfecti Indicativi activi*. (pag. 188.) ik hebbe zulx nooit

bejegent. een misslagh nooit goed te maken met 's Lants Gebruik; 't welk aldaer is *Gyluiden hoordet: Woondet*. Noch vinde ik *Wiens*; pag. 170. in *feminino genitivo singulari*: mede buiten 't Gebruik des Lants. 't is my in Vondels rijmen wel te voren gekomen: maer uit wien heeft Hy het, zoo regelrecht tegens 't Gebruik des Lants aen? Hy heeft ook wel in die respective Altaergeheimenissen. pag. 92. *En Sater, Sint Ambroos* zijn volle broer: zoo dat Hy alle toetse en navrage niet ontwasschen is.

Dus verre, *Hooghgeleerde en Beroemde Heer*, hebbe ik Uwe E. met mijne rekenschap opgehouden. enz. Ik blyve, dezen brief hier by afbrekende, met alle schuldige eerbewijzinge,

Myn heer,

tuus ex animo

Uit Rotterdam,
den 22 Septem-
ber 1709.

ANONYMUS BATAVUS.

was nu ook de tijd gekomen om de verhouding van de koning tot de Staten te regelen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen. De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen. De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen.

De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen. De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen.

De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen. De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen.

De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen. De Staten hadden nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de koning raadplegen. De koning had nu niet langer een absoluut recht op den troon, maar moest de Staten raadplegen.

Van I gans was de in de Spraken van den Staten van den Nederlanden van 1585-1588, pag. 165. De Staten van den Nederlanden van 1585-1588, pag. 165. De Staten van den Nederlanden van 1585-1588, pag. 165.

AFSCHEIDT-REDE

Mit een pleidooi als afsluiting van deze eerste Nederduitse editie, die de Lezer zich niet zouveln laten, dat wij hem doch met deze wijzige regels wende leiden.

In den afsluitend deel, bij een hier en daar, hebben wij gepoogd om, zoo vele als wat 's Lezers ons **AFSCHEIDT-REDE** en wat tijdige Nederlanders: doch, dat dat niet het andere voordeel, die weder gemeen bekende taal en oorsien, Vols-acten 's die op deelen, dat wij in onze Gedenken-Leser-acten (*Uyter conomant*) hier als waren Regel hebben, welke hier en daar, een lange de Overheid alve niet anders voorgeel, op alle gebreke de beide omme stoff: en hij is dese:

Neu menigmaal oft de Stoffe is degenerijonen, want zij niet vroer is eigen Nederlanders beschreven: Doch critijepie, en wat rechts-actij, isompele; ma-lijker als noch niet hier beschreven.

Mr. Hugo de Groot verwardt, dat dit niet levendige proeven: want sijn degenerijone brek der Inleiding tot oares Leser wijzigele-acten schrijft hij in eigen Nederlanders in 's ijsendaal te sijnne bewijze Apologie ofte *Verduydeninge*, die een critijepie boek is, behoudt hij de conomantene beaant-acten. Sijn vermaagen anders, weten wij overvloedig, ging verre gonteg, om, wat die Tervan, proef-hoeddeit Nederlanders op te dinsten: meer 's is, wat was hoger vege, om de gevedere overvloedig, dat hee kundig niet zij, niet sijn, niet apert, voor die sijn niet deze om dat men ge-acten hegevele vermaagen is wassen: en diep Leser, voer al, gevele ander wil trawen op de vermaagen lortten, welke dech in allen gevallen dat maar van eigene verduydeninge sijn, omte [179] niet van de conomantene der *Uyter* e. De sijn en beviere van proedoren in Regnerde is sijnne wolle. Overvloedig sijn Verhandlinge van sijnne dege-acte Wetenschappen en Kunsten is degenerijone Sijnne sijnne, dat sijnne Verduydeninge van wijken enen Sijnne-acten Frans Mourde van Douch, heeft sijnne sijnne sijnne Wisconzinge Gedichte in sijnne Nederlanders op papier gebrachte sijnne wat in sijnne gebrachte Gedenkenboek, in gemeen en in conomantene sijnne verveel der [179] sijnne sijnne-acten, toen sijnne ook sijnne sijnne de Groot actoneel, sijnne sijnne sijnne.

APPENDIX-III

AFSCHEIDT - REDE

Met het eindelijke oirlof-nemen van dese onses Vaderlants saken, sal de Leser sich niet vervelen laten, dat wij hem noch met dese weinige regelen staende houden.

In den draedt der Tale, bij ons hier gebesigt, hebben wij gepoogt ons, soo vele als met 's Lesers nut bestaen konde, te houden aen eigen Nederduitsch: doch, daer dat nut het anders voorschreef, ons weder geene bastaert-Termen ontsien. Vele sullen 'er niet op denken, dat wij in onse Gemeenen-Lants-tale (*lingua communis*) hier als eenen Regel hebben, welke den onderdaen, soo lange de Overheit selve niet anders voorgaet, op sulck gebruik de heele mate stelt: en hij is dese;

Soo menigmael als de Stoffe is dogmatijcque, wort sij met vrucht in eigen Nederduitsch beschreven: Doch critijcque, en van reden-twist, wesende; nuttelijker als noch met hare basterttermen.

Mr. Hugo de Groot bewaerheidt ons dit met levendige proeven; want sijn *dogmatijcq* boek der *Inleiding tot onses Lants regtsgeleertheit* schrijft Hij in *eigen* Nederduitsch: in 't tegendeel in sijne bewuste *Apologie* ofte *Verantwoordinge*, dat een *critijcq* boek is, behoudt Hij de aengenomene bastert-Termen. Sijn vermogen anders, weten wij overvloedig, ging verre genoeg, om, voor die Termen, proef-houdent Nederduitsch op te disschen: maer 't is, soo onse Regel segt, om de meerdere nuttelijkheit; dat, hoe kundig men sij, men sulx, met opset, voor dien tijt soo doet: om dat men geswindt begeert verstaen te wesen; en den Leser, voor al, geene studie wil brouwen op de vertaelde Termen; welke doch in allen gevalle daer maer van eigene verdigtinge sijn, ende [179] niet van de aenneminghe der Republijke. De Stijl en Maniere van procederen in Regtsaken is *critique* stoffe: Daerentegen alle Verhandelinghe van reets bepaelde Wetenschappen en Konsten is *dogmatijke*. *Simon Stevijjn*, inder tijt Vestingbouwmeester van wijlen onsen Stadthouder Prins Mauritz van Oranje, heeft dus alle fijne Wiskonstige Gedachten in plat Nederduitsch op papier gebracht; hoe wel in vrij gebrekkig Grammaticael, in *genus* en in *casus*: een ingeslopen verval daer 't alle het Tijt-genootschap, toen selfs ook Mr. Hugo de Groot schreef, wel iets aen feilde.

Ende is dit dan de wijze, waer op onse groote Auteurs hier mede omspringen: ende dat wel namentlijk, (seggen wij met onderscheit) inde *Gemeenen Lants-tale* onses Nederduits.

Want wat de *¹*Rhetorijke vorme* der selver onser tale betreft, dese en behoeft onder den voorgeroerden Regel niet te staen: ik verstae dien trant, welke maer bij *Rhetorijke Schrijvers*, gelijk den Heere Drost Pieter Corneliszoon Hooft en den Dichter Joost vanden Vondel, (wel meest sedert 1625) ook inde Prose is ter handt genomen. Sulck een *Rhetorijke Schrijver* en heeft geene haeste, of hij geswind verstaen werde oft niet: daerenboven is de swier sijner tael-vorme niet eigen aen saken, *betrekkelijk* tot Konsten ende Wetenschappen des Lants; maer alleen voor 't uitbeelden van Hertstochten, in Historien, in grootsche Redenvoeringen, in Opdrachten en Rijmen; eene maet-tale uitbedenkende, om des Lesers geneigtheit voor dien tijt in te nemen en te buigen naer die Hertstocht henen daer 't voorwerp moet belanden. Van dese maet-tale plooit en fatsonneert Hij de woorden, de silben, ja de letteren, en meetse als met den passer af; om met vingeren en duimen te wijzen, op wat Musijk-noten men sijne prose te lesen hebbe, om de Herts-tocht en *²*Sangerige Vloeijsheit*, die Hij 'er met sijnen uitersten geest in heeft gekookt en in gestooft, bij den eersten opslag te ontdekken en na-te-galmen. Aen welke *Rhetorijke Schrijf-wijse*, terwijl wij nu hier in zijn, wij geerne willen toemeten, datse *in hare classis* is opperst-lofwaerdig, en voortreffelijk en heerlijk, soo voor sulke geestige Meesters, als voor onses Lants Gemeene tale selfs; [180] in opsichte van die beweeglijke en hoogvliegende kracht, die Sij 'er, met soo luttel verplooijsge, (gelijk eene letter ofte silbe af oft aen) in weten te wege te brengen: waerlijk, eene kracht, waer in geene tale in heel Europe bij de Onse halen kan: derhalven wel waerd, om in de Republike ook te bouwen en voortsetten: ja wij passen, met *Tacitus*³, hier op toe, *Dat yder eenen, van hen, de Nakoomst sijn eere toeweegt*. Sijnde niet om tegen te spreken, dat stoffen tot dese *classis* behoortig, als men haer in Gemeenen-Lants-tale beschreef, met veel magerer gevallenheit opkomen. Soo als geproeft kan worden; de Historie-boeken van *Emanuel van Meteren*, van *Pieter Bor*, en van *Lieuwe van Aitzema*, bij die

---

¹*Ciertale*. Hooft. Tacit. Jaerb. XVI.2.

² Cadance. Hooft Tacit. Jaerb. IV. 61, XIII.3.

³ Jaerb. IV. 35

van den Drost *Pieter Corneliszoon Hooft* vergelijkende. Mijne eigene Opdracht hier voor schoeije ik self daer mede naer. Doch aende andere sijde moeten geene Nieuwelingen onder onse Rhetorijk-meesters uitspatten om hen te vermeten, (*Hooft* noch *Vondel* lagen op dese hoogte niet) dat hunne tael-vorme, aldus maer naer Sangerige Vloeijsentheit⁴ gesnoeit, daer inne ook voortaan de leest van 't heele Nederduitsch moet uitmaken. Evengelijk als de Dans-meesters niet moesten wanen, dat hunne gepaste bewegingen op mate voortaan het Voorschrift alleen hadden te wesen van alle onsen voettredt lanx de openbare straten. Neen. Onse *Rhetorijke* taellisten hebben te weten; dat haerluider *Vorme* eigentlijk maer is sekere Vrijheit (*licentia*) in de Gemeenen-Lants-tale; gelijkerwijse als hier in Holland, in opsichte van 's Lants Versterf-recht, is de Vrijheit van te bevelen bij Uitersten Wille: onse geleerde Voorouders hebben die ook *Rijm-Verlof* (*licentia Poëtica*) gedoopt gehad.

't Is derhalven in onse *Gemeenen-Lants-Tale*, ofte *Lingua Communis*, dat de leest van 't Nederduitsch sit: *in die Tale*, waer in *Hooft* en *Vondel*, de Architecten van ons Rhetorijk, sich eerst lange jaren doorsult ende doorkoornt hadden, eer sij tot dat ander, als ietwes verhevens en Academisch, overgingen: *in die Tale*, daer en de volle regelmate van Letterkunst t'huis legt, en teffens minst in te onthouden valt: want onse woorden spelt sij geheel-uit, en sonder snoeijsing⁵: (de dagelyxe Uitsprake onser tonge en behoeft, even soo weinig [181] als 't in andere talen geschiet, sich daerom hier niet aen te binden; hebbende weër alomme hare eigene *Mode*) In *die selfde Tale*, segge ik; welker gereede en gemakkelijke studie ons doorset tot de diepste gronden onser Tael-geleertheit; waer toe men, met *hardnekkig* niet anders dan die krap-gesnoeide *Rhetorijke* Tale te willen bouwen; hem selven de deure bot toesluit, met gevaer van eeuwig breek-been te blijven. Dese *Lants-tale* is het dan, welke, bij ons hier tot proef-stuk gevolgt, ook in het algemeen daer toe is om 'er (buiten Digtmate en Hertstochten) alle stoffe van de Republike in te beschrijven; ende die gereedt en gemakkelijk is van studie, sedert dat, onder anderen, de Staten des Landts, in de selve, ons hebben toebediend gehad Hun eigen boek der Bijbel-vertalinge in proef-houdende Letterkunst; waer by yder geleerd Nederlander, 't sij van wat Provincie, maer weinige uren werk heeft om sich

---

⁴ Scriptio metaplasmica.

⁵ Sine metaplasmo

eene gangbare volkomenheit in onse Moedertale te grontvesten: ja, te gemakkelijker noch; om dat Sij, nu sedert alle dien tijd volmaekt-Grammaticael wesende, van geene *auctorative* veranderinge des onderdaens ontfaankelijk blijft. Dit is niet alleen soo bij ons, maer selfs overal in alle landen van Politie en van Orde: Eene *Gemeen-Lants-tale* is *Juris Publici*⁶. In 't *Rhetorijk* alleen ende inde *Uitsprake*, als *Juris privati* sijnde, heeft *Mode* en veranderinge van den onderdaen plaets; ook wel verbeteringe, al naer dat de *Critique* daer in sterker aengeset, ende hooger gevordert, raekt. Dese korte rede is wel waard om op te merken: want sommige onser Taellisten, blind in Staet-kunde hier over, ende niet verder siende dan hun studeer-kamer lang is, schoon noch soo wel-meenend, hebben hier in gedwaelt. Tot Slot dan ondertusschen; Al wie hem onder Ons tot schrijven begeeft, heeft nu keure en vrijen wille tot sulk eene houdinge, 't sij *Gemeen-Lants*, 't sij *Rhetorijke*; als sijne rang, sijn talent, en sijner stoffe hoedanigheit 't selve met onderscheit of eischt of gedooft.

Met dit *Afscheidt* blijft ook onsen Lantsaten dit Tael-artikel eens voor al inde juiste weegschale voldaan, ende opgereddert.

[182] Hier eindigt onse Afscheidt-rede.

Edoch, eenige regel hier noch vereischt wordende tot aenvulling van ledige plaetse; soo heeft 't ons gelust deselve te beslaen met de ophelderinge van iets uit de Amsterdamsche outhet.

Inde Hantvesten, pag. 269. van *Pandingen*. art. 3. lesen wij; "Item, Soo wie vanden anderen name Eigenpande in belokenen tide: Die des an hem te ware ginge, die moste den anderen stap-hants ende regtevoirt dat gelt geven: Maer die ontware sal hi doen ten naesten Gast-rechte in openen tide: Ende die ander salse dan wagtende wesen ende ontfaen."

Dit leert ons de studie onser Gemeenen-Lants-tale aldus verlichten.

Item. Soo wie iemant (*met sijnen borge*) executeert staende eene vacantie. De Borge moet sonder uitstel voldoen. Maer de executant sal dien beschadigden Borge de *actionem cessam* verlijden opden eersten, selfs extraordinaris, regtdag na de vacantie. Ende tot soo lange moet de Borge na die cessie wachten, en die alsdan ontfangen.

---

⁶ Graswinkel. Opperste Magt. I.2. c.5. Idem Speciale Beschrijv. I. 2. c.12. n. 7, 8.I.7.5. §. 2. ff. de Suppel. legat. ubi *Communis* significat *Publicum*: ut semper, quoties opponitur, *privato*, & *singulorum*.

De Liefhebbers, nu, die *hartnekkig* alleen maer de Rhetorijke Tale hanteren willen, beproeven eens, hoe verre sulx hen hier in soude brengen.

EINDE

Handwritten text at the top of the page, possibly a header or introductory sentence.

Main body of handwritten text, consisting of several paragraphs.

A shorter paragraph of handwritten text, possibly a sub-section or a specific note.

Another paragraph of handwritten text, continuing the main body.

A final paragraph of handwritten text at the bottom of the main body.

Footnote or reference text at the bottom of the page.

1875

Bijlage 1

Lijst van werken die genoemd worden in de *Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica* (1707) en de brieven over taalkunde

Van de titels die worden voorafgegaan door een asterisk (*) heb ik niet met zekerheid kunnen vaststellen om welke editie het gaat. In dat geval heb ik gekozen voor een editie waarvan kan worden aangenomen dat Verwer, resp. Moonen, resp. Séwel haar hebben gekend.

Een enkele keer wordt er niet specifiek verwezen naar een specifieke publicatie, maar naar een aantal werken van een auteur. In dat geval vermeld ik de belangrijkste van de publicaties waarnaar verwezen wordt. Als Verwer bijvoorbeeld verwijst naar de historische werken van Aitzema, dan worden de belangrijkste historische werken van deze auteur genoemd. Achter de auteursnaam staat in zo'n geval een tilde (~).

Aitzema, Lieuwe van ~

*1669-1672 *Saken van staet en oorlogh, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden, beginnende met het jaer 1621, ende eyndigende met het jaer 1669.* 's Graven-Haghe: Joh. Veely, J. Tongerlo, ende J. Doll. {p. 186}

De Delftse Bijbel

1477 Delft: Jacob Jacobszoon van der Meer en Mauricius Yemantszoon, 1477. (p. 164, 167, 171, 173, 178, 193, 204)

* Bijbel

1637 *Biblia, dat is de gantsche H. Schrifture, vervattende alle de Canonijcke Boecken des Ouden en des Nieuwen Testaments. Nu eerst door last der Hoogh Mog. Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden, en volgens het beslyt van de Synode Nationael, gehouden tot Dordrecht, inde Jaeren 1618 ende 1619. Uyt de oorspronckelijcke talen in onse Nederlandtsche tale getrouwelijck over-geset. Met nieuwe bij-gevoegde verklaringen op de duystere plaetsen, aenteekeningen vande ghebjick-luydende texten, ende nieuwe registers over beyde de Testamenten.* Leiden: Paulus van Ravensteyn. {p. *3^v, *6^r, 9-11, 19, 26, 30, 32, 34, 59, 63, 66, 67, 82, 96, 97, 100, 104, 107, 109, 141, 143-145, 147, 155-161, 164, 168-170, 176, 178, 187, 193}

Bor, Pieter Christiaensz. ~

*1679-1784 *Oorsprongk, begin en vervolgh der Nederlandsche oorlogen,heroerten, en borgerlyke oneenigheden, waeraghtelijck en onpartijdijck beschreven door Pieters Bor Christiaensz.* Amsterdam : de wed. van Joannes van Someren, Abraham Wolfgangh, Hendrick en Dirck Boom. {p. 186}

*1630

Gelegenthey van 's Hertogen-Bosch vierde hooft-stadt van Brabandt: haer oorspronck, fundatie ende vergrootinge, verscheyden hare belegeringen, ende eyntlijcke overwinninge, verrassinghe ende inneminghe van Wesel ende meer andere geschiedenissen der Iaers 1629: alles onder 't voorsichtigh ende kloeck beleyt van Frederick Henrick, Prince van Orangien, Grave van Nassau. 's Graven-Hage: Aart Meuris {p. 186}

Boxhorn, Marcus Zuerius

- *1647 *Bediedinge van de tot noch toe onbekende afgodinne Nehallennia, over de dusent ende ettelicke hondert jaren onder het sandt begraven, dan onlanx ontdeckt op het strandt van Walkeren in Zeelandt. Leiden: Willem Christiaens vander Boxe. {p. 102}*
- *1647 *Antwoord van Marcus Zuerius van Boxhorn, gegeven op de Vraaghen, hem voorgesteld over de Bediedinge van de afgodinne Nehallennia. Leiden: W. C. vander Boxe. {p. 102}*
- 1650 *Haymonis Halberstatensis episcopi Historiae ecclesiasticae breviarum, scriptum circa A.D.DCCC. Marcus Zuerius Boxhornius edidit et recensuit. Leiden: D. Lopez de Haro. {p. 36}*
- 1650 *Chronyk van Hollandt, Zeelandt, ende Westvrieslandt, door Johan Veldenaer over omtrent twee hondert jaeren geschreven. Uytgegeven ende met aenteykeningen, als oock verscheyden graeflijcke brieven, raeckende de outheden ende saecken van de gedachte landen, verrijckt door Marcus Zuerius van Boxhorn. Leiden: Willem van Rijnenburgh. {p. 149, 179}*
- 1650 *Prima religionis Christianae rudimenta antiquissima Saxonum & Alemanorum lingua scripta, cum ea primum his gentibus traderentur. Leiden: D. Lopez de Haro. {p. 149}*
- 1654 *Originum Gallicarum liber [...] cui accedit antiquae linguae Britannicae lexicon. Amsterdam: J. Jansson. {p. *8r, *8v}*

Bullockar, John

- *1698 *An English expositour, or Compleat dictionary: teaching the interpretation of the hardest words, and most usefull terms of art used in our language. First set forth by J. B. Dr of Physick [...] Now the ninth time revised. London: A. & J. Churchil. {p. 115}*

Comenius, Johannes Amos

- 1707 *Comenii Ianua linguarum reserata aurea: sive Seminarium linguarum et scientiarum omnium, hoc est, Compendiosa latinam (& quamlibet aliam) linguam unà cum scientiarum artiumque omnium fundamentis. Keulen: Joan. Wilhelmi Friessem. {p. 120-122}*
- * 1664 *Corpus Iuris Civilis. Editio nova, prioribus correctior. Amsterdam: Johan Blaeu, Lowijs en Daniel Elzevier. Leiden: Franciscus Hackius. 1664. 2 dln. {p. 91}*

Gaveren, Johan van

- 1707 *Bespreking van Verwer 1707. Boekzael der geleerde wereld van Julius en Augustus, 85-88. {p. 1v}*

Goes, J. Antonides van der

- *1671 *De Ystroom: begreepen in vier boeken. Amsterdam: Pieter Arentz. {p. 104}*
- *1685 *Trazik of Overrompelt Sina, treurspel. Amsterdam: Jan Rieuwertsz., Pieter Arentsz. en Albert Magnus. {p. 117-118}*
- 1685 *Gedichten. Amsterdam: Jan Rieuwertsz, Pieter Arentz. {p. 104}*
- 1705 *Gedichten. Tweeden druk. Amsterdam: Nicolaas ten Hoorn. {p. 108}*

- Graswinckel, Dirk
1667 *Nasporinge van het recht van de opperste macht toekomende de ... Heeren Staten van Holland en Westvriesland.* Rotterdam: Joannes Naeranus. {p. 188}
- 1674 *Speciale beschryvingh van het gebruyck, ofte daadelykcke bezitting van opperste macht, der ... Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ...; Mr. Dirck Graswinckels nasporinge van het recht van de opperste macht toekomende de ... Heeren Staten van Holland en Westvriesland. 's Gravenhage: Joannes Tongerlo. {p. 188}*
- Groot, Hugo de
*1652 *Inleydinge tot de Hollandsche rechts-geleertheit, beschreven by Hugo de Groot. Bevestigt, met placcaten, hantvesten, oude berkomen, regien, regts-geleerden, sententien van de hoven van iustitie in Hollant ende elders, mitsgaders eenige by-voegsels ende aenmerkingen op de selve, door Mr. Simon van Groenewegen [...]. Hier is noch bygevoegt R. Hogerbeets Van het aenleggen en volvoeren der processen, voor de respectie hoven van iustitie in Hollant mede met nieuwe aenmerckinge door den selven Groenewegen & c. Mitsgaders het Hollantsche versterf-recht, oock door den selven vermeerdert.* Delft: Arnold Bon. {p. *3^v, 3, 9, 58, 59, 102, 105, 108, 138, 141, 145, 185}
- * 1686 *Van de waarheid des christelyken godsdiens. Vervat in zes boeken. Uyt het Latyn vertaalt; met byvoeginge van alle des zelfs aantekeningen. In degen tweeden druk niet alleen naukeurig volgens den text nagezien; maar oock op veel plaatsen merkelijk geholpen, door Joachim Oudaan Fransx; [...] Althans met een zevende boek vermeerdert, in het Engelsch geschreven door Dr. Simon Patrik [...]; nu eerst in 't Neerduits overgezet.* Rotterdam: Barent Bos. {p. 58}
- Heule, Christiaen van
1625 *De Nederduytsche Grammatica ofte Spraeckonst, waer in de gemeyne deelen der Nederduitsche spraeke (na de manier der Grieken ende Latijnen) beschreven zijn.* Leyden. {p. 110, 121, 168}
- 1633 *De Nederduytsche spraec-konst ofte taelbeschrijvinghe.; waer in alle gemeyne veranderingen der woorden, ende spreuken grondelic vertoont ende geleert worden.* Leyden: Jacob Roels. {p. 121, 122, 168}
- Houve, Matthijs van der
*1640 *Hantvest of chartre chronyck van de landen van oud-Batavien, oud-Vriesland, oud-Franckenland: nu Holland, Zeeland, West-Vriesland, ende andere Vrieslanden, Gelderland, Virecht ende Over-yssel: maeckende het vrye heerschende vereenigde Neder-land, t'samengevouught ende verbonden van dese seven vrye provincien, Gelderland, Holland, west-Friesland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Over-Ysel, Groningen ende Vriesche-Ommelanden.* 's Gravenhage: Dirck Maire. {p. 103}
- Hoof, P.C.
1613 *Geeraerd van Velsen: Treurspel.* Amsterdam: Willem Jansz. Blaeu. {p. 67}
- 1626 *Henrik de Grote: zyn leven en bedryf.* Amsterdam: Willem Jansz. Blaeu. {p. 30, 34, 55, 67, 100, 130}
- [1635-1641] *'Waernemingen op de Hollandsche Tael.'* In: David van Hoogstraten, *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden.* Amsterdam, 1700: François Halma. {p. 178}

- 1642 *Nederlandsche historien, sedert de overdracht der heerschappye van keizer Karel den Vyfden op koning Philips [...].* Amsterdam: Lowijs Elzevier. {p. 55, 179}
- 1649 *Rampsaligheden der verheffinge van den huize van Medicis.* Amsterdam: Nicolaes van Ravesteyn. {p. 55, 110}
- 1687 *C. Cornelius Tacitus Jaarboeken en historien, ook zyn Germanie, en 't leeven van J. Agricola. In 't Hollandsch vertaalt door [...] Pieter Corneliszoon Hoofst [...].* Amsterdam: Hendrik Boom en de weduwe van Dirk Boom. {p. 55, 110, 186}
- Hoogstraten, David van
- 1700 *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden.* Amsterdam: François Halma. {p. 95, 177, 178}
- 1710/1711 *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden.* Tweede druk. 1710: Amsterdam: François Halma. 1711: Rotterdam: Dominicus van der Ameyden. {p. 156}
- Hubert, Antonis de
- 1624 *De psalmen des propheeten Davids, in 't Hebreuz genaamd Het Lof-boek; bij gevongd de gewoonelicke lof-zangen mitsgaders noch het CLI psalm.* Leiden: Pieter Muller. {p. 9, 15, 112, 158, 161}
- Junius, Franciscus
- 1637 *De pictura veterum libri tres.* Amsterdam: Johan Blaeu. {p. ***}
- 1641 *De schilder-konst der ouden, begrepen in drie boecken.* Middelburg: Zacharias Roman. {p. **, 102, 145}
- 1684 *Quatuor Domini nostri Jesu Christi evangeliorum versiones perantiquae duae, Gothica scil. et Anglo-Saxonica: quarum illam ex celeberrimo codice Argentoe nunc primum depromsit Franciscus Junius. Hanc autem ex codicibus mss. collatis emendatius recudi curavit Thomas Mareschallus [...], cujus etiam observationes in utramque versionem subnectuntur. Accessit & glossarium Gothicum cui praemittuntur alphabetum Gothicum, Runicum, & c. operâ ejusdem Francisci Junii.* Amsterdam: Johannes Janssonius van Waesberge. {*8^v}
- Justinianus: zie *Corpus Iuris Civilis*
- Kiliaan, Cornelis
- *1632 *Etymologicum Teutonicae linguae; sive dictionarium Teutonico-Latinum, praecipuas Teutonicae linguae dictiones et phrasas, Latine interpretatas et cum aliis nonnullis linguis obiter collatas complectens.* Utrecht: Everard Cloppenburg/ Amsterdam: Jan Evertsz. {p. *7^r, *8^r, 9, 19, 33, 34, 59, 133, 158}
- In Liefd Bloeyende
- 1614 *Twe-spraack vande Nederduitsche letterkunst, ofte, Vant spellen ende eyghenscap des Nederduitschen taals, wytghebeven by de Kamer In Liefd bloeyende, i' Amstelredam.* Amsterdam: Hendrick Barentsz. Boeckvercooper. {6, 55, 59, 67, 100, 116, 125, 130, 132, 133, 135, 137}

Meijer, Lodewijk

*1669

Woordenschat, In drie Deelen ghescheiden, Van welke het I. Bastaardwoorden, II. Konstwoorden. III. Verouderde woorden begrijpt. De Vijfde Druk, verbeterdt, en vermeerderdt met het heele laatste Deel, en zeer veele woorden in de voorgaande. Amsterdam: Weduwe Jan Hendriksz. Boom. {p. 179}

Meteren, Emanuel van ~

*1599

Belgische ofte Nederlandsche historie, van onsen tijden. Inhoudende hoe de Nederlanden aenden anderen ghehecht, ende aen Spaengien ghecomen zijn ... Meest onder de regeeringhe van Philippus de II. coninc van Spaengien, tot synen doot, ende den vtogaenden iare 1598; Verciert met een caerte van alle de Nederlanden, ende aller regeerders afbeeldinghe in koper ghesneden. Eensdeels int Latijn ende Hoochduytsche stuckewijs in drucke wtgegeen, maer nuby den autheur selve oversien, verbeteret ende vermeerderet. Delft: Jacob Cornelisz.

Uennecool. {p. 186}

*1663

Historien der Nederlanden en haar naburen oorlogen tot het jaar 1612. Met heerlijker konterfeijtsels dan ooyt voor deze verciert en verbeteret. Amsterdam: Jan Jacobsz. Schipper. {p. 186}

Moonen, Arnold

1706

Nederduitsche spraekunst, ten dienste van in- en uitheemschen uit verscheidene schryveren en aantekeningen opgemaekt en uitgegeeven door A. Moonen. Amsterdam: François Halma. {p. 1^r, 1^v, 102, 157, 166, 169, 170, 175-177, 180}

1708

'Brief van den heere Arnold Moonen aen den opsteller dezer aenmerkingen over de Schetse der Nederduitsche spraekunst.' In: David van Hoogstraten, *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden: ten dienst der taellievenden tot een proeve opgesteld.* De tweede druk merkelyk vermeerderet. Amsterdam: François Halma, 1710. {p. 156, 157, 159-161, 171-175, 177-179}

* Ca. 1273

Natuurkunde van het gebeel. Deze tekst is overgeleverd in acht handschriften, onder andere in een verzamelhandschrift, waarin ook het *Boec van medicinen in dietsche* is opgenomen. In een van de prologen zegt ene Broeder Aernt, dat hij de *Natuurkunde*, geschreven door Broeder Thomas, 'een simpel leec', (in proza) heeft uitgebreid. Of deze Broeder Thomas ook de auteur is van het *Boec van medicinen*, is niet zeker.

Verwer raadpleegde waarschijnlijk het handschrift dat ook nu nog in de bibliotheek van de Universiteit Utrecht bewaard wordt (signatuur 5 F 5). {p. 163-164}

Poeraet, Pieter

1708

De spelling van A. Moonen in eenen brief verdedigt, benevens een naschrift aen den leezet, handelend van eenige behulpselen der Nederduitsche taele door eenen minnaar dier spraeke. 's Gravenhage. {p. 114, 121}

Quintilianus, Marcus Fabius

*1665

Institutionum oratoriarum libri duodecim. Leiden, Rotterdam: Franciscus Hackius. {p. 16, 134, 139, 165}

- Ravesteyn, Adrianus Justinus van
1762 *Spec. hist.-jur. inaug. de avariis.* Leiden: Jacobus Beunje. {p. 1^v}
- Schottelius, Justus Georg
1663 *Ausführliche Arbeit von der Teutschen Haupt Sprachen worin enthalten gemelter dieser Haupt Sprache Ubrankunft, Ubralthertbum, Reinlichkeit, Eigenschaft, Vermögen, Unvergleichlichkeit, Gründlichkeit, zumal die Sprach Kunst und Vers Kunst, Teutsch und gutenteils Lateinisch völlig mit angebracht ... abgetheilet in fünf Bücher.* Braunschweig. {p. 165-167, 174-177}
- Schriek, Adriaan van
1614 *Van 't beghin der eerster volcken van Europeen.* Ieper: François Bellet. {p. 134}
- Séwel, Willem
1708 *Nederduytsche spraakekonst, waarin de gronden der Hollandsche taale naauwkeuriglyk opgedolven en zelfs voor geringe verstanden, zo ten aanzien der spellinge als bewoordinge, duydehlyk aangewezen zyn.* Amsterdam: Assuerus Lansvelt. {p. 105-112, 115-125}
- Stoke, Melis
Ca. 1305 *Hollandse jaar-boeken of Rym-kronijk van Melis Stoke, Beheisende de geschiedenissen des lands, onder de Princen van het eerste huis, tot den jare 1305. Met de afbeeldingen van alle de Hollandse graven, gescheist naar de aaloude schilderyen der Karmelieten te Haarlem. Nevens verscheide egte bylagen, betreffende de ware toestand der geschillen, tussen Graaf Floris de V, en de Hollandse edelen. Mitsgaders de beeldenisse van Heer Gerard van Velsen; en andere oude fraygheden, noit te voren in 't ligt gebracht. Alles met noodige uitleggingen opgehelderd, door Cornelis van Alkemade.* Leiden: Johannes du Vivie en Isaak Severinus. (p. 8, 9, 31, 33, 36, 73, 99, 104, 110, 132, 136, 141, 146-152, 158, 163, 164, 171, 178)
- Tatianus, Alexandrinus
1706 *Tatiani Alexandrini Harmonicae Evangelicae antiquissima versio Theotisca ut et Isidori Hispalensis ad Florentinam sororem de nativitate Domini, passione, resurrectione, &c. libri, eadem lingua conversi fragmentum Jo. Philippus é MSS codd. edidit & animadversionibus necessariis illustravit. Accessit fragmentum veteris linguæ theotiscæ a^l Lambecio in biblioth. Vindobon. productum, probabili doctissimi viri conjectura restitutum atque emendatum.* Greifswald: Johann Wolfgang Fickweiler/ Georg Henrick Adolphi. {p. 149, 150}
- Uytenbogaert, Johannes
*1644 *Twaalf Predicatie, over verscheyden aenmerkelicke Texten ende Materien: dienende tot ware Godtsalicheyt ende Christelicke Vrede der Kerken.* 's Graven-Hage. {p. 161}
- Vaugelas, Claude Favre de
1647 *Remarques sur la langue françoise utiles a ceux qui veulent bien parler et bien écrire.* Paris: Courbe. {p. 139-140}

Veldenaer, Jan

1650

Chronyke van Hollandt, Zeelandt, ende Westvrieslandt, door Johan Veldenaer over omtrent twee hondert jaeren geschreven. Uytgegeven ende met aentyekeeningen, als oock verscheyden graeflijke brieven, raeckende de outheden ende saecken van de gedachte landen, verrijcket door Marcus Zuerius van Boxhorn. Leiden: Willem van Rijnenburch. {p. 149, 179}

Voiture, Vincent

*1657-
1659

Les lettres de Mr. de Voiture. Publ. par Etiënne Martin de Pinchesne. Amsterdam: Jean de Ravesteyn. {p. 104}

Vondel, Joost van den

1625

Palamedes oft vermoorde onnooselheyd. Treurspel. Amsterdam: Jacob Aertsz. Colom. {p. 10-11, 99}

1626

De Amsteldamsche Hecuba. Treur-spel, naar het Latijn van Lucius Annaeus Seneca. Amsterdam: Jacob Aertsz. Colom. {p. 10, 11, 107, 162}

1640

Joseph in Egypten. Treurspel. Amsterdam: Domincus vander Stichel. {p. 158}

1645

Altaergebeimenissen ontvouwen in drie boecken. Keulen: de nieuwe druckerye. {p. 181}

1646

Publius Virgilius Maroos wercken, vertaelt door Joost van den Vondel. Amsterdam: Abraham de Wees. {p. 67}

*1654

Q. Horatius Flaccus lierzangen en dichtkunst. In het rijmeloos vertaelt. Amsterdam: Luidewijck Spillebout. {p. 32}

1671

Publius Ovidius Naxoos herscheppinge. Amsterdam: Wed. Abraham van Wees. {p. 32}

Vossius, Gerardus Johannes

*1626

Institutiones linguae Graecae, olim quidem scriptae a Nicolae Clenardo: nunc autem ab erroribus multis expurgatae, meliori ordine digestae, atque ita locupletatae, ut altera parte prodeant auctiores, studio atque opera Gerardii Io. Vossii. Leiden: Joannes Maire. {p. *5^r, *8^r}

*1635

De arte grammatica libri septem. Amsterdam: Johan Blaeu. {p. *8^r, 8, 12, 31, 34, 55, 59, 64, 82, 85, 119, 120, 122, 156}

*1649

Prima linguae Graecae rudimenta, in quibus, decreto Ordinum Hollandiae et West-Frisiae, is usum scholarum ejusdem provinciae, declinationum et coniugationum paradigmata, cum facilioribus regulis grammaticis, exhibentur. Editio novissima emendatior et aucta Symbolo Athanasii Graeco et Latino. Amsterdam: Johannes Janssonius. {p. *5^r, *8^r}

Weytsen, Quintijn

1641

Een tractaet van avarien, dit is gemeyne contributie vande coopmanschappen ende goederen in de schepe bevonden om te helpen draghen, 't verlis van eenighe coopliden ofte schippers goeden, ghewillighlyck ghebeurt, om lijf, schip, ende goedt te salveeren. Middelburg: Weduwe ende erfgenamen van Symon Movlert. {p. 1^v}

Williram van Ebersberg

1598

Willeram Abbatis in canticum canticorum paraphrasis gemina: prior rhythmis Latinis, altera veteri lingua Francica: addita explicatio, lingua Belgica & notae quibus veterum vocum Francicarum ratio redditur. Edente Paulo G.F.P.N.Merula. Leiden: Christophorus Raphelengius. {p. 147, 149, 150}

Bijlage 2

Lijst van personen

Deze alfabetisch geordende lijst bevat de namen van personen die in de *Linguae Belgicae idea* of de hier uitgegeven brieven over taalkunde genoemd worden. Van deze personen is beperkte informatie opgenomen die in het kader van de teksten relevant is.

- Aitzema, Lieuwe van** (1600-1669). Advocaat en resident van de Hanzesteden in Den Haag. Bekend door zijn historisch werk. Zijn hoofdwerk is *Historie of Verhael van Saken van staet en Oorlogh, in, ende ontrent de Vereenigde Nederlanden*, 6 delen (1621-1669).
- Aldegonde, Philips van Marnix van Sint** (1540-1598). Staatsman en dichter. Beroemd vanwege de satirische *Byencorff der H. Roomsche Kerckee* (1569) en zijn psalmberijming (1580).
- Alexander (Alexandre) de Paris (de Bernay)**. Frans dichter uit de tweede helft van de twaalfde eeuw, die waarschijnlijk de *Roman d'Alexandre* zijn definitieve vorm gaf. Naar de titel van dit werk is het vers genoemd van zes jamben met een rust in het midden.
- Antonides van der Goes, Joannes** (1647-1684). Medicus en dichter. Lid van Nil Volentibus Arduum. Belangrijkste werk is *De Ystroom* (1671).
- Arents, Pieter** (1633/34-1688). Drukker en boekverkoper in Amsterdam. Werkte regelmatig samen met de doopsgezinde Jan Rieuwertsz. (1616-1687), de uitgever van de werken van Spinoza. Beide uitgevers zijn bekend vanwege hun non-conformistisch en onorthodox bestand.
- Aristoteles** ((384-322 v. C.). Grieks filosoof. Leermeester van Alexander de Grote (356-323 v. C.). Aristoteles was een van de meest invloedrijke filosofen in de hellenistische, westerse traditie.
- Avicenna (Arab. Abu Ali al-Hussain Ibn Abdallah Ibn Sina)** (980-1037). Arabisch filosoof en medicus. Voor het westen heeft Avicenna in de eerste plaats wijsgerige betekenis, maar ook als medicus genoot hij grote bekendheid. Hij schreef een medisch compendium (*Canonum Medicinae*) dat hem de bijnaam van de Arabische Galenus bezorgde en dat tot in de twintigste eeuw gebruikt werd.
- Bon, Arnold** (voor 1634-1691). Drukker en uitgever te Delft.
- Bor, Pieter Christiaenszoon** (1559-1635). Notaris in Haarlem en Leiden. rentmeester van Noord-Holland. Bekend om zijn geschiedkundige publicaties.
- Bourgondië, Maria van** (1457-1482). Dochter van Karel de Stoute (1433-1477). Meteen aan het begin van haar bewind in de Bourgondische Nederlanden tekende ze onder druk van Vlaanderen het Groot Privilege (1477), dat de Staten-Generaal der Bourgondische Nederlanden het recht gaf om op eigen initiatief bijeen te komen. Maria trouwde met Maximiliaan van Habsburg (1459-1519).
- Boxhorn, Marcus Zuerius** (1612-1653). Filosoof en taalkundige, vooral bekend om zijn publicaties op het gebied van de vergelijkende taalwetenschap.
- Brune, Johan de (de Jonge)** (1618-1649). Noord-Nederlands prozaschrijver en dichter. Neef van Johan de Brune de Oude. Na de vroege dood van zijn vader werd hij in Engeland opgevoed, daarna te Leiden door G.J. Vossius. Sinds 1641

was hij advocaat in Den Haag. De Brune is de uitgever van Junius' *De schilderkunst der ouden* (1641)

Bullokar (Bulloker), John (ca. 1580-ca. 1641). Engels taalkundige en lexicograaf.

Caracalla, eigenlijk: Marcus Aurelius Severus Antonius (oorspr. Bassianus) (186-217). Keizer van het Romeinse Rijk. Oudste zoon van Septimius Severus. Caracalla was een bijnaam, afgeleid van de gelijknamige Keltische mantel die hij droeg. Na de dood van zijn vader regeerde hij aanvankelijk samen met zijn broer Geta, die hij in 212 liet vermoorden. Hijzelf werd vermoord in 217.

Caesar, Gaius Julius (ca. 100-44 v. C.). Romeins veldheer en staatsman.

Cicero, Marcus Tullius (106 v. C.- 43 v. C.). Romeins staatsman, filosoof en schrijver. Hij wordt algemeen beschouwd als de grootste Romeinse politieke redenaar. Zijn redevoeringen en zijn theoretische verhandeling over de welsprekendheid (*De oratore*, 55 v. C.) genoten grote bekendheid in de Renaissance en de achttiende eeuw.

Comenius, Johan Amos (1592-1670). Tsjechisch theoloog, filosoof en pedagoog. Woonde van 1656 tot zijn dood in Amsterdam.

Dyck, Anthonie van (1599-1641). Zuid-Nederlands schilder.

Floris V (1256-1296). Graaf van Holland en Zeeland. In 1296 vermoord bij Muiderberg.

Galenus, Claudius (129-201). De laatste grote Griekse medicus uit de Oudheid. Hij heeft enorm veel publicaties op zijn naam staan, waarvan er ongeveer 120 zijn bewaard gebleven. Behalve medische schreef hij ook filosofische en filologische werken. Galenus had via een groot aantal vertalingen grote invloed op de medische ontwikkelingen in en na de Middeleeuwen, vooral op het gebied van de ontledkunde.

Gaveren, Johan van (ca. 1671-na 1708). Van 1706 tot eind 1708 redacteur van *De Boekzaal der Geleerde Wereld*.

Geta, Publius Septimius (189-212). Zoon van Septimius Severus. Samen met zijn broer Caracalla, die hem in 212 liet vermoorden, keizer van het Romeinse Rijk (211-212).

Graswinckel, Dirk (1601-1666). Staatsman en rechtsgeleerde.

Groot, Hugo de (1583-1645). Beroemde jurist, theoloog, classicus, historicus, en diplomaat. De Groot schreef Latijnse gedichten, verzorgde uitgaven en vertalingen van klassieke schrijvers en publiceerde tal van juridische, poëtische, historische en theologische werken. Grote bekendheid genoten zijn *Bewijs van den waren godsdienst* (1622), *De iure belli ac pacis (libri tres)* (1625) en *Inleydinge tot de Hollantsche Rechtsgeleertheit* (1631).

Halma, François (1653-1722). Zoon van een hervormd predikant. Boekdrukker en uitgever in Utrecht, Amsterdam en Leeuwarden. Hij gaf onder meer Van Hoogstratens *Aenmerkingen over de geslagten der zelfstandige naemwoorden* (1700) uit, Moonens *Nederduitsche Spraekkunst* (1706) en Verwers *Idea* (1707). Als auteur van voornamelijk godsdienstige gedichten werd hij onder anderen geprezen door Vollenhove, Moonen, Rotgans en Hoogstraten, met wie hij vriendschappelijke betrekkingen onderhield. Hij is ook de auteur van het *Woordenboek der Nederduytsche en Fransche taalen* (1708).

Heule, Christiaan van (?-1655?). Grammaticus. Van zijn hand verscheen in 1625 *De Nederduytsche grammatica ofte spraec-konst* en in 1633 *De Nederduytsche spraec-konst ofte tael-beschrijvinghe*.

- Houve, Matthijs van der** (1577-na 1646). Publiceerde in 1636 het eerste deel van zijn *Hantvest of Chartre chronyck van de landen van oud-Batavien, oud-Vriesland, oud-Francenland*, in 1646 het tweede.
- Hooft, Pieter Corneliszoon** (1581-1647). Dichter, toneelschrijver en historicus. Met Vondel de belangrijkste dichter van zijn tijd. In de tweede helft van de zeventiende en in de achttiende eeuw werd zijn taalgebruik en dat van Vondel gezien als de na te volgen standaard. In de periode 1635-1641 maakte Hooft diverse taalkundige aantekeningen. Afschriften van die *Waernemingen op de Hollandsche Tael* circuleerden tot in het begin van de achttiende eeuw onder taalliefhebbers. Van Hoogstraten publiceerde een klein deel van de *Waernemingen* in zijn *Aenmerkingen* (1700); Lambert ten Kate (1674-1731) nam ze als 'Bijlage N^o:8.' volledig op in het eerste deel van zijn *Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche sprake* (1723).
- Hoogstraten, David van** (1658-1724). Conrector van de Latijnse school in Amsterdam. Gezaghebbend literator en taalkundige. Auteur van de succesvolle *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden* (1700); de vijfde en zesde druk van deze geslachtslijst werden door Adriaan Kluit (1735-1807) bezorgd. Van Hoogstraten behoorde tot de groep die Moonen adviseerde bij het schrijven van zijn *Nederduitsche spraekunst* (1706). Hij hielp Verwer bij het publiceren van diens *Idea* en hij nodigde Moonen uit om op dit werk te reageren. Twee van de taalkundige brieven van Adriaen Verwer zijn aan hem gericht. Van Hoogstraten was een vurig verdediger van Vondel. In de zgn. Poëtenoorlog (1713-1716) speelde hij een uitgesproken rol.
- Hubert, Antonis de** (1583-na 1639). Jurist. Schepen van Zierikzee. De Hubert nam deel aan de taalkundige vergaderingen die in de jaren 1622 en 1623 in Amsterdam werden gehouden om tot afspraken te komen over het gebruik van de Nederlandse taal. Bijzondere vriend van Vondel. Aan zijn *Psalmen des propheeten Davids* (1624) gaat een beknopte taalkundige verhandeling vooraf.
- Huygens, Constantijn** (1596-1687). Veelzijdig begaafde diplomaat en dichter. In 1625 werd hij secretaris van Frederik Hendrik en tot zijn dood bleef hij in die functie in dienst bij de Oranjes. Vader van de wereldberoemde Christiaan Huygens (1629-1695).
- Junius, Franciscus** (1589-1677). Filoloog, oudheidkundige en taalkundige. Zwager van Vossius. Junius verrichtte belangrijk werk op het gebied van de historisch-vergelijkende taalwetenschap. Belangrijke werken zijn *De pictura veterum libri III*, door hemzelf in het Engels en in het Nederlands vertaald (*De Schilder-konst der ouden*, 1641), het *Gothicum glossarium* (1644), de *Observationes in Willeramii Abbatis Francicam paraphrasin Cantici Canticorum* (1655) en de *Quattuor D.N. Jesu Christi Evangelicorum versiones perantiquae duae, Gothica scilicet et Anglosaxonica*, de eerste Ulfilas-editie (1655).
- Justinianus I de Grote** (482-565). Keizer van het Byzantijnse Rijk (527-565). Streefde naar eenheid van recht door een allesomvattende codificatie van het Romeinse recht. Deze codificatie oefende een sterke invloed uit op de rechtsvorming in Europa.
- Karakalla**, zie Caracalla.

- Karel V** (1500-1558). Keizer van het Heilige Rooms-Duitse Rijk, heer der Nederlanden en koning van Spanje. Vader van Filips II (1527-1598).
- Kiliaan, Cornelis** (1528/1529-1607). Corrector bij de beroemde Antwerpse drukkerij Plantijn en gezaghebbend lexicograaf. In zijn *Dictionarium Teutonico-latinum* (1574; tweede uitgebreide druk 1588) is de Nederlandse woordenschat bijeengebracht, voorzien van kanttekeningen. Vooral in de derde druk van 1599 (*Etymologicum Teutonicae linguae sive Dictionarium Teutonico-latinum*) is een belangrijke plaats ingeruimd voor de etymologie.
- Leiden, Lucas van** (1694-1533). Nederlandse schilder en graveur.
- Lipsius, Justus** (1547-1606). Filosoof, historicus en een van de grootste filologen van zijn tijd. Hij bezorgde o.a. belangrijke uitgaven van Tacitus, Seneca en Plinius. Als filosoof sloot hij aan bij het stoïcisme, dat hij probeerde te verbinden met christelijke opvattingen. Lipsius was hoogleraar in Leiden van 1579-1591.
- Marot, Clement** (1496-1544). Frans dichter. Gaf o.a. een psalmberijming in het licht (*Trente psaumes*, 1541).
- Marshall, Thomas** (1621-1685). Engels filoloog. Legde zich vooral toe op de historisch-vergelijkende taalwetenschap. Bezorgde diverse Oud-Engelse en Gothische teksten, o.a. de tekst van de Oud-Engelse evangelieën. Vriend van Junius.
- Meijer, Lodewijk** (1629-1681). Medicus, filosoof dichter en taalkundige. Richtte in 1669 met enkele medestanders het kunstgenootschap 'Nil Volentibus Arduum' op. Meijer bezorgde vanaf 1654 een aantal drukken van Johan Hofmans *Nederlandsche woordenschat*. Hij schreef enkele omstreden filosofische werken en gaf een aantal geschriften van Spinoza uit.
- Meteren, Emanuel van** (1535-1612). Zuid-Nederlands geschiedschrijver. Van Meteren schreef het eerste geschiedkundige werk over de opstand tegen Spanje. Zijn geschiedschrijving verscheen achtereenvolgens eerst in het Duits, in twee delen (1593-1596), in het Latijn (1598) en pas in 1599 in het Nederlands, onder de titel *Belgische ofte Nederlantsche historie van onsen tijden*.
- Moonen, Arnold** (1644-1711). Predikant, dichter en taalkundige. Moonen schreef o.a. de *Nederduitsche spraekkunst* (1706), de eerste volledige grammatica van de achttiende eeuw. David van Hoogstraten droeg Verwers *Idea* op aan Moonen. Moonens reactie op de *Idea* was voor Verwer de aanleiding tot het schrijven van zijn brief aan Reland (1709).
- Oudaen, Joachim** (1628-1692). Dichter en toneelschrijver. Was diaken van de Waterlandse doopsgezinde gemeente en tegelijkertijd vooraanstaand collegiant. Lid van de zgn. Erasmiaanse vriendenkring. Oudaen was de mentor van een aantal jongeren, o.a. van Verwer en David van Hoogstraten. Hij verzette zich fel tegen de opvattingen van Descartes, Hobbes en Spinoza.
- Ovidius, Publius O. Naso** (43 v.C.-17 n.C.). Invloedrijk Romeins dichter. Vondel vertaalde zijn *Metamorphosen libri xv*. Deze vertaling vormde voor Huydecoper de grondslag voor zijn taalbeschouwingen in zijn invloedrijke *Proeve van taal- en dichtkunde; in vrijmoedige aanmerkingen op Vondels vertaalde Herscheppingen van Ovidius* (1730).

- Pexenfelder, Michael** (1613-1685). Jezuit. Vooral bekend om zijn *Apparatus eruditionis tam rerum quam verborum per omnes artes et scientias* (1670), waarin hij kennis van de Latijnse woordenschat koppelde aan een encyclopedische kennis.
- Poeraet, Pieter** (ca. 1683-na 1730). Dichter en predikant. Werkte mee aan *De Boekzaal*. Poeraet is de auteur van *De spelling van A. Moonen in eenen brief verdedigt* (1708).
- Putten, Erik van den (Erycius Puteanus)** (1574-1646). Opvolger van Lipsius in Leuven.
- Quintilianus, Marcus Fabius** (35-96). Romeins schrijver en leraar in de welsprekendheid. Zijn belangrijkste werk is *Institutionum oratoriarum*, dat de volledige vorming tot redenaar als onderwerp heeft. Het boek genoot vanaf de herontdekking in 1416 tot aan het begin van de negentiende eeuw een enorme reputatie als bron van kennis op het gebied van opvoeding en taalbeheersing.
- Rafaël** (eigenlijk: Raffaello Sanzio) (1483-1520). Italiaans schilder en architect. Hij is ook wel bekend als Raffaello da Urbino, naar zijn geboorteplaats Urbino.
- Ravesteyn, Johannes van** (1618-1681). Amsterdams boekverkoper.
- Reland, Adriaan** (1676-1718). Reland was een geleerde van internationale faam. Bekendheid genoot hij vooral als hoogleraar in de Oosterse talen in Utrecht. Hij hechte grote waarde aan de resultaten van de historisch-vergelijkende taalwetenschap, omdat die zouden kunnen leiden tot een dieper begrip van de Bijbel. Ook als cartograaf maakte hij naam. Hoewel hij nooit een voet buiten Nederland heeft gezet, bracht hij Palestina, Perzië, Java en Japan in kaart. Adriaan Verwer richtte aan hem de brief waarin hij zijn taalkundige opvattingen uitwerkte en zich verweerde tegen de aantijgingen van Moonen (1709).
- Schottel, Justus Georg** (1612-1676). Duitse dichter en taalkundige. Hij is de auteur van *Ausführliche Arbeit von der teutschen HauptSprache* (1663), de belangrijkste grammatica van het Duits in de zeventiende eeuw. Voor zijn *Nederduitsche Spraakkunst* (1706) heeft Moonen heel wat aan dit werk ontleend en dat lokte op een aantal punten kritiek uit van Adriaan Verwer.
- Schrieck, Adriaan van** (1560-1621), heer van Rodorne. Schrijver. Publiceerde in het begin van de zeventiende eeuw over de ouderdom van het Nederlands en gaf in 1614 *Van 't beghin der eerste volcken van European, in-sonderhey van den oorspronck der Nederlanden in het licht*.
- Septimius Severus, Lucius** (146-211). Keizer van het Romeinse Rijk. Vader van Caracalla en Geta.
- Séwel, Willem** (1653-1720). Schrijver en vertaler van historische, taalkundige en letterkundige werken. Bekendheid verwierf hij zich vooral met woordenboeken en spraakkunsten die het Nederlands voor Engelstaligen en het Engels voor Nederlandstaligen toegankelijk moesten maken. Na de dood van Petrus Rabus (1660-1702) nam hij de redactie van *De Boekzaal* (onder de naam *Tweemaandelijke Uittreksels van alle eerst nytkomende Boeken*, tot 1705). In 1708 geeft hij zijn *Nederduitsche spraakkunst* in het licht. De kritiek die Adriaan Verwer op deze publicatie uitte, is de aanleiding voor de taalkundige discussie tussen Verwer en Séwel.

- Stevin, Simon** (1548-1620). Zuid-Nederlands wiskundige en ingenieur. Leermeester en raadsman van prins Maurits. Stevin publiceerde over wiskunde, geografie, zeevaartkunde, techniek, krijgswetenschappen en tal van andere onderwerpen. Hij vond het Nederlands de meest geschikte taal om wetenschappelijke onderwerpen in te behandelen. Zijn opvattingen over het Nederlands heeft hij uiteengezet in de beroemde *Uytspraeck van de weerdichheit der Duytsche tael*, die aan de *Weeghconst* (1605) voorafgaat, en in de *Wisconstighe gedachtenissen* (1605, 1608). In dit laatste werk is ook 'De Wysentyt' opgenomen, waarin Stevin postuleert, dat er in het verre verleden een tijdperk van grote wijsheid moet zijn geweest.
- Stoke, Melis** (eerste helft 13^e eeuw-na 1305). Noord-Nederlands geschiedschrijver, secretaris van de graven Floris V en Willem III. Zijn *Rijmchroniek van Holland*, dat de geschiedenis van de abdij van Egmond en het Hollandse gravenhuis tot 1305 beschrijft, is het oudst bekende Nederlandstalige geschiedverhaal. Het eerste deel ervan werd rond 1290 voltooid als berijmde, uitgebreide vertaling van het *Chronicum Egmondanum*. Het werk is opgedragen aan Floris V. In 1591 werd de *Rijmchroniek* uitgegeven door Janus Dousa (1545-1604), in 1699 door Cornelis van Alkemade (1654-1737) en in 1777 door Balthazar Huydecoper (1695-1778).
- Tacitus, Publius Cornelius** (ca.55-ca.116). Een van de belangrijkste Romeinse geschiedschrijvers. Hoofd vertaalde een aantal van zijn werken en werd door hem geïnspireerd tot het schrijven van zijn *Neederlandsche historien* (1642).
- Tatianus Alexandrinus** (ca. 110-na 172). Oudchristelijk Syrisch apologet. Hij is bekend gebleven als de ontwerper van het *Diatessaron*, de oudste harmonie van de vier evangeliën. Van dit werk is o.a. een Oud-Hoogduitse vertaling bewaard gebleven, die in 1706 door Johan Philip Palthen (1672-1710) werd uitgegeven.
- Tullius**, zie Cicero.
- Uytenbogaert, Johannes** (1557-1644). Hofprediker van prins Maurits (1567-1625). Mentor van Hugo de Groot, raadsman van Oldenbarneveldt (1547-1619) en na de dood van Arminius (1560-1609) leider van de remonstranten. Omdat hij na de staatsgreep van Maurits gevangenschap riskeerde, vluchtte hij naar Antwerpen, waar hij in 1619 de Remonstrantse Broederschap stichtte.
- Vaugelas, Claude Favre de** (1585-1650). Franse taalgeleerde. Lid van de Academie Française. Zijn *Remarques sur la langue française* (1647), waarin hij pleitte voor taalzuivering en taalbesnoeiing, was zeer invloedrijk.
- Veldenaer, Jan** (15^e eeuw). Leuven-Utrechtse drukker en geschiedschrijver. Veldenaar, of een anonieme auteur in zijn opdracht, schreef een reeks korte kronieken van de Bourgondische Nederlanden, waaronder ook Holland en Utrecht. Hij voegde deze toe aan de vertaalde uitgave van *Fasciculus temporum* (Utrecht, 1480), de zeer populaire wereldkroniek van de Keulse karthuizer Rolevinck van Laar (1425-1502), verschenen in 1474. Voor het gedeelte over Utrecht en Holland baseerde hij zich op de *Chronicum episcoporum trajectensium*, de graven- en bisschoppenkroniek van Johannes de Beka (14^e eeuw).
- Voiture, Vincent** (1597-1648). Frans dichter. Vanaf 1634 lid van de Academie Française.
- Vollenhove, Johannes** (1631-1708). Dichter en predikant. Hij genoot bekendheid als kenner van het Nederlands. Zijn taalkundige raadgevingen zijn te vinden in het werk van o.a. Moonen en Nyloë (1670-1714).

Vondel, Joost van den (1587-1679). Met Hooft de belangrijkste auteur van zijn tijd. Zijn taalgebruik werd in de achttiende eeuw door velen gezien als de norm voor het eigen taalgebruik.

Vossius, Gerardus Johannes (1535-1649). Befaamd hoogleraar retorica, algemene geschiedenis, Latijnse taal- en letterkunde en Grieks in Leiden en Amsterdam. Vriend van Hugo de Groot. Vossius publiceerde handboeken over Griekse en Latijnse grammatica, retorica en poëtica, theologische en historische traktaten en theoretische werken over het drama. Zijn *Latina grammatica* was eeuwenlang een veel gebruikte schoolgrammatica.

Wayen, Johannes van der (1639-1701). Coccejaans theoloog. Door Willem III in 1676 verbannen uit Zeeland. In 1677 in Franeker benoemd tot hoogleraar in de theologie. Naaste adviseur van de Friese stadhouder Hendrik Casimir (1657-1696). Van der Waeyen publiceerde in 1693 een uitvoerige weerlegging van Balthasar Bekkers (1634-1698) *De Betoverde Weereld* (1691).

Williram van Ebersberg, elfde eeuw. Abt van het Beierse klooster Ebersberg. Williram schreef omstreeks het midden van de elfde eeuw een poëtische bewerking van het Hooglied in het Latijn en een Duitse vertaling daarvan in proza. Van de tekst is een handschrift overgeleverd dat stamt uit de abdij van Egmond.

Weytsen, Quintijn (1518-1565). Jurist.

... van de ...
 ... van de ...
 ... van de ...
 ... van de ...

... van de ...
 ... van de ...
 ... van de ...
 ... van de ...
 ... van de ...

Tatarus, ...
 ... van de ...
 ... van de ...

Hyentog, ...
 ... van de ...
 ... van de ...

Mogul, ...
 ... van de ...
 ... van de ...

Veijer, ...
 ... van de ...
 ... van de ...

Volari, ...
 ... van de ...

Vollenhove, Johannes (1451-1708) ...
 ... van de ...
 ... van de ...

Bijlage 3

Lijst van taalkundige termen

Deze lijst bevat een op Latijnse benamingen alfabetisch gerangschikte opsomming van een aantal taalkundige termen zoals Adriaan Kluit die in zijn vertaling van de *Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica* heeft gebruikt. Als uitgangspunt voor de lijst dienen E. Ruijsendael, *Terminografische index op de oudste grammaticale werken* (1989) en de lijst van "Kunstwoorden, in de spraekunst doorgaens gebruikt, met hunne Latynsche benaemingen" die Arnold Moonen aan zijn *Nederduitse spraekunst* (1706) laat voorafgaan.

Verwer 1707	Kluit	Moonen 1706
Accentus	Toon	Klank der uitspraeke
Accidens	Toeval	Toeval
Adverbium	Bywoord	Bywoort
- demonstrandi	- bywoord van aanwyzing	
- hortandi	- bywoord van vermanen	
- loci	- plaatselyk bywoord	
- negandi	- bywoord van ontkenning	
- optandi	- bywoord van wenschen	
- prohibendi	- bywoord van verbod	
- rogandi	- bywoord van vragen	
- similitudinis	- bywoord van gelykenis	
- temporis	- tydaanduidend bywoord	
- vocandi	- bywoord van roepen	
Analogia	Regelmaat	Evenredenheit
Anomalia	Onregelmatigheid	
Aphaeresis	Voorafkorting	Voorafkorting
Apocope	Afkapping	Afkapping
Articulus	Lidwoord	Geslachtwoort
Articulus indefinitus	Onbepaald lidwoord	Niet bepalend geslachtwoort
Augmentum	Aanwas	Byvoegsel

Verwer 1707	Kluit	Moonen 1706
Brevitas	Korthaid	
Casus	Val	Naemval
- nominativus	- noemer	- noemer
- genitivus	- teeler	- teeler
- dativus	- geever	- geever
- accusativus	- beschuldiger	- aenklaeger
- vocativus	- roeper	- roeper
- ablativus	- nemer	- neemer
Conjunctio	Koppelwoord	Voegwoord
Conjunctio causalis	Koppelwoord van oorzaak	
Conjunctio rationalis	Koppelwoord van redengevinge	
Conjugatio	Vervoeging	Tytvoeging
Consonans	Medeklinker	Medeklinker
Convenientia	Overeenkomste	Overeenkomst
Declinatio	Afbuiging/ verbuiging	Buiging
Denominativum	Afgenoemd naamwoord/ Afnoemeling	Afgenoemd naamwoord
Dialectus	Tongval	
Dialectus poëtica	Poetischen tongval	
Diminutivum	Verkleennaamwoord	Verkleennaamwoord
Diphthongus	Tweeklank	Tweeklank
Ellipsis	Uitlating/ Uitworp	Uitlaeting
Epenthesis	Inzettinge	Inzetting
Etymologia	Woordgronding	Woortgronding
Euphonia	Welluidendheid	Welluidendheit
Figura	Figuur	Gestaltenis
Flexio	Verbuiging	
Gentilia	Volksnaamwoorden	Volknaemwoort
Genus (substant.)	Geslagt (zelfst. naamw.)	Geslacht
- masculinum	- mannelyk	- manlyk
- femininum	- vrouwlyk	- vroulyk
- neutrum	- onzydig	- onzydig

Verwer 1707	Kluit	Moonen 1706
Genus (verbum)	Geslagt (werkwoord)	
- activum	- bedryvend	- lydend
- passivum	- lydend	- onzydig
- neutrum	- onzydig	
Gerundium	Gerundium	Trappen van vergelykinge
Gradus comparationis	Trap van vergelijking	Stellende of Gronttrap
Gradus positivus	Stellenden trap	Vergrootende of Middeltrap
Gradus comparativus	Vergrootenden trap	Overschrydende of Boventrap
Gradus superlativus	Overschrydenden trap	
Interjectio	Tusschenwerpsel	Tusschenwerpsel/ - werping
Inversio	Omkeeringe	Letter
Lingua communis	Gemeenen landstaal	Wyze
Litera	Letter	- aentoonende wyze
Longitudo	Langheid	- gebiedende wyze
Metaplasmus	Rymverlof	- aenvoegende wyze
Modus	Wyze	- onbepaalde wyze
- indicativus	- te kennen gevende wyze	
- imperativus	- gebiedende wyze	- aenvoegende wyze
- subjunctivus	- ondergevoegde wyze	- onbepaalde wyze
- infinitivus	- onbepaalde wyze	Afgeleid naemwoort/ Afkomstig naemwoort
Monosyllabus	Eénlettergrepig	Vraegend naemwoort
Nomen	Naamwoord	Oirsprongkelyk naemwoort/ Stamnaemwoort
Nomen adjectivum	Byvoeglyk naamwoord	Eigen naemwoort
Nomen appellativum	Gemeen naamwoord/ noemnaamwoord	Getal
Nomen derivativum	Afgeleid woord	- eenvouwig
Nomen interrogativum	Ondervragend naamwoord	- meervouwig
Nomen primitivum	Grondnaamwoord	Eigen naemwoort
Nomen proprium	Eigen naamwoord	Getal
Numerale	Telwoord	- eenvouwig
Numerus	Getal	- meervouwig
- singularis	- eenvoudig	Eigen naemwoort
- pluralis	- meervoudig	Getal

Verwer 1707	Kluit	Moonen 1706
Orthographia	Spelling	Spelling
Paragoge	Aanzetting	Nazetting
Partes orationis	Rededeelen	Sprakdeelen
Participium	Deelwoord	Deelwoort
- participium activi	- dadelyk deelwoord	
- participium passivi	- lydelyk deelwoord	
Patronymica	Vadernaamwoorden	
Persona	Persoon	Persoon
Poësis	Dichtkonste	
Possessiva	Bezitnaamwoorden	Bezittent naemwoort
Potestas (literae)	Kragt	
Praepositio	Voorsetel	Voorzetsel
Praepositio	Onscheidbaar voorsetel	
inseparabilis		
Praepositio separabilis	Scheidbaar voorsetel	
Praeteritum	Voorledene tyd	Verleeden tyt
Primitivum	Wortelwoord	Zelfspruiteling
Pronomen	Voornaamwoord/stelwoord	Voornaemwoort
Pronomen	Aanduidend voornaamwoord	
demonstrativum		
Pronomen	Ondervragend	
interrogativum	voornaamwoord	
Pronuntiatio	Uitsprake	Uitspraek
Prosodia	Uitsprake/ leer der	
	maatklanken	
Quantitas	Hoegrootheid/ Maat	Hoegrootheid
Regimen	Beheerschinge	Beheersching
Rhetorica	Rederykkunst/ Redenkonst	
Species	Zoort	
Substantivum	Zelfstandig naamwoord	Zelfstandig naemwoort
Supinum	Supinum	
Syllaba	Lettergreep	Lettergreep
Syncope	Uitkloppinge/ Uitlatinge	Uitbyting
Syntaxis	Woordvoeging	Woortvoeging

Verwer 1707	Kluit	Moonen 1706
Tempus - praesens - imperfectum - perfectum - plusquamperfectum - futurum Triptongus	Tyd - tegenwoordige tyd - onvolmaakte tyd - volmaakte tyd - meer dan volmaakt voorledene tyd - toekomende tyd Drieklank	Tyt - tegenwoordige tyt - onvolmaekte tyt - volmaekte tyt - meerdanvolmaekte voorverleeden tyt - toekoomende tyt Drieklank
Usus Usus analogus Usus anomalus Verbum Verbum activum Verbum auxiliare Verbum finitum Verbum impersonale Verbum personale Verbum substantivum Vocalis	Gebruik Het regelmatige gebruik Het onregelmatige gebruik Werkwoord Dadelyk werkwoord Hulpwoord Bepaald werkwoord Onpersoonlyk werkwoord Persoonlyk werkwoord Zelfstandig werkwoord Klinker	Werkwoord Bedryvend werkwoord Helpwoord Onpersoonlyk werkwoord Persoonlyk werkwoord Klinker

Index nominum

- Adelung, Johann Christoph
lx
- Aitzema, Lieuwe van
186, 193, 201
- Aldegonde, Philips van Marnix van St.
100
- Alsem van Lingen
xxxii
- Anslo, Reyer
xxxviii
- Antonides, zie Van der Goes
- Arent, zie Broeder Arent
- Arents, Anneken
xlix
- Arents, Pieter
1, 108, 118
- Aristoteles
177
- Bake, Laurens
xxxvii
- Bilderdijk, Willem
lxi, lxii, lxix
- Bon, Arnold
3, 141
- Bor, Christiaan
186
- Bourgondië, Maria van
99
- Boxhorn, Marcus Zuerius
*8r, *8v, 36, 102, 149, 179
- Brandt, Joannes
xxxviii, lvii
- Brandt, Geeraerd
lvii
- Broedelet, Willem
xv, xlix, lxx
- Broeder Arent
163
- Broeder Thomas
163, 164
- Broekhuizen
xxxvii, xxxviii
- Brune, Johan de (de Jonge)
115, 145
- Bullokar, John
115
- Burman, Pieter
xxxviii
- Caesar, Gaius Julius
111
- Caracalla
102
- Cats, Jacob
100
- Cicero, Marcus Tullius
90
- Clerc, Jean Le
xv, xxxviii, lxvi, lxxi
- Comenius, Johan Amos
120, 122
- Coste, Cornelia Louise de la
xxx
- Decker, Jeremias de
lvii
- Descartes, René
xlix
- Driel, Everhardus van
xviii, lxx
- Dullaert, Heimen
xxxviii
- Dyck, Anthonie van
98
- Elmeguidi, Emilius
xlvi, lvi, lxvii, lxix
- Floris V
118
- Francius, Petrus
xii, xxxviii, lii, liiii
- Gaveren, Johan van
lvi, lxiii, *1v
- Geta
102

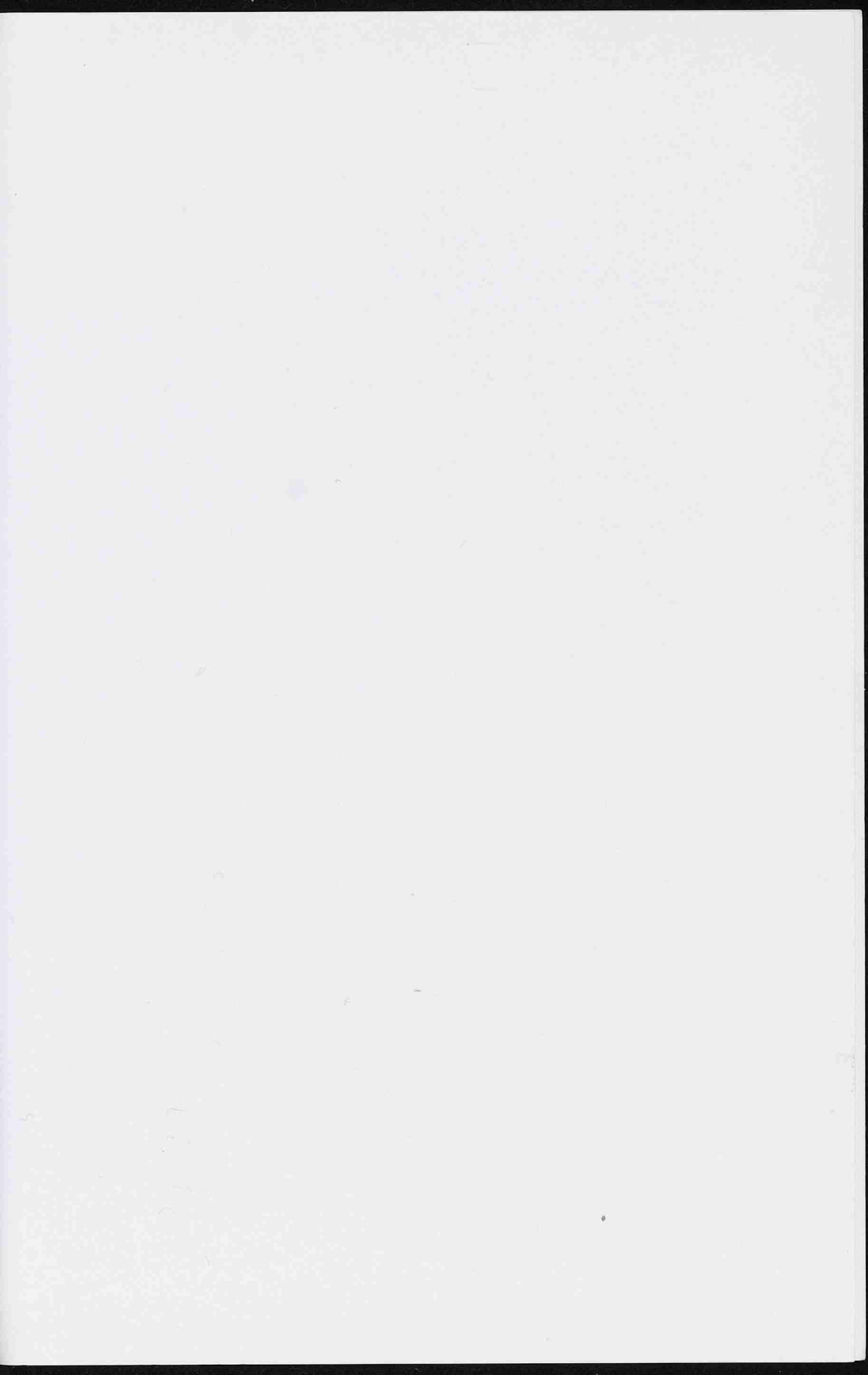
- Goes, Antonides van der
xxii, xxxvii, xxxviii, *3^v, 3, 56, 71,
104, 108, 110, 117, 118, 137
- Graswinckel, Dirk
188
- Gregory, David
xv, xvi, xix
- Groot, Hugo de
xvii, xxv, xxvi, xli, xlv, lvii, *3^v, 3,
9, 12, 13, 32, 34, 58, 63, 100, 102,
105, 107, 138, 141, 145, 185
- Haes, Frans de
xxxviii
- Halma, François
xi, xiv, xv, xxxix, xlix, l, liii, lxiv,
lxvi, lxix, *1^v, 95, 138
- Heule, Christiaen van
xxviii, xlviii, 110, 121, 122, 168
- Hooft, Pieter Cornelisz.
xxi, xxii, xxvi, xxix, xli, xlii, xlvii,
l, lvi, lvii, lxx, *3^v, *4^v, 8, 12, 30,
32, 34, 36, 55, 67, 83, 96-102,
104, 108, 110, 111, 115, 116, 124,
130, 135, 160, 167, 168, 170, 178,
179, 186-187
- Hoogstraten, David van
vii, xi, xii, xiv, xvi, xix, xx, xxi,
xxiv, xxvii, xxxi, xxxiv, xxxvi,
xxxvii, xxxviii, xxxix, xl, xlii, xliii,
xliv, xlviii, xlix, l, li, liii, lv, lvi, lvii,
lxii, lxiv, lxvi, lxvii, lxix, *1^r, 95,
127, 156, 177, 178
- Hoogstraten, Frans van
xxxvii
- Houve, Matthijs van der
102
- Hubert, Antonis de
xvii, xxvi, xli, lvii, lxxviii, lxx, 9,
10, 15, 99, 112, 158, 161, 162
- Huydecoper, Balthazar
xii, xxix, xxxi, lviii, lix, lx, lxii,
lxiii, lxiv, lxxv
- Huygens, Constantijn
100
- Junius, Franciscus
xiii, xv, xxvi, xlvi, *8^v, **r
- Justinaan
91
- Karel V
lxix, 36, 73
- Kate, Lambert ten
xii, xiii, xiv, xxiv, xxix, xxxv,
xxxix, lvii, lviii, lix, lx, lxii, lxiii,
lxv, lxix
- Kiliaan, Cornelis
xxvi, *7^r, *8^r, 9, 19, 33, 34, 133,
158
- Kreet, Hendrik Arnold
xxxiv, lxvi
- Leiden, Lucas van
98
- Lelyveld, Frans van
xxix
- In Liefd' Bloeyende
6, 55, 59, 67, 100, 116, 125, 130,
132, 133, 135, 137
- Lipsius, Justus
*7^r, *7^v, 10, 11
- Luzac, Johan
xxxii, xxxii, lxix
- Marot, Clement
80
- Marshall, Thomas
**r, 14
- Meijer, Lodewijk
lxv, lxvi, 179
- Meteren, Emanuel van
186
- Mey, Willem de
xlvi, lxvi
- Moonen, Arnold
vii, viii, xi, xii, xiii, xiv, xvi, xvii,
xviii, xix, xxi, xxiii, xxvi, xxvii,
xxviii, xxxiii, xxxiv, xxxv, xxxvi,
xxxvii, xxxviii, xxxix, xlii, xlvi,
xlviii, xlix, l, li, lii, liii, liv, lv, lvi,
lvii, lviii, lx, lxii, lxvi, lxvii, lxix,
*1^r, *1^v, *2^r, 101, 114, 121, 156-
166, 169-180

- Moonen, Isaak
     xlix
 Mostart, Daniël
     xli
 Newton, Isaäc
     xiii, li, lxvii
 Nylöe, Jacobus
     xxxviii
 Oudaen, Joachim
     xxxvii, xxxviii, xlvi, lxiv, lxvi, 80,
     135, 136, 176
 Oursel, Johanna van
     xxxiii
 Ovidius, Publius Naso
     lxiv, 32
 Paris, Alexandre de
     76
 Pels, Andries
     xxxviii, xlvi, lxiv
 Pexenfelder, Michael
     120
 Poeraet, Peter
     xiii, xlvi
 Putten, Erik van den
     134
 Quintilianus, Marcus Fabius
     16, 134, 139, 165
 Rabus, Pieter
     xxxviii, xxxix, xliv
 Rafaël
     98
 Ravesteyn, Johannes van
     *1^v
 Reaal, Laurens
     xli
 Reland, Adriaen
     viii, xii, xiv, xv, xix, xxv, xxvi,
     xxvii, xxxiii, xxxiv, xxxvi, xxxvii,
     xxxix, xli, xlix, li, liii, lvii, lviii,
     lxiv, lxix, 149
 Rotgans, Lukas
     xxxix
 Saxe, Christoph
     xxx
 Schottel, Justus Georg
     lxv, 165-167, 174-177
 Schrieck, Adriaan van
     134
 Septimius Severus, Lucius
     102
 Séwel, Willem
     xliii, lxii, lxviii, 105-112, 113-116,
     121, 124, 125, 139, 140
 Siegenbeek, Matthijs
     xxxii, xxxiii, lx, lxviii, lxix
 Statenbijbel
     vii, xx, xxv, xxvi, xxvii, xxxix, xl,
     xliii, li, liii, liv, lv, lvii, *3^v, *6^r, 9-
     11, 19, 22, 26, 30, 32, 34, 36, 59,
     63, 66, 67, 82, 96, 97, 100, 104,
     107, 108, 135, 141-147, 156-161,
     164, 168-170, 176, 178, 187
 Stevin, Simon
     7, 100, 185
 Stoke, Melis
     xxvi, xxxix, xl, xli, lvi, 8, 9, 31, 33,
     36, 73, 99, 104, 109, 110, 132,
     136, 141, 146-152, 158, 161, 163,
     164, 171, 178
 Tacitus, Publius Cornelius
     73, 186
 Tatianus, Alexandrinus
     149, 150
 Titiaan
     98
 Tollius, Herman
     xxix
 Tydeman, Meinard
     xiv, xxix, xxxv, lix
 Uytendogaert, Johannes
     xxvi, lvii, 161
 Valckenaer, Lodewijk Caspar
     xxxiii
 Vaugelas, Claude Favre de
     139

- Veldenaer, Jan
179
- Voiture, Vincent
104
- Vollenhove, Johannes
xxxviii, xxxix, liv, lvii, 104, 158
- Vondel, Joost van den
xix, xxi, xxii, xxvi, xxix, xxxviii,
xl, xli, xlii, xlix, l, li, liv, lvi, lvii,
lxviii, *3v, *4v, **2r, 3, 5, 8, 10-12,
19, 32, 55, 56, 62, 66, 67, 71, 83,
98-102, 104, 107, 108, 110, 111,
113, 114, 116, 119, 124, 137, 157-
- Vossius, Gerardus Johannes
xi, xxix, xlix, *5r, *8r, 8, 12, 31, 34,
55, 59, 64, 82, 85, 119, 122, 156,
160, 162, 169, 170, 181, 186, 187

- Wayen, Johannes van der
152
- Weytsen, Quintijn
*1v
- Williram (van Ebersberg)
147, 149, 150
- Weiland, Pieter
xxxiii, lx, lxv, lxix
- Wesseling, Peter
xxxii
- Westerbaen, Jacob
xxxviii
- Zinspenning, Judith
xliii, xlv

Widdowson, John

177

Widder, Vincent

104

Wiederhase, Johannes

Wiederhase, Johann, xv, 104, 155

in the 16th century

104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111

112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119

120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127

128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135

136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143

144, 145, 146, 147, 148, 149, 150

Wiederhase, Johannes

104, 105, 106, 107, 108, 109, 110

111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118

119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126

Wiederhase, Johannes

155

Wiederhase, Johannes

104

Wiederhase, Johannes

104, 105, 106

Wiederhase, Johannes

104, 105, 106, 107

Wiederhase, Johannes

104

Wiederhase, Johannes

104

Wiederhase, Johannes

104

Wiederhase, Johannes

104

2177

